

NEMZETSTRATÉGIAI KUTATÓINTÉZET

**A Kárpát-medencei magyarság jelenkori kutatásának
társadalmi, gazdasági és területi adatforrásai**

&

**A Kárpát-medencei magyarság társadalmi-gazdasági
helyzetének felmérése 2018–19 (Jóllétkutatás)**

Előzetes kutatási jelentés

2019

Szerzők:

Borbély Mátyás, Csata Zsombor, Kiss Dénes, Kiss Tamás, Péti Márton, Schwarcz Gyöngyi,
Szabó Balázs, Szász Jenő, Tózsér Anett

További közreműködők:

Borbándi Erik, Hegyi Sándor, Korzenszky Tamás, Körmöczi Gábor, Kővágó Zsófia,
Megyesi Zoltán, Molnár János, Nagy Balázs Béla, Ress Boglárka, Ginter Gábor, Zsombori
Zoltán

Közreműködő kutatási partnerek, támogatók:

MARKET INSIGHT Kft. (2018, 2019)

EUROTERTV 2002 Kft. (2018)

EFOP-1 Projekt – EFOP-1.12.1-17-2017-00003 „*Makroregionális kutatások a Kárpát-medencében a közösségfejlesztés és társadalmi felelősségvállalás megerősítése érdekében*”
uniós finanszírozású projekt Emberi Erőforrások Operatív Program

EFOP-3 Projekt – EFOP-3.10.1-17-2017-00002 „*Az oktatási struktúrák Kárpát-medencei makroregionális együttműködését támogató kutatások*” uniós finanszírozású projekt
Emberi Erőforrások Operatív Program

Nemzetstratégiai Kutatóintézet © 2020, Budapest

Kézirat. Minden jog fenntartva.

Budapest, 2020. június

Tartalom

Tartalom	3
Vezetői összefoglaló	5
Növekszik az igény a külhoni adatokra.....	5
Cél az adatforrások és az adatgyűjtési módszerek feltárása.....	6
Egyes adatforrások és korlátaik.....	6
Társadalmi-gazdasági felmérés a Kárpát-medencei magyarság körében.....	8
Bevezető	11
1. A Kárpát-medencei külhoni magyarság kutatásának adatforrásai	14
1.1. Területi statisztikai adatok.....	15
A szomszédos országokban elérhető területi adatok.....	15
A területi adatok szerepe a kutatásban.....	18
1.2. Népszámlálási adatok.....	19
A népszámlálási adatok szerepe a kutatásban.....	19
1.3. Nemzetközi felmérések adatai.....	21
EUROSTAT felmérések.....	22
Egyéb nemzetközi felmérések.....	24
A nemzetközi felmérések szerepe a kutatásban.....	26
1.4. Egyéb felmérések, adatbázisok.....	27
1.5. Nyilvántartási és átláthatóságot szolgáló adatok hasznosítása.....	28
2. Kísérleti adatfelvétel a teljes Kárpát-medencei magyarság körében 2018–19	30
2.1. Módszertan.....	30
2.1.1. Az általános kutatási elképzelés bemutatása.....	30
2.1.2. A minta és a mintavételi eljárás.....	31
2.1.3. A kérdőív kérdésblokkjainak bemutatása.....	43
2.2. Kísérleti adatfelvétel a teljes Kárpát-medencei magyarság körében 2018–19 – Első eredmények.....	113
2.2.1. Szórvány és tömb magyar településterületek munkaerőpiaci sajátosságai.....	113
2.2.2. Az egyes külhoni nemzetrészek sajátosságai.....	142
Irodalom	184
Internetes források és adatbázisok	200
Mellékletek	204

Vezetői összefoglaló

E tanulmány a Kárpát-medencei magyarság jelenkori kutatásában felhasználható statisztikai **adatforrásokat tárja fel és rendszerezi**, a bemutatott munka kiterjed más kvantitatív adatokra is. A tanulmányban ismertetett kutatások másik célja a teljes Kárpát-medencei magyarságra irányuló **primer kvantitatív adatgyűjtési lehetőségek** azonosítása.

E tanulmány egyúttal előzetes közlése a **Nemzetstratégiai Kutatóintézet (NSKI) által 2018–19-ban lefolytatott, a Kárpát-medencei magyarság társadalmi és gazdasági viszonyait feltáró nagymintás felmérés eredményeinek**. E felmérés részletes és végleges kutatási jelentésének megjelenése 2021-ben várható.

Növekszik az igény a külhoni adatokra

A külhoni magyarságról szóló adatokra egyre nagyobb igény van napjainkban, amikor a magyarországi közsféra strukturái és cselekvései gyakran kitekintenek az országhatárokra túlra, a határokon átívelő nemzetegyesítési törekvéseknek köszönhetően. Közsféránk tervezési és fejlesztési folyamatai, de olykor még a mindennapos ügymenet is jelentős mértékben megjelenít határon átnyúló, Kárpát-medencei léptékű cselekvéseket. Számos szakpolitikai tervdokumentum például már a Kárpát-medencei térre is irányul (pl. köznevelés, felsőoktatás, fejlesztéspolitika), egyes fejlesztések kifejezetten a külhoni térségekben zajlanak (pl. gazdaságfejlesztés).

E külhoni magyarságra irányuló Kárpát-medencei kitekintésű beavatkozások tervezése és megvalósítása – amelyek a szomszédos országok és Magyarország közötti kapcsolatépítés lehetőségét is rejtik – számos új kihívást támaszt. Talán az egyik legnagyobb nehézséget jelenti annak biztosítása, hogy megfelelő **adatok és információk álljanak rendelkezésre a külhoni magyar közösségek társadalmáról és gazdaságáról, valamint e közösségek településterületéről**. Ennek az igénynek a kielégítéséhez szükség van rendszerszerű megközelítésekre, a létező adatforrások felmérésére, rendszerezésére. Fontos továbbá a hiányzó adatkörök kimutatása, és pótlásuk lehetőségeinek a kidolgozása.

E kutatást igen összetett terepen kellett megvalósítani, hiszen csak a legnagyobb, 100 ezer fő feletti őshonos magyar közösségek is öt különböző országban találhatóak, és az országok statisztikai rendszerei eltérőek. Nem sokkal jobb a helyzet ezen országok közül a három európai uniós tagállam esetében sem, ahol bár találhatóak közös adatkörök, de az adatgyűjtési körülmények miatt ezek a magyar közösségek leírására korlátozottan alkalmasak.

A külhoni magyarságra irányuló beavatkozások megalapozásának egyik legfontosabb kérdése, hogy milyen egy adott külhoni magyar közösség **relatív pozíciója**. Ez alapján lehet eldönteni ugyanis, hogy felzárkózó vagy éppen versenyképességi beavatkozások indokoltak. Ennek érdekében fel kell tárni, hogy társadalmi és gazdasági értelemben milyen életkörülmények között élnek a külhoni magyarok a többségi társadalomhoz vagy az anyaországhoz képest, vagy adott esetben a külhoni nemzetrészek egymáshoz képest. Ezek a kérdések azonban még nagyobb kihívásokat generálnak az adatkörnyezet kialakításakor.

Nem elég ugyanis csak az egyes külföldi magyar közösségekről gyűjtenünk adatokat, azt egy rendszer részeként kell megtenni, hogy a közösségekre jellemző értékek egymással összevethetők legyenek, és összehasonlíthatók legyenek a többségi nemzet, azaz más országok adataival is.

Cél az adatforrások és az adatgyűjtési módszerek feltárása

E tanulmány feltárja és rendszerezi a Kárpát-medencei magyarság jelenkori kutatásában felhasználható **kvantitatív adatforrásokat**. A tanulmány alapjául szolgáló kutatások tárgyköre kiterjed Magyarországra és azon szomszédos országokra, amelyekben a jelentős létszámú, legalább százezer fős őshonos magyar népesség él, mindez nemzetpolitikai terminológia szerint az anyaországot (Magyarország), Felvidéket (Szlovákia), Kárpátalját (Ukrajna), Erdélyt (Románia) és Vajdaságot (Szerbia) jelenti.

Jelen tanulmány olyan adatbázisok feltárásáról tudósít, amelyek a társadalomtudományokban, a társadalmi-gazdasági beavatkozások tervezésében használhatók. Az egyes országok közsférája által gyűjtött adatkörök ugyanakkor **számos témakörben nem teszik lehetővé a magyar közösségek vizsgálatát**, különösen nem a nemzetrészekén átívelő egységes szemléletű vagy éppen a nemzetrészek közötti összehasonlító jellegű vizsgálatokat. Éppen ezért e tanulmány szintén feltárja a Kárpát-medencei magyarság körében a **primer kvantitatív adatgyűjtés lehetőségeit**. Ennek kapcsán kialakít egy módszertani mintát és bemutatja az e minta alapján megvalósított kísérleti nagymintás Kárpát-medencei felmérés tapasztalatait és eredményeit.

Egyes adatforrások és korlátaik

A Kárpát-medencei magyarság jelenlegi társadalmi és gazdasági jellemzőinek feltárása sok módszertani kihívást rejt. Különösen így van ez, ha e kutatások a nagytérség egészét, több országot próbálnak megragadni. A nehézségek a külföldi magyar népességet leíró mennyiségi adatokhoz kötődnek. Ezeknek az adatoknak a köre ugyanis nagyon korlátozott az országok vagy térségek teljes népességéről gyűjtött adatkörökhöz képest. A kevés adat jó része sem érhető el nyilvánosan, illetve elemző munka során könnyen feldolgozható formátumokban.

Az egyik megközelítésben **a magyar közösséget leíró adatok** azonosíthatók. Mindez azt feltételezi, hogy az adatfelvétel során regisztrálásra kerül az adatközlő nemzetiségi vagy etnikai hovatartozása. Erre leginkább csak a tízévenként esedékes **népszámlálások** során kerül sor. A népszámlálási adatok esetében három fő nehézséget, illetve korlátot lehet azonosítani.

Egyrészt csak kevés adat kerül etnikai változóval együtt nyilvános közlésre, leginkább csak a legalapvetőbb demográfiai adatok. Egyéb etnikai változós adatokat – például fontos társadalmi és gazdasági paramétereket és területi bontásos adatokat – csak nehézkesen lehet beszerezni, nem felhasználóbarát formátumokban (kutatászobában) vagy anyagi szolgáltatás ellenében. Másrészt a népszámlálások 10 éves teljes adatközlése ritka, a mikrocenzusok ugyan gyakoribbak, de adataikhoz való

hozzáférés talán még nehezebb. Harmadrészt látni kell, hogy az egyes országok népszámlálási adatainak összevetése nehézkes, és különösen igaz ez az alapvetően demográfiai mutatókon túlmutató társadalmi-gazdasági adatok esetében. Az egyes mutatók elnevezése, definíciója, az adatfelvételük módszertana, vagy akár csak a közzétételük osztályozása (pl. korosztályos adatokban a korcsoportok életévhatárai) országonként legtöbbször eltér. Így még a hasonló témakörű mutatók is mást jelenthetnek az egyes országokban. Ezért az egyes nemzetrészek értékei gyakran csak igen nagy korlátossággal vehetők össze egymással. Egy jövőbeli korlátja lehet a népszámlálási adatoknak, ha az elkövetkező népszámlálások során nem fogják felmérni az országok az etnikai / nemzetiségi hovatartozási adatokat (a térség országai közül Ausztria és Szlovénia esetében már megtörtént ez a változás a korábbi népszámlálások során).

Ritkán szintén tartalmaznak etnikai változót az olyan **mintavételes (nagy mintás) adatfelvételek**, amelyeket többé-kevésbé rendszeresen valósítanak meg egyes országok és az EU statisztikai hivatalai vagy európai szakma szervezetek (pl. egészségi állapotról, munkaerőpiaci helyzetről, jövedelmi viszonyokról). Ezek adatfelvétele a népszámlálásnál általában gyakoribb, de sajnos ritkán jelenik meg bennük etnikai adatfelvétel (az adatközlő etnikai vagy nemzetiségi hovatartozását általában nem rögzítik). Ha történik is etnikai változós adatfelvétel, az etnikai adatokhoz való hozzáférés nehézkes, nyilvánosan általában nem közlik. Nagy előnyük azonban, hogy ez esetben az egyes országok adatfelvétele megegyezik, az adatok egymással összehasonlíthatók. Az európai uniós felmérések közül pedig több kiterjed még a tagjelölt Szerbiára is.

Egy másik megközelítésben **területi adatok nyújtanak betekintést a külhoni magyarság helyzetéről**. Ebben az esetben a magyarság által lakott térségekről kell adatokat beszerezni. Minden környező ország statisztikai hivatala gyűjt területi adatokat, de a gyűjtött és még inkább a közzétett területi adatok köre más és alapvetően szűkebb, mint a területi bontás nélkül gyűjtött vagy közölt adatoké. Az adatköröket a magyarság településterületének sajátosságai még tovább szűkítik. Ahol ugyanis alacsony a magyarság aránya egy-egy térségben (**szórványtérségek**), ott az adott térségre vonatkozó társadalmi vagy gazdasági paraméter nagy bizonytalansággal lesz érvényes az ott élő magyar közösségre is. Érdemes inkább a **többségében magyarok által lakott térségekre fókuszálni** (településterületi **tömbök**), ezek esetében megalapozottabban feltételezhető, hogy a térség értékei és az ott élő magyarság értékei között alapvetően nem lehet kiugró eltérés.

A magyarság azonban nem alkot többséget szinte egyetlen területi statisztikai adatgyűjtési egységben sem, csak települési szinten (illetve Romániában és Szerbiában a több településből álló ún. községi szinten). Ez azt jelenti, hogy ugyan vannak kiterjedt, többségében magyar településterületi tömbök a külhoni, de azok csak települések vagy községek csoportjából állnak, a megyehatárok már rendszerint átmetszik őket. A helyi, azaz települési/községi szint feletti területi középszinten mindössze csak két erdélyi megye (Harghita és Kovászna) és egy kárpátaljai járás (Beregszászi) jelenít meg többségi magyar lakosságot. Ez azért is problematikus, mert sok fontos, elsősorban gazdasági és foglalkoztatási adat helyi szinten jellemzően nem érhető el módszertani okok miatt (pl. ágazati szerkezet, bruttó hozzáadott érték). Ezért statisztikai adatokon keresztül nehezen megítélhető a magyarság és a magyarok által lakott térségek gazdasági tevékenysége.

A területi adatok előnye, hogy gyakran gyűjtik (éves szinten) őket és általában nyilvánosan, elemzőbarát módon közlik. Az egyes országok által gyűjtött adatok összehasonlíthatósága azonban gyakran ütközik ugyanolyan nehézségekbe, amelyek a népszámlálás esetében már említésre kerültek. Az EU statisztikai hivatala (**EUROSTAT**) által közölt területi adatok esetében ez az összehasonlíthatósági probléma már nem áll fenn. Ebben az esetben inkább az okoz gondolt, hogy kevés ez az adatkör (különösen a helyi szinten, ahol a leginkább releváns lenne a többségi magyarság településterületéből kiindulva). Sajnos az idősoros adatközlés esetében az egyes időpontokhoz tartozó adatok rendelkezésre állása országonként gyakran eltérő. További korlátosságot jelent, hogy Szerbiára még kevesebb adatot közöl az EUROSTAT, míg Ukrajna esetében szinte egyáltalán nem közöl.

Társadalmi-gazdasági felmérés a Kárpát-medencei magyarság körében

Az adatforrások feltárása rámutatott, hogy a Kárpát-medencében jelenleg zajló **statisztikai adatgyűjtéseknek komoly korlátai vannak** a külföldi magyarság társadalmi és gazdasági folyamatairól való megfelelő tájékoztatás során. Másképpen fogalmazva elmondható, hogy sajnos sokkal kevésbé lehet az elérhető statisztikai adatok segítségével megvizsgálni a Kárpát-medence teljes magyarságának térbeli vagy gazdasági-társadalmi rétegzettség viszonyait, ahhoz képest, ahogy ezt meg lehet tenni Magyarország népességre vonatkozóan, a Magyarországon gyűjtött statisztikai adatok segítségével. Indokolt tehát, hogy rendszerszerű primer adatfelvétellel kerüljenek pótlásra a hiányosságok.

Az NSKI ezért **kidolgozott egy tervet a leginkább hiányzó adatkörök pótlására egy teljes Kárpát-medencére kiterjedő nagymintás társadalomtudományi adatfelvétel formájában** (pontosabban a legnagyobb nemzetrészek magyarságára irányulóan). Ezt követően meg is valósított egy egységes kísérleti felmérését **2018-ban a nagy külföldi nemzetrészekre irányulóan, 2019-ben pedig Magyarországon**. Egy ilyen felmérés nem lehet teljeskörű, mint egy népszámlálás, de mindenképpen a **lehető legnagyobb reprezentativitásra** törekszik. A minta kialakítását sikerült is ennek megfelelően megvalósítani. Mindezt annak ellenére is sikerült megtenni, hogy a kisebbségi csoportok körében végzett felmérések különös kihívásokkal küzdenek. A többségi társadalmon belül megtalálni a kisebbségi adatközlőket már eleve nehéz, különösen akkor, ha nem csak a kisebbség által többségben lakott településeken és térségekben zajlik egy ilyen felmérés. Márpedig a magyarság esetében az utóbbiak szerint kell eljárni, hiszen sokan élnek szórványtársadalmakban. A kisebbségi adatközlőket ráadásul a társadalomszerkezetet reprezentáló módon kell válogatni a kérdőíves megszólítások során.

A reprezentativitás biztosításában szempont volt a **területi reprezentáció** is. Bár a megvalósult felmérés az egyes nemzetrészek magyarságára vonatkozóan elfogadható reprezentativitású, ám az időkeretek és az anyagi erőforrások miatt a Kárpát-medencei magyarság egészére, valamint az egyes nemzetrészekben belül minden egyes magyarok által lakott térségre nem az, még az egyes többségi magyar településterületi tömbökre sem (kivételesen Székelyföld). Egy teljesebb körű területi reprezentativitás biztosítása egy újabb felmérési kísérlet feladata lesz.

Az egyik legfontosabb kérdés, hogy milyen adatkörök kerüljenek egy ilyen felmérésbe. Tekintettel arra, hogy ez nem egy olyan kötelező érvényű kérdőíves felmérés, mint például a népszámlálások, **érdemes limitálni a kérdéseket és így az adatköröket**, a nagyobb válaszadási hajlandóság érdekében. A kérdőívek tesztelése során ezért jelentősen szűkíteni kellett a kérdések és az adatok körét.

A legnagyobb hiányok a gazdasági pozíciókat leíró adatkörökben mutatkoznak (pl. foglalkoztatás, jövedelmi viszonyok), ezért e kérdéskörök talán a leginkább hangsúlyosak a kísérleti mérésben. Ugyanakkor a társadalmi pozíciókról (pl. képzettség, migrációs helyzet) is érdemes adatokat gyűjteni, annak ellenére, hogy azért ezen adatkörökre jelentős részben a népszámlálások etnikai változós adatai is kiterjednek. A kísérleti felmérésben gyűjtött társadalmi adatok segítségével gyakrabban állhatnak rendelkezésre ezek az adatok.

A társadalmi és gazdasági adatkörök kialakításában nagyon fontos szempont volt az **összehasonlíthatóság más felmérésekkel**. Ezért ahol csak lehetséges volt, olyan kérdések kerültek be a kérdőívbe, amelyek szerepeltek más olyan felmérésekben, amelyek európai szintűek voltak (munkaerőpiac, egészségi állapot), így az érintett országok többségében megvalósultak. Ezáltal ugyanis a magyar nemzetrészek kísérleti felméréseinek eredményei összevethetővé válnak nem csak egymással, hanem az európai értékekkel is, de ami talán a legérdekesebb, a kisebbségi magyarság közösségeit magukba foglaló országok értékeivel is (a többségi nemzetek értékeivel).

A kísérleti felmérés ezen túlmenően még további sajátos témaköröket is megvizsgált, amelyeket statisztikai és nyilvántartási adatokkal szinte egyáltalán nem lehet feltárni, de mégis nagyon fontosak lehetnek külhoni beavatkozások megtervezésekor. Ilyen például az **identitás**, a **bizalom** a nemzettársak és mások iránt, a nemzetiségi hovatartozásból fakadó gazdasági magatartásformák (fogyasztási, munkahelyi).

Az adatkörök kialakításában a hiányzó adatkörök begyűjtése mellett még tényező volt egy társadalomtudományi koncepció érvényesítése is. Ez a koncepció a **társadalmi jóllét**, amelynek az egyes paramétereit szintén igyekezett megragadni ez a felmérés, bár látni kell azt is, hogy a fentiekben már említett paraméterek is szolgálják a jóllét meghatározását.

A kísérleti felmérés eredményei rámutattak, hogy a külhoni magyarság **igen különböző körülmények között él** a Kárpát-medencében. Manapság már sokkal árnyaltabb kel, hogy legyen az a közfelfogásban élő kép, hogy az anyaország nyújtaná a legjobb életkörülményeket a magyaroknak a Kárpát-medencében. Vannak még a **magyarországi értékekhez képest is egyes értékeiket tekintve kedvező** gazdasági körülmények között élő külhoni közösségek (pl. különösen Felvidéken), és **igen nagy a szakadék** köztük és a leginkább kedvezőtlenebb pozícióban lévő nemzetrészek között (Kárpátalja és Vajdaság). Az eredmények feldolgozása még zajlik, az eredmények összevetése a többségi társadalmak értékeivel még nem történt meg minden lehetséges vonatkozásban. Annyi látható azért, hogy gyakran sajnos megfigyelhető egy társadalmi és gazdasági **alulpozícionáltság** a többségi nemzethez képest, ez azonban a legtöbbször nem nagyon nagy mértékű, és egyes paramétereiben vélhetően csökkent az elmúlt évtizedben (pl. képzettség terén).

A kísérleti felmérés bebizonyította, hogy lehetséges behatárolt, véges időbeli és anyagi keretek között is megvalósítani egy olyan rendszerszerű reprezentatív adatfelvételt, ami fontos és újszerű információkhoz vezethet a magyarság életkörülményeit, társadalmi-gazdasági pozícióit illetően. A **jövőben ezért célszerű rendszeres időközönként lefolytatni ezt a felmérést**, vagy annak továbbfejlesztett változatát. Különösen azért indokolt ez, mert a statisztikai jellegű adatgyűjtések kevésbé képesek tudósítani a magyarság fontos jellemzőiről, és ezen adatgyűjtések relevanciája a jövőben tovább csökkenthet (ld. népszámlálások etnikai adatfelvételének bizonytalan jövője).

Bevezető

A külhoni magyarság rendkívül fontos erőforrást képvisel a magyarság hosszú távú boldogulása szempontjából. A megmaradást leginkább biztosítani képes határon túli tömbök a határok mentén, illetve Székelyföldön található. A megoldást kereső szakpolitikák víziója, hogy e térségek magyar közellátásokkal való kiszolgálása történhet jórészt az anyaországból is, ahogy a külhoni magyarok gazdasági rendszerei (piacaik, vállalkozói hálózataik) is közvetlenül kapcsolódhatnak az anyaországi szerveződésekhez. A társadalmi felelősségvállalás jegyében az anyaországi és a külhoni rendszerek összekapcsolása kiterjedhetne akár a magyar nyelvű egészségügyi és szociális, továbbá oktatási (alap- és középfokú) ellátásra, a közlekedési és infokommunikációs rendszerekre, a gazdasági/üzleti szolgáltatásokra és infrastruktúrákra.

Ahhoz, hogy a még hiányzó hálózatokat létrehozassuk, a már meglévő rendszereket fejleszthessük, erősíthessük, fontos, hogy naprakész ismereteink legyenek a határainkon túl élő magyar népesség pontos társadalmi és gazdasági helyzetéről. A projekt keretében végzett kutatási tevékenységeink egyik fő célkitűzése tehát, hogy helyzetfeltáró kutatásokat, felméréseket végezzünk a népesedési, társadalmi tendenciák kimutatása érdekében, és ennek keretében kurrens és releváns ismereteket állítsunk elő a külhonban élő magyarok népesedési, társadalmi, gazdasági helyzetéről, pozícióiról, amelyek alapjául szolgálhatnak a szakpolitikai beavatkozások tervezéséhez. Valós helyzetük, állapotuk feltárásához, megértéséhez azonban nem elegendő a magyarországi népességgel összevetésben látni őket, fel kell tárnunk viszonyukat a befogadó országok többségi társadalmához, az azokban a társadalmakban elfoglalt helyüket, pozícióikat is meg kell ismernünk, vagyis jobban meg kell értenünk a külhoni magyarok társadalom- és gazdaságszerveződési sajátosságait. Mindezek pontos ismerete ugyanis célzottabbá teheti a szakpolitikai beavatkozások tervezését és hatékonyabbá az együttműködések, amelyek eredménye végső soron Magyarországon hasznosul.

Kutatásunkban vizsgálni szándékozunk a külhoni magyarság helyi döntéshozói pozícióit, a demográfiai trendeket, a külhoni népesség egészségügyi és szociális helyzetét és állapotát, az általános társadalmi, gazdasági és infrastrukturális helyzetüket, beleértve ebbe a társadalomszerveződés sajátosságait és a társadalmi tőke állapotát körükben. Megvizsgáljuk jellemző identitáskonstrukcióikat, társadalmi konfliktusaikat, geopolitikai helyzetüket és pozícióikat és megpróbálkozunk az életminőség és a társadalmi jól-lét terén is összehasonlító vizsgálatokat végezni.

A külhoni magyarság népesedési, demográfiai folyamatai viszonylag jól feltárt témának számítanak a legtöbb szomszédos (uniós tag)államban, ám a külhoni magyarság általános

társadalmi mutatóiról (iskolázottsági, képzettségi adatok, egészségügyi és szociális helyzet, szegénységi ráta, foglalkoztatottság, munkanélküliség, társadalmi rétegződés stb.) és gazdasági teljesítményéről, teljesítőképeségéről nem rendelkezünk részletes és mélyreható ismeretekkel egyik szomszédos állam területéről sem. Ennek legfőbb oka abban rejlik, hogy mint ahogy Magyarországon, a környező országokban sem „címkézik” etnikailag a hivatalosnak tekinthető társadalmi-gazdasági mutatószámokat, vagyis nem kapcsolják össze nyilvánosan az etnikai adatokat más társadalom- és gazdaságstatisztikai adatokkal. Így nehéz a környező országokban élő magyarság valós társadalmi folyamatairól és gazdasági teljesítőképeségéről pontos és hiteles adatokat szerezni és ezek alapján átfogó képet kialakítani. Az adathiány abból is fakad, hogy alacsony területi szintekre, vagyis a települési szintre, nem állnak rendelkezésre nyilvánosan hozzáférhető adatok, pedig ezek segítségével legalább a külhoni magyarság nagy tömbökben élő részéről átfogó társadalmi-gazdasági képet lehetne felrajzolni.

A hozzáférési és rendelkezésre állási problémákból fakadó adathiány kiküszöbölésére tűzte ki kutatásunk azt a célt, hogy a kutatás fő témáihoz és vizsgálati kérdéseikhez kapcsolódóan megpróbálkozzunk Kárpát-medencei magyar adatbázisok összeállításával. Ezek az adatbázisok már önmagukban – minden hozzájuk kapcsolódó vagy ezeken alapuló elemzés nélkül – is komoly, előremutató és hiánypótló tudományos eredménynek tekinthetők. Létrehozásukkal olyan releváns adatokon alapuló, mélyreható elemzések végezhetők el a külhoni magyarság társadalmi és gazdasági folyamatairól, amelyek pontos képet tudnak felrajzolni a Kárpát-medencei magyarság jelenlegi helyzetéről össznemzeti szempontból és a környező országok többségi társadalmihoz viszonyítva egyaránt. Ilyen típusú, összehangolt adatbázisokon nyugvó, magyar-magyar, valamint magyar és többségi nemzeti összevetéseken alapuló tudományos eredmények előállítására – éppen az adatok hozzáférési és rendelkezésre állási problémáiból fakadóan – még egyik tudományos műhelynek sem volt lehetősége a Kárpát-medencében. Így kutatásunknak mind az adatelőállítási tevékenysége, mind a későbbiekben hozzákapcsolódó elemzési munkálatai egyedülálló és hiánypótló tudományos tevékenységként könyvelhetők el. A projekt jelen szakaszában a kutatás első lépcsőjénél, vagyis az adatbázisok összeállításánál tartunk, ezért jelen elemzés ennek a tevékenységnek a szakmai-módszertani bemutatásán alapszik.

Az adatbázisok előállításához alapvetően két lehetőség áll rendelkezésünkre. Egyfelől extenzív/kiterjedt adatgyűjtésbe kezdünk és előre meghatározott célok mentén, azonos módszertant követve begyűjtünk már létező, hivatalos statisztikai és adminisztratív adatokat, elvégezzük ezek összehangolását és elemzését. Fontos szempontunk, hogy ahol és amennyiben lehet, etnikai változóval ellátott adatokat szerezzünk be a lehető legtöbb témában. A másodlagos adatforrások összegyűjtésének és feldolgozásának módszertanát és eszközeit, eljárásait mutatja be a tanulmány első fejezete.

Az adathiány kiküszöbölésére rendelkezésre álló másik lehetőségünk, hogy empirikus kutatás keretében mi magunk állítunk elő adatokat. Az átfogó, minden külhoni területre kiterjedő és az érvényességhez szükséges kellőképpen nagy elemszámú minta előállításához a survey, vagyis a kérdőíves adatfelvétel kínálkozik a leghatékonyabb eszközként. Ezért a projekt keretében elvégzünk egy 3200 főre kiterjedő, Romániában, Szlovákiában, Szerbiában és Ukrajnában lekérdezett, a külhoni magyar közösségekre reprezentatív kérdőíves adatgyűjtést, Mindez kiegészült magyarországi adatfelvétellel is, módosított kérdőívvel, amelyből alapvetően a gazdaság etnikai szerveződésére vonatkozó mutatók maradnak majd ki. Ennek a kiterjedt munkának egyes vetületeit mutatja be a tanulmány második nagy fejezete. Tárgyaljuk azokat a módszertani megfontolásokat, amelyeken az adatgyűjtés érvényességét biztosítani hivatott mintavételi eljárás alapul, valamint a vizsgálandó területeket, témákat, bemutatva a meghatározásukban, lehatárolásukban segítséget nyújtó tudományos megfontolásokat.

A Kárpát-medencei magyar adatbázisoknak természetesen a magyarországi adatok is szerves részét képezik, ezért a másodlagos adatok összegyűjtésénél külön feladatnak számít az adatok összehangolása az összehasonlíthatóság érdekében.

A tanulmány mellékleteként csatoljuk az összeállított a felmérések kérdőíveinek végső próbaváltozatát. Bár a kérdőív mindkét változata elkészült a négy különböző országra aktualizált változatokban, amelyekben a válaszlehetőségeket az egyedi, országra jellemző sajátosságokhoz igazítottuk például a pénznem, iskolarendszer, kereseti viszonyok stb. esetében, jelen tanulmányhoz terjedelmi okok miatt mindkét verziónak kizárólag az erdélyi változatát csatoljuk.

1. A Kárpát-medencei külhoni magyarság kutatásának adatforrásai

A határon túli magyar közösségek helyzetének megismerésében alapvető információforrásnak számítanak a szomszédos országokban rendelkezésre álló, a társadalmi-gazdasági jelenségek egy-egy szeletét bemutató adatforrások. Ezek főbb jellemzőik (a vizsgálat tárgya; az előállítás módszertana; gyakoriság) alapján elkülönülten, több különböző adatcsoportban állnak rendelkezésre. E különbségek miatt az egyes adatköröknek a külhoni magyarok társadalmi-gazdasági helyzetének megismerésében eltérő szerepük van.

A fellelhető adatcsoportok jelentős része az adott országok statisztikai hivatalaihoz köthető statisztikai vagy másodlagos adat. Előbbi, definíciója szerint olyan adatokat takar, amelyeket a statisztikai hivatalok maguk gyűjtenek, vagy megbízásukból más külső szervezetek állítanak elő. Másodlagos adat lehet az adminisztratív adatforrás (közfeladatot ellátó szervezet által fenntartott adatgyűjtemény), továbbá a kutatóintézetekből és a magánszektorból származó adatok köre, vagyis olyan adatok tartoznak ebbe a csoportba, amelyeket más adatforrásból vesznek vagy vehetnek át a statisztikai hivatalok, hogy egységes rendszerben kezelve használják és tegyék elérhetővé további feldolgozások számára. A statisztikai adatok legjobb példáját a népszámlálási adatok jelentik, de ide tartozik a legtöbb területi statisztikai adat, bizonyos nemzetközi felmérések adatai, valamint az ágazati adatok egy része. A másodlagos adatok közé tartoznak Magyarországon olyan adminisztratív adatok, mint például a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV), az Országos Egészségbiztosítási Pénztár (OEP) vagy éppen a Magyar Államkincstár (MÁK) adatai, a minisztériumok által gyűjtött adatok stb. (GÁRDOS 2017).

A statisztikai hivatalok által kezelt különböző adatcsoportok nem csak főbb paramétereikben, de elérhetőségükben is különböznek egymástól, mely sok esetben nehezíti a megismerni kívánt társadalmi-gazdasági jelenségek feltárását. Romániában például más felületeken és más feltételekkel lehet hozzáférni a népszámlálási adatokhoz, mint a területi adatokhoz, vagy éppen egyes nemzetközi felmérések adataihoz. Ugyanakkor a statisztikai hivatalok által kezelt adatok – az esetek döntő többségében – ellenőrzött forrásból származó, statisztikailag jól karbantartott, folyamatosan vezetett, jól kezelhető, tartalmilag pedig releváns adatok, melyek nélkülözhetetlenek a külhoni magyarok társadalmi-gazdasági helyzetének megismeréséhez.

A statisztikai hivatalokhoz köthető adatkörök mellett a legtöbb érintett országban néhány egyéb, specifikusabb információt tartalmazó adatcsoport is fellelhető. Ezen adatkörök főbb paraméterei még sokszínűbbek a statisztikai hivatalok által kezelt adatcsoportok jellemzőinél, elérhetőségük pedig még kevésbé garantált. Ugyanakkor a társadalmi-gazdasági jelenségek bizonyos szeleteiről olyan egyedi és részletes információkkal

szolgálhatnak, hogy használatuk az adott jelenségek behatóbb vizsgálatához szintén elengedhetetlen.

A következőkben röviden ismertetjük a szomszédos országokban fellelhető, a Kárpát-medencei magyarok társadalmi-gazdasági helyzetének megismeréséhez segítséget nyújtó, legfontosabb adatcsoportokat.

1.1. Területi statisztikai adatok¹

A szomszédos országok statisztikai hivatalaihoz köthető adatok egy jól körülhatárolható csoportját jelentik a területi statisztikai adatok. Az érintett országok mindegyikében vannak olyan alapadatok, amelyeket a statisztikai hivatalok valamely területi közigazgatási (települési, községi, járási, megyei, kerületi) szinten, egy adott évtől kezdve folyamatosan, minden évben nyilvántartanak. Ezeket az adatokat összefoglalóan (idősoros) területi statisztikai adatoknak nevezzük, melyek országonként hasonló, de nem teljesen azonos paraméterekkel rendelkeznek. Közös jellemzőjük, hogy – ideális esetben – egy adott időpontban és területi közigazgatási szinten az érintett ország összes területegységére (pl. összes járására) vonatkozóan rendelkezésre állnak. Ennek következményeképp egy adott területi statisztikai mutató elemzése során átfogó képet kaphatunk a teljes országról, valamint az országot jellemző területi különbségekről is.

A területi statisztikai adatok a legtöbb esetben egy adott évre vonatkoznak, általában legalább 5-10 évre visszamenőleg rendelkezésre állnak, és nagy valószínűséggel a jövőben is gyűjtésre kerülnek. Emiatt kiválóan alkalmasak több éves folyamatok elemzésére is. A statisztikai hivatalok jól bejáratott gyűjtési és feldolgozási metódusainak köszönhetően megbízhatóságuk általában magas. Javarást ingyenesen (esetleg regisztráció ellenében) hozzáférhetők, és megfelelő hivatkozással felhasználhatók.

A szomszédos országokban elérhető területi adatok

Ahogy a területi statisztikai adatok gyűjtésének módszertanában és a hozzájuk kapcsolt területi szintekben is mutatkoznak különbségek országonként, az egyes országokban elérhető adatok köre is eltérő szélességű és részletességű. Megállapítható ugyanakkor, hogy a legtöbb szomszédos országban a demográfiai, gazdasági és munkaerő-piaci alapadatok, valamint – értelemszerűen – a közszolgáltatásokkal és önkormányzati gazdálkodással kapcsolatos adatok érhetőek el ebben a körben. A szomszédos országokban elérhető területi statisztikai adatbázisokat a következőkben mutatjuk be röviden, kiemelt figyelmet fordítva a jelentősebb magyar lakossággal rendelkező országokra (Szlovákia, Ukrajna, Románia és Szerbia).

---

¹ A fejezet az EFOP-3.10.1-17-2017-00002 projekt *Kutatások, vizsgálatok a felsőoktatásra és köznevelésre hatást gyakorló tényezők, tendenciák megismerése érdekében* című kutatási jelentésén alapul.

Szlovákia

Szlovákiában a települések járásokba (*okres*), azok pedig kerületekbe (*kraj*) szerveződnek. A szlovák területi statisztikai adatok fő adatkezelője a Szlovák Köztársaság Statisztikai Hivatala (ŠÚ SR), mely elektronikusan elérhető adatait a slovak.statistics.sk honlapon teszi közzé. A STATdat és a DATAcube adatbázisok különböző területi szinteken (települési, járási, kerületi) tartalmazzak társadalmi-gazdasági adatokat, az RPJ adatbázis pedig ezeknek a közigazgatási egységeknek a területi, földrajzi adatait tartalmazza. Az adatbázisok tartalma ingyenesen, regisztráció nélkül elérhető. A honlapon elérhető főbb adatkörök az alábbiak:

1. Települési szinten

- Demográfiai alapadatok
- Közszolgáltatások
  - oktatási
  - kulturális
  - egészségügyi alapellátás
- Vállalkozási demográfia
- Munkanélküliség
- Egyéb
  - földhasználat
  - meteorológiai alapadatok
  - vízgazdálkodás

2. Járási szinten

- Állampolgárság
- Háztartás
- Végzettség
- Munkaerő-piaci alapadatok

Ukrajna

Ukrajnában a települések szintén járásokba (*rayon*), azok pedig térségekbe (*oblaszty*) szerveződnek. A statisztikai adatok gazdája Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat (GSzSzU), melynek honlapján (ukrstat.org) területi adatok csak részlegesen érhetők el, külön adatbázist nem tartanak fenn ezek közzétételére. A Statisztikai Szolgálat kárpátaljai kirendeltségének is van saját oldala (uz.ukrstat.gov.ua), melyre azonban hasonló részletességű adattartalom jellemző. A Szolgálat ugyanakkor minden évben megjelenteti az ország térségeiről szóló Statisztikai Évkönyveit, amelynek Kárpátaljára vonatkozó kötete papír alapon, ukrán nyelven hozzáférhetővé tesz néhány – online nem elérhető – járási bontású adatot. A többi szomszédos országhoz képest Ukrajnában összességében gyengének minősíthető az elérhető területi adatok köre.

Románia

Romániában az önkormányzati, közigazgatási és statisztikai alapegység a község (*comună*). Egy község általában több falut (illetőleg várost) fog össze, esetenként akár több tucatnyit is. A községek megyékbe (*judet*) szerveződnek. A román területi adatok kezelője a Nemzeti Statisztikai Intézet (INSSE), amely két adatbázisban teszi közzé a főbb adatokat az insse.ro honlapon. A TEMPO adatbázisban főként idősoros, a társadalmi-gazdasági területre kiterjedő, községi szintű statisztikai adatok szerepelnek, melyeket ingyenesen, regisztráció nélkül lehet letölteni. Az eDEMOS adatbázisban szintén községi szintű statisztikai adatok kapnak helyet, melyek azonban csak regisztráció ellenében hozzáférhetők. A két említett adatbázisban az alábbi főbb adatsportokban érhetőek el adatok:

1. Demográfiai alapadatok
2. Gazdasági alapadatok
  - Vállalkozási demográfia
  - Turizmus
3. Munkaerő-piaci alapadatok
4. Közszolgáltatások
  - Oktatási
  - Egészségügyi, szociális alapellátás
  - Kulturális
5. Infrastruktúra
  - Közművek
  - Utak
6. Önkormányzati gazdálkodás
7. Egyéb
  - Személygépkocsik száma
  - Lakások
  - Földhasználat
  - Bűnözés

Szerbia

Szerbiában szintén a község (*opština*) az önkormányzati, közigazgatási és statisztikai alapegység, a községek pedig körzeteket (*okrug*) alkotnak. Egy község általában több falut (illetőleg várost) fog össze, esetenként akár több tucatnyit is. Az adatkezelő a Szerb Köztársaság Statisztikai Hivatala (ORVSz), amely a stat.gov.rs honlapon teszi elérhetővé adatait, a STAT adatbázisban. Ez az adatbázis is ingyenesen, regisztráció nélkül elérhető, és a területi statisztikai adatok mellett népszámlálási adatokat is tartalmaz. A községi szintű adatok elérése viszont közvetlenül nem lehetséges, a nyilvános rendszer csakis ágazati bontású országos adatokhoz enged hozzáférést.

Horvátország

Horvátországban a Horvát Statisztikai Hivatal (DZS) kezeli az országos adatbázisokat. A hivatal honlapján (dzs.hr) elérhetőek a népszámlálási adatok és a PC-Axis adatbázis is. Utóbbi egy területi és ágazati adatokkal jól ellátott rendszer, amely ingyenes és regisztráció nélkül elérhető, bár csak egy külön szoftver installálásával kezelhető.

Szlovénia

A Szlovén Köztársaság Statisztikai Hivatalának (SURS) honlapján (stat.si) a SI-STAT adatbázison keresztül lehet ingyenesen, regisztráció nélkül letölteni részletes adatokat. Ehhez a horvátországihoz hasonlóan a PC-Axis szoftver szükséges, melynek használatával széleskörű adatok érhetőek el települési szinten. Emellett az adatbázis a népszámlálások eredményeit is tartalmazza.

Ausztria

Ausztriában az Osztrák Statisztikai Hivatal (BaSÖ) a statistik.at honlapon teszi közzé az adatait, a STATcube rendszeren keresztül. Használata egyes adatokat illetően regisztráció nélküli és ingyenes, de a részletesebb (pl. települési szintű) adatokat csak regisztráció után, térítés ellenében lehet letölteni.

A területi adatok szerepe a kutatásban

Számos előnyük ellenére a területi statisztikai adatok használatának megvannak a korlátai. Legfőbb hiányosságuk, hogy kizárólagos használatukkal pusztán a szomszédos országok közigazgatási területegységeire vonatkozóan juthatunk megállapításokra, települési szintnél részletesebb elemzésekre nincs lehetőségünk. Mivel azonban a szomszédos országokban ezek a területegységek csak kivételes esetekben esnek egybe a magyarok által lakott térségek határaival, a pusztán a rájuk vonatkozó adatok elemzésével nem kaphatunk kellően pontos információkat a külhoni magyarok társadalmi-gazdasági pozíciójáról.

A területi statisztikai adatok másik nagy hátránya, hogy a legtöbb esetben csupán társadalmi-gazdasági alapinformációkat tartalmaznak, bár azokat általában nagy részletességgel. Ezért kizárólagos használatukkal a társadalmi-gazdasági folyamatoknak csak bizonyos, társadalomtudományi szempontból kevésbé szofisztikált aspektusaira lehet következtetni. Komolyabb társadalomtudományi vizsgálatokhoz a területi statisztikai adatoknál részletesebb, specifikusabb adatokra is feltétlenül szükség van.

Megállapítható tehát, hogy a rendelkezésre álló területi statisztikai adatok feldolgozása a Kárpát-medencei magyarság társadalmi-gazdasági helyzetének részletekbe menő kutatásához szükséges, de nem elégséges. A külhoni magyarok pozícióinak árnyaltabb megismeréséhez a területi adatoknál szofisztikáltabb adattartalmakra is szükség van.

1.2. Népszámlálási adatok²

A népszámlálások olyan rendszeresen (általában 10 évente) ismétlődő, teljes körű felmérések, melyek egy meghatározott időpontban egy adott ország (vagy egyéb terület egység) népességének egészére kiterjednek. A népszámlálási adatok ellenőrzött forrásból származó, magas megbízhatóságú, jól karbantartott adatok, melyeket az egyes államok statisztikai hivatalai általában meglehetősen részletesen publikálnak. Javarészt ingyenesen hozzáférhetők, és megfelelő hivatkozással felhasználhatók. A népszámlálási adatok a területi statisztikai adatoknál átfogóbb, illetőleg az etnikai háttér, az iskolázottság, a gazdasági aktivitás, és az ingázás területén szélesebb körű adattartalommal bírnak. A szomszédos országok népszámlálásainak adatköre hasonló, de nem teljesen megegyező, a legjellemzőbb adatkörök az alábbiak.

Személyekre vonatkozó adatok

- Részletes demográfiai adatok
- Korcsoportok, a népességváltozás tényezői
- Családi állapot
- Nemzetiség, anyanyelv, vallás
- Iskolázottság, nyelvtudás
- Gazdasági aktivitás
- Inaktívok, foglalkoztatottak, munkanélküliek
- Ingázási adatok

Egyéb adatok

- Lakásállomány
- Lakáshoz kapcsolódó adatok
- Háztartások, családok alapadatai

A népszámlálási adatok szerepe a kutatásban

A külföldi magyar közösségek vizsgálatában mindmáig a népszámlálások jelentik a legbiztosabb, legfontosabb információforrást. A censusok során gyűjtött adatok között ugyanis jellemzően (de nem minden esetben) szerepel a nemzetiség és az anyanyelv, több esetben pedig a beszélt nyelv is. Ezek az információk alapvető fontosságúak ahhoz, hogy az adattömegből kiszűrjük azokat az adatokat, amelyek a magyar egyénekre és közösségekre vonatkoznak. Fontos ugyanakkor, hogy az etnikai változók a népszámlálás során létrejövő adattömegben belül csak a személyekre vonatkozó adatokhoz vannak hozzákapcsolva, egyéb (pl. háztartásra, lakásra vonatkozó) adatokhoz nem. A közzététel során pedig a személyre vonatkozó adatokról leválasztva, elkülönítve hozzák nyilvánosságra az etnikai

---

² A fejezet az EFOP-3.10.1-17-2017-00002 projekt *Kutatások, vizsgálatok a felsőoktatásra és köznevelésre hatást gyakorló tényezők, tendenciák megismerése érdekében* című kutatási jelentésén alapul.

hovatarozásra adott válaszokat. Igaz ugyan, hogy kutatási céllal a népszámlálási adatfelvevő lapok hozzáférhetőek, amelyekből jól látható, hogy például egy Romániában magát magyarnak valló személynek milyen az iskolai végzettsége, életkora, munkaerő-piaci és foglalkoztatotti státusza, de a nyilvános statisztikákban ezek a tematikus adatok összekapcsolva nem láthatóak.

A szomszédos országok legutóbbi – Ukrajna kivételével 2011-2012-ben zajló – népszámlálásaival kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat KAPITÁNY foglalta össze (2013), rávilágítva az egyes censzusok adatfelvételi és adatközlési problémáira is.

A külföldi magyarok vizsgálata szempontjából meghatározó, hogy az ezredforduló után több szomszédos országban is bevezették a regiszter alapú népszámlálást. Ez azt jelenti, hogy a rendelkezésre álló adatokat a polgárok közreműködése nélkül próbálják begyűjteni, és csak azokhoz a személyekhez küldenek kérdezőbiztost, ahol ezek az adatok hiányosak vagy ellentmondásosak. A probléma, hogy az ilyen típusú népszámlálások esetén nincs lehetőség nyilatkozni a nemzetiségi csoporthoz tartozásról, ezért a regiszter alapú censzusra áttért országok (Ausztria és Szlovénia) legfrissebb népszámlálási adatai nem adnak lehetőséget etnikai alapú szűrésre. Kapitány szerint nagy a valószínűsége, hogy a 2021–22 környékén esedékes újabb népszámlálások alkalmával újabb szomszédos országok döntenek majd a regiszter alapú népszámlálás mellett, amely a későbbiekben tovább fogja nehezíteni a külföldi magyar lakosság helyzetének megismerését.

Csakúgy, ahogy a területi statisztikai adatok terén, a népszámlálási adatok szempontjából is Ukrajna a leginkább problémás szomszédos ország. Itt ugyanis az eredetileg 2011-re tervezett censzus anyagi és egyéb okok miatt elmaradt, így a legfrissebb népszámlálási adatok a 2001-es censzusból állnak rendelkezésünkre. Kárpátalján emiatt különös jelentősége van az elérhető egyéb adatoknak.

A fennmaradó – és a magyarság létszámát tekintve jobbára a számunkra jelenleg fontosabb – szomszédos országok (Szlovákia, Románia, Szerbia és Horvátország) esetében a legutóbbi népszámlálási időszakban megtörtént az etnikai adatok felmérése is, ezért ezeknek az országoknak a 2011-es népszámlálási adatai a külföldi magyar közösségek kutatásának fontos információforrását képezik.

Ugyanakkor a nemzetiségre, anyanyelvre vonatkozó adatok értelmezése a hagyományos népszámlálások esetében is különleges óvatosságot igényel. KAPITÁNY (2013) öt kritikus pontra hívja fel a figyelmet ezzel kapcsolatban:

- Az egyes országokban más módszertannal kérdezték, majd publikálták a nemzetiségre/anyanyelvre vonatkozó kérdéseket/eredményeket.
- A nemzetiséget tudakoló kérdésre az egyes országokban más-más válaszlehetőségek álltak a válaszadó rendelkezésére.

- A népszámlálások nemzetiségre/anyanyelvre vonatkozó kérdéseire való válaszadás nem kötelező, melynek következtében megnőtt a nem válaszolók aránya.
- A népszámlálások alkalmával ez egyes államok polgárainak eltérő politikai, nyelvi környezetben kell nyilatkozniuk nemzetiségükről, amely visszahathat az etnikai identitás felvállalására is.
- Általános tapasztalat, hogy a népszámlálások alkalmával a környezet által romának/cigánynak tartott személyek legalább felét nem roma nemzetiségűként írták össze, mivel ezek a személyek vagy a többségi nemzethez, vagy a magyarsághoz tartozónak vallották magukat. Ez tovább nehezíti a nemzetiségi adatok értelmezését.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a külhoni magyar közösségek vizsgálatában a népszámlálások megkerülhetetlen információforrásként szolgálnak, azonban különféle hiányosságai miatt nem elegendőek a kérdéskör átfogó vizsgálatához.

1.3. Nemzetközi felmérések adatai³

A területi és a népszámlálási adatokat jól kiegészíthetik a különböző tematikájú (pl. munkaerő-piaci, jövedelmi, egészségügyi), de egyaránt nemzetközi szervezésű nagymintás kérdőíves felmérések adatai. Az ilyen típusú felmérésekhez kapcsolódó lekérdezéseket ugyan – a népszámlálásokhoz hasonlóan – jellemzően az adott ország statisztikai hivatalai végzik, ám a felmérések módszertani előkészítése, valamint a lekérdezések ellenőrzése nemzetközi szervezetek feladata. Ez kulcsfontosságú, hiszen így egy adott felmérés minden érintett országban azonos időpontban és módszertannal valósul meg. Ezáltal a különböző országokban lebonyolított, de azonos tematikájú felmérések adatai teljes mértékben összehasonlíthatóvá válnak egymással.

Sőt, az adott nemzetközi felmérésben érintett szomszédos országok adatai nem csak egymással lesznek összemérhetőek, hanem a Magyarországon készült felmérések adataival is. A külhoni magyar közösségek vizsgálatában bizonyos nemzetközi felmérések adatai ráadásul kifejezetten jól használhatóak, mert nagy elemszámú, részletes lakossági adatot tartalmaznak, melyek lehetővé teszik, hogy kisebb társadalmi részcsoportokat is megfelelő statisztikai megbízhatósággal vizsgálhassunk. Így kellőképpen magas mintanagyság esetén a jelentősebb magyar lakosságú országokban (Szlovákia, Ukrajna, Románia, Szerbia) a magyar lakosságra nézve is releváns információkat tartalmazhatnak.

A nemzetközi felmérések adattartalma azonban viszonylag korlátozott: jellemzően szociológiai, társadalmi relevanciájú, személyekre vonatkoztatott adatokat gyűjtenek, az intézményi és egyéb infrastrukturális ellátottságot, valamint a gazdaság jellegzetességeit nem igazán lehet mérni velük. Ugyanakkor, mivel ezek a felmérések a különböző

---

³ A fejezet az EFOP-3.10.1-17-2017-00002 projekt *Kutatások, vizsgálatok a felsőoktatásra és köznevelésre hatást gyakorló tényezők, tendenciák megismerése érdekében* című kutatási jelentésén alapul.

társadalmi változókat nagy részletességgel mutatják be, mindenképpen érdemes az általuk kínált információkat felhasználni a kutatásaink során. Az alábbiakban ezért részletesebben is bemutatjuk a külföldi magyarok vizsgálata szempontjából leginkább releváns nemzetközi felméréseket.

EUROSTAT felmérések

Az Európai Unió statisztikai hivatala (EUROSTAT) – amellet, hogy főtevékenységként iránymutatásokat ad az egyes európai országokban tevékenykedő statisztikai hivatalok számára, illetőleg harmonizálja azok működését –, számos különböző tematikájú kérdőíves felmérést koordinál. A szervezet által koordinált felmérések közül a külföldi magyarok társadalmi-gazdasági helyzetéről leginkább három szolgáltat megfelelő információkat: az European Union Labour Force Survey (EU-LFS), az European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC), valamint az European Health Interview Survey (EHIS). Mivel ezek a felmérések alapvetően az Európai Unió tagországokban kerülnek lebonyolításra, a szomszédos országok közül a legtöbb esetben csak a nagyobb létszámú szlovákiai és romániai magyarság esetében nyerhetők belőlük releváns – és egyben nagyon fontos – információk. A kárpátaljai magyarok vonatkozásában egyáltalán nem érhetőek el kapcsolódó adatok, a délvidéki magyarokra nézve pedig csak a SILC szolgáltat adatokat, az is csak 2013 óta.

Az EUROSTAT felmérések eredményei – részletezettségüktől függően – több hozzáférési szinten érhetőek el. Néhány aggregált adat az EUROSTAT, illetve az érintett statisztikai hivatal honlapján ingyenesen, előzetes regisztráció nélkül elérhető. Bizonyos adatfajták csak előzetes regisztráció után szerezhetőek be a statisztikai hivataloktól. A felmérésekből kapott mikrodatok egy körét az EUROSTAT szintén ingyenesen hozzáférhetővé teszi⁴ azoknak a kutatóintézeteknek, amelyek megfelelnek az ezzel járó két körös, több hónapig tartó regisztrációs eljárás követelményeinek. Néhány szenzitívebb mikrodát azonban ezen az úton sem hozzáférhető, ezeket csakis az országok statisztikai hivatalaitól lehet – egyedi eljárás útján – beszerezni.

Labour Force Survey

Az European Union Labour Force Survey⁵ (EU-LFS) az Európai Unió munkaerő-piaci folyamatainak megfigyelésére kialakított, keresztmetszeti és longitudinális háztartási mintavételen alapuló nagymintás adatfelvétel. A felmérés 1983 óta vizsgálja az érintett

---

⁴ Az EUROSTAT mikrodatok elérhetőségéről bővebben itt találunk információt:
<https://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata>

⁵ Az EU-LFS felmérésről bővebb információkat az alábbi felületeken találhatunk:
<https://ec.europa.eu/eurostat/web/lfs/overview>; https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/EU_labour_force_survey; <https://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata/european-union-labour-force-survey>

országok 15 évnél idősebb lakosságának körében a gazdasági aktivitás és a munkaerőpiaci főbb kérdéseit.

Az EU-LFS adatfelvételeit jelenleg a 28 EU-tagország mellett 3 tagjelölt országban és 3 EFTA-tagországban végzik negyedéves rendszerességgel. Mivel a felmérés nem érinti sem Ukrajnát, sem pedig Szerbiát, a külhoni magyar lakosságról csak Szlovákia és Románia (és persze Magyarország) esetében nyerhető belőlük releváns információ. A felmérés legtöbb változója elérhető negyedéves bontásban is, viszont bizonyos változók csak éves bontásban állnak rendelkezésre.

Statistics on Income and Living Conditions

Az European Union Statistics on Income and Living Conditions⁶ (EU-SILC) az Európai Unió lakosság életkörülményeinek megfigyelésére kialakított, keresztmetszeti és longitudinális mintavételen alapuló nagymintás adatfelvétel. A felmérés 2004 óta vizsgálja az érintett országok 16 évnél idősebb lakosságának körében a jövedelemhez, a szegénységhez, a szegregációhoz és az életkörülményekhez kapcsolódó változókat.

A keresztmetszeti felvételek rögzített, állandó időszakokra vonatkoznak, felméréseként az érintett országokban összesen körülbelül 130.000 háztartásról és 270.000 személyről szolgáltatva adatokat. A longitudinális felvételek általában négyéves periódusokban vizsgálják az egyéni szintű változásokat, az érintett országokban összesen körülbelül 100.000 háztartás és 200.000 személy esetében. Az EU-SILC adatfelvételeit jelenleg a 28 EU-tagország mellett néhány tagjelölt országban és 3 EFTA-tagországban végzik. A felmérésből a Kárpát-medence országai közül jelenleg csak Ukrajna marad ki, Szerbiában azonban csak 2013-ban vezették be ezt az adatfelvételi formát.

European Health Interview Survey

Az Európai Unió 2008-ban fogadta el azt a keretjogszabályt, amely a tagállamok számára előírja European Health Interview Survey⁷ (EHIS) ötévenkénti végrehajtását. A rendelkezés célja, hogy a felmérés rendszeresen megbízható adatokat szolgáltatson az Európai Unió lakossága körében előforduló egészségproblémák gyakoriságáról, az azokat befolyásoló tényezőkről, valamint az egészségproblémák következtében az egyénre, a családra és a társadalomra nehezedő terhekről. A kétlépcsős rétegzett személyi mintavétellel készült

---

⁶ Az EU-SILC felmérésről bővebben az alábbi felületeken olvashatunk:

<https://ec.europa.eu/eurostat/web/income-and-living-conditions/overview>;

[https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_statistics_on_income_and_living_conditions_(EU-SILC)_methodology)

[explained/index.php?title=EU_statistics_on_income_and_living_conditions_\(EU-SILC\)_methodology](https://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata/european-union-statistics-on-income-and-living-conditions);

<https://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata/european-union-statistics-on-income-and-living-conditions>

⁷ Az EHIS felmérésről bővebben az alábbi felületeken található információkat:

https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/hlth_det_esms.htm;

[https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=European_health_interview_survey_-](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=European_health_interview_survey_-_methodology)

[_methodology](https://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata/european-health-interview-survey); <https://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata/european-health-interview-survey>;

<http://www.ksh.hu/elef/index.html>

felmérések segítségével a tagállamokban összehasonlítható adatok nyerhetők a 15 évesnél idősebb lakosság egészségi állapotáról, az egészséget befolyásoló tényezőkről, az egészségügyi ellátórendszer igénybevételéről és az ezzel kapcsolatos elégedettségről.

A 2009. évi első felvétel még kísérleti jelleggel készült, önkéntes alapon vettek benne részt a tagállamok, a 2014. évi második alkalom azonban már kötelező volt minden tagállam számára. Magyarország mindkét felmérésben részt vett, ahogy a két népesebb magyar lakossággal rendelkező tagállam, Románia és Szlovákia is. Ukrajnában és Szerbiában nem végeztek ilyen felméréseket.

Egyéb nemzetközi felmérések

A másik három – kutatás szempontjából releváns – felmérés nem az EUROSTAT, hanem más nemzetközi szervezetek koordinációjában valósul meg, a lebonyolításukat pedig javarészt kutatóintézetek és egyéb társadalomkutató szervezetek végzik, az adott országban lévő lehetőségek szerint. Az European Social Survey-t (ESS) a különböző európai kutatóintézetek együttműködéseként létrejött ESS European Research Infrastructure Consortium szervezi. Az European Values Study (EVS) a szintén európai kutatóintézetek partnerségében született EVS Study Group koordinációjában zajlik. A World Values Survey (WVS) pedig eredetileg az EVS Európán kívüli országokra is kiterjedő társfelmérése volt, amely azonban – az EVS-től eltérően – kutatóintézetek globális kooperációjában valósul meg az Institute for Comparative Survey Research szervezésében.

Ezek a felmérések azért nagyon fontosak, mert az utóbbi évtizedekben eltérő időpontokban ugyan, de az összes Kárpát-medencei országban lebonyolításra kerültek (vagy fognak kerülni), ezért az adathiányos Szerbiára és legfőképp Ukrajnára vonatkozó információkat is tartalmaznak.

European Social Survey

Az European Social Survey⁸ (ESS) bevezetését az Európai Bizottság kezdeményezte 2001-ben abból a célból, hogy kétévente nemzetközileg összehasonlítható adatokat nyerhessen az európai társadalmak demográfiai, társadalmi állapotáról, a lakosság politikai és közéleti preferenciáinak alakulásáról és a társadalmi attitűdök illetve a cselekvéseket befolyásoló értékek változásairól.

A kutatás változó és állandó egységekből áll: a hullámonként változó kérdés-blokkok az európai szinten aktuális társadalmi jelenségeket, problémákat vizsgálja, miközben a sztetendard blokkoknak köszönhetően a népesség főbb társadalmi-gazdasági jellemzőire, politikai, közéleti attitűdjeire, értékpreferenciáira vonatkozó adatsorok állnak a rendelkezésünkre. A hullámonként változó kérdés-blokkok 2008-ban az idősődéssel

---

⁸ Az ESS felmérésről bővebben az alábbi felületeken található információkat:
<https://www.europeansocialsurvey.org/>; <http://ess.tk.mta.hu/>;

kapcsolatos társadalmi attitűdöket, valamint a jóléti rendszerekkel kapcsolatos vélekedések kérdéskörét vizsgálták, 2010-ben pedig a munka, a család, valamint a jólét összefüggéseit térképezték fel. A 2012-es adatfelvétel változó blokkjai a személyes és társadalmi jólét komplex fogalmát, valamint a demokráciával kapcsolatos attitűdöket vizsgálták. A 2014-es 7. hullám egyedi témái a migráció és az egészségi állapot voltak.

A felvétel az európai országok változó részvételi aránya mellett ugyan, de 2002 óta minden második évben megrendezésre kerül, így idén már a 9. hullám (Round 9) munkálatai zajlanak. Magyarország a felmérés összes eddigi hullámában részt vett, azonban a szomszédos országok már nem voltak ennyire aktívak: Szlovákia 6, Ukrajna 5, Románia pedig csak 2 adatfelvételi hullámban szerepelt, Szerbia pedig csak idén csatlakozott a felméréshez.

European Values Study

Az European Values Study (EVS) ötlete az 1970-es években vetődött fel néhány európai kutatóintézet együttműködése során. Az így létrejött EVS Study Group koordinációjában a kutatás elsősorban az érintett államok lakosságának az értékpreferenciáit és azoknak a változását vizsgálja. Az első felmérést 1981-ben végezték az Európai Közösség tíz tagországában, amelyhez a második hullámban (1990-ben) – Magyarországgal, Szlovákiával és Romániával együtt – csatlakozott a legtöbb kelet-közép-európai ország. Az 1999-es harmadik hullámhoz néhány más kelet-európai országgal együtt Ukrajna is csatlakozott, míg Szerbia – más addig kimaradó balkáni államokkal együtt – csak a 2008-ban megvalósult negyedik hullámba kapcsolódott be.

A hullámokhoz tartozó országos felméréseket igyekeztek nem csak módszertanilag, hanem időben is összehangolni, ennek ellenére az egyes országok felméréseinek időpontjai között néhány esetben több éves eltérések vannak. A felmérés ötödik hulláma a legtöbb országban 2017-ben lezajlott, azonban néhány országban (pl. Szerbia és Ukrajna) még jelenleg is zajlik. Ennek a felmérésnek az adatai előreláthatólag 2019 végén lesznek teljes körűen elérhetők. Az első négy hullám adatait tartalmazó adatbázis előzetes regisztráció után ingyenesen letölthető a kutatás honlapjáról,⁹ ahol további információk is megtalálhatók a felméréssel kapcsolatban.

World Values Survey

A World Value Survey (WVS) eredetileg az European Values Study (EVS) nemzetközi, Európán kívüli országokra is kiterjedő adatfelvételeként indult, amelyet azonban egy attól részben elkülönült kutatói hálózat valósított és valósít meg a mai napig. A két felmérés módszertana harmonizált, de nem egységes, a kérdéssoraik eltérőek. Ugyanakkor, ahogyan az EVS, úgy a WVS is a tagországok nemzetközi és kultúraközi értékrendszerbeli változásainak monitorozását tűzte ki célul. A kutatás szorosan összekapcsolódik Ronald

---

⁹ <https://europeanvaluesstudy.eu/>

Inglehart munkásságával, aki a felmérés adatai alapján dolgozta ki átfogó elméletét a világban végbemenő értékrendszerbeli változások kapcsán.

A felmérés eddig hat befejezett hullámban valósult meg (1981–1984; 1990–1994; 1995–1998; 1999–2004; 2005–2009; 2010–2014), melyekben összesen több mint 80 ország vett részt. A térségben Magyarország az egyetlen olyan ország, amely a kutatás minden hullámában szerepelt (kivételem a negyedik, amely főként nem európai országokat érintett). A magyarság kutatása szempontjából releváns országok közül Szlovákia a gyenge láncszem, hiszen ott utoljára 1998-ban készült ilyen felmérés. A hetedik hullám 2017-ben kezdődött és jelenleg is tart, az érintett országok köre egyelőre nem végleges. Az első hat hullám adatai – előzetes regisztráció után – ingyenesen letölthetők a kutatás honlapjáról,¹⁰ ahol további információk is megtalálhatók a felméréssel kapcsolatban.

A nemzetközi felmérések szerepe a kutatásban

A külföldi magyarok kutatása szempontjából hasznosítható nemzetközi felmérések tehát nem egységesek: különböző témákban, különböző kérdésekkel, módszertannal és mintanagysággal, illetőleg országonként különböző időpontokban kerülnek lebonyolításra. Ez utóbbi kapcsán összefoglaltuk az elmúlt 25 évben zajlott, jelentősebb nemzetközi adatfelvételek időpontjait az érintett országokban.

Ország	Nemzetközi nagymintás kérdőíves adatfelvétel időpontja					
	EHIS	EU SILC	LFS	ESS ¹¹	EVS ¹²	WVS
Magyarország	2009 (W1); 2014 (W2)	2005–2017	1996–2017	2002–2018 (R1-R9)	1999; 2009; 2018	1998; 2009
Románia	2008 (W1); 2014 (W2)	2007–2017	1997–2017	2006–2008 (R3-R4)	1999; 2008; 2018	1998; 2005; 2012
Szlovákia	2008 (W1); 2014 (W2)	2005–2017	1998–2017	2004–2012 (R2-R6) és 2018 (R9)	1999; 2008; 2018	1998
Szerbia	nincs	2013–2017	nincs	2018 (R9)	2008; 2018	1996; 2001; 2006
Ukrajna	nincs	nincs	nincs	2004–2012 (R2-R6)	1999; 2008; 2018	1996; 2006; 2011

1. táblázat: A külföldi magyarok kutatása szempontjából releváns nemzetközi nagymintás kérdőíves adatfelvételek időpontjai az érintett országokban az elmúlt 25 évben

Forrás: saját szerkesztés

¹⁰ <http://www.worldvaluessurvey.org/>

¹¹ Az ESS 9. hulláma jelenleg is tart.

¹² Az EVS 5. hulláma jelenleg is tart.

Ahogy az már említésre került, egyes nemzetközi felmérések adatai a külföldi magyar közösségek vizsgálatában kifejezetten jól használhatóak, mert nagy elemszámú, részletes lakossági adatot tartalmaznak, melyek lehetővé teszik, hogy kisebb társadalmi részcsoportokat is megfelelő statisztikai megbízhatósággal vizsgálhassunk. Így kellőképpen magas mintanagyság esetén a jelentősebb magyar lakosságú országokban a magyar lakosságra nézve is releváns információkat tartalmazhatnak. A felmérések mintanagyságában és a kérdések részletezettségében azonban eltérések mutatkoznak, ami miatt az egyes adatfelvételek használhatósága különböző. Leginkább a Labor Force Survey (LFS) és a Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC) használata indokolt, hiszen a többi felmérésnél egyrészt nagyobb részletességgel, másrészt nagyobb mintanagysággal vizsgálják az érintett kérdéseket. Ezeknek a felméréseknek azonban nagy hátránya, hogy Ukrajnára egyáltalán nem, Szerbiára pedig csak részlegesen érhetőek el adatok.

A nemzetközi adatfelvételek másik hatalmas előnye, hogy egy adott országban végzett felmérés adatai nem csak más országokban elvégzett társfelmérések adataival lesznek összehasonlíthatók, hanem annak a módszertanára épülő, azok kérdéseit használó további felmérések adataival is. A nemzetközi adatfelvételek tehát kiváló alapot nyújthatnak további, fókuszáltabb felmérések előkészítéséhez és lebonyolításához is.

Az EUROSTAT által koordinált felmérések (EHIS, EU-SILC, EU-LFS) előnyei és hátrányai ebben az esetben is megmutatkoznak, ugyanis például egy Ukrajnában végzett fókuszált adatfelvétel eredményei nem lesznek összehasonlíthatók ezeknek a felméréseknek az eredményeivel. Ennek ellenére a kérdések részletezettsége miatt mindenképpen érdemes használni ezeket az adatfelvételeket a további felmérések előkészítésében. Ugyanakkor a minden érintett országban használt European Values Study (EVS) és European Social Survey (ESS) is részletes kérdéscsomagokat tartalmaz a társadalmi réteghelyzet, a foglalkoztatottság és a jövedelmi helyzet mérésére. Mivel a vizsgálatban a teljes Kárpát-medencei léptékű összehasonlíthatóság fontos szempont, egy ilyen további felmérés előkészítésekor néhány alapkérdést javasolt az EVS és az ESS mutatói mentén is operacionalizálni.

1.4. Egyéb felmérések, adatbázisok¹³

Kiegészítő jelleggel az egyes országok statisztikai hivatalainak, kutatóintézeteinek, illetve egyéb ágazati és térségi szervezeteinek (pl. önkormányzatok, minisztériumok, egyéb hivatalok, kamarák, képzőhelyek) az eddigiekben még nem említett adatbázisait is érdemes felhasználni. Ezeknek az adatbázisoknak a területi kiterjedése, adattartalma, módszertana rendkívül változatos, ezért nem igazán lehet egységesen kezelni őket. Általában nem reprezentatív módon és nem rendszeresen gyűjtik őket, és nagy valószínűséggel nem fedik

---

¹³ A fejezet az EFOP-3.10.1-17-2017-00002 projekt *Kutatások, vizsgálatok a felsőoktatásra és köznevelésre hatást gyakorló tényezők, tendenciák megismerése érdekében* című kutatási jelentésén alapul.

le a teljes vizsgálandó területet az egyes országokon belül. Sok esetben az adatgazda szervezetek saját, fókuszált felméréseinek az eredményeit tartalmazzák, és országonként igen eltérő, speciális adattartalommal bírnak. Felhasználásukat tovább nehezíti, hogy az ilyen típusú adatok elérhetősége általában nehézkes, a legtöbb esetben nem érhetőek el ingyenesen.

Ugyanakkor ezek az adatbázisok az adott speciális témakörben jól kiegészíthetik a statisztikai adatokat és a nemzetközi felmérések adatait, ezért – főként az adathiányos területeken – fontos szerepet játszanak. Sajnos azonban az ilyen típusú adatbázisok elérhetősége és adattartalma Szlovákiában és Romániában mondható viszonylag jónak, ahonnan más egyéb források és adattartalmak, adatcsoportok is bőségesen rendelkezésre állnak, Ukrajnában és Szerbiában ugyanakkor kisebb-nagyobb hiányosságok nehezítik az ilyen típusú adatok beszerzését.

1.5. Nyilvántartási és átláthatóságot szolgáló adatok hasznosítása¹⁴

Említést kell még tenni a különféle nyilvántartási adatokról is. Az ilyen eredetű adatok gyűjtésének legfontosabb terepei lehetnek az oktatásügyi és a céges nyilvántartások. Ezekből bizonyos adatkörök nyilvánosan is elérhetők, különösen jó e téren az adatellátottság Romániában. A romániai kedvező hozzáférhetőség elsősorban a céges adatellátottságra igaz (bár itt is igaz, hogy a LISTAFIRME nevű hivatalos céges adatbázisból a cégek helyzetéről még sokoldalúbban tájékoztató adatok már pénzért szerezhetőek be), az oktatási adatok hozzáférhetősége korlátozottabb (pl. adatok tanulókról és teljesítményeikről, tanárokról, intézményekről).

A nyilvántartási adatok között általában nincsenek direkt etnikai hovatartozást leíró adatok. Kivételt képeznek egyes oktatási adatok Romániában, de ezek többségükben egyszerűen, az Internetről nem hozzáférhetőek. A céges adatok között egyáltalán nincsenek etnikai változások. A nem állami, hanem a civil szerveződésekhez kötődő, és ezen belül a kifejezetten etnikai alapú szerveződésekhez kötődő adatok között azonban találhatunk kifejezetten magyarok által működtetett cégekre irányuló adatokat. Ilyenek a magyar vállalkozói kamarák adatai, pl. Kárpátaljai Magyar Vállalkozók Szövetségének tagsága jól reprezentálja a magyarsághoz köthető vállalkozókat.

Az állami nyilvántartási adatok etnikai relevanciája egyrészt úgy teremthető meg, ha területi alapon kerülnek feldolgozásra. Helyazonosító, településadat (ld. pl. cégek esetében székhelyre vagy telephelyre utaló adat) ugyanis mindig szerepel e nyilvántartásokban. Így

---

¹⁴ A fejezet az EFOP-3.10.1-17-2017-00002 projekt *Kutatások, vizsgálatok a felsőoktatásra és köznevelésre hatást gyakorló tényezők, tendenciák megismerése érdekében* című kutatási jelentésén alapul.

például kimutatásokat lehet készíteni a többségében magyarok által lakott térségek vállalkozásaira vonatkozóan (összehasonlításban a többi térséggel).

Amennyiben nem területi alapú kimutatásokra használjuk a nyilvántartási adatokat, akkor külön erőforrás-igényes adatelőkészítéssel kerülhetnünk közelebb a bennük rejlő etnikai információkhoz. A céges adatok példájánál maradván lehetséges a tulajdonos vagy az ügyvezető személynevének vizsgálata. Tekintettel arra, hogy a magyar nevek általában meglehetősen különböznek a szomszédos országok többségi nemzeteinek tagjai körében szokásos nevektől, ezért névelemzéssel valószínűsíthető a magyar etnikai háttér. Persze ez a módszer több-kevesebb bizonytalanságot hordozhat. Cégek esetében már a magyar kötődés is egy adott tervezési vagy kutatási helyzetre szabott külön definíciót igényel (pl. a tulajdonos nemzetiségi hovatartozásától függ vagy a menedzserektől vagy a foglalkoztatottaktól?).

Egyes országok átláthatósági szabályai miatt szükséges nyilvános adatközlések is hordozhatnak érdekes információkat a magyar közösségről is. Romániában például az újabban kiterjedt átláthatósági szabályok miatt sok információ érhető el nyilvánosan a köztisztviselőkről. Ezekben az esetekben megint csak a névelemzéssel lehet közelebb jutni a személyek etnikai hovatartozásához, majd például elemezni lehet a különböző nemzetiségi hovatartozású tisztviselők vagyoni háttérét.

2. Kísérleti adatfelvétel a teljes Kárpát-medencei magyarság körében 2018–19

Ebben a fejezetben először ismertetésre kerül a Kárpát-medencei **magyarság nagymintás társadalomtudományi felmérésének** egy NSKI által kialakított **mintamódszertana**. E felmérés célja az első fejezetben bemutatott adatforrásokban tapasztalható hiányosságok pótlása.

Ezt követően pedig bemutatásra kerülnek a mintamódszertannal megvalósított **első kísérleti felmérés előzetes eredményei**. Elsőször területi kimutatások (az értékek megoszlása a szórvány és tömb településterület között), majd az egyes nemzetrészek értékeinek összehasonlítása olvasható.

2.1. Módszertan

2.1.1. *Az általános kutatási elképzelés bemutatása*

Helyzetfeltáró kutatásunk talán legfontosabb alappillére a négy nagy határon túli magyar közösségre reprezentatív adatfelvétel, amely végleges változatában az *Életminőség és jólét 2018* címet kapta. A kérdőív tematikusan három nagyobb blokkra oszlik: vizsgáljuk a külhoni magyarok gazdasági helyzetét és a gazdaság szerveződésének etnikai vonatkozásait, az életminőség és a jól-lét viszonyait, valamint helyet kapott benne egy demográfiai módszertani blokk, amely a Kárpát-medencei magyarság demográfiai előreszámításához szükséges kettős lakhelyre vonatkozó kérdéseket tartalmaz. A tematikus blokkok, véleményünk szerint, olyan hiánypótló témákat, illetve megközelítéseket tartalmaznak, amelyeket eddig nem vizsgáltak/alkalmaztak ilyen átfogóan a Kárpát-medencei magyarságra vonatkozóan.

Kérdőívünk tematikus blokkjai, az azokban alkalmazott kérdések hosszas, több hónapig tartó kutatások és egyeztetések alapján alakultak ki. Elsődleges szempontunk volt, hogy a kérdőív messzemenően szolgálja a Kárpát-medencei magyar adatbázisok kialakítására vonatkozó kutatási célkitűzésünket. Ennek szellemében a kérdéseket úgy alakítottuk ki, hogy összevethetőek legyenek korábbi nemzetközi kutatásokkal és ezáltal biztosítsák úgy a magyarországi mint a szomszédos országok eredményeivel való összevetést.

A projekt tervezésekor eredetileg úgy gondoltuk, hogy olyan, az életminőséggel és a társadalmi jól-léttel kapcsolatos, ezek elemeire rákérdező vizsgálatot végzünk Kárpát-medencei léptékben, amelyre eddig nem került sor. Hosszas előkészítő kutatások eredményeképpen, amelynek során számos szóba jöhető téma és résztema eddigi kutatásait módszertan és eredmény szempontjából áttekintettük, arra az álláspontra jutottunk, hogy egy Kárpát-medencei kérdőíves adatfelvétel esetén szerencsésebb és

szükségesebb lenne a külhonban élő magyarság olyan „kemény” adataira rákérdezni, amelyre az eddigi vizsgálatok nem, vagy csak érintőlegesen tértek ki, vagy esetleg olyan módszertannal tették, amely nem teszi lehetővé a Kárpát-medencei összehasonlítást. Így jutottunk el a jelenlegi kérdőív témáihoz, a fent említett módszertani megkötéssel (nemzetközi összehasonlíthatóság kritériuma). Az egyes témák tudományos indokoltóságát és kontextusát a 2.3. fejezetben részletesen bemutatjuk.

A kérdőívet a végleges szerkesztés előtt alaposan leteszteltük, mindegyik külhoni magyar régióban. A terjedelmi korlátozások miatt a kevésbé lényegesnek tekintett mutatók egy részét kénytelenek voltunk kihagyni a végső változatból, így jutottunk el a végleges verzióhoz (lásd 2. sz. melléklet).

2.1.2. A minta és a mintavételi eljárás

A négy nagy határon túli magyar közösségre reprezentatív adatfelvétel összesen 3200 válaszadóra terjed ki, a megcélzott területek: Erdély, Dél-Szlovákia, Vajdaság és Kárpátalja. Az adatfelvétel a magát magyarnak valló 18 év fölötti népességre terjed ki, vagyis – a magyar nyelvű kérdőívvel – nem kérdezzük olyan személyeket, akik ugyan beszélnek magyarul, de más nemzetiségűek. Az adatfelvételt mind a négy területen helyi, magyar nyelvű kérdezőbiztosok segítségével hajtjuk végre, személyes lekérdezéssel, a kérdezettek lakásán, 2018 október-novemberében.

A minta területi leosztása

A minta területi leosztásánál azt vettük figyelembe, hogy az a kisebb magyar közösségekre is reprezentatív legyen. Így az elemszámok meghatározását a kisebb (elsősorban a kárpátaljai és vajdasági) magyar közösségek irányában toltuk el.

	Magyarok száma ¹⁵	%	Minta elemszámok	
			Arányos leosztás esetén	Tényleges elemszámok
Erdély	1 224 937	59,3	1 899	1 000
Vajdaság	251 136	12,2	389	800
Dél Szlovákia	458 467	22,2	711	800
Kárpátalja	~131 000	6,3	201	600
Összesen	2 064 540		3 200	3 200

2. táblázat: Minta-elemszámok területenként

Forrás: saját szerkesztés

¹⁵ Az erdélyi, vajdasági és dél-szlovákiai magyarok esetében a 2011-es népszámlálási adatokat tekintettük kiindulópontnak, míg a kárpátaljai magyarok esetében a Summa 2017 vizsgálat eredményeit vettük figyelembe.

A mintavétel elméleti típusai kisebbségi népességek esetében

A módszertani szakirodalom különbséget tesz a véletlenszerű és nem véletlenszerű mintavételi eljárások között. Általánosan elfogadott, hogy a véletlenszerű mintavétel nyomán megbízhatóbban tudjuk becsülni az alapsokaság jellemzőit és, ami talán ennél is fontosabb, becsülni tudjuk a tényleges jellemzőkhöz viszonyított átlagos eltérést is. A véletlenszerű eljárás tehát jóval inkább megfelel a tudományos standardoknak és egy-egy ország, vagy terület teljes népességére a tudományos jellegű vizsgálatok általában ezt alkalmazzák (szemben mondjuk a piackutatásokkal, vagy egyéb alkalmazott jellegű vizsgálattal).

A kisebbségi vagy egyéb területileg szórt népességek esetében ugyanakkor gyakori a nem véletlenszerű, vagy kombinált mintavételi technikák alkalmazása. Ennek ellenére a kérdés 1970-es, 1980-as évektől kezdődően kialakuló szakirodalmában elfogadott, hogy a teljes körű regiszterrel nem rendelkező népességek esetében is célravezető a véletlenszerű mintavétel alkalmazása (KALTON 2001). KAPITÁNY Balázs (2010) a kisebbségi népességek mintavételéről írt magyar nyelvű összefoglaló tanulmányában a mellett érvel, hogy a véletlenszerű (vagyis statisztikai értelemben véve reprezentatív) mintavétel kritériuma, hogy a vizsgálat segítségével tudunk-e a vonatkozó népesség méretére, illetve szerkezetére vonatkozó becsléssel szolgálni (úgy, hogy a vizsgálat előtt – elviekben – nem rendelkezünk ilyen adatokkal). A véletlenszerű mintavételi eljárások kiindulópontja általában véve a teljes népességre kialakított (megfelelő elemszámú) minta, amiből a kérdezés (vagy még ideálisabb esetben az előzetes terepbejárás) során alkalmazott „screening” (szűrés) segítségével válogatjuk ki a kisebbségi kategóriához tartozó válaszadókat.

Erdélyben ilyen véletlenszerű mintavételi eljárást alkalmazott az Életünk Fordulópontjai (I-2006; II-2009) vizsgálat (KISS ÉS KAPITÁNY 2009), valamit több kisebb, a teljes területre kiterjedő országos, valamint egyes településekre kiterjedő vizsgálat. A mintavételi eljárásnak azonban több – jelen esetben áthidalhatatlan – hátránya volt. Egyrészt a véletlenszerű (első körben a teljes népességre reprezentatív) minta kialakításához választói névjegyzékekre (vagy egyéb regiszterre) van szükség, ami nem minden általunk vizsgált népesség esetében áll rendelkezésre. Másrészt, a teljes népességre kialakított reprezentatív minta „screening”-je igen költséges és időigényes feladat, amit jelen vizsgálat körülményei között nem tudunk megvalósítani.

Kisebbségi népességek vizsgálatában gyakran alkalmazzák az úgynevezett kvótás eljárást. A Magyarországról finanszírozott határon túli magyarokra vonatkozó kérdőíves lekérdezésekben az egyszerű kvótás eljárás a leggyakrabban használt eljárás (különösen a vajdasági és a szlovákiai magyar kisebbségek esetében). Ez a módszer néhány változó szerint reprodukálja az alapnépességen belüli (előre ismert) megoszlásokat. A magyar kisebbségekre vonatkozó vizsgálatokban a régió, a nem, az életkor és gyakran az iskolai végzettség szerepelt, mint kvóta-képző változó, a viszonyítási alapot pedig az előző

népszámlálás magyar népességre vonatkozó adatai képezték. Lényeges, hogy az egyszerű kvótás eljárás esetében – miközben az egyes kvóta-képző változók vonatkozásában a módszer reprodukálja az alapmegoszlásokat – a rétegeken belül nincs véletlenszerű kiválasztás.

Összesen	Férfi	Nő	18-35	35-55	55 felett
14	7	7	5	5	4

3. táblázat: A válaszadók településen belüli kiválasztását szabályozó kvótalap egyszerű kvótás eljárás esetében

Forrás: saját szerkesztés

Az egyszerű kvótás eljárásnak is komoly hátrányai vannak, miközben a kérdezők munkáját igen nagy mértékben megkönnyíti. A kvótás mintavételi eljárás hátrányait Rudas Tamás a következőképpen foglalta össze: „A kvótás mintavételi eljárás hiányossága úgy is megfogalmazható, hogy a kérdezőbiztosok által [akár tudatlanul --K.T. K.B.] preferált társadalmi csoportok nagyobb mértékben kerülnek a mintába, mint az egyéb csoportok, még akkor is, ha a csoportképző szempontok egy része – az előírt kvóta miatt – nem is torzul.” (RUDAS). A kisebbségi magyarok esetében ez a torzító hatás fokozottan jelentkezik. Egyrészt, ahogy általában véve, itt is érvényesülnek a kérdezők szociális jellegű preferenciái. Másrészt minden esély megvan rá, hogy úgynevezett „presbitériumokra reprezentatív minta” jöjjön létre, vagyis, hogy a kérdező a magyar intézményrendszerhez (egyházak, etnikai pártok, kulturális és oktatási intézmények) szorosan kapcsolódó személyekből tölti fel a kvótákat.

Alkalmazott mintavételi eljárás

A kutatás során a mintavételi eljárást a lehetőségeink és a mintavételre vonatkozó tudományos standardok közötti egyfajta kompromisszumként alakítottuk ki. Miután alaplogikájában a kvótás eljárást követi, az általunk alkalmazott módszert nevezhetjük javított, vagy szisztematikus kvótás eljárásnak. Lényege, hogy a véletlenszerűség imitálásával megkíséreljük minél inkább kiküszöbölni a kérdezők társadalmi preferenciáiból adódó torzítását.

Módszerünk:

- A kvótákon belül megpróbálja imitálni (közelíteni) a véletlenszerű kiválasztást, miközben a kvótás mintavétel alaplogikáját megtartja.
- Ellenőrizhetővé teszi, hogy a kérdező milyen algoritmus szerint választja a kérdezetteket

Az alkalmazott módszer bizonyos értelemben hasonló a rétegzett, véletlen kezdőpontú mintavételhez. Elemei a következő: (1) szisztematikus, előre meghatározott

településminta; (2) véletlenszerű kezdőpontok és lépték meghatározása a településen belül; (3) ellenőrizhetőség és a kérdezők szisztematikus kontrollja. A válaszadók kiválasztásában mind a négy területen kérdezőbiztosi útmutató ad eligazítást.

Településminta

A településmintát rétegzett, véletlenszerű mintavételi eljárással alakítottuk ki. Az egyes településeknek a magyarok utolsó népszámlálás szerinti számával arányos esélyük volt a mintába kerülni. A rétegeket Erdélyben régió, etnikai összetétel és lakosság szám szerint, a többi területen régió szerint alakítottuk ki.¹⁶ Ez utóbbi három területen a településméret rejtett rétegzési szempontként szerepelt, vagyis a léptékes kiválasztást megelőzően a rétegeken belül a településeket méret szerint rendeztük.

Az alábbi táblázatok a településrétegeket, majd a kiválasztott településmintát tartalmazzák az egyes régiók esetében.

Régió	Etnikai összetétel	Településtípusok lakosság szerint (fő) (2011)	A magyar nemzetiségűek száma (fő) (2011)
Székelyföld	Magyar többség	20 000 fölött	104 860
		5-20 000	82 350
		1 000-5 000	173 065
		1 000 alatt	90 933
	Magyar kisebbség	-	11 919
Partium	Magyar többség	5 -100 000	35 568
		1 000-5 000	83 841
		1 000 alatt	40 177
	Magyar kisebbség	100 000 fölött	87 748
		5 -100 000	28 409
		5 000 alatt	33 240
Szórvány	Magyar többség	-	27 477
	Magyar kisebbség	100 000 alatt	67 788
		20 -100 000	41 775
		5-20 000	26 605
		1 000-5 000	42 806
Közép-Erdély	Magyar többség	1 000 felett	38 410
		1 000 alatt	23 423
	Magyar kisebbség	100 000 fölött	113 559
		5-100 000	40 800
		1 000-5 000	33 408
Összes			1 228 161

4. táblázat: Településrétegek Erdélyben

Forrás: saját szerkesztés

¹⁶ Kárpátalján az ungvári és nagyszőlősi járás esetében differenciáltuk a magyar és nem magyar többségű településeket.

Sorszám	Megye	Település	Község	A magyar nemzetiségűek aránya (%) (2011)	Kérdőívek száma (db)
1	Kovászna	Sepsiszentgyörgy	-	77%	34
2	Hargita	Csíkszereda	-	81%	25
3	Hargita	Székelyudvarhely	-	96%	27
4	Hargita	Gyergyószentmiklós	-	88%	22
5	Kovászna	Kovászna	-	64%	22
6	Hargita	Csíkszentdomokos	-	98%	22
7	Kovászna	Gelence	-	98%	23
8	Hargita	Lövete	-	100%	23
9	Hargita	Csíkszentkirály	-	94%	23
10	Kovászna	Lemhény	-	98%	23
11	Kovászna	Nyújtód	Kézdivásárhely	95%	23
12	Maros	Mezőbergenye	Mezőpanit	64%	23
13	Hargita	Karcfalva	-	99%	25
14	Hargita	Nyikómalomfalva	Farkaslaka	94%	25
15	Hargita	Kecset	Farkaslaka	97%	25
16	Hargita	Vasláb	-	25%	10
17	Bihar	Nagyszalonta	-	58%	29
18	Szatmár	Kaplony	-	90%	23
19	Szilágy	Kémer	-	88%	23
20	Bihar	Kágya	-	79%	23
21	Szilágy	Magyarkecel	-	52%	33
22	Bihar	Nagyvárad	-	25%	40
23	Szatmár	Szatmárnémeti	-	38%	32
24	Bihar	Diószeg	-	48%	23
25	Szatmár	Erdőd	-	26%	27
26	Arad	Zimándköz	Zimándújfalu	50%	22
27	Brassó	Brassó	-	7%	28
28	Máramaros	Nagybánya	-	11%	28
29	Szeben	Medgyes	-	11%	34
30	Arad	Kisjenő	-	24%	22
31	Arad	Nagyiratos	-	45%	35
32	Kolozs	Györgyfalva	Erdőfelek	87%	31
33	Kolozs	Bikfalva	Bánffyhunrad	99%	19
34	Kolozs	Kolozsvár	-	16%	44
35	Maros	Marosvásárhely	-	45%	49
36	Kolozs	Dés	-	12%	33
37	Maros	Remeteszeg	Marosvásárhely	48%	27

5. táblázat: Az erdélyi településminta

Forrás: saját szerkesztés

Réteg	A magyar nemzetiségűek száma (fő) (2001)	Kérdőívek száma (db)
Beregszász	12 779	51
Munkács	6 975	28
Ungvár	7 972	32
Beregszászi járás	41 118	164
Husztai járás	5 405	22
Munkácsi járás	12 584	50
Nagyszőlősi járás többség	24 206	97
Nagyszőlősi járás kisebbség	6 472	26
Szórvány (Rahói, Szolyvai, Técsői járás)	8 104	32
Ungvári járás kisebbség	6 268	25
Ungvári járás többség	18 348	73

6. táblázat: Településrétegek Kárpátalján

Forrás: saját szerkesztés

Sorszám	Település	Járás	A magyar nemzetiségűek aránya (%) (2001)	Kérdőívek száma (db)
1	Badaló	Beregszászi	98,1	27
2	Debren	Munkácsi	97,6	25
3	Forgolány	Nagyszőlősi	96,7	24
4	Eszeny	Ungvári	95,8	24
5	Feketepatak	Nagyszőlősi	93	24
6	Zápszony	Beregszászi	92,1	27
7	Nagydobrony	Ungvári	90,5	24
8	Mezőkaszony	Beregszászi	89,3	27
9	Nevetlenfalu	Nagyszőlősi	85,8	24
10	Gát	Beregszászi	82	27
11	Macsola	Beregszászi	80,7	27
12	Nagygejőc	Ungvári	77,6	24
13	Beregújfalva	Beregszászi	73,1	27
14	Mátyfalva	Nagyszőlősi	66,3	25
15	Izсныéte	Munkácsi	64	25
16	Beregszász	Beregszász város	49,1	25
17	Beregszász	Beregszász város	49,1	26
18	Visk	Husztai	45,4	22
19	Csap	Ungvári	39,4	25
20	Aknaszlatina	Técsői	24,5	18
21	Técső	Técsői	24,2	18
22	Nagyszőlős	Nagyszőlősi	14,3	25
23	Munkács	Munkács város	8,5	28
24	Ungvár	Ungvár város	6,9	32

7. táblázat: A kárpátaljai településminta

Forrás: saját szerkesztés

Réteg	A magyar nemzetiségűek száma (fő) (2011)	Kérdőívek száma (db)
Tiszapart	52 767	171
Nyugat-Bácska	17 576	57
Észak-Bácska	76 263	247
Észak-Bánát	21 941	71
Dél-Bánát	30 612	99
Közép-Bácska	28 155	91
Dél-Bácska	19 696	64
Összesen	247 010	800

8. táblázat: Regionális rétegek a Vajdaságban

Forrás: saját szerkesztés

Sorszám	Település	Község	A magyar nemzetiségűek aránya (%) (2011)	Kérdőívek száma (db)
1	Zenta	Zenta	78	46
2	Magyarkanizsa	Magyarkanizsa	87	26
3	Ada	Ada	83	25
4	Horgos	Magyarkanizsa	84	25
5	Kispiac	Magyarkanizsa	96	25
6	Tornyos	Zenta	82	24
7	Bezdán	Zombor	57	29
8	Doroszló	Zombor	52	28
9	Szabadka	Szabadka	32	110
10	Topolya	Topolya	59	29
11	Csantavér	Szabadka	92	21
12	Kishegyes	Kishegyes	87	22
13	Feketics (Bácsfeketehegy)	Kishegyes	62	22
14	Bácsszőlős	Szabadka	94	21
15	Ludas	Szabadka	87	22
16	Kikinda	Kikinda	14	24
17	Törökkanizsa	Törökkanizsa	35	24
18	Toronáloroszi	Kikinda	35	23
19	Nagybecskerek	Nagybecskerek	17	33
20	Toronálvásárhely	Antalfalva/Kovačica	53	22
21	Torontáltorda	Bégaszentgyörgy/Žitište	86	22
22	Sándoregyháza	Pancsova	40	22
23	Temerin	Temerin	42	33
24	Óbecse	Óbecse	45	24
25	Péterréve	Óbecse	71	34
26	Tizsakálmánfalva (Budiszava)	Újvidék	31	32
27	Újvidék	Újvidék	6	32

9. táblázat: A vajdasági településminta

Forrás: saját szerkesztés

Réteg	Járás	A magyar nemzetiségűek száma (fő) (2011)	Kérdőívek száma (db)
Bodrogköz és Kassa vidék	Tőketerebesi	28 145	96
	Nagy Mihályi	12 122	
	Kassa vidék	11 845	
	Összes	52 112	
Gömör (vagy Gömör-Nógrád)	Rozsnyói	16 103	132
	Nagyrócei	7 738	
	Rimaszombati	30 516	
	Losonci	17 338	
	Összes	71 695	
Garam-Ipolymente	Nagykürtösi	10 939	161
	Lévai	28 085	
	Érsekújvári	48 483	
	Összes	87 507	
Vágmente	Nyitrai	9 076	108
	Vágsellyei	16 717	
	Galántai	32 793	
	Összes	58 586	
Szenc	Szenci	9 134	17
Csallóköz	Dunaszerdahelyi	87 349	284
	Komáromi	66 356	
	Összes	162 839	

10. táblázat: Regionális rétegek Dél-Szlovákiában
Forrás: saját szerkesztés

Sorszám	Település	Járás	A magyar nemzetiségűek aránya (%) (2011) ¹⁷	Kérdőívek száma (db)
1	Révkomárom	Komárom	60,4%	40
2	Dunaszerdahely	Dunaszerdahely	76,1%	21
3	Somorja	Dunaszerdahely	61,6%	21
4	Gúta	Komárom	78,7%	21
5	Ógyalla	Komárom	44,3%	21
6	Marcelháza	Komárom	87,4%	20
7	Nyárasd	Komárom	91,5%	20
8	Csallóközarányos	Dunaszerdahely	86,5%	20
9	Medve	Dunaszerdahely	92,7%	20
10	Hetény	Komárom	84,7%	20
11	Csallóközskürt	Dunaszerdahely	93,9%	20
12	Jányok	Dunaszerdahely	77,7%	20
13	Dunatókés	Dunaszerdahely	81,5%	20
14	Szenc	Szenc	17,0%	17
15	Galánta	Galánta	33,9%	22
16	Nádszeg	Galánta	90,0%	22
17	Felsőszeli	Galánta	62,0%	22
18	Vágkirályfa	Vágsellye	69,1%	21
19	Pozsonyvezekény	Galánta	78,9%	21
20	Érsekújvár	Érsekújvár	25,3%	21
21	Párkány	Párkány	68,2%	21
22	Zseliz	Léva	49,2%	20
23	Nagykér	Érsekújvár	55,2%	20
24	Ipolynyék	Léva	85,3%	20
25	Garamkövesd	Érsekújvár	68,2%	20
26	Ipolyszakállos	Léva	69,0%	20
27	Ipolykiskeszi	Érsekújvár	93,2%	20
28	Rimaszombat	Rimaszombat	34,7%	19
29	Fülek	Losonc	62,5%	19
30	Feled	Rimaszombat	55,0%	19
31	Csákányháza	Losonc	86,6%	19
32	Hamva	Rimaszombat	88,6%	19
33	Barka	Rozsnyó	32,7%	19
34	Melléte	Rozsnyó	79,0%	19
35	Királyhelme	Tóketebes	75,5%	19
36	Bodrogszerdahely	Tóketebes	58,2%	19
37	Buzita	Kassa környék	58,5%	19
38	Csicser	Nagymihály	90,3%	19
39	Kamaróc	Kassa környék	71,0%	20

¹⁷ Az ismert nemzetiségűek között

11. táblázat: A dél-szlovákiai településminta

Forrás: saját szerkesztés

Véletlen kezdőpontok és lépték meghatározása a településen belül

A kérdezői szubjektivitást csökkentendő a településeken belül utcákat, illetve azon belül véletlenszerű kezdőpontokat jelölünk ki.

Ideális esetben (pl. Erdélyben, illetve Kárpátalján): ismert (vagy becsülhető), hogy a magyar lakosság hogyan oszlik meg a településen belül kisebb területi egységek (pl. választó körzetet, utcák szerint). Így a nagyobb településeken újabb lépcsőt építünk be (utcákat, választókörzeteket választunk véletlenszerűen).

Nem ideális, de még elfogadható: ismert (vagy becsülhető) a teljes népesség megoszlása, ugyanakkor egyes esetekben valószínűleg utcajegyzék alapján választunk kezdőpontot (még mindig sokkal jobb mint az egyszerű kvótás).

Ellenőrizhetőség és a kérdezők szisztematikus kontrollja

Ennek eszköze a címjegyzék. Ez az összes felkeresett háztartás esetében tartalmaz egy minimális információt, ami alapján ellenőrizhető, hogy:

- a kérdező szabályosan „sétált”-e, tartotta-e a kvótát;
- megtörtént-e a *face-to-face* lekérdezés meghatározott algoritmus szerint a kérdezett lakásán;
- mekkora a visszautasítási ráta, melyek a megghiúsult adatfelvétel okai;

Címjegyzék nélkül a kérdőívek nem leadhatók.

2.1.3. A kérdőív kérdésblokkjainak bemutatása

1. A külhoni magyarok gazdasági helyzete és a gazdaság szerveződésének etnikai vonatkozásai

Bevezető – a vizsgálat szükségessége

A külhoni magyarok által lakott régiókban a gazdaság irányításában az etnikai szempontok kevésbé fontosak, az oktatással, a kultúrával vagy a médiával szemben a gazdaság nem tekinthető egy etnikailag integrált társadalmi mezőnek (KISS és KISS 2018, CSATA 2018). A rendszerváltást követően a kelet-közép-európai országok a piaci kapitalizmus útján indultak el, ahol alapértelmezésben a gazdasági folyamatokat – hatósági reguláció és felügyelet mellett – a piac irányítja, a gazdasági döntéseket elsősorban utilitarista, hatékonyságelvű, profitszemléletű szempontok határozzák meg. Ebben a logikában az egyén társadalmi attribútumai a gazdaságban másodlagosak, a termelési folyamatban elsősorban a hozzáértését és a teljesítményét értékelik.

GRANOVETTER (1985) óta tudjuk azonban, hogy a gazdaság a modern kapitalizmusban sem független a társadalmi feltételektől, és sajátosan az etnikai viszonyoktól sem (PORTES és SENSENBRENNER 1993, LIGHT és GOLD 2000, ALESINA és LA FERRARA 2005, ERIKSEN 2005), a gazdasági döntésekben, interakciókban, folyamatokban lépten-nyomon felbukkan az etnikai szempont. Hasonlóan vélekedik az új intézményi közgazdaságtan is, amely az etnicitást a szociális koordináció egyik dimenziójának tekinti (LANDA 1994, WICKSTRÖM és LANDA 2018), aminek a jelentősége egy olyan gazdasági környezetben növekszik meg, ahol: 1. különböznek az egyes etnikai csoportok fogyasztói és kulturális preferenciái; 2. eltérők az egyes etnikumok társadalmi pozíciói, nagyok közöttük a társadalmi egyenlőtlenségek; 3. az együttműködés kikényszerítéséért felelős intézmények hatékonysága alacsony, nehezen érvényesíthető a szerződésjog, ezekkel összefüggésben pedig 4. magas fokú az általános bizalmatlanság.

Ilyen feltételek mellett hatékonyabb lehet a gazdasági cselekvők viselkedésének az összehangolása, ha azok etnikailag homogén kapcsolatok mentén történnek. Az összehangolás javarészt az etnikai alapú „korlátozott szolidaritáson”, „kikényszeríthető bizalmon”, vagy valamiféle közös „értékintrojekción” alapszik (PORTES 1998), melyet a társadalmi tőke egy formájának tekintenek. Ezek jelenléte és intézményesülése hozzájárulhat az együttműködés során felmerülő bizonytalanság és ezáltal a tranzakciós költségek csökkenéséhez, ami komparatív előnyt jelenthet a piac etnikailag nem integrált szereplőivel szemben (GRANOVETTER 1995). Az együttműködést zökkenőmentesebbé teheti az is, hogy az ugyanahhoz az etnikumhoz tartozók kollektív reprezentációi, valóságértelmezése és preferenciái nagyobb eséllyel megegyeznek, könnyebben alakulhat ki konszenzus különböző döntési szituációkban. Szintén hatékonyabb a koordináció, hogyha nincsenek félrehallások amiatt, hogy a felek eltérő nyelveket beszélnek; homogén nyelvi környezetben kisebbek a kommunikációs költségek is.

Ha viszont a körülmények a fentiekől különböznek, a kizárólag etnikai alapon szerveződő gazdasági együttműködés általában nem gazdaságos, jelentős alternatív költségei vannak. Egy homogén és zárt kommunikációs rendszerben, „etnikai burookban” redundáns információk keringenek, a tagok könnyebben lemaradnak jó üzleti lehetőségekről. Etnikai alapú zárványok, „szegregátumok” alakulhatnak ki, amelyek leszakadhatnak a piacnak a jobban teljesítő részétől. A diverzitás hiánya a vállalatban belül sem mindig hasznos, különösen a humán erőforrás intenzív ágazatokban: a homogén munkacsoportok általában kevésbé kreatívak (PAGE 2008), probléma-megoldási és adaptációs képességük alacsonyabb (OTTAVIANO és PERI 2006), a munkatársak kevesebbet tanulnak egymástól, együttesen kisebb a teljesítményük.

Az etnikai gazdasággal foglalkozó szakirodalom a közösségen belüli, sűrűbbre szőtt kapcsolatokat úgynevezett bonding típusú kötéseknek is nevezi (PUTNAM 2007). Ezek a közös hagyományok, a szokásrend, a kultúra vagy éppen a többség általi szorongatottság kollektív megélése mentén alakulnak ki, és egy nagyobb belső szolidaritást és bizalmat

eredményezhetnek. A kisebbségi csoporton kívülre mutató, ún. bridging kötések pedig azért felelősek, hogy az etnikum szélesebb társadalmi integrációja megvalósuljon (PUTNAM 2007). GRANOVETTER (1995) szerint sem a túlzottan nagy, sem a túlzottan alacsony belső szolidaritás nem előnyös a kisebbségi aktorok gazdasági helyzete, fejlődése szempontjából. Ahhoz, hogy sikeresek legyenek, meg kell találniuk a finom egyensúlyt abban, ahogyan rá- illetve lekapcsolódnak a többség hálózati struktúráiról és normatív szabályrendszeréről. HARFORD (2016) szerint a körülmények – egy korábbi precízebb megfogalmazásban: „lehetőségstruktúrák” (ALDRICH ÉS WALDINGER 1990) – határozzák meg azt, hogy a bonding vagy a bridging típusú kapcsolatok fejlesztése hasznosabb, de a legtöbb feladat megoldásához azok kombinálására van szükséges (38-39. o.).

A külhoni magyarok esetében a „lehetőségstruktúrákat” még tovább bővíti az is, hogy szoros intézményi kapcsolatban vannak a magyarországi magyarokkal, magyarországi szervezetekkel. Utóbbiak elsősorban a piacaik bővítésében érdekeltek Magyarország határain túl, a kisebbségi magyarok pedig kifejezetten jól pozicionáltak a két ország közötti (gazdasági) kapcsolatépítésben. Könnyebben híd-, vagy brókerszerepbe kerülhetnek, melynek számos előnye van: több és változatosabb, gazdaságilag hasznos összekapcsoló (bridging) kötést, kapcsolatot ápolhatnak, melyeken keresztül értékes piaci információk és lehetőségek birtokába juthatnak; mediátori-integratív funkciókat láthatnak el; erőforrásokat tudnak lehívni mindkét oldalról (BURT 1992); hozzájárulhatnak az etnikailag homogén régiók, országok közötti kereskedelem élénkítéséhez (ALESINA és LA FERRARA 2005). Ez szimbolikusan is egy kifejezetten előnyös helyzet: annak a lehetőségét hordozza magában, hogy az eddigi többség-kisebbségi viszony (a többségi etnikumokkal szemben) és a támogató-„segélyezett” viszony (Magyarországgal szemben) aszimmetriája egy kiegyensúlyozottabb partnerségi viszonyra minősüljön át.

Románia és Szlovákia EU-s csatlakozása ennek a potenciálnak egy óriási lendületet adott azzal, hogy csökkentek az üzletkötés, a kereskedelem, általában pedig mindenféle határokon átnyúló gazdasági együttműködés tranzakciós és logisztikai költségei. Hasonlóan egyfajta komparatív előnyt jelenthet az is, hogy a külhoni magyarok egy jelentős része kettős állampolgár, az EU-s támogatási alapokhoz is gyakran két irányból lehet hozzáférni.

Ezeknek a lehetőségeknek az ismeretében a kisebbségi magyarok (és ezen belül a kisebbségi elit) gazdasági szerepét – a különböző gazdaságfejlesztési stratégiák részeként – többféleképpen vizionálták. Az egyik végtelen a leendő kisebbségi autonómiák alapját képező, önálló, párhuzamos, etnikailag integrált enklávégazdaság megteremtőit, kiteljesítőit látják bennük, a másik oldalon az államhatárok és kultúrák mentén szegmentált gazdasági hálózatok összekötőiként, hídembereiként jelennek meg (PAPP Z. 2011, MÁRTON és PAPP Z. 2011).

Ezektől a szerepelvárásoktól függetlenül az erdélyi magyar vállalkozástörténetekből például az derül ki, hogy az etnicitás nem egy központi eleme a vállalkozóvá válásról szóló elbeszéléseknek, ahol pedig megjelenik, ott rendszerint arra utal, hogy szimbolikus tőkeként hasznosítják az egyéni karrierépítésben (KISS 2004). Ezzel összhangban a makrostatisztikai vizsgálatok csak elszórtan találtak összefüggést a magyarok aránya és a településszintű vállalkozói aktivitás (CSATA 2012), illetve a jóléti mutatók között (CSATA 2015). A lokalitás szerepét komolyan vevő antropológiai-etnográfiai kutatások pedig arra a következtetésre jutottak, hogy a mai erdélyi falvakban a gazdaság etnikai behatárolásáról csak fenntartásokkal lehet beszélni, és hogy az „egy etnikai közösséghez való tartozás szervezőeleme lehet a gazdaságnak de... nem is egyetlen, nem is elsődleges és nem is kizárólagos” (SZABÓ 2010:7). Ugyanakkor az utóbbi időben készült vizsgálatok rámutattak arra (SZABÓ 2015), hogy adott politikai, társadalmi környezetben – kettős nemzetépítés és erősödő etnopolitikai törekvések – az etnicitás mégis fontos konstituáló eleme lehet a gazdaságot szervező struktúráknak, például a fogasztás mintái alakításának.

Ennek az igazolását láthatjuk abban is, hogy az utóbbi évtizedben számos olyan üzleti kezdeményezés, vállalkozás jelent meg, amely termékeivel és szolgáltatásaival kifejezetten kisebbségi magyar fogyasztókat céloz meg (GÁLL 2011), üzleti diskurzusát/narratíváit magyar kontextusban építi fel (HOFFMANN ET AL. 2016), magyar nemzetiségű munkatársakkal dolgozik, magyar üzleti partnerekkel működik együtt. Az EU-s csatlakozást követően Romániában és Szlovákiában a gazdaság működésének a hatósági felügyelete lazább, a nagyobb piaci dereguláció szabadabb lehetőséget teremt kifejezetten etnikai piacok megteremtésére, etnikai termékek kommodifikációjára és etnikai hálózatok mentén történő együttműködésekre is.

A vizsgálat kérdései

A vázolt elemzésekben közös az, hogy az etnicitást tőkeformákban objektiválódó erőforrásnak tekintik. Az etnicitás egyrészt társadalmi tőke, amely a változatain keresztül – bridging, bonding, kognitív, strukturális stb. (LANCEE 2012) – meghatározhatja az egyének társadalmi pozícióit, munkaerő-piaci lehetőségeit és teljesítményét. Másrészt – és ez legalább annyira fontos – a külhoni magyaroknál az etnicitás és a nyelv elválaszthatatlanul összekapcsolódik egymással (ritka kivétellel a magyarok anyanyelve a magyar) és a többségi nyelv ismerete, mint humán erőforrás szintén befolyásolhatja a munkaerő-piaci és jövedelmi esélyeket.

Számos tanulmány dokumentálja azt, hogy az első világháború óta eltelt közel száz évben az erdélyi magyarok társadalmi pozíciói folyamatosan romlottak (KISS 2010, LIVEZEANU 1995). Ez a folyamat napjainkban is tart, és szorosan összefügg a magyar etnikumú népesség földrajzi koncentrálódásával azokon a területeken, ahol relatív többségben vannak (Erdélyben pl. Székelyföld, Érmellék, a Felvidéken a Csallóköz stb.). A pozícióvesztést nagyban meghatározza az a tény, hogy kevés kivétellel ezek kevésbé

urbanizált, szegényebb infrastruktúrával rendelkező, és gazdaságilag fejletlenebb övezetek. Ebben a vizsgálatban ezekkel a makrofeltételekkel nem áll módunkban foglalkozni.

Számolnunk kell viszont azzal – és ez a vizsgálatunk főhipotézise – hogy ennek a koncentrációnak, „tömbösödésnek” a makrokontextustól javarészt független, közvetlen hatása is van az általunk kiemelt tőkefajták termelésére és mennyiségére is. Egyrészt feltehetőleg csökken azoknak az aránya, akik gyakrabban érintkeznek a többségi társadalom tagjaival, a társadalmi interakciók etnikailag homogénebbek, lesznek – putnami szóhasználatban csökken a „bridging” és növekszik a „bonding” típusú tőke. Másrészt a csökkenő kitettség miatt ezzel együtt romlik a magyarok többségi nyelvtudása is, ami szintén befolyásolhatja a munkaerő-piaci esélyeiket. Végül pedig a magasabb koncentráció növelni fogja az etnikai piacok behatárolhatóságát, ezzel együtt az etnikai marketing hatékonyságát, és az etnikai vállalkozások fejlődését – de az etnikai alapú elszigetelődés, a gazdasági enklavizáció veszélyét is.

Kutatásunkban survey módszerrel kívánjuk megvizsgálni és dokumentálni ezeket az összefüggéseket. Első körben alaposan megnézzük a külhoni magyarok munkaerő-piaci, foglalkoztatottsági és jövedelmi-vagyoni helyzetét és összehasonlítjuk a többségi etnikumok helyzetével (1. témakör). Vizsgáljuk a külhoni magyar népesség agrárérintettségét, a földből származó különféle jövedelemformák meglétét, illetve a földhasználat sajátosságait (2. témakör). Ezt követően összekapcsoljuk az említett tőkefajták (nyelvi tudástőke és a társadalmi kapcsolatok) mennyiségét a munkaerő-piaci teljesítménnyel és mérlegeljük a változások várható – parciális, a makrokontextustól elvonatkoztatott – hatásait a külhoni magyarok jövőbeli pozícióira és gazdasági helyzetére vonatkozóan (3. és 4. témakör). Felhívjuk a figyelmet a bonding típusú társadalmi tőke fontosságára, amely nemcsak a jövedelmek mértékét határozza meg, hanem ragasztóanyaga az erősödő etnikai alapú gazdasági együttműködésnek is. Ennek egy fontos manifesztációját fogjuk megvizsgálni a kérdőíves kutatás keretében: a fogyasztói etnocentrizmust (5. témakör).

Az alábbiakban sorban bemutatjuk ezeket a témaköröket. Először leírjuk, hogy az előző kutatások alapján mit tudunk róluk eddig, áttekintjük a fontosabb szakirodalmat, tisztázzuk a használt fogalmakat (1), vázoljuk a fontosabb hipotéziseket, a továbbgondolt kérdéseinket (2), végül pedig bemutatjuk, hogy hogyan fogjuk mérni őket a kérdőívben (3).

2. Munka, foglalkoztatottság, gazdasági és jövedelmi helyzet

Bevezető, kontextualizálás

Kutatásunk kiemelt témaköre a külhoni magyarok foglalkoztatottságának, gazdasági és jövedelmi helyzetének a vizsgálata. Az elmúlt közel három évtizedben rengeteg kérdőíves vizsgálat készült a határon túli magyarok körében, ezek szinte kivétel nélkül tartalmaztak ún. szocio-demográfiai/azonosító kérdéseket. Ezekben rendszerint rákérdeznek néhány

alapinformációra a jövedelmi és a vagyoni helyzetet illetően is – tipikusan az egyéni vagy az egy főre jutó jövedelemre és a háztartás birtokában levő vagyontárgyakra, a lakáshelyzetre, de része ennek a kérdéstömbnek az alanyok iskolai végzettsége és foglalkoztatottsági helyzete is. A szocio-demográfiai kérdések sajátja azonban az, hogy ezeket tipikusan független-/magyarázó- vagy kontrollváltozóként szokták beemlíteni az elemzésbe – magyarázó faktorokként szerepeltetik olyan jelenségek magyarázatában, amelyek a vizsgálat fókuszát jelentik. A külföldi magyarok körében ilyen népszerű, gyakran vizsgált kérdések a nemzeti identitás, az interetnikus viszonyok kutatása, az értékrend, a médiafogyasztás, a migrációs potenciál stb.. Ehhez képest nagyon ritkák azok a kutatások, amelyek kifejezetten a népesség réteghelyzetét, foglalkoztatottságát veszik górcső alá, a jövedelmi és a vagyoni helyzet célzott vizsgálata (illetve ezek időbeni változása) pedig szinte egyáltalán nem jellemző. A ritka kivételek közé tartozik néhány erdélyi elemzés, amelyeknek egy rövid összefoglalója következik. Ezután megfogalmazzuk azokat a hipotéziseket, amelyeket – a korábbi megfigyelések körét bővítendő – ebben a kutatásban szeretnénk megvizsgálni. Végül bemutatjuk, hogy konkrétan hogyan operacionalizáljuk őket a kérdőívben.

Korábbi elemzések áttekintése – A foglalkozásszerkezet és a jövedelmek etnikai eltérései Erdélyben

Az erdélyi mintákon készült, a foglalkoztatottságra, munkaerő-piaci helyzetre és jövedelemre vonatkozó vizsgálatok egybehangzó megállapítása az, hogy fokozatosan romlanak az etnikai kisebbségek relatív társadalmi pozíciói (PAPP Z. 2008, KISS 2010, VERES 2015, CSATA 2017). Ez a folyamat nem új keletű (KISS 2015, BOIA 2016), de annak ellenére tart, hogy a rendszerváltást és Románia EU-csatlakozását követően javult a kisebbségek helyzetére vonatkozó jogszabályi környezet, és jelentős lépések történtek az intézményes diszkrimináció megszüntetése érdekében is.

Munkaerőpiac, foglalkoztatottság

A témában megjelent korábbi elemzések főként a rétegződésszerkezet nemzetiségi eltéréseit vizsgálják, és arra keresik választ, hogy a nemzeti kisebbségek foglalkozásstruktúrája miben tér el az országos átlagtól, illetve a román többség társadalomszerkezetétől, és ezeket az eltéréseket lehet-e előnyösnek vagy hátrányosnak minősíteni (VERES 2003, 2015). Kiindulópontjuk az, hogy az etnicitás már a modernitás kezdete óta szerepet játszott az erőforrások allokációjában és a társadalmi pozíciók elosztásában, és a különböző etnikumok attól függően voltak előnyös vagy előnytelen pozícióban, hogy Erdély éppen Magyarországhoz vagy Romániához tartozott. Az erdélyi kisebbségeket – közöttük a magyarokat is – legutóbb a kommunista diktatúra idején érte nyílt és intézményesített diszkrimináció. A magyarok mobilitási esélyeit ebben az időszakban a leginkább a számukra előnytelen felsőoktatási politika és a többségi vezetők rekrutációja révén korlátozták.

Részben ennek is köszönhető, hogy az egyes etnikumok munkaerő-piaci helyzetét tekintve jelentős különbségek vannak napjainkban is. A magyarok munkanélküliségi rátája ugyan megegyezik az országoséval, az inaktívak csoportját vizsgálva viszont visszaköszönnek a demográfiai különbségek: a magyarok körében az országos átlaghoz képest (41,1%) több a nyugdíjas (47,1%). A munkaerő-piaci pozíciókat tekintve a magyarok felülreprezentáltak mind az alkalmazottak (79,1%), mind pedig a vállalkozók (1,9%) körében, kevesebb közöttük viszont az önálló (8,4%), ami elsősorban az önellátó gazdák alacsonyabb arányát tükrözi az országos átlaghoz képest. A romák ezzel szemben az önállók (29,8%), a családi vállalkozásokban dolgozók (21,5%) és az egyéb foglalkoztatottak kategóriáján belül (15,4%) vannak többen. Az elemzésünk szempontjából a foglalkozási főcsoportok etnikumok közötti eltérései a leglényegesebbek.

Foglalkoztatási főcsoport	Teljes népesség (%)	román (%)	magyar (%)	roma (%)	ismeretlen (%)
Vezetők és törvényhozók	2,6	2,4	2,0	0,2	5,6
Szakértők és értelmiségiek	15,2	15,5	12,7	1,4	16,8
Technikusok és mesterek	8,1	8,0	7,4	3,8	11,5
Közigazgatási hivatalnokok	4,1	4,0	4,1	0,7	6,3
Szolgáltatásokban és kereskedelemben dolgozók	13,5	13,3	14,6	8,3	17,3
Mezőgazdaságban és erdészetben dolgozók	23,8	25,5	19,2	35,1	3,1
Szakt munkások	14,2	13,9	21,3	13,5	12,2
Gépkezelők, szerelők	8,1	7,9	9,8	7,9	9,4
Szakképzetlen munkások	10,3	9,6	8,9	29,1	17,8
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

12. táblázat: A foglalkoztatott népesség eloszlása foglalkozási főcsoportok és nemzetiség szerint (százalékok, 2011)

Forrás: VERES 2015, 122

A táblázatban látható, hogy az erdélyi magyarok alulreprezentáltak a magasabb státusú foglalkozáskategóriákban (vezetők és a törvényhozók, szakértők és értelmiségiek, technikusok és mesterek), az átlaghoz képest lényegesen magasabb arányban vannak jelen a szakt munkások körében, de enyhén felülreprezentáltak a gépkezelők, szerelők, valamint a szolgáltatásban, kereskedelmi dolgozók körében is. Az önállók kapcsán már szóba került, hogy kevesebb magyar dolgozik a mezőgazdaságban, ez az arány azonban növekvőben van. Ezeknek az adatoknak a dinamikáját is megfigyelték, amire a három legutóbbi népszámlálás eredményeinek az összehasonlítása ad lehetőséget:

Foglalkoztatási főcsoport	Románia összesen (%)			Romániai magyar népesség (%)			Magyarok aránya országos szinten (%)		
	1992	2002	2011	1992	2002	2011	1992	2002	2011
Vezetők és törvényhozók	1,7	4,1	2,6	1,4	3,6	2	5,6	5,4	4,5
Szakértők és értelmiségiek	6,2	8,6	15,2	4,7	6,3	12,7	5	4,5	4,8
Technikusok és mesterek	10,8	10,2	8,1	10,3	10,2	7,4	6,3	6,2	5,2
Közigazgatási hivatalnokok	5,0	4,9	4,1	4,9	4,8	4,1	6,6	6,1	5,8
Szolgáltatásokban és kereskedelemben dolgozók	5,4	9	13,5	6,1	10,3	14,6	7,6	7,1	6,2
Mezőgazdaságban és erdészetben dolgozók	19,5	23,4	23,8	11,8	13,9	19,2	4	3,7	4,6
Szaktanácsadók	28,6	21,4	14,2	37,5	28,7	21,3	8,7	8,4	8,6
Gépkezelők, szerelők	16,1	10,3	8,1	15,7	12,9	9,8	6,5	7,8	7
Szakképzetlen munkások	6,7	7,8	10,3	7,7	8,9	8,9	7,7	7,1	4,9
Fegyveres szervek foglalkozásai	0,9	0,3	-	0,7	0,6	-	5,1	7,3	-
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100

13. táblázat: A romániai és a magyar foglalkoztatott népesség eloszlása foglalkozási főcsoportok szerint (1992–2011)

Forrás: PAPP 2008, 168, VERES 2015, 122

Látható, hogy a vezetői munkakörökben a szocialista diktatúra alatt létrejött hátrányt nemcsak hogy lefaragni nem sikerült, de érdemben csökkenteni sem. Sőt, a vezetők és törvényhozók kategóriájában a románok és a magyarok részvétele közötti különbség 0,3%-ról 0,6%-ra nőtt a két évtized alatt. A szakértők és értelmiségiek csoportja, kevéssel ugyan, de gyorsabban gyarapszik a románok körében, a technikusok és mesterek aránya viszont lassú ütemben csökken. Egyedül a közigazgatási hivatalnokoknál van egy kiegyenlítődség, ebben a kategóriában viszont eddig sem voltak látványosak az eltérések.

Az alacsonyabb reputációval bíró foglalkozáskategóriákban az látszik, hogy a magyarok még mindig jelentősen felülreprezentáltak a szaktanácsadók körében – de arányuk az elmúlt tíz évben intenzívebben csökkent, csakúgy, mint a gépkezelők-szerelőké. Ezek a nem vezetői szakmai foglalkozások voltak azok, ahol a szocialista diktatúra idején a felfelé mobilitásukban korlátozott magyarok jelentős száma „megrekedt”, relatív előnyük viszont mára fokozatosan fogyni látszik. Meglepő növekedést mutat viszont a mezőgazdaságban és az erdészetben dolgozók aránya, ebben az ütemben a magyarok lassan felzárkóznak az átlaghoz. A szektor bővülésének valószínűleg az EU-s csatlakozás után bevezetett területalapú támogatások rendszere adott nagyobb lendületet, aminek a lehívásában a magyar többségű székelyföldi megyék kifejezetten jól teljesítettek. (Ezzel együtt a mezőgazdaság általában nem egyéb, mint egy menekülési útvonal a túléléshez azok számára, akik az iparban vagy a szolgáltatásokban nem tudnak elhelyezkedni, és a kivándorlás helyett az otthonmaradás mellett döntenek.

20 év távlatából összességében az látszik tehát, hogy az erdélyi magyarok foglalkozási pozíciói – fent is, középen is – fokozatosan romlottak a többségiekéhez képest. Mindez annak ellenére, hogy a kisebbségekkel szembeni intézményes diszkrimináció – különösen a nemzetközi egyezmények kötelező betartatása miatt – ebben az időszakban számottevően csökkent.

Jövedelmi helyzet

A Romániában élő etnikumokra vonatkozó eddigi rétegződéstanulmányokban a gazdasági, sajátosan pedig a jövedelmi helyzettel lényegesen kevesebbet foglalkoznak a kutatók. Ennek az az oka, hogy a foglalkozásszerkezettel és az iskolai végzettséggel szemben a jövedelmet nem rögzítik a népszámláláskor,¹⁸ a legfeljebb néhány ezres mintán lekérdezett survey-adatok alapján pedig csak a társadalmi átlagot lehet megragadni, a társadalmi részegységekre bontott (pl. területi vagy megyei szintű) elemzésekre csak korlátozott lehetőség van.

Kiss (2014) egy 2012-ben végzett kérdőíves kutatás alapján vizsgálta a romániai magyarok és a románok közötti jövedelemegyenlőtlenségeket, és arra a következtetésre jutott, hogy az erdélyi magyarok egy főre jutó (nettó) ekvivalens jövedelme csaknem nyolc százalékkal (mintegy 57 lejjel) elmarad az országos átlagtól és 14 százalékkal az erdélyi románokétól. A jövedelem-eltéréseket magyarázó regressziós modelljében a különbségek determinánsai között a kort, a nemet, a családi állapotot, a gyerek meglétét, az iskolai végzettséget, a gazdasági aktivitást, a településméretet, a régiót és az etnikumot vonta be az elemzésbe.¹⁹ A tanulmány egyik legfontosabb következtetése az, hogy a románok és a magyarok közötti jövedelemkülönbségek akkor is fennmaradnak, ha az etnikumon kívül a többi tényező hatását kontroll alatt tartjuk. Az etnikai hovatartozás tehát ceteris paribus meghatározza a jövedelmek alakulását.

Kiss megfigyeléseinek egy másik fontos következtetése az, hogy bár a magyarok jövedelemátlaga alacsonyabb a románokénál, a szórása kisebb, tehát a magyarok esetében kisebb jövedelemegyenlőtlenséggel számolhatunk. Eredményei azt mutatják, hogy a magyarok a románokhoz képest alulreprezentáltak a legalsó és a legfelső jövedelmi kvintilisben egyaránt. Ezzel rezonál az a megfigyelése is, hogy a magyarok körében alacsonyabb a jövedelmi szegények aránya (még úgy is, hogy az átlagnál kevesebbet keresnek). Mindent összevetve az erdélyi magyaroknál a jövedelmi viszonyok kevésbé

---

¹⁸ A vagyoni helyzetre (lakáshelyzet, kommunális infrastruktúra stb.) van ugyan néhány adat, de ezek önmagukban nem elég kifejezőek a háztartások/egyének gazdasági helyzetének a jellemzéséhez.

¹⁹ Ebben a vizsgálatban nem készült külön modell az aktív népességre, ezért a kontrollváltozók közül kimaradt a foglalkozásszerkezet, amely – amint azt az iménti népszámlálási statisztikákban láthattuk – biztosan nem független az etnikai hovatartozástól, és minden kétséget kizáróan meghatározza a jövedelmek szintjét is. Alább, az LFS adatain látni fogjuk azonban, hogy az etnicitás parciális hatása akkor is megmarad, ha számolunk a foglalkozásszerkezetben mutatkozó eltérésekkel.

polarizáltak, kevesebb a „jövedelmi” gazdag és a szegény, és többen vannak, akik átlagosan keresnek.

Egy hasonló módszertannal készült elemzésében VERES (2014) azt találta, hogy az erdélyi magyarok körében mért egyenlőtlenségek viszont nagyobbak a magyarországiakénál, a jövedelmek, a fogyasztás, az anyagi és lakáshelyzet szerint egyaránt. A jóléti mutatók szórása akkor is nagyobb Erdélyben, ha a magyarországi mintából kivesszük a budapestieket. Elemzéséből az is kiderül, hogy az egyenlőtlenségeket nagyobb részben magyarázza a társadalom alsó szegmenséhez tartozó erdélyi magyarok nagyobb relatív depriváltsága: a munkaerőpiacról kiszorultak, a szakképzetlen munkások, a gazdálkodók és a nyugdíjasok az átlagosnál jobban elmaradnak a magyarországi megfelelőiktől, akár az ekvivalens jövedelem nagyságát, akár az anyagi helyzet-lakáshelyzet mutatókat hasonlítva össze (VERES 2014: 40).

CSATA (2017) a Labor Force Survey romániai adataiból készített tanulmányában is arra a következtetésre jut, hogy az erdélyi románok és a magyarok között mind a munkaerő-piaci, mind pedig a jövedelmi helyzet tekintetében jelentős különbségek vannak, a magyarok társadalmi pozíciói általában rosszabbak az átlagnál. Ez előnytelenebb állásokat, de rosszabb jövedelmeket is jelent. Adatai megerősítették a korábbi vizsgálatok eredményeit, miszerint az erdélyi magyarok alulreprezentáltak a magasabb státusú pozíciókban: a vezetői munkakörökben, a szakértelmiségi állásokban és a technikusok és mesterek körében is. Ennek megfelelően az alkalmazottak jövedelme is elmarad az átlagtól: az alsó jövedelmi kvintilisben a magyarok 34 százalékát, a felsőben viszont csupán 8,2 százalékát találjuk. Talán ennél is lényegesebb azonban, hogy a rendszerváltás után – a nyílt, intézményes diszkrimináció csökkenése ellenére – a magyarok társadalmi pozíciói nemhogy javultak volna, hanem tovább romlottak. Ez nemcsak a magasabb státuszú állások dinamikájában látszik, hanem lejjebb is: a magyar szakmunkások egy része például az EU-s csatlakozást követően a mezőgazdaságban keres megélhetést.

Ez a folyamatos pozícióvesztés tükröződik a jövedelmek alakulásában is. A 2008-2012 között eltelt öt év leforgása alatt öt százalékkal csökkent azoknak a magyar alkalmazottnak az aránya, akiknek a keresete a felső egyötödbe tartozott. A jövedelmekre vonatkozó eredmények első látásra ellentmondanak a KISS (2014) által megfigyelteknek, miszerint a magyarok körében ugyan kevesebb a gazdag, de kevesebb a szegény ember is, általában pedig alacsonyabbak a társadalmi egyenlőtlenségek. Ezzel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy a hivatkozott kutatások a teljes népesség jövedelmi helyzetét vizsgálták, a CSATA (2017) által összesített adatok viszont a foglalkoztatottak közül is csak azokra vonatkoztak, akik alkalmazottként dolgoztak egy nem saját tulajdonú vállalkozásban/intézményben. Kimaradtak tehát az inaktívok (köztük a legnagyobb számban a nyugdíjasok), a vállalkozók, az önállók és a segítő családtagok. A látszólagos ellentmondásra tehát az a magyarázat, hogy ezekben a kategóriákban a magyarok feltehetőleg nagyobb juttatásokban részesülnek, illetve jobban keresnek az átlaghoz képest,

ezzel pedig összességében ellensúlyozzák azt, hogy a magyar alkalmazottaknak relatíve alacsonyabb a jövedelme. A nyugdíjasokra vonatkozó feltételezés azért plauzibilis, mert annak idején a magyarok közül többen dolgoztak jobban fizetett gyári szakmunkásként és kevesebben a termelőszövetkezetekben, ennek megfelelően több nyugdíjat is kapnak.²⁰ Azt is tudjuk, hogy a románok körében lényegesen több az önálló és a segítő családtag, akiknek a jó része viszont a szubzisztens mezőgazdaságban dolgozik (CSATA 2012), tehát az ő kereseteik is lefelé húzzák az átlagot. Korábbi, a vállalkozói aktivitással kapcsolatos elemzésekben az látszik (CSATA ET AL. 2011), hogy a magyar kis- és középvállalkozók valóban többet keresnek az átlagnál, ami az átlagolásnál újfent ellensúlyozza az alkalmazottak esetében mutatkozó jövedelemhátrányt. Az mindenesetre az erdélyi magyarok szempontjából a jövőre nézve nem túl ígéretes, hogy miközben egyre kevesebb lesz a tehetősebb magyar nyugdíjas, a magyar szakmunkások egy jelentős része a rosszabb jövedelmekkel kecsegtető mezőgazdaságba vonul át. Mindkét folyamat azt a forgatókönyvet valószínűsíti, hogy a magyarok relatív jövedelmi helyzete tovább fog romlani.

CSATA (2017) tanulmányának egy további igen lényeges következtetése, hogy az alkalmazottak körében az etnikai metszetben észlelt jövedelemkülönbségek egy jelentős része már nem magyarázható azzal a strukturális útfüggőséggel, amiről úgy gondoljuk, hogy a szocializmus örökségeként maradt ránk. A jövedelem-eloszlást magyarázó modelljében ugyanis kontroll alatt tartotta azokat a tényezőket, amelyek a magyarok hagyományosan rossz pozícióit tükrözik (pl. alacsonyabb képzettség, kevesebb vezetői pozíció stb.). Ugyanabban a végzettség, foglalkozás, munkában eltöltött idő stb. szerinti kategóriában is lényegesen több magyart találunk az alacsony jövedelműek, és lényegesen kevesebbet a legjobban keresők között. Erre kétféle lehetséges magyarázata van, amelyek valószínűleg kiegészítik egymást.

Egyrészt valószínűnek tartja azt, hogy bár a nyílt, törvényileg is szentesített diszkrimináció megszűnt a magyarokkal szemben, annak egy „szokásrendbe” ágyazott, informálisan intézményesült változata a mai napig működik. Amint azt egy korábbi tanulmányban kifejtette (CSATA 2016), ennek egy része feltehetőleg a sokak által legitimnek tartott, ún. „nyelvi hátrányban” ölt testet. A hivatkozott vizsgálatból kiderül, hogy azok a magyarok, akik rosszul vagy egyáltalán nem beszélnek a román nyelvet, szignifikánsan kevesebbet keresnek azokhoz képest, akiknek nincsenek gondjaik a román nyelv használatával. Azt feltételezi tehát, hogy a nem feltétlenül szándékolt és tervezett, de indirekt módon mégis érvényesülő esélyhátrány részben a nyelvi aszimmetrián keresztül valósul meg, és ezen keresztül kap társadalmi legitimitást nemcsak a románok, hanem a többségi nyelvi hegemoniát elfogadó magyar lakosság részéről is. Ez az érvelés azonban csupán egy nagyon

---

²⁰ Ez a megállapítás az idézett elemzésben nincs alátámasztva, ebben a vizsgálatban viszont lehetőség van arra, hogy ellenőrizzük: a magyar nyugdíjasok anyagi helyzetét össze tudjuk vetni a többségiekével (a nemzetközi survey-adatok alapján)

valószínű feltételezés marad mindaddig, amíg a román nyelvi kompetenciákat nem sikerül egy modellben szerepeltetni a többi – végzettségre, korra, foglalkozásra stb. – vonatkozó determinánsokkal. Az LFS például nem tartalmaz nyelvtudásra vonatkozó kérdéseket, a tervezett kutatásunkban viszont részletesen rákérdezzük erre (lásd alább az erre vonatkozó fejezetet) és a közös modellbe beépíthetőek lesznek.

Az endogenitás veszélye azonban nem csak a nyelvtudás kapcsán áll fenn, valószínűleg nem ez az egyetlen tényező, amely úgy ékelődik az etnikai hovatartozás és a jövedelmi helyzet közé, hogy mindkettővel összefüggést mutat, ezáltal pedig torzítja a bemutatott esélyhányadosokat, és veszélyt jelent a modellek és az érvelések megbízhatóságára. Egy másik ilyen változó a területiség faktora, még pontosabban az egyes kisebb régiók/települések produktív erőforrásainak és infrastruktúrájának az eltérései. Az LFS-vizsgálat adatai alapján sajnos még a megyei szintre sem lehetett lemenni az elemzéssel, tehát az sem deríthető ki, hogy az említett jövedelemegyenlőtlenségből mennyit magyaráz az, hogy a magyarok által sűrűbben lakott megyék gazdasági adottságai elmaradnak az átlagtól. Ennek az igen népszerű magyarázatnak az alapja az, hogy például a székelyföldi magyarok nagy része a nagyvárosi agglomerációktól és ezáltal a nagyobb hozzáadott értéket termelő technológia-intenzív beruházásoktól távol, egy lényegesen tőkeszegényebb vidéken kell, hogy megtalálja a megélhetését. Erre ráerősít a geostratégiai nem túl előnyös pozíció és a fejletlen infrastruktúra is, az autópályák, gyorsforgalmi utak hiánya, amely logisztikai szempontból jelent komparatív hátrányt. A kérdés annyiban kapcsolódik a diszkriminációs narratívához, hogy ezeknek a költséges beruházásoknak a finanszírozása Bukarestben dől el, és elmaradásuk hosszú időre korlátok közé szorítja a helyi gazdaságok fejlődési lehetőségeit.

Javaslatok a kutatás bővítésére – további hipotézisek és módszertani megfontolások

A fentiek értelmében a soron következő kutatásunk feladata tehát az, hogy egyrészt 1. a nyelvi aszimmetria, másrészt 2. a lokális erőforrások szerepét kvantifikáljuk az etnikumok között létező jövedelmi egyenlőtlenségek magyarázatában, és további munícióval szolgáljunk a felvetett két rejtett diszkriminációs hipotézis ellenőrzéséhez.

Legalább ennyire fontosnak tekintjük azt is, hogy a lakosság foglalkoztatottsági és jövedelmi helyzetét az eddigieknél lényegesen árnyaltabban megismerjük.²¹ Az LFS vizsgálat kivételével ugyanis – amely sajnos nem elérhető Ukrajnára és Szerbiára, Erdélyben és a Szlovákiában pedig csak nagyrégiók szintjére lehet lemenni az elemzéssel – az eddigi kérdőíves kutatásokban az anyagi helyzet vizsgálatát rendszerint a jövedelmekre és a háztartás tulajdonában levő vagyontárgyak számbavételére korlátozzák. Amint tudjuk, az államszocializmus idején a vagyon-felhalmozást országonként eltérő mértékben ugyan,

---

²¹ A kérdőívben a lakosság foglalkoztatottsági és anyagi/pénzügyi helyzetét a K9-K26 és a K29-K46 kérdésekkel mérjük.

de törvényileg korlátozták, a termelőeszközök, a beruházásokhoz szükséges tőke szinte kizárólag állami tulajdonban voltak, jelentős egyéni vagyon-felhalmozásra tehát nem volt lehetőség. A háztartások bevétele nagyon nagymértékben a munkajövedelemből származott. Ez a helyzet azonban a rendszerváltást követően fokozatosan megváltozott, a privatizáció és a magánvállalkozások megjelenésével a lakosság tőketulajdonra tehetett szert. A három évtized alatt ennek a volumene érthető módon megnövekedett – nagyon keveset tudunk azonban arról, hogy mennyivel, és hogy ez a munkajövedelmekhez képest mekkora bevételt jelent a lakosság/háztartások számára.

Van egy másik indoka is annak, hogy a tőkejövedelmeket alaposabban megvizsgáljuk. Nemzetközi vizsgálatokból tudjuk, hogy a társadalmi egyenlőtlenségek növekedéséért nagyrészt a tőkejövedelmek eltérései a felelősek, globális szinten a 21. század elejére ugyanis a tőkejövedelmekből származó bevételek sokszorosán és növekvő mértékben meghaladják a munkajövedelmekét (PIKETTY 2015). Ráadásul a bemutatott vizsgálatokból láthattuk, hogy az egyenlőtlenségek dinamikájának van egy erős etnikai vonatkozása is. A több évtizedes, intézményes diszkrimináció (és helyenként az ezzel járó kivándorlás) miatt a szocializmus idején a magyarok fokozatosan kiszorultak a vezető pozíciókból. Valószínűsíthető tehát, hogy a rendszerváltás idején az állami tulajdonban levő vállalatok privatizációjában az arányukhoz képest kisebb mértékben vettek részt, ebből a vagyonból kevesebb került magyar emberek birtokába. Ellensúlyozhatja ezt a hátrányt az, hogy a szocializmusban államosított ingatlanok jelentős részét visszaadták a korábbi tulajdonosaiknak – a két világháború között az átlaghoz képes urbánusabb magyar társadalom vagyonának ez a része nagyobb lehet (pl. belvárosi ingatlanok a nagyobb városokban, jelentősebb erdőterületek a Székelyföldön stb.), ami megfelelő gazdálkodás mellett nagyobb bevételeket is hozhat. A kérdőíves vizsgálatunknak egy fontos további célkitűzése tehát, hogy kiderítsük, hogy ezeknek az ellentétes hatásoknak az eredményeképpen:

- milyen a külhoni magyarok anyagi helyzete annak két fontosabb dimenziója, a munka- és a tőkejövedelmek mentén
- ez milyen mértékű társadalmi egyenlőtlenségeket generál, milyen tényezőcsoportok mentén ragadható meg ez az egyenlőtlenség, és mit várhatunk ezek jövőbeli alakulását illetően?
- milyen a kisebbségi magyarok anyagi helyzete a többségi etnikum tagjaihoz képest? Milyen társadalmi csoportok esetén a legmagasabbak a munka-, illetve a tőkejövedelemből származó különbségek a többség és a kisebbség között? Mi magyarázza ezeket az eltéréseket? Mit várhatunk ezzel kapcsolatban a jövőre nézve?

Mivel a kérdőíves kutatás csak külhoni magyar mintán készül (többségieket nem kérdezzük meg), fontos volt, hogy ezeket a kérdéseket úgy operacionalizáljuk/mérjük, ahogy azt a már bemutatott nemzetközi vizsgálatokban szokás. Ezzel lehetőségünk adódik,

hogy a magyarokra vonatkozó adatokat a többségieké mellé tegyük és összehasonlítsuk őket, analóg statisztikai modelleket építsünk a jövedelemkülönbségek magyarázatára mindkét etnikai csoport esetében, sőt arra is, hogy az adatbázisokat helyenként összeragasszuk, és mint független vagy kontextuális változót, az etnicitást/nyelvet is beemeljük ezekbe a modellekbe.

A korábbi fejezetekben idézett nemzetközi vizsgálatok közül kettő van olyan, amely kifejezetten a lakosság munkaerő-piaci helyzetével és anyagi életkörülményeivel foglalkozik: a Labor Force Survey (LFS) és az European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC – ez a European Community Household Panel (ECHP) utódja), de a World Values Survey (WVS) és a European Social Survey (ESS) is részletes kérdéscsomagokat tartalmaz a társadalmi réteghelyzet, a foglalkoztatottság és a jövedelmi helyzet mérésére. Szakmailag az LFS és az EU-SILC vizsgálatok mintázása tűnt egyértelműen indokoltnak, mert 1. nagyobb részletességgel vizsgálják az érintett kérdéseket, 2. kellően nagy mintákon készülnek ahhoz, hogy kisebb társadalmi részcsoportokat is megfelelő statisztikai megbízhatósággal vizsgálhassunk. Mivel azonban ezeket a kutatásokat a közösségi alapokból finanszírozzák, csak az EU-s tagországokban végzik el, Szerbiában és Ukrajnában viszont nem. A mi vizsgálatunkban az általános összehasonlíthatóság volt az egyik elsődleges szempont, néhány alapkérdést tehát kénytelenek voltunk a WVS és az ESS mutatói mentén operacionalizálni.

A korábbi vizsgálatokban gyakran előfordult az, hogy vagy csak a háztartás teljes jövedelmére, vagy csak az egyéni jövedelmekre kérdeztek rá. Mi arra törekedtünk, hogy mindkettőt alaposan megismerjük (K20-21, K29-32. kérdések a végleges kérdőívben). Az egyéni munkajövedelmek ismerete azért fontos, mert összevethető a munkaórák számával, így pontosan becsülhető az órabér, illetve vizsgálhatóak annak a foglalkozás-csoportok, végzettség, etnicitás stb. szerinti eltérései (például a Blinder–Oaxaca féle dekompozíciós eljárással, Mincer keresetfüggvény-módszerrel stb., ld. pl. ALTONJI ÉS BLANK 1999, BLINDER 1973, OAXACA 1973, illetve MINCER 1962). A háztartások összjövedelmét, a háztartás-tagok egy főre jutó jövedelmét pedig a társadalmi réteghelyzet, illetve alapértelmezett módon a jól-lét egyik mutatójának tekintjük.

A kérdőívben a jövedelemforrások nagy változatosságát igyekeztünk számba venni. Korábbi vizsgálatokban gyakori mulasztás például, hogy a mellékjövedelmekre nem kérdeznek rá, és módszeresen kimaradnak a más tőketulajdonból származó bevételek is (ingatlanbérlelésből, megtakarítás utáni kamatokból, részvény utáni osztalékból, egyéb befektetésekből, ld. K33). Az uniós csatlakozással megjelentek a mezőgazdasági terület-alapú támogatások, amelyek nyomán jelentősen átrendeződött az agrárszektor (koncentrálódik a mezőgazdasági termelés, gyakoribbak a nagyobb vállalkozók), másrészt pedig a kisebb területek tulajdonosai is némi pluszjövedelemhez jutottak. A két Unió régióban lehetőségünk van ennek a bevételi forrásnak a jelentőségét első ízben, alaposabban megvizsgálni (K44-47-es kérdések).

Projektünk tágabb célkitűzése az is, hogy megvizsgálja az etnikai párhuzamosságok jelenlétét a külföldi magyarok által lakott régiókban, a társadalom különböző területein. Ezzel kapcsolatban a korábbi elemzések azt mutatják (CSATA 2018, KISS ÉS KISS 2018), hogy a gazdaság a határon túli magyarok által lakott régiókban egyike az etnikailag kevésbé integrált területeknek. Egy biztonságos intézményi környezetben a gazdasági természetű tranzakciókban dominál az ökonómiai/utilitarista racionalitás, és ritkábban fordulnak elő olyan mértékű etnikai-nyelvi alapú párhuzamosságok, mint az oktatásban vagy a kultúrában. Viszont minél kiszámíthatatlanabb a szabályok működése a gazdaságban, minél magasabb tranzakciós költségekkel jár a szerződések betartatása, annál inkább felértékelődnek az informális társadalmi kapcsolatok (rokonság, etnicitás, vallás stb.) a gazdaság irányításában (LANDA 1981, WICKSTRÖM ÉS LANDA 2018). A szerződésjog kidolgozottsága és kikényszerítése tekintetében a külföldi magyarok által lakott régiók jelentősen különböznek egymástól. Ukrajnában és Szerbiában, ahol az EU-val történő jogharmonizáció csak részleges, jellemzőbb a korrupció és a járadékvadászat, nagyobb az informális gazdaság. Arra számítunk tehát, hogy a nagyobb bizonytalanságot ellensúlyozandó – ezekben a régiókban jobban felértékelődhet a közös etnicitás és nyelv mentén történő együttműködés a különböző típusú gazdasági tranzakciókban. Mivel ez egy lakossági vizsgálat, ezek közül a gazdasági interakciók közül a kérdőívben egyedül az alkalmazásra, a munkahelyi rekrutációra jellemző állapotokat tudjuk rekonstruálni azáltal, hogy megkérdezzük a foglalkoztatottakat, hogy milyen a munkahelyük etnicitás szerinti összetétele. Azokban a régiókban, ahol nem egyértelműek a jogszabályok, vagy a törvények betartatása nehézségekbe ütközik – a demográfiai tényezők kontrollálása mellett – nagyobb kooperációra számítunk az egyes etnikumokon belül, nyelvileg homogénebb munkacsoportok meglétét feltételezzük (ld. K12-es kérdés).

A foglalkoztatottságra és gazdasági helyzetre vonatkozó kérdéseket – akár csak a kérdőív többi részét – a végleges szerkesztés előtt alaposan leteszteltük, mindegyik külföldi magyar régióban. A terjedelmi korlátozások miatt a kevésbé lényegesnek tekintett mutatók egy részét kénytelenek voltunk kihagyni a végső változatból. Ezek az alábbiak voltak (*a tesztváltozatot ld. az 1. mellékletben*): munkahely telephelye (K16), otthoni munka (K22), háztartástábla (K35-K49), magyarországi támogatások (K57-K58), hiteltörlesztés-elmaradás (K61), a hitel visszafizetésének időtartama (K62).

3. Az agrár- és földviszonyok jelentősége a Kárpát-medence országaiban

Bevezető, kontextualizálás

Ahogy azt fentebb jeleztük, az agrárium a termelésből származó bevételek és a tőkejövedelmek egy lehetséges forrásaként egyaránt fontos vizsgálati terület számunkra. Az agrárviszonyok mindezekén túl azonban további jelentőséggel is bírnak a jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok megértésében Magyarországon éppúgy, mint a külföldi térségekben.

Kelet-Közép-Európában a mezőgazdaság a nyugat-európainál fontosabb szerepet tölt be a nemzetgazdaságban, aminek földrajzi-környezeti adottságokból fakadó, technológiai és strukturális (útfüggő) okai egyaránt vannak. Ha csak a Kárpát-medence országait nézzük, megállapítható, hogy a mezőgazdaság messze nem azonos súlyú ágazat az egyes országokban, ám részesedése a Bruttó Hozzáadott Értékből mindenütt (Ausztriát kivéve) az EU-átlag felett van, miközben a foglalkoztatásban betöltött szerepe is jelentősebb (szintén Ausztria, továbbá Szlovákia kivételével) az uniós országok 4 százalékos foglalkoztatási átlagánál 2016-os adatok szerint (lásd 13. táblázat). A leginkább agrárjellegű ország a bruttó hozzáadott érték termelése és a foglalkoztatásban betöltött szerep együttes tekintetében Ukrajna és Szerbia, de az ágazat foglalkoztatásban betöltött szerepe messze Romániában a legnagyobb (VARGA 2018).

Ország	Lakónépesség (fő)	Mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya (%)	A mezőgazdaság részesedése a Bruttó Hozzáadott Értékből (%)
	2016	2016	2016
EU-28	510 277 177	4,0	1,5
Horvátország	4 190 669	6,8	3,8
Magyarország	9 830 485	5,0	4,4
Ausztria	8 700 471	3,9	1,2
Románia	19 760 314	20,7	4,5
Szlovénia	2 064 188	4,2	2,2
Szlovákia	5 426 252	2,9	3,7
Szerbia	7 076 372	18,6	7,9
Ukrajna	42 760 500	17,6	13,8

14. táblázat: A mezőgazdaság részesedése a foglalkoztatásból és a Bruttó Hozzáadott Értékből, 2016

Forrás: EUROSTAT, AKI szerkesztés (VARGA 2018)

Az agrárviszonyok vizsgálata ugyanakkor nem választható külön a vidék átalakulásának kérdésétől sem, hiszen ez az a tér, ahol a termelés maga megvalósul és amelyre elsődlegesen hatással bír gazdasági, társadalmi és ökológiai-környezeti értelemben egyaránt. Az elmúlt három évtizedben Kelet-Közép-Európában több komoly strukturális változás érte, illetve rázta meg a vidéket. Ezek részben részei és folyományai a nagy európai, illetve globális gazdasági folyamatoknak, de a térségben a politikai és gazdasági rendszerváltozások máig ható következményeivel is számolni kell. Ehhez hozzáadódik még a legtöbb Kárpát-medencei országban az uniós csatlakozással megjelenő központi agrárpolitika és vidékpolitika hatásainak, szereplőinek a befolyása.

A Kelet-Közép-Európában lezajlott rendszerváltások óta eltelt időszakban a vidék olyannyira diverzifikálttá, sokszínűvé vált megélhetési viszonyait, társadalmi csoportjait tekintve, hogy egy elméleti modellben, egy átfogó paradigma mentén lehetetlenségnek tűnik leírni a változásokat (CSITE ÉS KOVÁCS 2002, 219). Friss kutatások alapján elmondható,

hogy a magyar vidéken a polarizáció, illetve adott települések és térségek szintjén a társadalmi szegmentáció rendkívül erős, de a polarizáció nemcsak a vidéken élő társadalmi csoportok körében erősödött fel, hanem a város-vidék viszonylatban is erőteljesebben jelen van (KOVÁCS 2016b).

Korábbi vizsgálatok eredményei

A szocializmus bukásával Kelet-Közép-Európában markáns társadalmi és gazdasági átalakulások indultak be, ennek részeként az agrárgazdaságban is gyökeres változások történtek. A szocialista tulajdon- és termelési viszonyokat felváltotta a magántulajdonon alapuló piacgazdasági rendszer, ami a mezőgazdaságban a magángazdálkodás visszatérését, a nagyüzemek átalakulását és/vagy szétesését, a tisztán piaci viszonyok uralkodóvá válását hozta. Ennek eredményeként a korábbi termelési és értékesítési hálózatok és együttműködések, a bejáratott piaci kapcsolatok felszámolódtak, ami a mezőgazdaság jövedelmezőségének és jövedelemtermelő képességének drámai csökkenésével járt. A posztoszocialista átalakulás kezdeti időszakát ezért válságként vagy egyenesen kudarcként is értékelték egyes elemzők (SZELÉNYI 1998), ami különösen Magyarország esetében eredményezett látványos összeomlást (HARCSA ET AL. 1994; CSITE ET AL. 2002).

Kelet-Közép-Európában az 1989–1990-es változások alapvető tulajdonátrendeződéssel is jártak, a kilencvenes évek agrárkutatásaiban éppen ezért markáns vonalat képviselt a tulajdonviszonyok átalakulásának vizsgálata elsősorban a kialakult új gazdasági rend eredményeinek és a társadalmi átrendeződésre gyakorolt hatásainak vizsgálata szempontjából (ld. pl. HANN and the „PROPERTY RELATIONS” GROUP 2003). A tulajdonrendezés, a privatizáció következményeként tömegével jelentek meg újra az immár magántulajdonú agrár-kisüzemek. A visszatérő magángazdálkodást, a kisüzemi termelést sokan, sokféleképpen vizsgálták a posztoszocialista térben:²² a hagyomány és modernizáció gondolkörébe ágyazva a paraszti és vállalkozói minták keresésének, beazonosításának szándékával,²³ vagy éppen a társadalmi átrétegződés lenyomataiként (KOVÁCS ÉS VÁRADI 2005; LOVAS KISS 2005; MOLNÁR 2005a, 2005b; SCHWARCZ 2002; SZABÓ 2001, 2002; SZUHAY 2005; THELEN 2001, TORSSELLO 2003; VINCZE ÉS SWAIN 1998), generációs és/vagy a nemi szerepek közötti konfliktusok forrásaként (CARTWRIGHT 2003; HANN ÉS SÁRKÁNY 2003; THELEN 2003). Az átalakuló-felbomló nagyüzemek világa pedig kiváló terepet jelentett a lokális hatalmi viszonyok (újra)termelődésének vizsgálatához (KOVÁCS 1998b; KOVÁCS ET AL. 1998; NÁMEROVÁ ÉS SWAIN 1998; VÁRADI 1998;).

---

²² Az itt hivatkozott esettanulmányok jórésze Magyarországra vonatkozik, kisebb része Erdélyre és Szlovákiára.

²³ Magyarországon ehhez lásd összefoglalóan Szilágyi 2002b; Schwarcz et al. 2005, továbbá, a teljesség igénye nélkül, Harcsa és Kovács 1996; Kemény 2003 stb.. Erdély esetében: Pozsony 2002; Szabó Á. 2003, 2013. Ez a felsorolás nyilván nem teljes, de a téma népszerűségének jelzésére alkalmas.

A földtulajdon-rendezés és privatizáció folyamatai, valamint a szocialista nagyüzemek felszámolása, átalakítása elaprózott tulajdonszerkezetet eredményezett a kilencvenes években, aminek következtében eltérő mértékben ugyan, de a kelet-közép-európai térségben mindenütt jellemzővé vált, hogy a földtulajdonlás és a földhasználat elvált egymástól (KOVÁCS 1998a; SWAIN 1998).

A mezőgazdaságban a 20. század második felében lezajlott olyan változások, mint a termelés iparosítása, valamint a mezőgazdaság tudásgazdasággá alakulása a professzionalizálódó közepes és nagygazdaságokat juttatta komoly versenyelőnyhöz világszerte a fogyasztó igényeket már nem, vagy csak korlátozottan kiszolgálni képes kisgazdaságokkal szemben (JUHÁSZ 2016, 22). Ez a folyamat, bár változó időben és intenzitással, de az általunk vizsgált térséget is elérte. Magyarországon a kilencvenes években fő- vagy mellékfoglalkozásként önálló mezőgazdasági termelésbe kezdők zöme az évtized végére felhagyott a vállalkozással, aminek legfőbb okai a kellő hozzáértés hiányában és az élelmiszergazdaság logisztikai rendjének megváltozásában keresendők. Utóbbi alatt azt kell érteni, hogy a megtermelt termények értékesítése nehezebbé és sok esetben kevésbé jövedelmezővé vált (JUHÁSZ 2016, 24). Időközben átalakultak az agrártermeléssel foglalkozóktól megkívánt tudások, képességek is, a 21. századi „paraszt” már „képzett, jelentős tőkét kockáztató, kapcsolatépítésben jártas és igényes (kis)vállalkozó” (JUHÁSZ 2016, 30).

A kicsik kiesésével, illetve a kis- és a nagyüzem professzionalizálódásával óhatatlanul együtt jártak a földtulajdonlásban és a földhasználatban bekövetkező változások. Magyarországon a kilencvenes évek közepétől-végétől – párhuzamosan a kistermelők növekvő számának termeléstől való visszalépésével – egyre nagyobb koncentrációt mutat a földhasználat (KOVÁCH 2016). A kicsi, 1-2 hektáros magángazdaságok beolvadása-eltűnése a kétezres évek elejétől gyorsult fel, amire az uniós csatlakozás csak ráerősített. Az ettől kezdve elérhetővé váló területalapú támogatással ugyanis korábban nem látott tőke áramlott a termelőkhez, ez is az oka, hogy a csatlakozást követően Magyarországon az EU átlagánál élénkebb termőföldforgalom alakult ki (BIRÓ 2009).

A környező országok közül Szlovákiában hasonló még a helyzet, ahol a mezőgazdaságban jelenleg a nagyüzem dominál mind földhasználati, mind üzemszerkezeti szempontból (KOVÁCH 2016). Ennek hatásai az agrárfoglalkoztatásban is megmutatkoznak, jelenleg a környező országok közül egyedül Szlovákiában domináns a mezőgazdaságban az alkalmazotti fizetett munkaerő-felhasználás a családi munkaerő-felhasználással szemben (VARGA 2018). Romániában a mezőgazdasági területek felét használják a kisgazdaságok, de a nagygazdaságok részesedése a földhasználatból jelentősen megnövekedett az ország uniós csatlakozása óta. Az utóbbi évek vizsgálatai azt mutatják, hogy a 100 hektárnál nagyobb farmok a földek közel felét használják (KOVÁCH 2016). Szerbiából és Ukrajnából földhasználati sajátosságokra vonatkozó adatokat egyelőre nem ismerünk, főleg nem a

magyar közösség szempontjából, kérdőíves vizsgálatunk ezért is úttörő jellegűnek számít, amennyiben néhány mutató erejéig, de legalább számszerűsíthető adataink lesznek az agrárviszonyokról, azon belül is az agrárérintettség mértékéről, a földhasználat néhány sajátosságáról és a föld jövedelemtermelő képességéről.

Az agrárérintettség, a földhasználati viszonyok és a föld jövedelem-termelő képességének vizsgálata

A társadalmi differenciálódás a rurális társadalmakban egyre nagyobb különbségeket teremt. Már a kilencvenes évek legelején is azt mutatta egy nemzetközi vizsgálat, amely hat poszt-socialista országban, köztük Szlovákiában, és Magyarországon is (Lengyelország, Bulgária, Oroszország, és a Cseh Köztársaság volt a fennmaradó négy ország) a rurális társadalmak szegmentáltságát kutatta, hogy Magyarország vidéki társadalma élen jár a társadalmi megosztottság tekintetében (CSITE ÉS KOVÁCH 1995). Sajnálatos módon a többi Kárpát-medencei országból nincsenek hasonló vizsgálati eredményeink, de annyi bizonyossággal állítható, hogy azok a folyamatok, amelyek Magyarországot elérték és átalakították az agrárium és a vidék helyzetét, nem maradnak hatástalanok a környező országokban sem.

A magyar vidéken a polarizáció jelenleg is rendkívül erőteljes, a földből élők, vagy a földhöz valahogy még kapcsolódók ugyanakkor jobb helyzetben vannak, a föld egyfajta védőhálót, a szociális biztonság egy szeletét képes nyújtani számukra (KOVÁCS 2016a, 2016b; KOVÁCH 2016). Ezért tartjuk fontosnak, hogy az agrárérintettséget, a mezőgazdasági termelés meglétét, esetlegesen mértékét is kutassuk jelen vizsgálat keretében, mivel hatással van a külhoni magyar népesség jövedelmi helyzetére és ezen keresztül társadalmi pozícióit is befolyásolhatja.

Magyarországon a kérdőíves vizsgálatok tapasztalatai azt mutatják, hogy a saját fogyasztásra termelés pontos mérése, statisztikai felderítése problematikus. A nagymintás adatfelvételeknél rendre felbukkanó probléma, hogy a termőföldtulajdon és a földhasználat adatai rendre eltérnek egymástól az adatbázisokban. Általában a válaszadók egy jelentős része úgy számol be élelmiszertermelésről saját fogyasztásra vagy eladásra is akár, hogy közben saját földtulajdonnal nem rendelkezik. Ez az eltérés a rejtett mezőgazdasági termelésből, de a földhasználati sajátosságokból is eredhet, mint ahogy kérdezési hibának is betudható (KOVÁCH 2016:30–32). Ezért tartottuk célszerűnek részletesen megvizsgálni a saját fogyasztás, vegyes célú termelés és piaci értékesítés jelenlétét a különböző mezőgazdasági ágazatokban egyenként (az első, hosszabb változatban ezek a K70–72 kérdések). A kérdőív végső változatában végül, terjedelmi okok miatt az agrárérintettség mérését a legegyszerűbb módon mérni képes mutatót tartottuk csak meg (K43–44 kérdések).

Ahogy az előző fejezetben erre már utaltunk, jelen kutatásban a földre nemcsak mint termelőeszközre tekintünk és ennek lehetőségét járjuk körbe, hanem a földnek, mint

vagyoni eszköznek a meglétével és jövedelemtermelő képességével is számolunk. Mivel az erdőterület Székelyföldön fontos tulajdoni forma, ezért az EU-SILC jövedelemszempon-tú kérdéseinek mintájára az ebből a tulajdoni formából származó jövedelemre is rákérde-zünk (K46–47 kérdések).

Emellett, korlátozottan bár, de a földhasználati viszonyokról is igyekszünk képet kapni. A földhasználat fentiekben említett koncentrációja nemcsak földtulajdon-szerzéssel, hanem bérletek útján is megvalósulhat. Magyarországon egy viszonylag friss vizsgálat megállapításai szerint a földbérlés minden birtokkategóriában jelen van, ám arányait tekintve a nagygazdaságok használnak nagyobb mértékben bérelt földeket (CSURGÓ ET AL 2016, 40). Míg a földbérlés az egyik oldalon családi jövedelemforrásként jelenik meg, a termelő szempontjából a földhasználati koncentráció velejárója, ezért vizsgálata jelen kutatás szempontjából mindenképpen fontos téma. Szintén a terjedelmi korlátok miatt a kérdőívben csak egy nagyon egyszerű (alap)mutatóval tudtuk operacionalizálni ezt a kérdést: a használt földek jogcímére (tulajdon, bérlés, szívésségi használat) kérde-zünk csak rá (K45 kérdés).

4. A nyelvtudás és a jövedelmek összefüggései a külhoni magyarok körében

Bevezető, kontextualizálás

Korábbi elemzésekből tudjuk, hogy a külhoni magyarok által lakott területeken az elmúlt száz évben radikálisan megváltozott a nyelvek státusa. A két világháború között, valamint a szocializmusban foganatosított, a magyar nyelv hivatalos és nyilvános használatát jogilag is korlátozó intézkedések miatt az évtizedek során a magyar nyelv megszűnt az eltérő nemzetiségűek közötti kommunikáció közös nyelve lenni, lingua francaként már csak nagyon szórványosan és csak a nagyon szűk privát szférában bukkan fel. A többségi nyelvi hegemonia megteremtése a nyilvános szférában a hatalom gyakorlásának a szimbolikus eszközévé vált, erősen aszimmetrikus helyzetbe hozva a többségi és a kisebbségi nyelveket.

A szocializmus bukását követő rendszerváltások után a kelet-közép-európai országokban több, a kisebbségi nyelvek védelmében született jogszabály lépett érvénybe és számos konkrét eredmény is megvalósult, különösen az oktatás és az adminisztráció többnyelvűsítésében. Ebben a tekintetben meglehetősen nagyok az eltérések az egyes külhoni magyarok által lakott régiók között. A hatás viszont mindenütt hasonló: a hétköznapi interakciókban a magyar nyelv „jelölt” státusa megmaradt, az etnikailag vegyes területeken a többségi nyelv használata mindenütt „alapértelmezett” maradt (BRUBAKER ET AL. 2006). A magyar kisebbségekkel szemben a többségi nyelv ismerete és használata továbbra is kizárólagos elvárás (KISS 2015a). Az előző fejezetben is jeleztük, hogy annak ellenére, hogy a többségi nyelv primátusát és szimbolikus dominanciáját a kisebbségi magyarok jelentős része maga is legitimnek tartja (Horváth 2003:20), az aszimmetrikus

kétnyelvűségnek ez az állapota komoly esélyhátrányokat generálhat a kisebbségi anyanyelvűek számára. Ezek a hátrányok abból fakadnak, hogy a többségi nyelv megtanulásának jelentős költségei és alternatív költségei vannak, a magyaroknak a formális kommunikáció többlet-kiadásokkal jár (pl. fordítási költségek), a többségi nyelvű társalgásban pedig legitimációs és retorikai hátrányba kerülhetnek. (GRIN 2004:198-199, CSATA 2016a:53).

Korábbi vizsgálatok eredményei

Ezek az esélyhátrányok tovább fokozódnak, ha a többségi nyelvet nem sikerül a megfelelő mértékben elsajátítani. A 3. táblázatban közölt adatok szerint ez a veszély a külföldi magyarok körében egyre inkább fennáll, különösen a fiataloknál jelent növekvő problémát. Gyorsan csökken azoknak a száma, akik hibátlanul beszélnek a többség nyelvét, és növekszik azoké, akik nem beszélnek nagyon jól.

	Többségi nyelv			Angol nyelv		
	Mozaik 2001	GeneZYs 2015	Változás 2001-2015	Mozaik 2001	GeneZYs 2015	Változás 2001-2015
Erdély	74,4	64,4	-10	22,4	36,7	14,3
Szlovákia	83,1	73,8	-9,3	14,7	34,9	20,2
Kárpátalja	47,6	43,7	-3,9	6,8	12,5	5,7
Vajdaság	78,4	63,4	-15	21,8	36,9	15,1

15. táblázat: A többségi és az angol nyelvet jól ismerők aránya a 15-29 év közötti külföldi magyar fiatalok körében, (%)

Forrás: Mozaik 2001 és GeneZYs 2015 vizsgálatok

A nyelvtudás jövedelmi hatásairól keveset írtak a Kárpát-medencében. Egy 2009-ben, erdélyi mintán készült kutatás szerint²⁴ azok a romániai magyarok, akik jól beszélnek románul, 34 százalékkal többet keresnek azokhoz képest, akik nem beszélnek jól, vagy egyáltalán nem beszélnek a többség nyelvét (CSATA ÉS MARÁCZ 2018). A különbség jelentős részét azonban nem az eltérő nyelvtudás magyarázza, hanem azok a tényezők, amelyek ezzel összefüggenek: a válaszadók neme, iskolai végzettsége és lakhelye (városi vagy falusi, székelyföldi-e vagy sem). A tisztánlátás végett ezeket a tényezőket egy közös lineáris regressziós modellbe vonták be (4. táblázat). Ennek eredménye azt mutatja, hogy a román nyelvtudás hiánya akkor is kedvezőtlenül befolyásolja a jövedelmet, ha az említett tényezőket kontroll alatt tartják. Ráadásul ez a hatás a magasan képzettek körében nem érvényesül, jövedelemkülönbséget eredményez viszont azok körében, akik legfeljebb

²⁴ Az Életünk Fordulópontjai 2. kérdőíves vizsgálatra 2008-2009-ben került sor a KSH Népeségtudományi Kutató Intézet (Budapest), a Nemzeti Kisebbségkutató Intézet (Kolozsvár) és a Max Weber Társadalomkutató Központ (Kolozsvár) irányításával. A 4017 fős minta nemek, korcsoportok és területi megoszlás szerint reprezentatív az erdélyi magyar népességre. A maximális mérési hiba 95 százalékos valószínűség mellett 1,5%.

érettségivel rendelkeznek. A román nyelvtudás hiánya a képzetlenebbek körében okoz a leginkább jövedelemhátrányt, tovább rontva a leszakadók helyzetét.²⁵

	Erdély	Székelyföld	Székelyföldön kívüli erdélyi régiók
férfi	0,199***	0,115**	0,268***
középiskolai végzettség (elemi és alapszintű végzettséghez viszonyítva)	0,105**	0,084*	0,119**
felsőfokú végzettség (elemi és alapszintű végzettséghez viszonyítva)	0,300***	0,244***	0,333***
városi lakhely	0,102**	0,093*	0,107**
székelyföldi lakhely	-0,076**	-	-
jó román nyelvtudás	0,085**	0,067*	0,108**
Determinációs együttható (R négyzet)	0,169	0,091	0,215

16. táblázat: Lineáris regressziós modell a jövedelem becslésére – erdélyi magyarok (standardizált regressziós együtthatók, N=1651)²⁶

Forrás Életünk Fordulópontjai 2. vizsgálat (2009)

A megfelelő román nyelvtudás hiányából fakadó munkaerő-piaci és jövedelmi különbségeket más kutatások is igazolták. Egy 2008-as felmérés alapján például HORVÁTH (2008) is azt találta, hogy a magyarok körében szignifikáns kapcsolat van a román nyelv használatának gyakorisága és a vagyoni-jövedelmi helyzet között (háztartás ellátottsága, jövedelem nagysága), ami annak a jeleként értelmez, hogy a többségi nyelv ismerete a mobilitás egy fontos eszköze az erdélyi magyarok körében. A Babeş-Bolyai Tudományegyetem végzősei körében készült vizsgálatban CSATA ÉS TSAI (2006) kimutatták, hogy a magyar diplomások a románokhoz képest szignifikánsan kisebb arányban helyezkednek el a versenyszférában és dolgoznak olyan állami és önkormányzati állásokban, ahol a magyar nyelv használata követelmény (kultúra és oktatás) vagy törvényileg garantált (különböző hivatalok). A fiatalok karriertervezéséről szóló elemzésében DÁNIEL (2011) ezzel kapcsolatban kimutatta, hogy az erdélyi magyar fiatalok (ezen belül pedig különösen a székelyföldiek) ugyan nem zárkóznak el attól, hogy „román alkalmazóhoz kerüljenek, román munkatársakkal dolgozzanak együtt, azonban sokkal szívesebben helyezkednének el magyar munkakörnyezetben, komfortosabban éreznék magukat a mindennapi munkavégzés során” (DÁNIEL 2011, 196). Jó okunk van feltételezni, hogy a magyar fiatalok közül sokan a hiányosnak vélt nyelvtudásuknak köszönhetően „alultervezik” a karrierjüket, alacsonyabb fizetéssel is beérik, cserében azért, hogy magyar vagy többségében magyar nyelvi környezetben dolgozhassanak. Kínálati oldalon hasonló érvelésekkel találkozott GEAMBAŞU (2017) is az informatikai vállalkozókkal készült

²⁵ Ez a megfigyelés szembemegy a szakirodalomban gyakoribb érveléssel, miszerint a nyelvi kompetenciák különbségeiből származó bérhátrány azokban az (értelmiségi) szakmákban a legerősebb, amelyek kommunikáció-igényesebbek, az előállított termék/szolgáltatás minősége-mennyisége a befektetett humán tőke (és implicit módon a nyelvtudás) függvénye. Ezt az összefüggést tehát alaposabban leellenőrizzük a készülő új vizsgálatban.

²⁶ Jelmagyarázat: * 0.05 > p > 0.01. ** 0.01 > p > 0.001. *** p < 0.001. Csak a szignifikáns hatásokat közöltük.

interjúiban, ahol többen arról számoltak be, hogy magyar fejlesztőket olcsóbban lehet alkalmazni, mert közülük sokak számára fontos, hogy anyanyelvi környezetben dolgozzanak. Egy magas hozzáadott értéket termelő, erősen tudásalapú iparágban fontos a „jó hangulat”, ami „egyebek mellett az etnikailag homogén, magyar munkaközösséget is jelenti, vagyis megfordítva, egy etnikailag heterogén munkaközösséget a munkavállalók nem tudnának jó hangulatúnak tekinteni. Ebben az értelemben a munkaadók arra irányuló törekvése, hogy magyar szoftverfejlesztőket vegyenek fel, gazdaságilag is racionális.” (GEAMBAŞU 2017, 12). Ezek után teljesen ésszerű az is, hogy ezek a cégek a munkaerő-rekrutációban is elsődlegesen magyar hálózatokat használjanak.

A kutatási kérdések továbbgondolása és operacionalizálása ebben a kutatásban

Az említett példák alapján úgy tűnik, hogy a munkaerőpiacon a nyelvtudás és a nyelvi környezet is egy nagyon erős szelekciós szempont, aminek a jelentőségét az eddigi kutatások jelentősen alábecsülték. A nyelvtudás meghatározza az egyének karrier-orientációját és szelekciós szempontként markánsabban jelen van a munkaadók mérlegeléseiben, mint ahogy eddig gondoltuk. A tervezett kérdőíves kutatásban ennek az összefüggésnek a célzott és kontrollált ellenőrzésére teszünk kísérletet – és kiterjesztjük a vizsgáldást Erdélyen kívül a többi külföldi magyarok által lakott szomszédos régióra is.

CHISWICK ÉS MILLER (2007, 6–10) szerint a többségi nyelv ismeretét három tényező határozza meg: a nyelvi kitettség (beleértve a média szerepét), a nyelvtanulás hatékonysága és a nyelvtanuláshoz kapcsolódó gazdasági ösztönzők. A nyelvi kitettség erősen összefügg azzal, hogy mennyire intenzív a többséggel való érintkezés, és milyen gyakoriak a többségiakkal való kapcsolatok. A határon túli magyarok növekvő földrajzi koncentrációja miatt azt feltételezzük, hogy a jövőben még alacsonyabb lesz az interakció-sűrűség a többségi és a magyarok között, ez pedig azt fogja jelenteni, hogy egyre kevesebben fogják jól ismerni a többség nyelvét – feltéve, ha az oktatás hatékonysága és a többségi nyelv iránti kereslet-ösztönzők²⁷ nem változnak. Azt valószínűsítjük tehát, hogy intézményi körülmények és a makrokontextus változatlansága mellett a külföldi magyarok jövedelemhátránya a romló többségi nyelvtudás miatt tovább fog növekedni.

A kérdőívben a nyelvtudást a K83-as kérdéssel mérjük, a többségi nyelv mellett külön rákérdezzük a magyar és az angol nyelvismeretre is. Az angol nyelvtudás alapos feltárása több okból is fontos. Először is egyre gyakoribb követelmény a munkavállalásban – akik jól tudnak angolul, azok általában jobban keresnek, a globalizálódó munkaerő-piacon versenyelőnyt jelent. Fontos tehát, hogy az angoltudásban léteznek-e különbségek az egyes

---

²⁷ Erdélyben a román nyelvoktatás gyenge hatékonyságával és a román tanulásának motivációival kapcsolatban lásd SZILÁGYI 1998, TÓDOR 2005, BENÓ 2012. A médiakitettséggel kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy az ezredfordulót követően jelentősen átalakultak a külföldi magyarok médiafogyasztási szokásai. Egyre többen kapcsolódtak be a magyarországi magyar médiatérbe, a többségi nyelvű médiafogyasztás pedig csökkent (KISS 2015b, CSATA ÉS LIU 2018). A többen élők pedig az átlaghoz képest is egyre kevesebb román médiatartalmat néznek, a kitettség tehát ebben az értelemben is csökken.

társadalmi rétegek és etnikai csoportok között. Kisebbségi magyar kontextusban emellett azért is fontos az angol nyelvismeret feltérképezése, mert a nyelvi kormányzással kapcsolatos szakirodalom az angolra, mint harmadik nyelvre úgy tekint, mint aminek a hivatalossá tétele segíthet a multikulturális társadalmakra jellemző nyelvi aszimmetriák megszüntetésében (LIU 2015, romániai alkalmazhatóságával kapcsolatban lásd CSATA 2016b). Erre ugyan nincs valós esély egyik külhoni magyarok által lakott régióban sem, ettől függetlenül az angol nyelvhasználat egy terjedő gyakorlat a többségi-magyar kommunikációban, különösen multinacionális cégeknél és azokban az értelmiségi szakmákban, amelyek a nemzetközi piacokra termelnek. Mindegyik régióban növekedett az angolul jól tudók aránya (ld. 3. táblázat) és a használhatóságával kapcsolatban is növekednek a várakozások. Egy 2015-ben végzett vizsgálat szerint például az erdélyi magyar középiskolások 31,5 százaléka értett egyet azzal a kijelentéssel, hogy „úgy is elboldogulok, hogy az anyanyelvemen kívül csak az angolt ismerem”. A határon túli magyar fiatalok körében végzett további vizsgálatok adatain (GeneZYs 2015, Magyar Fiatalok 2016) viszont azt mutatták ki, hogy az angol és a román nyelvtudás között nagyon erős a korreláció, és az utóbbi direkt módon nem befolyásolja az otthon élő fiatalok jövedelmét (CSATA ÉS LIU 2018). Nagyon fontos tehát, hogy az angol nyelvtudásra vonatkozó kérdéseket a külhoni magyarok egészére, a teljes népességre vonatkozóan is megvizsgáljuk, és az eredményeket összehasonlítsuk a többségi mintákon szerzett eredményekkel.

A K84-es kérdés a nyelvhasználat mérésére vonatkozik különböző társadalmi kontextusokban és interakciós helyzetekben. Erre azért van szükség, mert a nyelvi kompetenciák alapján nem következtethetünk direkt módon a létező nyelvi gyakorlatokra, „arra, hogy az egyén mindennapi kommunikációjában, illetve ennek különböző színterein melyik nyelvi kód milyen mértékben van jelen, melyik a domináns, illetve milyen a másodnyelvhasználat társadalmi beágyazottságának mértéke és formája.” (HORVÁTH 2008: 25). A Likert skála egyaránt tartalmaz ún. külső és belső nyelvi funkciókra vonatkozó itemeket, előbbiek a többségi nyelvvel szembeni személyes-, illetve a médiakitettség fokmérői is lehetnek a különböző élethelyzetekben. A skála nagyon hasonlít azokhoz, amelyeket korábban is használtak a határon túli magyar mintákon (például az Életünk Fordulópontjaiban, ld. előző idézet), ezért az időbeni változásokat is rögzíteni tudjuk.

Végül a nyelvhasználattal kapcsolatos utolsó kérdés arra vonatkozott, hogy milyen a magyarok percepciója arról, hogy lakóhelyükön mi tekinthető az alapértelmezett, jelöletlen nyelvnek. Ezt plasztikusan a K85-ös kérdéssel rögzítjük: „Ha ismeretlen személyt kell megszólítani az Ön lakóhelyén (városában, falujában), általában milyen nyelven szólítja meg?”. Bár ezek az eredmények feltételezhetően erősen korrelálnak majd a magyar népesség településen belüli arányával, bizonyára lesznek a várakozástól eltérő értékek, amelyek révén jobban megérthetjük a nyelvhasználattal kapcsolatos percepciók háttérmechanizmusait.

A kérdőív hosszabb tesztváltozatában (1. melléklet) a nyelvtudásra/nyelvhasználatra ugyanezeket a kérdéseket fogalmaztuk meg, a tesztelés során csupán az itemek és a kérdések sorrendjén változtattunk (ld. K123-K125 kérdéseket).

5. A társadalmi tőke és a munkaerő-piaci teljesítmény kapcsolata

Bevezető, általános elméleti keret

A kortárs gazdaságsszociológia egyik legfontosabb tézise, hogy a társadalmi kapcsolatok befolyásolják az egyének munkaerő-piaci lehetőségeit és jövedelmi helyzetét. Amint azt a bevezetőben is jeleztük, szándékunk ennek az összefüggésnek a pontosabb feltérképezése a külföldi magyarok körében.

A társadalmi tőke jelentésének, operacionalizálásának, eredetének, formáinak és következményeinek a vizsgálata könyvtárnyi szakirodalmat tesz ki. A terjedelmi korlátok miatt itt nincs lehetőségünk egy kimerítően részletes, a külföldi magyarok sajátos helyzetéhez igazított konceptualizálást és operacionalizálást módszeresen végigvinni. Ehelyett kiválasztottunk egy olyan kortárs elemzést (LANCEE 2012), amely célkitűzéseiben, módszereiben és adatigényében a leginkább hasonlít a mi szándékainkhoz – ráadásul a szakirodalomnak egy kitűnően fókuszált áttekintését is adja.

Akárcsak mi, az etnicitást Lancee is egy egyéni erőforrásnak tekinti, az etnikailag homogén és heterogén kapcsolatok (társadalmi tőke) és a nyelvi kompetenciák (humán tőke) hatását vizsgálja az egyének munkaerő-piaci teljesítményére (munkanélküliségi kockázat, munkahelyi státusz és jövedelem).²⁸ A „bonding” és a „bridging” tőkefajtákat nagyjából az etnikumok közötti, illetve az etnikumon belüli kapcsolatoknak felelteti meg. Mivel az etnikai kisebbség és a többség egyaránt birtokolhatnak az egyén munkaerő-piaci sikere szempontjából hasznos erőforrásokat, a bonding nem kizárólag a „boldogulást” (get by) és bridging nem mindig a „haladást” (get ahead) segíti, mint ahogy azt gyakran feltételezik (NARAYAN 1999, ORBÁN ÉS SZÁNTÓ 2005). Lancee mindkét változat esetében különbséget tesz a társadalmi tőke strukturális és kognitív összetevői között. Az előbbiek magukat a kapcsolatokat, „huzalokat” (wires) jelentik, azok kiterjedtségét és intenzitását, utóbbiak pedig a „csomópontokat”, olyan értékeket, mint a kölcsönös támogatás és a bizalom, amelyek megkönnyítik az erőforrások cseréjét egy mikrotársadalmi kontextusban. (LANCEE 2012: 18).

A bonding társadalmi tőke sűrűre szőtt, személyes kapcsolatokat és erős személyközi bizalmat (thick trust) takar. A bridging ezzel szemben „strukturális lyukakban” (BURT 1992) létrejövő ritkább és lazább kötéseknek jelent, amelyek viszont összekötik a különböző

---

²⁸ Hogy egyéni vagy közösségi erőforrásként tekintünk a társadalmi tőkére, annak most másodlagos jelentősége van. LANCEE (2012) vizsgálata a hollandiai és németországi bevándorlókra vonatkozik, fogalmi hálója és a kutatás analitikus kerete viszont őshonos, történelmi kisebbségek helyzetének a vizsgálatára különösebb fenntartások nélkül alkalmas.

szocio-ökonómiai kategóriák mentén kialakult kisvilágokat (osztály, korcsoportok, etnikum stb.). Kognitív összetevője a „thin trust”, amely nem annyira a személyekbe, hanem a modern társadalom intézményeibe vetett bizalomnak, és a durkheimi értelemben vett organikus szolidaritásnak feleltethető meg.

A társadalmi tőkefajták Lancee féle modelljét célszerűnek tartjuk annyiban módosítani, hogy a klasszikus granovetteri definíció mentén az „erős” és a „gyenge” kötések is beemeljük a modellünkbe (GRANOVETTER 1973). Ezt némileg leegyszerűsítve az „erős” kötéseknek a családi, a „gyenge” kapcsolatoknak pedig a családon kívülről mobilizálható nexusokat tekintjük. A használni javasolt dimenziókat az alábbi táblázat foglalja össze:

összetevők	típusok	erős	gyenge
Strukturális	bridging	többségi családi kapcsolatok	családon kívüli többségi kapcsolatok
	bonding	magyar családi kapcsolatok	családon kívüli magyar kapcsolatok
Kognitív	bridging	bizalom a családban (vegyes családok)	általánosított bizalom, bizalom a többségi etnikum tagjaiban
	bonding	bizalom a családban (magyar családok)	bizalom a magyarokban

17. táblázat: Az egyéni társadalmi tőke összetevői a kisebbségi magyaroknál

Forrás: saját szerkesztés

Korábbi vizsgálatok eredményei

Erre a modellre épül CSATA (2018) elemzése, amely az említett társadalmi tőkefajtáknak a változását, valamint azok jövedelmi hatásait vizsgálja az erdélyi magyarok körében, egy 2000-ben és egy 2012-ben készült kérdőíves felmérés²⁹ alapján.

A társadalmi tőke *strukturális összetevőit* a két vizsgálatban egy-egy – a szakirodalomban „névgenerátor” módszerként is ismert – hálózati kérdéssoron keresztül mérték, amely arra kérdezett rá, hogy az alanyok a különböző élethelyzetekben számíthatnak-e más emberek segítségére, illetve vannak-e körülöttük olyan személyek, akikkel barátkozni szoktak, társas tevékenységben közösen részt vesznek (MARDSEN 2005, MCPERSON ET AL. 2006, SMITH ET AL. 2014, erdélyi alkalmazásban VERES 2005). Csata ezek közül összesen öt ilyen szituációt vizsgált,³⁰ mindegyikhez három-három személyt lehetett felsorolni, ennek

²⁹ A „Társadalmi kapcsolathálóok Erdélyben” kutatás a Max Weber Társadalomkutató Központ (Kolozsvár) keretében készült 2000-ben, Veres Valér egyéni projektjeként (az adatok részletes feldolgozásához lásd Veres 2005). Az Erdélyre kiterjedő, személyes megkérdezésen alapuló kérdőíves mérés magyar mintája 925 esetet tartalmaz. A 2012-ben készült CCCDC-RIRNM kutatást a Trans-Objective Consulting intézet végezte a Nemzeti Kisebbségkutató Intézet munkatársainak a bevonásával (kutatásvezető: Kiss Tamás). Ennek keretében 1192 magyar személy került lekérdezésre, az adatok részletes bemutatását lásd a 2. fejezetben. Mindkét minta nemek, korcsoportok és területi megoszlás szerint reprezentatív az erdélyi magyar népességre. A maximális mérési hiba 95 százalékos valószínűség mellett 3,2, illetve 2,8 százalék.

³⁰ A TKE 2000 vizsgálat nyolc ilyen élethelyzetet vizsgált, az Etnobarométer 2012 csupán ötöt. Az összehasonlíthatóság kedvéért csak a mindkettőben közös szituációkra vonatkozó adatokat dolgozták fel. Ezek az alábbiak voltak: 1. “Ön volt-e vendégségben valakinél, vagy fogadott-e vendéget az elmúlt 3 hónapban?”, 2. “Van-e olyan személy, vannak-e olyan személyek, akikkel közösen eljárnak szórakozni

megfelelően a kapcsolatok száma 0 és 15 között változhatott. A kérdőívben rögzítették ezeknek a viszonyoknak a természetét (család/első fokú rokon, más rokon, szomszéd, barát, ismerős), a kapcsolatszemély nemét, életkorát, végzettségét és nemzetiségét. Az 6. táblázatban bemutatott operacionalizálásnak megfelelően a viszony természetére és a kapcsolatszemély nemzetiségére vonatkozó adatokat dolgozták fel.

Kapcsolat fajtája	TKE 2000 (N=892)		CCDC-RIRNM 2012 (N=1192)	
	átlag	szórás	átlag	szórás
kapcsolatok száma összesen	4,65	3,06	3,92	3,06
családi kapcsolatok	1,28	1,50	1,28	1,57
családon kívüli kapcsolatok	3,37	2,65	2,64	2,60
magyar kapcsolatok	3,90	3,02	3,39	2,83
román kapcsolatok	0,35	0,90	0,43	1,19
családon belüli magyar kapcsolatok	1,10	1,43	1,19	1,51
családon kívüli magyar kapcsolatok	2,78	2,54	2,20	2,37
családon belüli román kapcsolatok	0,04	0,26	0,06	0,38
családon kívüli román kapcsolatok	0,30	0,82	0,30	0,91

18. táblázat: A társadalmi kapcsolatok kiterjedtsége az erdélyi magyarok körében (2000, 2012)

Forrás: TKE 2000 és CCDC-RIRNM 2012 vizsgálatok

Az eredmények azt mutatják, hogy 2012-ben az erdélyi magyarok átlagosan 4-4,5 mozgósítható kapcsolatot említettek, ezek közül csupán minden tizedik etnikailag heterogén, azaz román személlyel létrejött kapcsolat. Minden ötödik magyar embernek van „használható” román kapcsolata, ez szórványtelepüléseken értelemszerűen magasabb (37 százalék), tömbben alacsonyabb (9 százalék). A kapcsolatok egyharmada családon belülré, kétharmada családon kívülre mutat. Családon belül ritkábbak az etnikailag vegyes kapcsolatok (5 százalék), családon kívül viszont gyakoribbak (11,4 százalék).

A két felvétel közötti időszak változásait illetően azt feltételezték, hogy a magyarok „tömbösödésével” párhuzamosan egyre kevesebb magyarnak lesznek román kapcsolatai. Ezt azonban nem tudták ellenőrizni, mert a magyarok településenkénti arányát tekintve a két minta nagyon hasonlított egymásra, a 2012-es adatokban a szórványosodás nem érhető tetten. Ezért van az, hogy 2000-ben is ugyanúgy 20 százalékra tehető azoknak az aránya, akik a felsorolt élethelyzetekben románok segítségét (is) kérték. A két felmérés között eltelt 12 évben egyedül a családon kívüli magyar kapcsolatok száma csökkent (és ezzel együtt a kapcsolatok átlagos száma is), minden egyéb mutató viszont változatlan maradt.

(bárokba, kirándulni, színházba, sporteseményekre stb.)?”, 3. “A családtagokon kívül szokott-e ön időnként egészen személyes, bizalmas dolgokról, problémákról elbeszélgetni?”, 4. “Tegyük fel, hirtelen pénzre lenne szüksége. Vannak-e olyanok, akiktől ilyenkor kölcsönkérne?”, 5. “Időnként szükségünk van az életben valami tanácsra, hivatalos ügyben segítségre, befolyásra. Vannak olyan emberek az ön környezetében, akikre ilyenkor számíthat?”

Településkategória	TKE 2000 (N=924)	CCDC-RIRNM 2012 (N=1029)
szórvány (20% alatt)	38,7	37,1
kisebbség (20-39,9%)	26,0	28,1
paritás (40-59,9%)	15,0	13,9
magyar többség (60-89,9%)	15,2	11,9
magyar dominancia (90% fölött)	6,9	8,6
Erdély összesen	18,8	17,2

19. táblázat: A román kapcsolatokkal rendelkezők aránya, a magyarok aránya szerint elkülönített településkategóriákban (2000, 2012, százalékok)

Forrás: TKE 2000 és CCDC-RIRNM 2012 vizsgálatok

A társadalmi tőke *kognitív összetevőjének* a vizsgálatára még korlátozottabbak voltak a lehetőségek, a 2012-es mérés csak az általánosított bizalmat és az egyes etnikai csoportokkal szembeni bizalmat mérte, a 2000-es kutatás pedig egyáltalán nem tartalmazott bizalomra vonatkozó kérdéseket. Az eredmények azt mutatják (8. ábra), hogy az erdélyi magyarok körében nagyon alacsony az általánosított bizalom, és a magyarokhoz képest jóval kevesebben bíznak a románokban.

általánosított bizalom	8,1
bizalom a magyarokban	79,9
bizalom a románokban	56,3

20. táblázat: A bizalom mértéke az erdélyi magyarok körében (CCDC-RIRNM 2012, %)

Forrás: CCDC-RIRNM 2012 vizsgálat

Második lépésben azt vizsgálták meg, hogy a kapcsolatok kiterjedtsége és etnikai jellege összefüggésben van-e az alanyok jövedelmi helyzetével. Bár a kauzalitás iránya nem egyértelmű, a szakirodalom alapján azt feltételezték, hogy minél kiterjedtebb az egyén kapcsolathálója és minél inkább tartalmaz a családon és az etnikai csoporton kívüli kötéseket, annál valószínűbb, hogy jobban keres, és kevésbé van kitéve a szegénység kockázatának is. Hasonlóan pozitív hatást kapcsoltak a bizalomhoz is.

A hipotézisek tesztelésére regresszió-elemzéseket végeztek. Az alapmodell eredményei azt mutatják, hogy a jövedelem szempontjából a magyar családon kívüli kapcsolatoknak van egyedül jelentősége: minél több távolabbi rokoni, baráti, ismerősi kapcsolatot tud valaki mobilizálni a felsorolt élethelyzetekben, annál magasabb a családjában az egy főre jutó ekvivalens jövedelem. A románokkal való intenzívebb kapcsolattartás nem befolyásolja a jövedelmeket, az etnikai csoporton kívüli kötéseket, a „bridging” tőkeként címkézett erőforrás gazdaságilag tehát nem hasznosul. A kutatók arra számítottak, hogy eltérő etnikai összetételű környezetben ez a hatás eltérően érvényesül – például a szórványvidékeken, ahol a magyarok jelentős kisebbségben vannak, a románokkal működtetett kapcsolatok fontosabbak lesznek az anyagi érvényesülésben. Alapmodelljüket ezért a magyarok százalékos aránya szerinti öt kategóriában külön-külön lefuttatták, de jelentős különbséget ebben a tekintetben nem találtak (9. ábra). Egyedül a színmagyar településeken számítanak

a családon belüli román kapcsolatok, de itt a hatásuk éppen fordított. Paritások nemzetiségi megoszlás mellett a magyar kapcsolatok kiterjedtsége felértékelődik, lényegesen többet magyaráz a jövedelmek eltéréseiből ott, ahol a magyarok aránya 20 és 60 százalék között van.

		nem		magyarok aránya a településen (%)				
		férfi	nő	0-19,9	20-39,9	40-59,9	60-89,9	90-100
Strukturális társadalmi tőke	Magyar családi kapcsolatok	-.022	-.053	-.045	-.038	.038	-.049	-.015
	Magyar családon kívüli kapcsolatok	.161***	.174***	.158***	.341***	.265*	.203***	.069
	Román családi kapcsolatok	.014	.000	.024	.067	-.095	.084	-.113*
	Román családon kívüli kapcsolatok	.060	.030	-.069	-.032	.229	-.064	.074
Kognitív társadalmi tőke	Általános bizalom	.064	-.011	-.097	.117	.269*	.091	.000
	Bizalom a magyarokban	.056	.034	.175*	-.009	-.398**	-.050	.052
	Bizalom a románokban	-.006	.099*	.060	.151	.417**	-.001	.082
R négyzet		0.029	0.033	0.083	0.153	0.274	0.066	0.033

21. táblázat: A háztartások egy főre jutó ekvivalens jövedelmének meghatározói (nemek és a magyarok aránya szerint elkülönített település-kategóriák szerint) – 2012 standardizált lineáris regressziós együtthatók³¹

Forrás: CCCDC-RIRNM 2012 vizsgálatok

Azt is kimutatták, hogy az alapmodellben a társadalmi tőke kognitív összetevője, a bizalom, változó hatással van a jövedelmekre annak függvényében, hogy egy településen mekkora a magyarok aránya. Erős etnikai polarizáció mellett a magas generalizált bizalom növelheti a jövedelmi esélyeket, csakúgy mint a románokkal szembeni bizalom. Ezekben a településeken erősebb a verseny a társadalmi pozíciókért az etnikai csoportok között, és azoknak a magyaroknak nagyobb a jutalma, akik felszabadultabban mozognak ebben az interetnikus térben. A bővített modell szerint a kevésbé polarizált etnikai környezetben valószínűleg ennek az ellenkezője igaz: éppen a magyarokkal szembeni nagyobb bizalom jár jövedelmi előnyökkel.

Hasonló eredményeket hozott a jövedelmi szegénység meghatározóival kapcsolatos modell is, itt ugyanúgy a magyar „gyenge kötések” szerepe a fontosabb (10. táblázat). Azoknál kisebb a szegénység kockázata, akiknek kiterjedtebb a különböző élethelyzetekben a családon kívül mobilizálható magyar kapcsolathálózatuk. Nagy a valószínűsége annak is,

³¹ Jelmagyarázat: * 0.05 > p > 0.01. ** 0.01 > p > 0.001. *** p < 0.001.

hogy az alacsony általánosított bizalom is összefügg a szegénységgel, ennek a kauzalitása viszont jó eséllyel fordított, ráadásul mivel nagyon kevesen vannak a mintában olyanok, akik bíznak az emberekben (8,1 százalék), ez a kapcsolat nem is szignifikáns.

Dimenziók	Változók	B	std.e.	Wald	sig.	Exp(B)
Konstans		-1.149	0.190	36.445	0.000	0.317
Strukturális társadalmi tőke	Magyar családi kapcsolatok	0.002	0.051	0.001	0.972	1.002
	Magyar családon kívüli kapcsolatok	-0.161	0.039	16.97	0.000	0.851
	Román családi kapcsolatok	0.064	0.213	0.089	0.765	1.066
	Román családon kívüli kapcsolatok	-0.101	0.097	1.087	0.297	0.904
Kognitív társadalmi tőke	Általános bizalom	-0.602	0.349	2.977	0.084	0.548
	Bizalom a magyarokban	-0.081	0.178	0.208	0.649	0.922
	Bizalom a románokban	0.102	0.219	0.218	0.641	1.108
R ² (Nagelkerke) = 0,036						

22. táblázat: A jövedelmi szegénység kockázatának meghatározói (bináris logisztikus regresszió), 2012

Forrás: CCCDC-RIRNM 2012 vizsgálat

A társadalmi tőke és a jövedelmek viszonyáról – az említett kivételekkel – arra a következtetésre jutottak, hogy az erdélyi magyarok esetében mind a strukturális, mind pedig a kognitív dimenzióban az etnikai homofília a kifizetődőbb. A saját etnikumon belüli, bonding típusú gyenge kötések, kognitív vonalon pedig a magyarokkal szembeni magasabb bizalom jár nem túl nagy, de szignifikáns jövedelmi előnyökkel. A románokkal kialakított híd-kapcsolatok általában nem váltják be a hozzájuk fűzött reményeket, nem segítik elő a jobb boldogulást a munkaerőpiacon. Ez a következtetés szembemegy a szakirodalom mainstream narratívájával, éppen ezért további ellenőrzésre és árnyaltabb vizsgálatra szorul. Erre teremt lehetőséget a soron következő kérdőíves vizsgálatunk.

A kutatási kérdések továbbgondolása és operacionalizálása ebben a vizsgálatban

Az előzmények rövid bemutatásából kiderül, hogy az említett kutatások érvényességén és megbízhatóságán egyaránt lenne javítanivaló. Érvényességi szempontból komoly problémát jelent például, hogy az említett vizsgálatokban az egy főre jutó ekvivalens jövedelmet – ami az összes családtag jövedelmének az eredője – az egyénre vonatkozó jellemzőkkel magyarázzák. Az egyéni jövedelmeket ugyanis ezekben a kutatásokban nem mérték. A mi kérdőívünkben viszont – mint ahogy azt a 2. fejezetben bemutattuk – nagyon részletesen rákérdeztünk az egyéni jövedelmekre.

Egy további probléma, hogy ezek a vizsgálatok nem mérik elég pontosan és árnyaltan a társadalmi tőke különböző dimenzióit. A mi vizsgálatunkban egyszerre szerepeltetjük a társadalmi tőke operacionalizálásának minden említett dimenzióját és indikátorát. A kapcsolatok kiterjedtségére és funkcióinak mérésére az összehasonlíthatóság végett mi is a

névgenerátor módszert használjuk. Összesen négy hipotetikus helyzetben kérdezzük rá arra, hogy igénybe szokta-e venni más emberek segítségét, illetve szokott-e társaságban összejárni másokkal (K63-K70). Ezek közül egy az emocionális (személyes, bizalmas dolgokról való beszélgetés), egy a társas-szociális (összejárás) és kettő az instrumentális funkciójú (pénzkölcsön illetve hivatalos ügyekben történő segítségnyújtás) kapcsolatokra vonatkozik. A kognitív dimenzióban ugyanúgy rákérdezzük a generalizált bizalomra („Mennyire bízunk az emberekben általában”), illetve a különböző etnikumú személyekkel szembeni bizalomra is.

A kérdőív korábbi, részletesebb tesztváltozatában (*ld. 1. melléklet*) a bizalom kérdéskörét két kérdésre (Likert skálára) szétválasztva terveztük vizsgálni: az elsőben a személyközi kapcsolatok különböző szintjei (K111), a másodikban a különböző etnikumokkal szembeni bizalom szerepel (K112). Terjedelmi okok miatt a kérdőív végleges változatában (2. melléklet) a két indexet összevontuk és a kevésbé fontosnak ítélt nexusokat kihagytuk.

Érvényességi szempontból ennek a kutatásnak mindenekelőtt az a legfontosabb hozadéka, hogy a korábban csak Erdélyben vizsgált hipotéziseinket ezúttal a többi három határon túli magyarok által lakott régióban is le tudjuk tesztelni.

Úgy gondoljuk, hogy megbízhatósági szempontból is tudunk javítani a korábbi vizsgálatokon. Kisebbségi mintán mindig felmerül a probléma, hogy szórványban az erősebb etnikai kötődésű, etnikailag jobban beágyazott alanyok láthatóbbak, ezért könnyebb őket elérni. Valószínűsíthető, hogy minden, a véletlenszerűség elvét szigorúan betartató szabály ellenére a szórványban felülreprezentáltak a kevésbé asszimilálódott magyarok. A korábban említett két felvétel közötti időszak változásait illetően azt feltételezték, hogy a magyarok „tömbösödésével” párhuzamosan egyre kevesebb magyarnak lesznek román kapcsolatai. Ezt azonban nem tudták ellenőrizni, mert a magyarok településenkénti arányát tekintve a két minta nagyon hasonlított egymásra, a 2012-es adatokban a szórványosodás nem érhető tetten. A komplex mintavételi módszertannal (*lásd 2.2 fejezet*) igyekszünk ezt a torzítást is a lehető legjobban kiküszöbölni.

Végül pedig úgy gondoljuk, hogy kellően nagy elemszámú mintával dolgozunk minden régióban ahhoz, hogy az említett hatásokat a társadalom különböző rétegein pontosabban meg tudjuk vizsgálni. Ez esszenciális fontosságú, mert szinte bizonyos például, hogy az etnikailag heterogén kapcsolatok jelentősége a különböző foglalkozás- vagy iskolai végzettség-kategóriákban eltérő: a többségi kapcsolatokba való beruházásnak a megtérülése társadalmilag differenciált lehet – az első látásra meglepőnek tűnő „etnikai homofília”-tézist tehát ellenőrizni és árnyalni tudjuk.

6. Gazdasági etnocentrizmus

Bevezető, kontextualizálás

A társadalmi tőke gazdasági hasznosságáról szóló fentebbi bemutatónkban meglepődve láthattuk, hogy az erdélyi magyarok körében az etnikai csoporton belülré mutató, ún. „bonding” típusú kapcsolatok jobban hasznosulnak a munkaerő-piacon, mint a kifele mutató, híd jellegű „bridging” típusú kapcsolatok. Ennek a hipotézisnek a leellenőrzése és a többi külföldi magyarok által lakott régióban történő tesztelése a kutatásunk egyik legfontosabb célkitűzése.

A kollektív bonding típusú társadalmi tőke egyik látható, megfogható megnyilvánulási formája a gazdasági etnocentrizmus is. Ide tartozónak sorolunk minden olyan gazdasági (fogyasztói) diszpozíciót és döntést (SHIMP 1994), amelyek a (külföldi) magyar termékek vagy szolgáltatások preferálásában nyilvánulnak meg – függetlenül attól, hogy emögött a haszonmaximalizáló racionalitás, vagy morális szempontok vannak.

Kétféle szemléletmód irányából közelíthetünk a gazdasági etnocentrizmus megértéséhez: a strukturalista szemléletű szociológiai szempontok és a szocio-ökonómiai paradigma oldaláról. A strukturalista szemléletű magyarázatok szerint az egyéni döntéseket a csoportra jellemző társadalmi feltételek erősen behatárolják, a „túlszocializált” egyén (SZÁNTÓ 1994) mozgástere meglehetősen szűk, az egyéni preferenciák megértéséhez tehát a körülményeket kell alaposabban megvizsgálnunk. ALDRICH ÉS WALDINGER (1990) nyomán – aki az etnikai vállalkozások előfordulásának és sikerességének a körülményeit vizsgálták az Egyesült Államokban – feltételezzük, hogy ezek a feltételek három komponens mentén operacionalizálhatók. A lehetőségstruktúrák (opportunity structures) alatt Aldrich azokat a piaci feltételeket érti, amelyek elősegíthetik az azonos etnikumúaknak pozícionált termékek és szolgáltatások megjelenését és elterjedését a piacon, illetve elérhetőségét a fogyasztók részéről. A lehetőségstruktúrák mellett az etnikai csoport szociológiai jellemzői is fontosak az etnikai fogyasztás szempontjából. Hazai kontextusban ennek lényeges összetevője a magyar etnikumú lakosság területi koncentráltsága: a tézis szerint a piacon az etnikai szempont érvényesülésének ott van nagyobb esélye, ahol a magyar népesség (és értelemszerűen a magyar termékek és szolgáltatások) aránya magasabb. Ott valószínűbb ugyanis az ún. „etnikailag védett piacok” kialakulása (BONACICH 1972, ALDRICH ÉS WALDINGER 1990:115, BOUCKAERT-GHAENE 2004, ALESINA ÉS FERRARA 2005), ahol az etnikai vállalkozások első piacát maga az adott közösség képezheti. Emellett a tömbvidékeken a magyar nyelvű marketing hatékonysága is nagyobb lehet. A területi koncentráltság mellett a gazdasági életképesség szempontjából lényeges csoportjellemző, ha az adott közösség üzleti kultúrája fejlettebb, az etnikai hagyományok gazdaságilag életképes gyakorlatokat tartalmaznak. Hasonlóképpen az etnikum társadalmi szerkezeti sajátosságai, a társadalmi hálózatok mentén történő horizontális integráltsága, a formális és informális intézmények mentén az etnikumon belüli társadalmi interakciók sűrűsége és komplexitása, a társadalmi kohézió és

szolidaritás, a csoporton belül a kikényszeríthető bizalom (PORTES 1998) mind-mind olyan csoportjellemzők, amelyek révén – elsősorban a tranzakciós költségeik csökkentésével – az etnikai kisebbség tagjai előnyhöz juttathatják magukat a gazdasági erőforrások mobilizálásában. A lehetőségstruktúrák és a csoportjellemzők találkozásánál eltérő etnikai stratégiák jöhetnek létre a gazdasági életképesség és prosperitás feltételeinek a megteremtésében.

Az említett három komponens átfogó vizsgálatára jelen kutatás kereteiben csak korlátozott mértékben adódik lehetőség, az empirikus vizsgálatban leginkább a szociológiai csoportjellemzők hatásait vizsgáljuk meg a fogyasztói magatartás etnikai vetületeire. KOOS (2011) nemzetközi adatokon végzett elemzése alapján feltételezzük, hogy az etnikai fogyasztás mértéke mindenekelőtt a rendelkezésre álló anyagi erőforrások függvénye. A szerényebb anyagi helyzetű fogyasztók ugyanis árérzékenyebbek és a morális szempontokat rendszerint felülírják a szükségletvezérelt, diszkrecionális fogyasztói lehetőségeikben korlátozott helyzetükből fakadó döntések. Hasonlóképpen az etnikai fogyasztásra való hajlam vélhetően összefüggést mutat az iskolai végzettséggel is, a jobban képzett személyek valószínűleg jobban informáltak a piaci lehetőségekről és jobban átlátják a fogyasztói döntéseik várható következményeit is. A kor és az etnikai fogyasztás összefüggése feltehetően csak az anyagi helyzet fényében érthető meg: jól artikulált fogyasztói preferenciák kialakulásához időre van szükség, idősebb korban viszont a szerényebb anyagi lehetőségek szabhatnak határt ezeknek a preferenciáknak az érvényesítésében. Hasonlóképpen megvizsgáljuk a nem, a településtípus és az etnikai fogyasztás összefüggéseit. Különös figyelmet szentelünk a társadalmi kohézió, a bizalom (beleértve az intézményekbe vetett bizalmat is) és a reciprocitás jelentőségének az etnikailag tudatos fogyasztói magatartás kialakulásában.

Az etnocentrikus piaci magatartás megértéséhez a fogyasztói döntések oldaláról is közelíthetünk. Ebben leginkább a szocio-ökonómiai szemléletmód lesz a segítségünkre, amely szerint az egyének gazdasági döntéseit a haszonmaximalizáló racionalitás mellett bizonyos morális szempontok is meghatározzák. Az iskola alapítója, Amitai Etzioni szerint „... az egyén döntései és viselkedése, ahelyett, hogy egy egységes elvet követne, az öröm maximalizálására és a fájdalom minimalizálására törekedne, vagy egy minden fölött álló haszonszerzésre irányulna, tulajdonképpen két alapvető hasznosság konfliktusáról árulkodik: az egyik az élvezetek kielégítésének vágya, a másik a morális kötelességeink” (ETZIONI 2003, 321). További kortárs szerzők (SAYER 2017), nyugat-európai kutatásokra hagyatkozva egyenesen a „piacok moralizálódásáról” beszélnek, ami arra utal, hogy a szereplők az ár-minőség egyensúly racionalitása mellett bizonyos etikai elvek mentén hozzák meg a fogyasztói döntéseiket. Ezt bizonyítja például az organikus termékek növekvő népszerűsége Nyugat Európában, de a széles tömegeket mobilizáló termék-bojkottok egyre gyakoribb előfordulása is. Ezt a fajta fogyasztói magatartást nevezi a szakirodalom „etikai fogyasztásnak” és definíció szerint akkor beszélhetünk róla, amikor a

termékek vásárlását vagy meg-nem-vásárlását etikai, politikai vagy környezetvédelmi szempontok vezérik. (KOOS 2011). Hasonló jelentéstartalommal bír a „morális ökonómia” fogalma is (THOMPSON 2016), ami arra vonatkozik, hogy a különféle gazdasági cselekvéseket hogyan befolyásolják és strukturálják a morális normák és diszpozíciók, illetve hogyan írják felül a gazdasági racionalitás szempontjait. (SAYER 2006:78)

Az etnikai fogyasztást ebben a kontextusban az etikai fogyasztás analógiájára értelmezzük, és ide tartozónak sorolunk minden olyan fogyasztói döntést, amely mögött a haszonmaximalizáló racionalitás mellett – mint etikai vagy morális szempont – jelen vannak azok az etnikai alapú diszpozíciók, amelyek esetünkben a magyar termékek vagy szolgáltatások preferálásában nyilvánulnak meg.

Korábbi vizsgálatok eredményei

A külföldi magyarok gazdasági etnocentrizmusát eddig csak Erdélyben mérték, itt viszont több kutatásban is (részletesebben lásd CSATA-DEÁK 2010, CSATA 2014). Az operacionalizálási próbálkozások közül a legösszetettebb egy 2008-ban készült kérdéssor,³² amely hat hipotetikus helyzetben kérdez rá az alanyokra, hogy mennyire tartják fontosnak, hogy azonos etnikumú partnerrel bonyolítsanak le valamilyen gazdasági tranzakciót. Ebből a hat változóból egy aggregált mutató készült,³³ aminek az átlagait és a szórását az alábbi táblázat mutatja:

	átlag	szórás
székelyföldi magyarok	2,68	1,76
erdélyi magyarok	2,27	1,69
erdélyi románok	1,53	1,33
romániai románok	1,84	1,41

23. táblázat: A gazdasági etnocentrizmus mutató átlagértéke és szórása, etnikai bontásban (0-tól 6-ig terjedő skálán, N=587)

Forrás: Etnobarométer 2008 vizsgálat

³² Az idézett kutatás a „Társadalmi szolidaritás és etnikumközi viszonyok Romániában” című országos kérdőíves vizsgálat, melynek felvételére 2008 október-novemberében került sor a kolozsvári székhelyű Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, valamint az Erdélyi Etnikumközi Viszonyok Kutatóközpontja koordinálásában. A teljes minta 1723 esetet tartalmaz (ebből 607 magyar nemzetiségű) és területi eloszlás, nemek és korcsoportok szerint reprezentatív.

³³ A változók az alábbiak voltak: 1. „Hajlandó-e többet fizetni a termékért, ha azt Romániában/Magyarországon gyártották?”, 2. „Képzeld el, hogy vásárláskor egy román, egy magyar és egy roma eladó közül választhat. A kínálat, minőség és ár tekintetében nincs különbség. Ön inkább melyiküktől vásárolna?”, 3. „Képzeld el, hogy lehetősége lenne rá, hogy plusz jövedelem fejében bérbe adja lakását! Ha választania kellene, inkább kinek adná ki?”, 4. „Hajlandó lenne a lakbér bizonyos hányadáról lemondani annak fejében, hogy magyar bérlője legyen?”, 5. „Ha el kéne adjon egy, a tulajdonában lévő telket, milyen mértékben lenne hajlandó eladni azt egy románnak/magyaroknak?” 6. Egyetértés azzal, hogy „Természetes, hogy egy magyar alkalmazó előnyben részesítsen egy magyar személyt, egy román ellenében, mert jobban megbízhat benne.” Az új változó így 0-tól 6-ig vehet fel értékeket, a magasabb pontszám magasabb fokú gazdasági etnocentrizmust jelent.

Az etnikai bontásban vizsgált eredmények azt mutatják, hogy romániai magyar kisebbség gazdasági etnocentrizmusa mindegyik hipotetikus tranzakciós helyzetben nagyobb mértékű, mint a románoké. Az összevont mutatóban a 0-tól 6-ig terjedő skálán az erdélyi románok 1,53-as, az erdélyi magyarok 2,27-es átlagot értek el, a különbségek természetesen szignifikánsak. A különbség azt jelzi, hogy az erdélyi magyarok gazdasági etnocentrizmusa nem pusztán nacionalista attitűdök általános, reflektálatlan lenyomata, hanem a kisebbségi státus valamiféle kollektív, tudatos megélésével is összefüggésben van, a bonding típusú tőkeként definiált társadalmi erőforrás egyik megnyilvánulásáról van szó.

Ezt igazolja Csata-Deák (2010) regressziós modellje is (12. táblázat), amely szerint az erdélyi magyarok gazdasági etnocentrizmusaért leginkább a románokkal szembeni bizalmatlanság a felelős, de a többségi nemzettel való kapcsolattartás hiánya vagy alacsony intenzitása is etnocentrikusabb piaci magatartást valószínűsít. Valamivel gyengébb, de szintén pozitív parciális hatása van a székelyföldi lakhelynek, ehhez képest a szórványhelyzetben élők etnikai érzékenysége szignifikánsan alacsonyabb.

	Standardizálatlan regressziós együttható	Standard hiba	Standardizált regressziós együttható
Konstans	2.885	0.207	
Székelyföldi lakhely	0.301*	0.145	0.098
Magyar többség a településen	- 0.097	0.179	-0.023
Fele-fele arányú megoszlás	-0.235	0.189	-0.057
Magyarok kisebbségben a településen	-0.462**	0.184	-0.129
Magyarok szórványban a településen (10 százalék alatt)	0.002	0.251	0.001
Vegyes házasság a családban	-0.337	0.252	-0.055
Románokkal való kapcsolattartás intenzitása (sűrűsége)	-0.083***	0.025	-0.140
Általános bizalom	-0.089	0.175	-0.020
Bizalom a románokban	-0.665***	0.141	-0.189
Determinációs együttható (R négyzet)	0.125		

24. táblázat: A gazdasági etnocentrizmus meghatározóinak lineáris regressziós modellje (2008, N=587)³⁴

Forrás: Etnobarométer 2008 vizsgálat

A gazdasági etnocentrizmust vizsgáló, egy további kérdőíves kutatás az Erdély különböző szegleteiből érkező, Kolozsváron tanuló magyar diákokra vonatkozott (Csata 2014). Ebből is az derül ki, hogy nagyon erős a hallgatók fogyasztói etnocentrizmusa, a diákok több mint 70 százaléka vásárláskor figyel arra, hogy honnan származik a termék, és közel 60 százaléka, ha tehetné, magyar eladótól vásárolna. Az etnocentrikus piaci preferenciák itt is azokra jellemzőek inkább, akik az egyetem előtt magyar tömbvidéken, „etnikai burokból” éltek és bizalmatlanok a románokkal szemben, nem függ viszont az alanyok nemétől,

³⁴ Jelmagyarázat: * 0,05>p>0,01, ** 0,01>p>0,001, *** p<0,001

korától, és jövedelmi helyzetétől sem. A diákoknál a román nyelvi kompetenciák hiánya is szignifikánsan befolyásolja azt, hogy a fogyasztók etnikai alapon döntenek. Ebből a megfigyelésből arra is következtethetünk tehát, hogy a magyar népesség földrajzi koncentrációjával és a román nyelvtudás romlásával párhuzamosan az etnocentrikus gazdasági diszpozíciók várhatóan tovább fognak erősödni.

Az említett kutatásokkal kapcsolatban fontos megemlíteni, hogy bár változatos tranzakciós szituációkra és cselekvési projekciókra vonatkoznak, a gazdasági etnocentrizmusra vonatkozó becslések csak diszpozíciókat jelölnek. Ezekben a vizsgálatokban nem esik szó arról, hogy valós élethelyzetekben a vásárlók ténylegesen hogyan döntenek, választásaikban mennyire játszik aktív szerepet az etnocentrizmus, ezzel kapcsolatos kutatások még nem készültek Erdélyben. Az eddigi megfigyelések csak azt támasztják alá, hogy létezik az etnikai szolidaritás mentén artikulálódó kooperációs igény az erdélyi magyarok körében, amire etnikai piacot lehet építeni, és hogy az említett változók mentén viszonylag jól behatárolható az a célcsoport, akik érzékenyebbek lehetnek a sajátosan etnikai referenciájú, magyar nyelven közvetített üzenetekre.

A vizsgálat kiterjesztése és operacionalizálása ebben a kutatásban

Ebben a kutatásban az Erdélyben már validált mérőeszközök segítségével mindegyik külföldi magyarok által lakott területen szeretnénk megvizsgálni a fogyasztók gazdasági etnocentrizmusát. Elsősorban arra vagyunk kíváncsiak, hogy létezik-e, és ha igen, milyen mértékű ez a jelenség a Kárpát-medencében. Milyen típusú tranzakciókban és piacokon jellemző inkább? Szűkebb értelemben beszélhetünk-e a közgazdasági szakirodalomból ismert etikai fogyasztás mintájára „etnikai fogyasztásról”, mely társadalmi rétegekben fordul elő inkább és ezzel összefüggésben mivel magyarázható létezése? A vizsgálat célja tehát azoknak a társadalmi szegmenseknek az alaposabb megismerése, akik érzékenyebbek az etnikai marketing iránt – ezekből a csoportokból kerülhetnek ki ugyanis a bővülő „etnikai gazdaság” potenciális fogyasztói.

A bővülő etnikai gazdaságnak vannak egyértelmű jelei: Erdélyben például az utóbbi években egyre több olyan üzleti célú kezdeményezés jelenik meg, amely tudatosan magyar fogyasztókat szeretne meghódítani magának, a magyarok etnikai szolidaritására apellálva piaci versenylőnyre próbál szert tenni (GÁLL 2011, HOFFMANN ET AL. 2016). Egyre gyakrabban fordul elő az is, hogy a nagyobb cégek a marketingstratégiájukban az erdélyi vagy a székelyföldi magyar vásárlókat egy külön fogyasztói szegmensként kezelik.

Kérdőívünkben a gazdasági etnocentrizmust a K78-K81-es kérdések mérik. Először rákérdezünk arra, hogy mennyire figyelnek a vásárlók a termék származására (K78), majd azt a diszpozíciót teszteljük, hogy hajlandóak-e többet fizetni a regionális, a magyar és a saját országában gyártott termékekért (K79). Ezt követően további két tranzakciós helyzetben kérdezzük rá az etnicitás szerepére, egyikük rövid távú (egyszeri vásárlás – K80), a másik hosszabb távú elköteleződést (K81 – lakásbérlés) kíván meg az

együttműködő partnerektől. Utóbbi kapcsán azt feltételezzük, hogy minél erősebb az elköteleződés kívánalma, annál inkább számítani fog az etnikai alapú bizalom, vagy a „korlátozott szolidaritás” (PORTES 1998) – ezek a tranzakciók etnikailag homogénebbek lesznek. A kérdőív bővített változatában (*ld. 1. melléklet*) a régiótudatosságot jobban árnyaltuk (K114), illetve rákérdeztünk arra is, hogy a lakásbérlés esetén mekkora használdozat-költséget hajlandó bevállalni a főbérlő azért cserébe, hogy magyar albérlője legyen (K117). Terjedelmi okok miatt azonban ezeket a kérdéseket végül kénytelenek voltunk kihagyni.

7. Az életminőség és a jól-lét vizsgálata a külhoni magyarok körében

Bevezető – a vizsgálat szükségessége

A nemzetközi szakirodalom „fejlődési paradoxonként” írja le azt a jelenséget, hogy miközben a fejlett országokban az életkörülmények folyamatosan javulnak, addig az emberek mégsem érzik jól magukat, sőt egyes felmérések szerint egyre boldogtalanabbnak mondják magukat. Az élet területén uralkodó verseny következtében olyan „fogyasztói társadalmak” jönnek létre, amelyek az ún. „fogyasztói embertípus” kialakulásának kedveznek. A rendszerváltást követően a kelet-közép európai országok hasonló átalakuláson mennek keresztül, a fejlődés feltételei azonban lényegesen szerényebbek és az áhított nyugati életszínvonalhoz való felzárkózás lényegesen nagyobb személyes áldozatot és erőfeszítést követel – nem véletlen, hogy a társadalmi elégedettség-indexek, a „boldogságmutatók” ebben a régióban még alacsonyabbak.

A fejlett országokban deklarációk szintjén már az 1960-as években megjelent az életminőség javításának szükségessége. Többen Johnson elnök 1964-es elnöki kampányában a Great Society program kapcsán tett kijelentésétől származtatják a vizsgált fogalmat, amely szerint „céljaink elérését nem mérhetjük bankszámlák nagyságával, csak az emberek életminőségének javulásával”. Ebben az időben tehát az anyagi szükségletek kielégítésére irányuló mennyiségi jólét (welfare) mellett előtérbe került az immateriális dimenziókban megvalósuló jóllét (well-being) kérdésének tárgyalása is (FEKETE 2006). A fejlődés céljai között tehát napjainkban úgy az USA-ban, mint Nyugat-Európában megjelent a nem elsősorban mindenáron való gazdasági növekedés, hanem az emberek jól-létének, életminőségének javítása (KOPP ÉS MARTOS 2011). E szerint a nézet szerint a társadalmi fejlődés középpontjában az embernek kellene állnia, az emberi személyiség fejlődése támogatásának. A kétezres évek elejére a gazdasági értelemben vett fejlődés teljes elvetésén alapuló, a fejlődés és az emberi társadalom közötti újszerű kapcsolat paradigmáját hirdető nemnövekedés elmélete is komplex társadalomelméletté (és részben politikai programmá) nőtte ki magát, amely az ember és természet (ökoszisztéma) közötti viszony teljes újragondolását (és újraépítését) sürgeti (LATOUCHE 2011).

Történetileg nézve, az életminőség szót először a gazdasági növekedés fenntarthatatlanságának kritikájaként néhány kutató használta (KOVÁCS 2006), azonban a mai napig nincsen általánosan elfogadott definíciója (KOVÁCS 2007).

Seligman az életminőség három szintjét különíti el, amelyet a boldogsággal azonosít. A boldogság és a boldogságkeresés három szintje a fogyasztói boldogság ideál (minél több élvezet keresése), a bevonódás, flow állapot, és az élet értelmének keresése (Arisztotelész-féle boldogság meghatározás). Az első szint a „pleasure”, a gyönyör, az élvezet szintje, a hedonikus boldogság, amely önmagában még csak az ösztönös késztetések szintjének felel meg. A modern társadalom gyakran egyedül ennek a szintnek az elérését tekinti boldogságnak (ez magyarázza a drog, az alkohol stb. átmeneti csúcsmélynét). A boldogság második szintje a bevonódás, az elkötelezettség, amikor az ember teljesen feloldódik, a legmagasabb szintű élményt éli át a feladat teljesítése közben. Ezt az optimális élményt nevezi Csíkszentmihályi flow élménynek, áramlatnak. A boldogság harmadik szintje az értelmes élet, a valódi boldogság, ami nem élmény, nem állapot, hanem aktivitás. Ezt a szintet az önelfogadás, az életcélok, a személyes növekedés, a másokkal való pozitív kapcsolatok és az autonómia jellemzik. Ez a szint az előző szintektől lényegesen jobb egészségi mutatókkal jár együtt (KOPP ÉS MARTOS 2011).

Az életminőség egyaránt tartalmaz objektív és szubjektív elemeket (KOVÁCS 2006) és az összetevői lehetnek a testi/szomatikus faktorok (munkaképesség, funkcionális kapacitás, azaz fizikai teljesítmény), a pszichés faktorok (elégedettség, közérzet, önbecsülés, szorongás, depresszió) és a szociális faktorok (szabadidő, családi-és társadalmi kapcsolatok). Egy másik vélekedés szerint az életminőség meghatározásában fizikális, mentális, szociális és spirituális dimenziót különíthetünk el. A fizikális dimenzió olyan funkcionális paramétereket foglal magába, mint például a mozgásos aktivitással kapcsolatos mindennapi tevékenységek, az önellátás megléte, az aktivitásbeli korlátozások, a betegség specifikus tünetek vagy a fájdalom gyakorisága. A mentális dimenzió egy belső érzelmi-hangulati állapotot tükröz; a stressz, a szorongás, az érzelmi labilitás, a magatartáskontroll, vagy a depresszió mérése a klinikai vizsgálatok részévé vált. A szociális dimenzió legfontosabb indikátora a társas integráció szintje és ezenkívül a spirituális dimenzió (a vallási közösséghez tartozás) is fontos egészségvédő faktor. A WHO életminőség meghatározása a spiritualitás dimenzióját is magába foglalja, és hangsúlyozza, hogy a személyt kulturális és spirituális teljességében kell látnunk (KOPP ÉS PIKÓ 2001, SKRABSKI ET AL 2005, KOPP ÉS PIKÓ 2006).

Az életminőség fogalmától elválaszthatatlan az egészség fogalma, amelyet ugyancsak nehéz objektívan meghatározni, mert összetett, többdimenziós és bonyolult lenne egy konkrét mutatóval mérni. Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) 1946-os meghatározása szerint az egészség a teljes testi, lelki és társadalmi jól-lét és nem egyszerűen a betegségek vagy fogyatékoságok hiánya. Az egészségnek tehát több dimenziója van, ezek a testi, a lelki egészség és a társas-szociális, társadalmi egészség (PIKÓ 1996, 1999, KOPP ÉS MARTOS 2011).

Az életminőség kapcsán említhető még a társadalmi tőke fogalma, amely bizalmon és együttműködésen alapuló emberi kapcsolatok hálózatát jelenti, és amely jelentős társadalmi erőforrás, s emellett az emberi jól-lét, boldogság lényegi összetevője. A legtöbb meghatározás a bizalmat tekinti alapvetőnek a társadalmi tőke szempontjából. A bizalmatlanság azonban rosszabb lelki egészséggel jár együtt: az alacsony bizalommal rendelkező emberek nagyobb valószínűséggel depressziósak (KOPP ÉS MARTOS 2011). Magyarországon Skrabski Árpád elemezte részletesen a társadalmi tőke és az életminőség összefüggéseit (SKRABSKI 2003).

A hit és a vallási közösséghez tartozás pozitív, személyes elkötelezettségen alapuló formái jelentős egészségi védőfaktort jelentenek (KOPP ET AL. 2004, PIKÓ 2003, MARTOS ÉS KÉZDY 2008). Ezért a WHO újabb életminőség meghatározása már a spiritualitás dimenzióját is magába foglalja. Szükséges az a szemlélet, hogy az ember nem csupán mechanikus tárgy, biológiai objektum, hanem a személyt kulturális és spirituális teljességében kell látnunk (KOPP ÉS PIKÓ 2001). Kiemelhetők tehát azok a vallási-kulturális erőforrások is, amelyek alapvetőek az egyén és a közösség megbirkózási készségeinek erősítésében (OMAN ÉS THORESEN 2003). A kutatások rámutatnak, hogy a globális fogyasztói kultúrával szemben az Istenbe vetett hit, a vallás, a spiritualitás a közösségiség, az egyéni léten túlmutató pozitív célok lehetőségeit kínálják (KOPP ÉS MARTOS 2011) és a rendszeres vallásgyakorlók egészség-lélektani védettségét is megerősítik (SZÉKELY ÉS LÁZÁR 2013).

Az ún. megküzdési mechanizmusokkal függ össze Kopp Mária és Skrabski Árpád (2007) tanulmánya, amely az egymástól gyakorlatilag külön fejlődő szociológiai, pszichológiai és egészségügyi életminőség-kutatások főbb eredményeinek összegzését végezte el, illetve mindezek ismeretében kísérletet tett a mai magyar társadalom életminőség-vizsgálatára. A szerzők amellet érvelnek, hogy a nemzeti azonosságtudat fontos eszköz a társadalmi anómia elkerülésére, megszüntetésére, a magyar társadalom sokszínűségének értékékként való megőrzése érdekében pedig a kettős vagy többes identitás-konstrukciókat kellene erősíteni.

A fenti tematizálás logikájában a külhoni magyarok életminőségének és jól-létének a kutatásában az alábbi dimenziók vizsgálatát javasoljuk, bemutatásuknak egy-egy külön alfejezetet szentelünk:

1. Az anyagi-gazdasági helyzet és a jól-lét összefüggései
2. Az egészség, mint a jól-lét és az életminőség dimenziója
3. A vallásosság
4. A társadalmi jól-lét és az életminőség alapja, a társadalmi tőke
5. Identitás, nemzeti öntudat

8. Az anyagi-gazdasági helyzet és a jól-lét összefüggései

Bevezető, kontextualizálás

A bevezetőben rámutattunk már arra, hogy a XX. század gazdasági, ipari, anyagi fejlődése, a fokozódó „jólét” (welfare) következtében a jól-lét (well-being) is növekedett és a nemzetgazdaság bizonyos szintjéig valóban javult az emberek állapota, azonban afölött már egyáltalán nem javult sem az USA-ban, sem Európában. Gregg EASTERBROOK több könyvében, például A fejlődési paradoxon („THE PROGRESS PARADOX” 2003) című kötetben is elemzi azt a jelenséget, hogy „miközben az életfeltételek folyamatosan javulnak a nyugati társadalmakban, az emberek jelentős része egyre rosszabbul érzi magát”. Kína fejlődésének példája is ezt mutatja: a gazdaság bővülése mellett a boldogság csökkenése következett be, vélhetően azért, mert a bővülés kiélezte a társadalmon belüli különbségeket (BROCKMANN ET AL. 2011 In KOPP ÉS MARTOS 2011).

Kopp Mária és Martos Tamás (2011) kutatásukban ugyancsak megállapítják, hogy az anyagi helyzet, illetve a társadalmi státusz összefüggésben van mind a testi, mind a lelki egészséggel. A magasabb jövedelműek, illetve a társadalmi értelemben magasabb pozíciókat betöltő személyek és társadalmi csoportok elégedettebbek, boldogabbnak érzik magukat és egészségi mutatóik is jobbak (DIENER ÉS BISWAS 2002, MARMOT 2005, KOPP ET AL. 2004, KOPP ET AL. 2000). A státusz/anyagi helyzet kapcsolata azonban nem lineáris: az anyagi jólét egy alacsony küszöbének elérése után a nagyobb gazdagság már alig jár együtt a jóllét, boldogság és elégedettség növekedésével. A szerzők azt is kimutatták, hogy a társadalmi szinten nem annyira a gazdagság abszolút mértéke az előrejelző tényező, hanem az egyenlőtlenség mértéke, azaz a relatív távolság (pozícióban vagy jövedelmekben) a társadalom alsó és felső rétegei között (In KOPP ÉS MARTOS 2011).

A materiális és az immateriális értékek fontosságát vizsgálta Ingelhart centrum-periféria elmélete is (1977), amely szerint egy társadalom gazdasági foka ad magyarázatot a materiális és posztmateriális értékek fontosságára. Míg állítása szerint a fejlettebb társadalmakban a materiális értékek (pl. magas jövedelem) dominálnak, egy bizonyos fejlettségi szintet elért ország esetén a posztmateriális értékeknek (pl. egészség, család, környezetvédelem stb.) kellene túlsúlyba kerülniük. Ennek a tételnek az alkalmazhatóságát a jelenkorra cáfolni látszanak azonban azok a vizsgálati eredmények, amelyek azt mutatják, hogy például Magyarországon is a materiális értékek iránti igény általában jóval előkelőbb helyen szerepel a fontossági listán, mint a nem materiális értékek (RÓBERT 1996 In MÁRFI 2007).

Az életminőség, jól-lét és materiális helyzet összefüggéseinek a vizsgálata Magyarországon hosszú múltra tekint vissza, a külföldi magyarok körében viszont szinte teljes mértékben hiányoznak az ilyen típusú elemzések. Annak ellenére, hogy poszt szocialista országokról van szó, a kapitalizmusra való áttérés, általában a rendszerváltást követő adaptációs folyamatok eltérő módon és ütemben mennek végbe, régióként eltérő zavarokat okoznak,

minden bizonnyal az ebből fakadó tünetek és panaszok is eltérőek. A külhoni magyarok esetében tovább árnyalja a képet az is, hogy etnikai-nyelvi kisebbségként a többségi társadalom tagjaihoz képest a nyelvi hátrányból vagy helyenként a diszkriminációból fakadó kihívásokkal is meg kell küzdenek. Ennek a mértéke szintén eltér a négy nagyobb határon túli magyar közösség esetében, a régiónkénti alapos, differenciált vizsgálat tehát teljes mértékben indokolt és esszenciális fontosságú.

Ebben az alfejezetben először összefoglaljuk az említett magyarországi és nemzetközi kutatások eredményeit, tisztázzuk a fogalmakat, kategóriákat, amivel később dolgozni fogunk. A második részében pedig röviden bemutatjuk, hogy ezeket a kérdéseket, összefüggéseket, hipotéziseket milyen eszközökkel mérjük a külhoni magyarok körében, az általunk szerkesztett kérdőívben.

Korábbi vizsgálatok eredményei – magyarországi trendek

Az életminőség kutatásokban megkülönböztetjük a szubjektív és az objektív oldalt. Az objektív tényezők az életszínvonal és a környezeti körülmények objektív mérésére terjednek ki, a szubjektív tényezők az életszínvonallal való elégedettség, elégedetlenség érzését vizsgálják. Objektív tényezők alatt az életszínvonal és az életkörülmények területének vizsgálatakor elsősorban a jövedelmi helyzetet, a munkaerőpiaci státust, a fogyasztási javakkal való ellátottságot és más hasonló, materiális jellegű indikátorokat értjük, vagy a nemzetközi összehasonlításoknál az egy főre jutó GDP-t, illetve a különböző nemzetgazdasági mutatókból készített indexeket, mint például a központi statisztikai adatokat, kérdőíves adatbázisokat (MÁRFI 2007).

SÁGI (2000) és ANDORKA (1994) vizsgálatai szerint az objektív tényezők tekintetében Magyarországon nem túl ideális a kép: az életszínvonal relatíve magas, azonban a növekvő objektív mutatók ellenére az egészségi állapot nem javul olyan dinamikusán, mint a gazdasági helyzet. Az objektív statisztikák szerint ugyan jobban élünk, mint a volt szocialista országok zömének polgárai, de kevesebbet, rövidebb életet: a KSH adatai szerint a bruttó hazai termékének volumenindexe az előző évekhez képest 1994 óta pozitív tendenciát mutat, és az egy főre jutó nettó nominál-átlagkereset, a reálkereset és -jövedelem is növekvő tendenciát jelez, utóbbi mutatóknál 1997 óta. Ezen kívül az is megfigyelhető, hogy nő a fogyasztás a legtöbb fogyasztói kategória alapján. Nem csak az élelmiszer-fogyasztás terén ment végbe jelentősebb változás, hanem a tartós fogyasztási cikkek esetében is. Objektíve a háztartások felszereltsége javul és az életszínvonal egyre magasabb lesz, azonban ezen cikkek beszerzése csak pillanatnyi örömet nyújt, hiányuk pedig a depriváció érzését idézi elő, illetve a növekvő jólét nem feltétlenül árulkodik javuló egészségről. Ezt mutatja többek között a születéskor várható élettartam is, amely pesszimista képet mutat Magyarországról. Az EU átlagnál mind a férfiak, mind a nők rövidebb életre számíthatnak (SÁGI 2000 és ANDORKA 1994 In MÁRFI 2007).

Az objektív mutatókhoz rendelt szubjektív mutatók esetében az derült ki, hogy a válaszadók életszínvonallal kapcsolatos elégedettségére erős hatást gyakorol a jövedelem, valamint a lakás és a munka, amiből arra lehet következtetni, hogy az emberek többsége az életszínvonalról elsősorban anyagi dimenzióban gondolkodik. A válaszokból az derül ki, hogy minél magasabb a megkérdezett jövedelme, annál elégedettebb az életszínvonalával. Emellett a lakás felszereltsége és értéke is hatást gyakorol a szubjektív életszínvonal megítélésére. A nem materiális tényezők közül jelentős hatása van az iskolai végzettségnek is az életszínvonallal való elégedettségre – hiszen a jövedelemre is – ugyanakkor a kor, a nem és a családi állapot hatása nem szignifikáns (SÁGI 2000 és ANDORKA 1994 In MÁRFI 2007).

A szerzők azonban azt is hangsúlyozzák (SÁGI 2000 és ANDORKA 1994 In MÁRFI 2007), hogy a szubjektív életminőség hatása a boldogságra mindig kérdéses. Bár az életszínvonallal való elégedettségre hatással van a jövedelem, ez csak csekély mértékben befolyásolja a boldogságot. A legerősebb kapcsolatot a boldogsággal az eddigi étellel való elégedettség mutatja. Az is látható, hogy a tágabban vett életszínvonal nagyobb hatással van a boldogságérzetre, mint a jövedelem, a lakáshelyzet és a munka. Ugyanakkor a családi élet, illetve az egészség még az életszínvonallal való elégedettségnél is fontosabb tényező.

KOPP ÉS SZERZŐTÁRSAI (2006) kutatása szerint is a társadalmi-gazdasági helyzet – a nemzetközi mutatókkal összehangban – a magyar népesség életminőségének is alapvető meghatározója. A magasabb társadalmi-gazdasági helyzetű rétegekben még 65 éves kor felett sem romlik alapvetően az élet minősége, ugyanakkor a legalsó társadalmi-gazdasági helyzetű rétegekben már 45 év alatt is igen súlyos az életminőség romlás. A gazdasági ágazatok között a férfiak között az egészségügyben, az oktatás-kultúra és a pénzügyekben dolgozók számoltak be a legpozitívabb életminőségről, míg a nők között az oktatás-kultúra területén dolgozók. A férfiak esetében a tanulók, a vállalkozók, a közalkalmazottak és az alkalmazottak depresszió értékei lényegesen jobbak az átlagosnál (legalább 30 százalékkal alacsonyabbak), a nők esetében ugyanezeket a csoportokat, valamint a GYES-en, GYED-en lévőket jellemzi az átlagosnál legalább 30 százalékkal alacsonyabb depresszió pontszám. A férfiak közül kiugróan leginkább az egészségügyben dolgozók, míg a nők esetében az oktatás-kultúra területén dolgozók érzik úgy, hogy az életnek van értelme, legkevésbé mindkét nemből a gazdasági területen dolgozók.

A GDP és az életminőség legfontosabb trendjeit Magyarországon az 1990 – 2010 közötti időszakban Kopp Mária vezetésével vizsgálták (KOPP ÉS MARTOS 2011). A szerzők megállapították, hogy a GDP az 1990-es évek eleji mélyponthoz képest folyamatosan nőtt 2009-ig, amikor a világgazdasági recesszió következtében visszaesett. A szubjektív egészség alakulásáról elmondható, hogy mind a férfiak, mind pedig a nők esetében növekvő tendenciát mutat, azaz egyre nagyobb azok aránya a felnőtt népességben belül, akik egészségi állapotukat összességében jónak minősítik. A boldogság szintről is megállapítható, hogy egybeesik a GDP növekedésével, azonban 2006-ban annak ellenére

figyelhető meg egy jelentős visszaesés, hogy a GDP-ben ez a tendencia nem látható. Az általánosságban vett bizalom is jelentős változáson ment keresztül az elmúlt húsz évben és ez a változás éppen ellentétes irányú, mint a gazdasági fejlődés tendenciája. Az adatok arra utalnak, hogy a magyar társadalomban az emberekbe vetett bizalom mértéke a rendszerváltás óta folyamatosan csökken. A depresszivitás mértéke a bizalommal ellentétben kevert mintázatot mutat: a GDP növekedésével együtt visszaesett, majd növekedésnek indult: 1988-ban még csak a felnőtt népesség 2,7 százaléka számolt be súlyos, kezelésre szoruló depressziós tünetegyüttesről. Ez az arány 1995-ben már 7,1 százalékra emelkedett, és ugyanezt az arányt találták a 2002-es felmérés során is, miközben összességében csökkent a depresszivitás mértéke. 2005/2006-ban a súlyos depressziós tünetekről beszámoló aránya tovább nőtt, 11,2 százalékra. Elmondható, hogy a magyarok általában depressziósabbak, mint más országok népei, azonban a leszakadó rétegekben, az állandó krónikus stressz, bizonytalanság állapotában élők között nagyon magas a negatív hangulati állapot, és az ezzel együtt járó negatív életminőség.

A materiális értékeknek az életminőségre gyakorolt hatásai közül kiemelkedik a jövedelemnek és a munkának az életminőségre gyakorolt hatása, ezért a következőkben ezt a két tényezőt vizsgáljuk.

EASTERLIN (1974) úttörő tanulmánya óta széles körben vizsgált probléma a jövedelemnek az elégedettségre gyakorolt hatása. Vitatott ugyanis, hogy az országok közötti összevetésben a magasabb fejlettségi szint együtt jár-e a nagyobb szubjektív jól-léttel. Abban teljes az egyetértés, hogy egy adott országon belül a relatív jövedelmi különbségek egyértelműen hatnak a szubjektív jóllétre. Alacsonyabb jövedelem mellett az elégedettség viszonylag gyorsan emelkedik a jövedelem függvényében, majd a jövedelem növekedésével ez a hatás lassul. A problémakör széleskörű áttekintését adja például DI TELLA ÉS MACCULLOCH (2006), LAYARD ÉS SZERZŐTÁRSAI (2008) (In MOLNÁR ÉS KAPITÁNY 2014).

Az élettől való elégedettséget befolyásoló tényezők irodalma között kiemelhető HAYO ÉS SEIFERT (2003) kutatása is, amely nyolc átmeneti országban a család anyagi helyzetét, majd HAYO (2007) hét országban az élettől való elégedettséget vizsgálta logisztikus modellel, az előbbi esetben az 1991 és 1995 közötti időszakban, az utóbbi esetben pedig csak 1991-re vonatkozóan. A vizsgálatok szerint az anyagi helyzettel való elégedettség tekintetében összességében Magyarország állt a legrosszabbul. Az élettől való elégedettség esetében 1991-ben Magyarország még nemcsak Bulgáriánál, hanem Lengyelországnál és Romániánál is jobb helyzetben volt. HAYO (2007) modelljében a munkanélküliség bizonyult a szubjektív jólléte leginkább csökkentő tényezőnek. Pozitív hatása volt a jövedelemnek, a házas státusnak, az egyetemi végzettségnek, az intenzív vallásgyakorlásnak és a kistelepülésen élésnek (MOLNÁR ÉS KAPITÁNY 2014).

SANFEY ÉS TEKSOZ (2007), továbbá EASTERLIN (2009) tanulmányának fő kérdése szintén a jövedelem hatása az elégedettségre a társadalmi átmenet körülményei között. A szerzők

megállapítják, hogy a kilencvenes években a GDP csökkenésével majd növekedésével együtt az étellel való elégedettség alakulása is V alakú görbét írt le az átmeneti országokban. Sanfey és Teksoz kiemelik, hogy az időszak végére majdnem visszatért a szubjektív jóllét a korábbi szintjére, míg Easterlin azt, hogy alatta maradt. Easterlin magyarázata erre az, hogy a piacgazdaságra való áttérés növelte az anyagi javakkal való ellátottság bővüléséből eredő elégedettséget, de ennek ára a munkarő-piaci bizonytalanság, valamint a munkával, egészséggel, családi étellel való elégedetlenség lett. E fenti megállapításokhoz azonban az 1990-es évekre vonatkozó adatok nem illeszkednek. A Tárki adatai alapján vizsgálta ezt az időszakot LELKES (2006) és az 1992 és 1998. év összehasonlításával azt állapította meg, hogy a két év között az elégedettség szintje stabil volt (MOLNÁR ÉS KAPITÁNY 2014).

DEATON (2008) 2006. évi adatokon nemzetközi összehasonlításban vizsgálta az étellel és az egészségi állapottal való elégedettséget. Kimutatta, hogy az önértékeléses egészségi állapotnak az életkorral való romlási üteme erősen függ a nemzeti jövedelemtől: minél szegényebb egy ország, annál nagyobb a romlás üteme. Ő is kiemelte, hogy a kelet-európai és a posztszovjet országokban élők különösen elégedetlenek mind az életükkel, mind az egészségi állapotukkal (MOLNÁR ÉS KAPITÁNY 2014).

A Magyarországra vonatkozóan publikált, azonos skálán mért további elégedettségi adatokat (SPÉDER ET AL. 1998; LELKES 2006; WORLD HAPPINESS REPORT 2013) összevetve azt mondhatjuk, hogy a magyar elégedettség szintje tartósan alacsony és az elmúlt 20 évben különösebb ingadozások nélkül lassan tovább romlott. Idekapcsolódik Molnár és Kapitány (2006) megállapítása is, amely szerint a magyar háztartási reáljövedelem 2000 és 2002 közötti kiugróan magas emelkedésének hatása a szubjektív jóllétre, elsősorban a bizonytalanság következtében, a várhatónál jóval kisebb volt (MOLNÁR ÉS KAPITÁNY 2014).

Magyarországon a TÁRKI Omnibusz 2006 vizsgálat (MTAPTI Életminőség, N = 1033) is megerősíti a jövedelem fontosságát az életminőség értékelésében. A felmérés szerint a magyar emberek életkörülményei saját bevallásuk szerint egy 11-fokú skálán átlagosak. A szubjektív észlelések szerint egy átlagos magyar ember szomszédjai némileg jobban élnek nála, a szomszédoknál még jobbak a munkatársak életkörülményei, míg a barátok még magasabb életszínvonalon élnek. Talán még némileg szerencsésnek is érzi magát az átlagos magyar, mivel ha megkérdezik őt, hogy az országos átlag hogyan is él, akkor a válaszokból az derülne ki, hogy hozzá képest némileg alacsonyabb életszínvonalon. Ugyanakkor jóval méltányosabb életkörülményeket tartana magának igazságosnak: átlagosan a jelenlegi háztartási jövedelem körülbelül kétszeresére lenne szüksége a családoknak saját bevallásuk szerint ahhoz, hogy gondok nélkül éljenek. Emellett az átlagos válaszadó a munkájával inkább elégedett, a jövedelmével inkább nem, míg az életszínvonallal való elégedettség a kettő között helyezkedik el. Az általános szubjektív elégedettséget tekintve – bár az átlagértéke pozitív irányba mutat – mindössze a lakosságnak fele tekinthető elégedettnek. Mindez nem azt jelenti, hogy a válaszadók boldogtalanok lennének, hiszen

ötből négy megkérdezett inkább boldognak vallotta magát. Ez arra utalhat, hogy a kép nem annyira rossz, mint ez az életkörülményekre vonatkozó kérdésekből kiderül (MÁRFI 2007).

MOLNÁR GYÖRGY ÉS KAPITÁNY ZSUZSA (2014) ugyancsak vizsgálta magyar és osztrák háztartási szintű adatokon keresztül a szubjektív jóllétet meghatározó tényezők hatását. A szerzők a mélyebb összefüggéseket kutatták: milyen módon függ a szubjektív jóllét a családi körülményektől, az aktivitástól, az egészségi állapottól, a jövedelemtől, a társadalmi kapcsolatoktól és más tényezőktől. Elsősorban a jövedelmi helyzet és az elégedettség összefüggésére utaló változók vizsgálatával a következő megállapítások tehetők: a magasabb háztartási jövedelem mindkét országban növeli a szubjektív jóllétet, ugyanakkor az átlagos hatás Magyarországon sokkal erősebb, mint Ausztriában. Ez megfelel annak az általános megfigyelésnek, amit már korábban kiemeltünk, hogy a jövedelemhatás erősebb az átmeneti országokban, mint a fejlett piacgazdaságokban. Az aktivitás esetében a nagyobb létszámú csoporthoz, az alkalmazottakhoz viszonyították az elégedettséget és ennek alapján megállapítható, hogy a vállalkozók szubjektív jólléte Magyarországon magasabbnak tűnik, mint az alkalmazottaké. Hasonló összefüggést talált Lelkes (2006) is az 1990-es évekre vonatkozóan, arra következtetve, hogy a piacgazdaságra való áttérés leginkább a vállalkozók számára volt előnyös. Ennek oka lehet, hogy a vállalkozók esetében nagyobb a rejtett jövedelem, mint más társadalmi csoportoknál.

A munka és a munkahelyi jellegzetességek is jelentős hatást gyakorolnak az egészségi állapotra, amely hatást gyakorol a nemzetgazdaságra. A munkakövetelmények folyamatos növekedése, a munkakörnyezet mind mennyiségi, mind minőségi szempontból meghatározó a pszichés eredetű kórképekben (civilizációs megbetegedésekben) (SIEGRIST 1996, PIKÓ 2002). A munkahelyi stressz (munkafeszültség) több szempontból is érinti a társadalmi jóllét biztonságát, mert nemcsak egészségkárosodást, hanem termelékenység csökkenést is okoz. A munkastressz gazdasági hatásait nem lehet egzakt módon meghatározni (betegség kezelési költségei, rehabilitáció, hiányzások, csökkent termelés stb.), de becslések szerint a magyar nemzet számára mindez 100 milliárdos veszteséget okoz (JAKAB ET AL. 2006). További kutatás is megerősíti (KOPP ET AL. 2006), hogy a munkával kapcsolatos stressz okozta egészségromlás, életminőség romlás becslések szerint is évente legalább 20 milliárd euró veszteséget jelentett az Európai Unió tagállamoknak és ennek megelőzése céljából az Európai Bizottság 2002-ben új közösségi stratégiát dolgozott ki a 2002 és 2006 közötti időszakra a munkával kapcsolatos életminőség javítása céljából (EU REPORT 2000, LEVI 2002).

E témakörben kiemelhetők még a Semmelweis Egyetem Magatartástudományi Intézetének országos reprezentatív felmérései (HUNGAROSTUDY 1995, 2002), amelynek során elemezték a 20-60 év közötti gazdaságilag aktív munkavállalók életminőségét (JAKAB ET AL. 2006). A vizsgálatban 1995-ben 1308 férfi és 1701 nő volt, 2002-ben 2355 férfi és 2175 nő vett részt. A munkahelyi stresszt nem hagyományos skálázási eljárással megalkotott indikátorral (munkafeszültség-indikátor) határozták meg mindkét felmérés esetében. E

vizsgálat szerint a munkafeszültség a munkavállalók 13,7 százalékát érintette 1995-ben és 2002-ben ez a munkafeszültség a munkavállalók 27,5 százalékára volt jellemző. A munkastressz mint független változó szignifikáns rizikótényezőnek bizonyult 1995-ben és 2002-ben is, nőknél és férfiaknál egyaránt és a közepes és a magas munkastressz jelentősen befolyásolta a betegség nélküli munkaképesség csökkenést is, nőknél és férfiaknál egyaránt. A 2002-es felmérés adatai jelezték, hogy az aktív munkavállalói réteg munkalélektani terhelése fokozódott az 1995-ös adatok által tükrözött helyzethez képest. 1995-ben és 2002-ben is szoros összefüggést lehetett kimutatni a munkastressz és a rossz egészségi állapot között, ami nyilvánvalóan nemzetgazdasági károkat is előrevetít. A vizsgálat eredményei szerint amíg egy átlag munkavállaló egy napot hiányzik betegállomány miatt a munkahelyéről egy évben, addig a magas munkafeszültségben dolgozó munkavállaló 1995-ben 1,74 napnál többet, 2002-ben pedig 1,45 nappal többet hiányzott (JAKAB ET AL. 2006).

KOPP ÉS SZERZŐTÁRSAI (2006) kutatásukban szintén hangsúlyozták, hogy a munkahely, a gazdasági aktivitás hogyan befolyásolja az életminőséget. A munka, az alkotás az ember önmegvalósításának egyik legfontosabb területe, a modern pozitív pszichológia ezért elsősorban nem is munkahelyi stresszről beszél, hanem a munkavégzés, alkotás pozitív aspektusairól, amely irányzat nemzetközileg is leginkább elismert megalapozója a magyar Csíkszentmihályi Mihály. Az általa leírt és vizsgált „flow” állapot a „ihletett” alkotás jellemzője (CSÍKSZENTMIHÁLYI 1997, 1998 In KOPP ET AL. 2006). A vizsgálatok érdekessége, hogy nem csak a magasrendű művészeti és tudományos alkotás hozhatja létre ezt a lelkiállapotot, hanem a leghétköznapiabb tevékenységek is, mint például a takarítás. Ilyenkor kizárjuk a külvilágot, rendkívüli teljesítményekre vagyunk képesek és mindez különleges örömmélnnyel jár. Valójában a ma gyakori munkamegszállottság a flow állapothoz hasonló „hozzászokás” következménye, amikor más tevékenységekben nem tud valaki örömet találni. A munkával kapcsolatban azonban egyre gyakoribb a másik véglet, a túlhajszoltság, túlterheltség. Ennek egyik, nálunk különösen gyakori megnyilvánulása a hét végi munkavégzés, ami az igen magas, idő előtti szív- és érrendszeri halálozás egyik igen jelentős kockázati tényezője. Számos európai országban a másodállások, a hét végi munkavégzés szinte ismeretlen. A jól kereső, magas végzettségű emberek egy része esetében szinte életformává vált a túlterheltség. Számos tanulmány elemzi ebben a rétegben a „szingli” életforma okait, ami a fogyasztás magas szintje mellett, vagy annak ellenére igen megnehezíti a boldogság legmagasabb szintjének, az élet értelme keresésének elérését.

Az életminőség materiális dimenziójának mérése ebben a vizsgálatban

Amint azt már a bevezetőben bemutattuk, az életminőség operacionalizálásában különbséget teszünk annak szubjektív és objektív dimenziói között. A lakosság materiális helyzetét az objektív jólét mutatóinak tekintjük. Tágabb értelemben ide soroljuk azokat az

indikátorokat, amelyek a külföldi magyarok képzettségi, foglalkoztatottsági, munkahelyi és anyagi-jövedelmi helyzetére vonatkoznak. Mivel ezek részletes ismertetése már megtörtént (ld. „A gazdaság szerveződésének etnikai vonatkozásai a külföldi magyarok körében” fejezetet), ezúttal csak felsorolásszerűen mutatjuk be (zárójelben a kérdések száma a végleges kérdőívben):

1. Képzettség (K6), nyelvtudás (K82)
2. Társadalmi státusz, foglalkoztatottság (K9-K11)
3. Munkahely, munkahelyi túlterheltség (K12-K15, K18-K19, K24)
4. Munkajövedelem (K16-K17, K20-K21, K22-K23, K25-K16, K30-K33, K47.1) tőkejövedelem (K33-K34, -K47.2), eladósodottság (K35-K36)
5. Komforttényezők (K37-K41)

9. Az egészség, mint a jól-lét és az életminőség dimenziója

Az életminőség egyik legfontosabb összetevője az egészségi állapot. Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) 1946-os meghatározása szerint az egészség a teljes testi, lelki és társadalmi jól-lét és nem egyszerűen a betegségek vagy fogyatékoságok hiánya. Az egészségnek tehát több dimenziója van, ezek a testi, a lelki egészség és a társas-szociális, társadalmi egészség (PIKÓ 1996, 1999. In KOPP ÉS MARTOS 2011). Az életminőség mutatók is jól követik az egészségi állapot három fő dimenzióját, a biológiai (testi, fizikai) struktúrát, a pszichés/mentális állapotot és a szociális/társas funkcionálást (BOWLING 1996 In KOPP ÉS PIKÓ 2006).

A WHO definíciója (1946) szerint tehát az egészség egyik dimenziója a testi egészség, amely a betegségtől mentes állapotot jelenti, és ide tartozik az egészségvédő életvezetés (rendszeres testmozgás, egészséges táplálkozás, megfelelő alvás, önkárosító magatartásformák elkerülése) (KOPP ÉS PIKÓ 2006). A pszichológiai egészség az általános jóllétet, önmagunk elfogadását, az intelligenciát, a jó memóriaműködést, a világos gondolkodási képességet, az eredményes megbirkózási készségeket, a bizalom képességét, a tartalmas emberi kapcsolatokat, az intimitás képességét, a nehéz helyzetekben tapasztalható erős szociális hálót jelenti (KOPP ÉS PIKÓ 2006). A pszichológiai egészség és a mentális (lelki) egészség hasonló jelentéstartalommal bír. A legújabb WHO meghatározás szerint a lelki (mentális) egészség a jóllét állapota, amelyben a személy megvalósítja képességeit, meg tud birkózni az élet stresszeivel, produktívan és eredményesen képes dolgozni és hozzájárulni a közösség működéséhez. A pszichológiai vagy lelki (mentális) egészség szorosan összefügg a társadalmi-gazdasági tényezőkkel, mint a társadalmi-gazdasági helyzet, a végzettség, az etnikai, vallási hovatartozás, a kulturális, nemi és hivatásbeli azonosságtudat (KOPP ÉS PIKÓ 2006).

Az egyén egészsége és életminősége annak a kölcsönhatásnak a függvénye, hogy milyen módon váltja ki, illetve dolgozza fel életeseményeit és életkörülményeinek változását. Az

életminőséget, testi-lelki-szellemi egészséget tehát több tényező befolyásolhatja, így például a személyes hatékonyság, amely azt a meggyőződést jellemzi, hogy mennyire érezzük magunkat úgy, hogy tudjuk kezelni a nehéz élethelyzeteket. A kontrollvesztettség érzése a tanult tehetetlenség állapotához vezethet, amelynek egyik megjelenési formája a depressziós tünet-együttes. A koherencia érzés a személynek az a hite, hogy a világ értelmes, megismerhető, befolyásolható. A személyes célok és önszabályozás arra utal, hogy a boldogság és a szubjektív jóllét állapota összefügg a megfelelő célok kitűzésével, megvalósításával. Az együttműködés az életminőség további meghatározó tényezője: az együttműködő, barátságos személyiség a konstruktív társas életvezetés egyik fontos feltétele. Az ellenséges magatartás azonban – többek között – a kardiovaszkuláris megbetegedések egyik rizikófaktora. A megküzdés a mindennapi stressz, a negatív érzelmek megfelelő szabályozása, intenzitásuk csökkentésének képessége. Az aktivitás a kezdeményező, aktív személyiség (extraverzió), a jóllét egyik fontos összetevője (KOPP ÉS MARTOS 2011).

Napjainkban már közismert tény, hogy a nemzetgazdaság egy bizonyos szintjéig valóban javult az emberek jólléte, azonban afölött már egyáltalán nem javult sem az Amerikai Egyesült Államok, sem Nyugat-Európa lakosainak elégedettsége, jólléte, sőt az utóbbi évtizedekben a mentális panaszok a civilizált világban egyre gyakoribbá váltak, és ez az életminőség rosszabbodását eredményezi, főleg a társadalom viszonylag rosszabb helyzetű rétegeiben (PIKÓ 2002 In KOPP 2006). Ezek a változások gyors pszichológiai válaszokat igényelnek és gyakran az adaptáció nehézségeiből eredő egyensúlyvesztés pszichológiai és élettani következményeit eredményezik. Az adaptáció zavarának jeleként kialakulhat a krónikus stressz állapot, a depresszió, vagy a tanult tehetetlenség, a vitális kimerültség, a kontrollvesztés. Ezek a jelenségek az életminőség olyan fokú romlásával járnak együtt, amelyek alapvető szerepet játszanak a korai egészségromlásban és az idő előtti elhalálozásban.

A depresszió a „tanult tehetetlenség” modellje. Amennyiben az érzelmileg negatív helyzeteket aktivitáson keresztül kontrollálatlannak, megoldhatatlannak minősítjük, vagy azért, mert nem ismerjük a helyes megoldást, vagy azért, mert az ehhez szükséges cselekvésre nem érezzük képesnek magunkat, szorongással reagálunk. Ha ismételtelen nem vagyunk képesek a negatív helyzetek megoldására, a „tanult tehetetlenség” állapota alakulhat ki, amelyet a depresszió legjobb modelljének tekintenek. KOPP MÁRIA (2006) szerint a stressz összefügg a depresszióval. A stressz mint kihívás alapvető a fejlődéshez, ha folyamatosan képesek vagyunk megbirkózni a nehézségekkel. Ezért a megbirkózás („coping”) a stressz ikerfogalma. A stressz akkor válik kórossá, ha nem vagyunk képesek megbirkózni az újszerű helyzettel, és ebben az esetben a krónikus stressz, a kimerülés fázisa egyértelműen károsító hatású. A depresszió kialakulásában a gyermekkori, családi háttér, az egyén megbirkózási képességei, szociális kompetenciája és az életesemények meghatározó szerepet játszanak. A tanult tehetetlenség lelkiállapota és élettani

következményei magyarázzák, hogy a mai magyar népesség harmada szenved olyan, az életminőséget rontó tünet-együttestől, amely a korai halálozás szempontjából is jelentős veszélyeztető tényező (KOPP 2006).

Az egészségi állapot mérése ebben a vizsgálatban

A külhoni magyarok egészségügyi helyzetének a vizsgálata néhány korábbi kérdőíves kutatásban már napirendre került (pl. Mozaik 2001 ifjúságkutatás, Életünk Fordulópontjai 2 – Erdély stb.), szakmai szervezetek (pl. a marosvásárhelyi Életminőség Kutatóközpont) és konferenciák (pl. éves Közegészségügyi Konferencia a Sapientia egyetemen) foglalkoznak a kérdéssel. A többnyire erdélyi kezdeményezéseken kívül azonban a többi külhoni magyarok által lakott régióban szinte egyáltalán nem foglalkoztak ezekkel a kérdésekkel, és összességében nagyon kevés elemzésről tudunk ezen a területen. Kezdeményezésünk ebben az értelemben hiánypótló – abban az értelemben is, hogy nemcsak az említett magyarországi és erdélyi vizsgálatok korábbi eredményeivel tudjuk összehasonlítani, hanem azokkal is, amelyek a nemzetközi standardizált surveyek országos lekérdezéseiből származnak. Ilyen például az Európai Lakossági Egészségfelmérés (EHIS), amelyet Magyarország mellett Romániában és Szlovákiában is lekérdeznek, az Euroean Social Survey (ESS), amelynek a legutóbbi hullámát Ukrajnában is rögzítették, valamint a World Values Survey (WVS) ami Szerbiára is tartalmaz adatokat. Az egészségügyi helyzetre vonatkozó kérdéseinket többnyire ezekből a felmérésekből vettük át. Ezáltal első ízben teremtettünk lehetőséget arra, hogy a külhoni magyarokra vonatkozó eredményeket a többségi etnikumokéval, illetve az országos adatokkal összehasonlítsuk.

Az említett modelleket alkalmazva – hónapokig tartó egyeztetések és előtesztelés alapján – a határon túli magyarok egészségügyi állapotát az alábbi dimenziók mentén és indikátorok segítségével mértük:

1. Az egészségi állapot szubjektív megítélése (K42.8, K48)
2. Fizikai egészség:
  - Krónikus betegség megléte (K53-K54)
  - Kórházi kezelés (K52)
3. Lelki egészség – depresszió-skála (CES-D skála, K61)
4. Testmozgás, fizikai állapot (K55-K57)
5. Szerfogyasztás (K59, K60)
6. Étkezés (K58)
7. Egészségügyi szolgáltatások igénybe vétele, prevenció
  - Orvoslátogatás (K49)
  - Gyógyszerfogyasztás (K50)
  - Szűrővizsgálatok (K51)

10. A vallásosság változásának szociológiai elméletei és a vallásosság mérésének technikái

Bevezető, kontextualizálás

A vallásosság változásának magyarázatára törekvő elméletek három nagy tézis köré csoportosíthatók (PICKEL ÉS SAMMET 2012). A szekularizáció tézise a vallási változást alapvetően a modernizációval magyarázza, annak előrehaladtával a vallás társadalmi jelentőségének csökkenését feltételezve (WILSON 1982). A vallás fele fordulást az egzisztenciális biztonság hiánya vagy megléte nagymértékben meghatározza, így míg az agrártársadalmak időjárásnak kitett és gyakran nélkülöző népessége a vallásban a biztonság forrását keresi, a jóléti társadalmak nyújtotta anyagi biztonság mellett az emberek kevésbé érzik fontosnak a vallás dolgaival való foglalkozást (NORRIS ÉS INGLEHART 2004). Széles körben elfogadott a funkcionális differenciálódás elmélete is, amely rámutat arra, hogy a társadalmi alrendszerek egymástól függetlenedésének folyamata szükségszerűen a vallási alrendszernek az egyéb társadalmi területekre gyakorolt hatását csökkenti, valamint arra is, hogy a különböző alrendszerek alternatív valóságértelmezések megjelenéséhez, azaz a világképek pluralizálódásához vezetnek, a pluralizálódás pedig megszünteti annak korábbi magától-értetődőségét, kikezdve plauzibilitását. Nagy hatással van a vallás helyzetére a tudományos alrendszer által termelt világkép is, amely a valóság különböző jelenségeire racionális magyarázatot próbál nyújtani, ezáltal „varázstalanítva” azt.

A vallási változással kapcsolatos elméletek egy másik köre a vallási individualizálódás tézise köré csoportosul. E szerint az intézményes vallásosság a modernizáció hatására tényleg csökken, a személyes vallásosság azonban továbbra is magas marad. Ez egy egyházi kötődés nélküli vallásosság kialakulásához vezet (DAVIE 1994), amely viszont tartalmában is eltávolodhat az intézményes vallásoktól, egyfajta individuális, „barkácsolt” vallásosságot eredményezve. E privát jellegű vallásosság szintje igen magas is lehet, így egyes szerzők szerint a modernizáció hatására a vallás tehát nem eltűnik, hanem csak „láthatatlanná” válik (LUCKMANN 1967).

A vallásosság változásával kapcsolatos harmadik elméleti irányzat a vallásgazdaságtan, amely a vallási jelenségeket a gazdasági életből vett fogalmak segítségével, annak analógiájaként modellezi, az egyházakat szolgáltatóknak, a híveket fogyasztóknak tekintve. Az elmélet szerint a vallási fogyasztás (azaz a vallásosság) mértéke a vallási kínálat változatosságától függ, monopolizált piacon a kínálata egyhangú, így a hívek egyre kisebb érdeklődést mutatnak a termék iránt. Minél plurálisabb viszont egy vallási piac, a szolgáltatók annál inkább versengésre kényszerülnek, és specializálódnak a piaci szegmensek sajátos igényeihez, a vallási piac magasabb kompetitivitása és pluralitása pedig az általános vallási részvétel szintén magas szintjét eredményezi. Az összefüggés fordítva is

igaz, egy monopolhelyzetre szert tevő szolgáltató megpróbál minél több más intézményre hatást gyakorolni, ezáltal a társadalmat szakralizálva (STARK ÉS IANNAONE 1994, 234).

Korábbi kutatások eredményei

Vallásosság Kelet-Európában

Míg Nyugat-Európában a vallásosságban bekövetkező változások a társadalmi-gazdasági folyamatok spontán fejleményeinek tekinthetők, a Kelet-Közép-Európai térség társadalmainak vallásosságát kettős folyamat alakította. Egyrészt itt is kifejtették hatásukat a modernizációs folyamatok, másrészt viszont e térségben a második világháborút követően kiépülő államszocialista rendszer valláspolitikája is alapvetően meghatározta a vallás és vallásosság helyzetét. Mivel a térség egyes országaiban mindkét tényező eltérő mértékben hatott, és ezek mellett más tényezők is befolyásolták a vallás sorsát, a térségben országonként meglehetősen eltérő vallási helyzetek alakultak ki. E heterogenitás magyarázatát modellszerűen összefoglaló POLLACK (2001) szerint a térség vallásosságában bekövetkező változások megértéséhez négy tényezőt kell figyelembe vennünk. (1) A vallásosságra legnagyobb hatást a politikai represszió erőssége gyakorolt. Amennyiben egy erősen elnyomó rendszer hosszabb fennállással is társult (mint Oroszország és egyes szovjet tagállamok esetében), a vallásosság drasztikus hanyatlást szenvedett. (2) A politikai elnyomáshoz hasonló mértékű hatást gyakorolt a vallásosságra a modernizáció, mindenekelett az iparosodás, az urbanizáció és a racionalizáció. Kiemelkedő fontossággal bírt a regionális mobilitás, amely a falusiak városra vándorlása révén ezek korábbi vallási miliójének elvesztését eredményezte; a nők munkába állása, amely a családon belüli vallási szocializáció mértékét csökkentette le; valamint a népesség iskolázottságának növekedése (a magasabban képzettek nagyobb mértékű vallástól elfordulását elemzések több országban is egyértelműen kimutatták). Szintén ide sorolható az egyházaktól független kulturális kínálat megjelenése, amely a vallástól független szabadidős tevékenységeket tett lehetővé, jelentős konkurenciát teremtve ezáltal az egyházaknak. (3) Harmadik meghatározó tényezőnek a népesség felekezeti hovatartozása bizonyult, a vallás elleni támadások hátrításában legsikeresebb a katolikus egyház volt, legkevésbé sikeresek a protestáns egyházak (különösen a Lutheránus), míg az ortodox egyházak esetében ez a sikeresség országonként eltérő. Általában elmondható, hogy minél hierarchikusabb és centralizáltabb volt egy egyház, és minél élesebben határolódott el a „bent” és a „kint”, az ellenállásban annál sikeresebb volt. (4) És végül vallás és nemzeti identitás kapcsolata is meghatározó szerepet játszott a vallás és vallásosság sorsának alakulásában, e kapcsolat minél szorosabb volt, annál nagyobb jelentőséget őrzött meg a vallás és annál magasabb mértékű maradt a vallásosság. E tekintetben előnyösebb helyzetben voltak azon országok, amelyekben a nemzettudat kialakulása egy ezt segítő állami struktúra nélkül, vagy gyengén fejlett állam mellett alakult ki, amely esetekben különböző kulturális tényezők – köztük a vallás – nagyobb jelentőségre tettek szert. (POLLACK 2001:139-142)

A rendszerváltás utáni korszak elején, reakcióként a korábbi elnyomó politikára, a térség majdnem minden országában a vallásosság erősödése következett be (POLLACK 2001:144). Ez azonban nem maradt általánosan tartós változás, a továbbiakban, ismét számos tényező által meghatározottan, a térség országainak vallásossága ismét eltérően alakult. A vallásosság hosszabb távú változásával kapcsolatban a kutatók eltérő, egymással versengő hipotéziseket fogalmaztak meg, míg egyesek a modernizációs folyamatok további elmélyülésére számítva a vallásosság további csökkenését jósolták, mások itt is inkább csak a vallási individualizációt tartották valószínűnek, míg ismét mások a politikai elnyomás enyhülésére, azaz a vallási piac deregulációjára alapozva a vallás revitalizációját hipotetizálták (MÜLLER 2004) A vallásosságot meghatározó tényezők az új helyzetben végső soron nagyrészt ugyanazok, mint amelyeket a szocialista korszakra nézve már bemutattunk, azaz (1) a felekezeti sajátosságok (POLLACK 2001, MÜLLER 2004), (2) a modernizáció mértéke, (3) a korábbi családon belüli vallási szocializáció mértéke, (4) vallás és nemzeti identitás közötti kapcsolat szorossága, és (5) a vallási piac dereguláltságának mértéke.

A felekezeti sajátosságok továbbra is a már bemutatott módon fejtik ki hatásukat, a modernizáció különböző összetevői közül azonban kiemelkedik az iskolázottság (VOICU 2007). Ugyancsak a modernizáció jelenségköréhez kapcsolódik (mert a nők szocializmus-kori munkaerő-piaci részvételének mértékére vezethető vissza), de jelentősége miatt érdemes kiemelni a családon belüli vallási szocializáció mértékét, ez ugyanis a jelenkori népesség vallásosságára az egyik legerősebb hatást gyakorolja: a kelet-közép Európában a legvallásosabb országok jelenleg azok, amelyekben a család vallási szocializációs funkciója fennmarad azokban az évtizedekben is, amelyekben az intézményes vallási szocializáció elé a restriktív valláspolitikai akadályokat gördített (MÜLLER 2004). A vallás és a nemzeti identitás kapcsolata szintén a már jelzett módon hat (POLLACK 2001), a vallási piac dereguláltsága viszont, úgy tűnik, a várttal pontosan ellentétes hatást gyakorol a vallásosságra. E tényező mérésére az egyes országok vallási homogenitásának / heterogenitásának mutatóit használva a térségben egyértelmű összefüggés állapítható meg a homogenitás és a vallásosság mértéke között, minél homogénebb vallási szempontból egy ország – azaz minél inkább monopolhelyzetben vagy egy adott egyház – annál vallásosabb az illető ország népessége (VOICU 2007, 90-92).

A kisebbségi csoportok vallási helyzetének sajátosságai

Az etnikai kisebbségek vallásosságáról, az azt meghatározó sajátos tényezőkről sajnos nem sokat tudunk, úgy tűnik e téma egyelőre elkerülte a vallásszociológusok figyelmét. A kisebbségben élő magyar népességek vallásosságáról viszont több elemzés is született, amelyek rendszerint arra a kérdésre keresik a választ, hogy ezek vallásossága miért tér el az őket körülvevő többségi társadalom, illetve a magyarországi magyarok vallásosságától (TOMKA 2001, TOMKA 2005, MOLNÁR 2006). Az elemzők a magyar kisebbségek vallásosságának a többségiekétől való eltéréseit leginkább két tényező által

meghatározottnak látják. Tomka Miklós e különbségeket a modernizációs-szekularizációs paradigmában értelmezi, rámutatva, hogy a Magyarországnál kevésbé modernizálódott Romániában mind a románok, mind a magyarok lényegesen vallásosabbak a magyarországiaknál. A három népesség vallásosságában észlelhető eltéréseket egy kelet-nyugat irányú modernizációs lejtő mentén értelmezi, melyben az erdélyi magyarokat modernizáltság szempontjából valahol a magyarországi illetve a román népesség közé pozicionálja, kimutatva, hogy a vallásosság szempontjából, legalábbis ennek legtöbb dimenziójában, szintén e köztes pozíció jellemző rá (TOMKA 2001).

Egyrészt tehát az etnikai kisebbségek / kisebbségi társadalmak modernizáltságának mértéke eltérő lehet az őket körülvevő többségi társadalmakétól, ami magyarázhatja ezek vallásosságának eltérését a többségiekétől. Emellett azonban a kisebbségi vallásosságra nézve az is meghatározó lehet, hogy a vallás milyen mértékben szolgálhat a kisebbség etno-kulturális identitásának a megerősítésére, annak szervezeti kerete milyen mértékben képes kisebbségi intézményként működni. Amennyiben egy kisebbség vallása eltér a többség vallásától, a kisebbség számára annál inkább felértékelődik annak identitás-megerősítő és integráló funkciója, ennek hatására pedig az adott kisebbségi csoport annál vallásosabb lesz (MOLNÁR 2006).

A vallásosság mérésének szociológiai technikái

A vallásosság szociológia vizsgálatai során megkülönböztetjük, szétválasztjuk az illető jelenség főbb aspektusait, „dimenzióit”. A legtöbb kvantitatív valláskutatásban a Charles Glock és Rodney Stark által javasolt ötdimenziós vallásmodell alkalmazását fedezhetjük fel. E szerint a vallásosságon belül megkülönböztetendők az ismeretek, a hit, a vallásgyakorlat, a vallási élmény és mindezeknek együtt a mindennapokra gyakorolt hatása, következménye (GLOCK ÉS STARK 1965). Ismeretek alatt egy vallás tanításait értjük, mindazt a kognitív jellegű tudást, amelyet ideális esetben az egyház tagjainak ismerniük kellene, de amelyeknek nagy részét általában csak az adott vallás szakértői ismernek, az egyszerű hívek pedig csak annak kisebb-nagyobb részét. Mérése különböző hittételekkel kapcsolatos ismeretellenőrző kérdések segítségével lehetséges, ám mivel az ilyen vizsgáztatás-szerű adatgyűjtés a kérdezettre nézve kissé kellemetlen, zavaró lehet, a kutatások során ezeket gyakran mellőzik.

A vallás tanainak az ismerete tehát a vallásosság egyik fontos összetevője, ám legalább ennyire fontos, hogy hogyan viszonyulunk ezekhez, milyen mértékben hiszi is az egyén az adott vallási világgép egyes elemeit – ez utóbbit ragadja meg a hit dimenzió. Mérése az adott egyház legfontosabb hittételeinek az elfogadására vonatkozó kérdések segítségével történik. A vallásgyakorlat, avagy a vallás rituális dimenziója alatt a vallási jellegű cselekvéseket értjük, az egyénileg, intim körülmények között végzettektől, mint az egyéni ima, a közösségi keretek közöttiekig (a templomlátogatástól a közösségi jellegű eseményekig, mint keresztelők, esküvők, temetés, stb.). A rituális dimenzióhoz szorosan

kapcsolódik az élmény dimenzió, amely arra a feltételezésre alapul, hogy a hívő ember bizonyos helyzetekben sajátos lelkiállapotok megtapasztalója is lehet. Az ima közben átélt lelkiállapottól a látomásokig nagyon sokféle tapasztalat sorolható ide, ám mivel itt nagyon egyéni, partikuláris tapasztalatokról van szó, e dimenzió operacionalizálása igencsak nehéz, a kutatások során ezért ez is gyakran kimarad. És végül Glock és Stark azt is egy külön dimenzióként kezeli, hogy a fentieknek milyen hatása van az egyén profán mindennapjaira, azokat egyáltalán befolyásolja-e vagy sem.

A vallásosság mérése ebben a vizsgálatban

A kvantitatív vallásszociológiai kutatásokat tehát leggyakrabban a vallás fentiekben bemutatott többdimenziós vallásmodellre építik. És miközben a Glock és Stark modell egyes dimenziói néha kimaradnak, néha más dimenziókkal egészülnek ki. Az egyik leggyakrabban bevett további dimenzió a szervezeti élettel kapcsolatos, amely az aktív vagy passzív egyháztagságtól a különböző szervezeti feladatok, funkciók felvállalásáig terjedhet.

Jelen kutatásunkban mi is hasonlóképpen jártunk el. A kérdőív tervezésének kezdeti fázisában a vallásosság számos dimenzióját operacionalizáltuk, végül azonban a kérdőív terjedelmi korlátai közül csak a legfontosabbakat vehettük be. Az egyik feltett kérdés a felekezeti hovatartozás lett, amelynek jelentősége a vallásosságon túlmutat, hisz a felekezeti hagyományoknak általánosabb kulturális jelentősége is van. A vallásosság általában alkalmazott két dimenziójaként a vallásgyakorlás két indikátorát őriztük meg, a közösségi vallásgyakorlást mérők templomlátogatási gyakoriságot, valamint az intim, belső vallásgyakorlatot jelző ima-gyakoriságot. A következmény-dimenzió indikátoraként egy Istennek a kérdezett mindennapi életében betöltött fontosságára rákérdező skálát alkalmaztunk. Alkalmaztunk továbbá egy olyan kérdést, amely a vallásosság tartalmával kapcsolatos, és azt hivatott kideríteni, hogy a vallási individualizáció folyamata hogyan befolyásolta a kérdezettek vallásosságát, az a kérdezettek szubjektív értékelése szerint milyen mértékben maradt keresztény jellegű. És végül alkalmaztunk egy olyan vallásosság-skálát, amely a vallásosságot összetett módon ragadja meg, a Tomka Miklós nevéhez fűződő ötfokozatú vallásosság-skálát. Ez utóbbi a magyar valláskutatási hagyományban az egyik leggyakrabban alkalmazott kérdés, amely így, amellet, hogy a vallásosság egy egyszerűbb mérését te.

Az így kidolgozott, vallási kérdéseket rögzítő kérdésblokk alkalmazásával (ld. K71-K76 kérdések) lehetővé válik egy aktuális kép megrajzolása a különböző területeken élő magyar közösségek vallásosságáról, és egy összehasonlító elemzés készítése e közösségek vallásosságáról. Az így gyűjtött adatok lehetővé teszik továbbá annak a vizsgálatát is, hogy a különböző államkeretekben és eltérő kulturális környezetben élő magyar közösségek vallásosságát milyen tényezők formálják, és nem utolsósorban a vallásosságnak mint magyarázó tényezőnek használatát a különböző vizsgált jelenségek magyarázatai során.

11. A társadalmi jól-lét és az életminőség alapja, a társadalmi tőke

A külhoni magyarok gazdasági helyzetével foglalkozó fejezetben már kimerítően tárgyaltuk a társadalmi tőke pozitív hatásait mind az egyén, mind pedig a szélesebb társadalmi csoportok (beleértve a kisebbségi etnikumokat is) anyagi-jövedelmi helyzetére. Számos elemzésből tudjuk azonban, hogy a társadalmi tőke nemcsak a gazdasági hozadéka miatt fontos erőforrás, hanem önmagában is, mint a társas hajlam kifejeződése, az egészséges szociális környezet egyik jellemzője. A társadalmi tőke tehát a társadalmi jól-lét és az életminőség egyik legfontosabb összetevője, ezért a vizsgálatának egy külön alfejezetet szentelünk.

KOPP ÉS MARTOS (2011) alapján korábban utaltunk arra is, hogy az egészségnek több dimenziója van, ezek a testi egészség, a lelki egészség és a társas, szociális és társadalmi egészség. Ez utóbbi dimenzió alapjaként az utóbbi évtizedekben vált a szociológiai, közgazdasági irodalom egyik központi fogalmává a társadalmi tőke. Ennek alapvető elméleti háttere az a megállapítás, hogy a bizalmon és az együttműködésen alapuló emberi kapcsolatok hálózata jelentős társadalmi erőforrás és az emberi jóllét, boldogság lényegi összetevője.

A társadalmi tőkét Putnam javaslatai alapján Ichiro Kawachi három dimenzió mentén határozta meg (In KOPP ÉS MARTOS 2011), amelyek a környezetbe vetett bizalom és megbízhatóság, a másoktól kapott és másoknak nyújtott segítség, továbbá a civil szervezettől kapott segítség és civil szervezetben vállalt kötelezettség.

A társadalmi tőke annyiban különbözik a pénztőkétől vagy az emberi tőkétől, hogy elsősorban nem az egyén tulajdona, hanem egy társadalmi csoport, közösség, vagy társadalom jellemzője. Olyan „közjó”-nak tekinthető, amellyel egy közösség bizonyos meghatározott mértékben rendelkezik. Ugyanakkor a társadalmi tőke jellemzői a közösséghez tartozó egyének szintjén is vizsgálhatók. A barátság, a bizalom, a közös normák és célok olyan befektetésnek tekinthetők, amelyek a társadalmi együttműködést, s ezen keresztül a jobb gazdasági hatékonyságot is szolgálják (KOPP ÉS MARTOS 2011).

A társadalmi tőke meghatározásának négy fő megközelítése van, az antropológiai, a szociológiai, a közgazdasági és a politológiai (SKRABSKI 2003 In KOPP ÉS MARTOS 2011 és SKRABSKI ÉS KOPP 2008). Az antropológiai megközelítés alapja az a megállapítás, hogy az együttműködés, a közösségiség és bizalom az ember alapvető szükséglete. A modern társadalomban újra kell fogalmazni a közösségiség, az együttműködés jelentőségét és formáit. Például Fukuyama részletesen elemzi a társadalmi tőke biológiai és pszichológiai gyökereit, amelyek az emberi természet lényegéhez tartoznak. A szociológiai megközelítés a társadalmi normák és az emberi motiváció jelenségköréből indul ki és ebből a szempontból írja le a bizalom, kölcsönösség és a közösségi hálózatok jelentőségét. A társadalmi tőke vizsgálatának gyökerei visszanyúlnak Emile Durkheim és Max Weber munkásságához. Magyarországon Andorka Rudolf tanulmányai nyomán Skrabski Árpád

elemezte részletesen a társadalmi tőke és az egészségi állapot, életminőség összefüggéseit. A közgazdasági megközelítés azt hangsúlyozza, hogy az együttműködés, a bizalom jelentős közgazdasági tényező, a gazdasági hatékonyság szempontjából alapvető. A politikai tudományok területén elsősorban azt emelik ki, hogy a társadalmi tőke erősítése alapvető a demokrácia, a társadalmi szolidaritás és a fenntartható fejlődés megalapozásában. Itt hivatkozhatunk a társadalmi tőke-kutatásban meghatározó két szerző, Robert Putnam és Frances Fukuyama munkásságára.

A társadalmi tőke és az életminőség kapcsolatát jelzi, hogy a svéd társadalom a legegészségesebb Európában, amely összefüggésbe hozható azzal, hogy mind politikai, mind a társadalmi bizalom rendkívül magas. A svéd parlamentbe vetett bizalom kor, származási ország, végzettség, gazdasági stressz és társadalmi bizalom szerinti korrigálása után a férfiak esetében 1,6-szor, a nők esetében 1,7-szer jobb lelki egészséggel jár együtt. Magyarországon viszont a politikai bizalom az egyik legalacsonyabb volt 2009-ben Európában: a Parlamentbe vetett bizalom 2,2 volt a 0–10 fokú skálán. A bizalmatlanság nagyon rossz lelki egészséggel jár együtt: az alacsony bizalommal jellemezhető nők 3,02-szer, a férfiak 4,36-szor nagyobb valószínűséggel depressziósak (KOPP ÉS MARTOS 2011). Ezen kívül már Durkheim is leírta, hogy az öngyilkosság gyakorisága szoros kapcsolatban áll a társadalmi kapcsolatok dezintegrálódásával. Andorka Rudolf szintén az anómiás lelkiállapotot jelölte meg a magyar demográfiai, megbetegedési és halálozási krízis gyökereként (SKRABSKI ÉS KOPP 2008).

Egy szinttel továbblépve és megvizsgálva az életminőség, társadalmi jól-lét és a társadalmi tőke kapcsolatát, a következő főbb megállapítások tehetők (SKRABSKI ÉS KOPP 2008).

A modern társadalmakban alapvetően kétféle modell érvényesülését látjuk: az egyik a társadalmi tőkét, bizalmat és szolidaritást tekinti elsődlegesnek, a másik az anyagi tőke, a fiskális szempontok elsődlegességét képviseli. Ez utóbbi modell azonban a társadalmi tőke, a társadalom tagjai közötti bizalom pusztulásához, a közös erkölcsi elvek elvesztéséhez, anómiás állapothoz vezet. A másik modell, amely az Európai Unió alapító atyáinak, különösen Robert Schumannnak a víziója volt, a közös normák, erkölcsi elvek betartására, a bizalomra, az erős civil társadalom működésére épít. Az utóbbi évtizedben számos vizsgálat bizonyította, hogy a társadalmi tőke a gazdasági fejlődésnek sokkal kiegyensúlyozottabb alapja, mint a csak fiskális szemléleten alapuló modell. Ugyanakkor a valódi, az emberi személyiségben gyökerező boldogságnak alapfeltétele a szűkebb és a tágabb közösségekhez való tartozás, a bizalom, a hosszú távú jövőkép. Az utóbbi időben, elsősorban közgazdasági vizsgálatok bizonyítják, hogy az emberek élettel való elégedettsége, szubjektív boldogságérzete jelentős gazdasági tényező és szoros kétirányú kapcsolat mutatható ki a társadalmi tőke és a gazdasági fejlettség, a gazdasági tőke között.

Daniel Kahneman pszichológusként közgazdasági kutatásaiért kapta meg a Nobel-díjat és ma a boldogság egészségre és gazdasági fejlődésre gyakorolt hatásaival foglalkozik. Francis

Fukuyama Bizalom című könyvében azt elemzi, hogy az amerikai társadalom prosperitásának, fejlődésének alapja a magas társadalmi tőke, a bizalom, az erős civil társadalom, amely az utóbbi időben azonban ott is kezd erodálódni.

A legtöbb meghatározás a bizalmat tekinti alapvetőnek a társadalmi tőke szempontjából. Általában a másokba vetett bizalom fontosságát szokták kiemelni, de legalább ilyen fontos az is, hogy az emberek mennyire tartják saját magukat megbízhatónak, bizalomra méltónak. A kérdés az, hogy a bizalom az erős társadalmi tőke eredménye-e, vagy a társadalmi tőke alapvető összetevője.

A társadalmi tőkén belül három dimenziót különíthetünk el: a szoros, családi kapcsolatokon alapuló kötődést (bonding), a távolabbi barátokkal, kollégákkal való kapcsolatokon alapuló „hidakat” (bridging) és a különböző társadalmi csoportok közötti kapcsolatokat, hálót (linking). A társadalmi tőke forrásai a család, az iskola és a társadalmi, önkéntes szervezetek (SZRETER ÉS WOOLCOCK 2004).

Skrabski és Kopp 2008 a társadalmi tőke 1988 és 2006 közötti változásait vizsgálták a magyar társadalomban. A szerzők megállapítják, hogy a társadalmi tőke erőssége pozitív kapcsolatban van a testi és lelki egészségi állapottal, az életminőséggel.

Országos reprezentatív, úgynevezett Hungarostudy felmérésekben 1988-ban 21 000, 1995-ben és 2002-ben 12 600 személlyel végzett otthoni interjúk során a társadalmi tőke jellemzőit vizsgálták 150 magyar kistérségben az egészségi állapottal és más pszichológiai, életmódbeli, társadalmi-gazdasági és pszichoszociális tényezőkkel kapcsolatban. 2006-ban 4500 személy ismételt felkeresésével követéses vizsgálatot bonyolítottak le, ahol már az ok-okozati összefüggések megállapítására is mód nyílt.

A vizsgálatokban a társadalmi bizalmatlanság mértéke volt a megyék, kistérségek közötti halálozási, egészségi különbségek legfontosabb előrejelzője. Magyarországon a bizalom, elsősorban a mindenkire kiterjedő bizalom lényegesen alacsonyabb, mint a legtöbb nyugati országban és különösen alacsony a skandináv országokhoz viszonyítva. A bizalmatlanság és a korrupció szorosan összefügg egymással. Putnam alapvető tanulmánya nyomán a civil szervezetekben való részvétel a társadalmi tőke egyik legfontosabb mutatója. Magyarországon azonban a civil szervezetekben való részvétel arányának csökkenése mutatható ki. Elsősorban a fejlettebb régiókban magasabb a civil szervezetekben résztvevők aránya. Érdekes eredmény, hogy míg a társadalmi tőke valamennyi mutatója tekintetében jelentős gyengülés történt 2002 és 2006 között, a barátoktól, rokonoktól várható társas támogatás mértéke azonban emelkedett. Ez biztató jele a magyar társadalom életképességének, annak, hogy az általános társadalmi bizalomvesztést a családi, rokoni kapcsolatos erősítésével igyekeztek ellensúlyozni.

A társadalmi tőke mérése ebben a vizsgálatban

A társadalmi tőkét ebben a vizsgálatban annak két dimenziója, a strukturális és a kognitív dimenzióin keresztül mérjük (LANCEE 2011)

Strukturális vonalon az egyes egyének kapcsolatainak a kiterjedtségét és tartalmát/funkcióját rögzítjük az ún. a névgenerátor módszerrel. Ennek lényege az, hogy négy hipotetikus helyzetben kérdezzük rá arra, hogy igénybe szokta-e venni más emberek segítségét, illetve szokott-e társaságban összejárni másokkal (K63-K70). Ezek közül egy az emocionális (személyes, bizalmas dolgokról való beszélgetés), egy a társas-szociális (összejárás) és kettő az instrumentális funkciójú (pénzkölcsön illetve hivatalos ügyekben történő segítségnyújtás) kapcsolatokra vonatkozik.

A kognitív dimenzióban – akárcsak az idézett vizsgálatok – rákérdezzük az általános bizalomra („Mennyire bízik az emberekben általában” – K77.1-2), illetve a különböző etnikumú személyekkel szembeni bizalomra is (K77.3-6).

A névgenerátor módszer segítségével lehetőség nyílik arra is, hogy különbséget tegyünk a „bridging”, a „bonding” és a „linking” típusú társadalmi tőkeformák között: az etnikumon belülré mutató erős kapcsolatokat „bonding” (összetartó), a csoporton belüli gyenge kötéseket „bridging” (összekötő), a más etnikumok fele mutató kapcsolatokat pedig „linking” (összekapcsoló) kategóriába soroljuk.

12. Identitás, nemzeti öntudat

A témák számossága, illetve terjedelmi korlátok okán, a vizsgálatban nem volt lehetőségünk egy terjedelmes nemzeti identitás-blokk lekérdezésére. Ugyanakkor a kérdőívben feltett néhány kérdés a Kárpát-medencei magyar népeiségek kutatásában újdonságnak számít, ugyanis a nemzeti/etnikai önzonosságot egy a megszokott (a népszámlálásokban és a kérdőíves vizsgálatokban egyaránt alkalmazott) eljárástól eltérő módon mértük. A következőkben előbb röviden bemutatjuk az elmúlt évtizedek legfontosabb nemzeti identitás-vizsgálatait, ezt követően kitérünk arra, hogy a „megszokott” (népszámlálási és kérdőíves) klasszifikációs eljárások hogyan alakultak ki és milyen logikára épülnek, majd röviden azt ismertetjük, hogy az általunk vizsgált eljárás ezekhez képest milyen újdonsággal szolgál.

A Kárpát-medencei magyar lakosság identitásának jellemzői az arra vonatkozó vizsgálatok alapján

Erikson volt az első, aki átfogóan elemezte az egyén és a társadalom összefüggésrendszerét, elméleteiben központi elemmé téve a pszichológiai és társadalmi hatások kölcsönös befolyása alatt formálódó identitás kérdéskörét. Erikson szerint az identitás egyfajta belső és társadalmi folytonosság érzéséből fakadó biztonság, azonosságtudat, amelynek megéléséhez szükség van az egyén által elismert közösség visszajelzéseire is. Az „ego nem

egy külön sziget”, ezért meghatározása csak szociális kontextusban kap jelentést. Ehhez az elmélethez kapcsolódik a csoportidentitás fogalma is. Az egyén a társadalomban elfoglalt pozíciója révén számos csoport tagjaként létezhet, amely szintén hozzájárul önmeghatározásának stabilizálásához. Annak érdekében, hogy az egyén kibontakoztassa identitását, részt kell vennie a közös kulturális-társadalmi minták hordozójaként működő csoportok tevékenységeiben, amely lehetővé teszi a személy szociális identitásának formálásában keretül szolgáló értékrendszer beépülését. Erikson szerint az identitás „olyan önmagát kibontó konfiguráció, amely fokozatosan épül ki a szocializáció folyamán” (ERIKSON 1991).

A nemzeti identitás az identitástudat szerves része, amelynek alapján az egyén egy nemzet tagjának érzi és vallja magát. A nemzeti identitás egy nemzethez való tartozásnak, annak hagyományaival, értékrendjével való azonosságnak a tudata. Elsősorban a hovatartozással és az azonosulással kapcsolatos érzelmi és gondolati mintákat tartalmazó kommunikáció együttes, melyet társadalmi-történelmi tényezők generálnak és formálnak (MURÁNYI 2005). Egy másik vélekedés (LAMPL 2015) szerint a nemzeti identitás egy bizonyos tér- és időbeli kereten belül lejátszódó történelmi, nyelvi és kulturális azonosság. Nem velünk született, a szocializáció során különböző tényezőknek köszönhetően alakul ki.

Az elmúlt egy-két évtizedben többek között az alábbi kutatások készültek el a kisebbségi magyar közösségek nemzeti identitásával kapcsolatban:

1. Kérdőíves vizsgálat az erdélyi felnőtt (18 év feletti) magyar népet reprezentáló 949 fős mintán, 1999-ben. A kutatás célja az erdélyi magyarok identitástudatának vizsgálata, a nemzeti azonosságtudat alkotóelemeinek, a történelmi tudat és a nemzeti önkép, a nyelvhasználat és a művelődési szokások vizsgálata (GEREBEN 1999).
2. Kérdőíves vizsgálat a szlovákiai felnőtt (18 év feletti) magyar népet reprezentáló 800 fős mintán, 1999-ben. A kutatás célja a felvidéki magyarok identitástudatának vizsgálata, a nemzeti azonosságtudat alkotóelemeinek, a történelmi tudat és a nemzeti önkép, a nyelvhasználat és a művelődési szokások vizsgálata (GEREBEN 2001a).
3. Kérdőíves vizsgálat a vajdasági felnőtt (18 év feletti) magyar népet reprezentáló 562 fős mintán, 2000-ben. A kutatás célja a vajdasági magyarok identitástudatának vizsgálata, a nemzeti és a vallási identitás különböző szegumentumainak vizsgálata (GEREBEN 2001b).
4. Kárpát Panel vizsgálat 2007-ben és 2010-ben. A kérdőíves kutatás célja a Kárpát-medence magyarsága struktúrájának, munkaerőpiaci viszonyainak, jövőtervezésének, migrációs potenciálja, iskolázottsági helyzete, nemzeti identitásának, a kisebbségi magyar közösségek Magyarországhoz és a többséghez való viszonyának vizsgálata. A 2007-es vizsgálat 2930 fős mintán készült, többlépcsős véletlen kiválasztással (Magyarországon 700 fő, Erdélyben 900 fő, Szlovákiában 600 fő, Vajdaságban 380 fő, Kárpátalján 350 fő körében) (PAPP Z. ÉS VERES 2007).

5. Kérdőíves vizsgálat a révkomáromi Magyar Gimnázium 18 éves diákjai (59 fő) körében. A kutatás célja annak vizsgálata, hogy az objektív nemzeti identitáselemek (ismeretek) miként szubjektívizálódnak a nemzeti tudatban (SZ. DÉVAI 1993).
6. Nemzet-karakterológiai vizsgálat 1997-ben és 1999-ben. Erdély, Kárpátalja, Felvidék, Vajdaság és Magyarország lakosságának vizsgálata. A reprezentatív kérdőíves kutatás célja annak vizsgálata, hogy a magyar nemzetrészek tagjai milyen mértékben látják magukat sajátos karakterűnek, az anyaországhoz, illetve a többségi nemzethez hasonlónak. Milyen a határon túli magyarok képe saját magukról, a magyarországi magyarokról és a velük együtt élő többségi nemzetről (KISS 2001).
7. Etnocentrizmus (az értékeknek a saját nemzeti csoporthoz való viszonyítása) vizsgálata a Kárpát-medencében. Az 1997-1998-ban történt kérdőíves kutatás célja az önmagukkal szemben élő sztereotípiák, a nemzeti csoportokkal együtt élő és a szomszédos csoportokról kialakult kép vizsgálata Erdélyben, Dél-Szlovákiában és Magyarországon, reprezentatív mintán (CSEPELI 2002).
8. Kérdőíves vizsgálat a magyarországi és a romániai közvéleménynek a határon túli közösségekhez és a velük kapcsolatos politikához, különösen a kettős állampolgárság intézményéhez való viszonyáról. A 2012-2013-ban zajlott reprezentatív vizsgálat erdélyi mintavétele 1232 főre, a romániai minta 1691 főre, a magyarországi minta 1200 főre terjedt ki (KISS ÉS BARNÁ 2013).
9. A kettős állampolgársághoz való viszonyulások elemzése. Annak vizsgálata, hogy az új állampolgárság hogyan hat a célcsoportra a mindennapok szintjén, hogyan élhetnek a célcsoport tagjai egy másik ország feltételei mellett. Az állampolgársághoz kapcsolódó identitás hogyan kapcsolódik a kisebbségben élők sajátos identitás-állapotához (PAPP Z. 2014).
10. Kérdőíves vizsgálat a 15-29 éves magyar anyanyelvű fiatalok körében Erdélyben, Felvidéken, a Vajdaságban és Kárpátalján. A 2700 fős vizsgálat kérdéskörei kiterjedtek a társadalmi mobilitásra, az oktatásban való részvételre, az iskolai életútra, a munkaerőpiaci állapotra, a családi állapotra, a gyermekvállalási hajlandóságra, az értékvilágra, a vallásosságra, a szabadidőre, az időhasználatra, a médiahasználatra, az állampolgárságra, a migrációs hajlandóságra, az etikai és nemzeti identitás szerkezetére, a közéletre és a politikai részvételre.

Az előbbi összegzésből látható, hogy az elmúlt 20-25 évben számos kutatás érintette a nemzeti identitás kérdését. A vizsgálatok módszertanilag kérdőíves mintavételen alapulnak és a szubjektív, érzelmi, attitűdbeli tényezők mérését szolgálták, konkrét ismeretek felmérésére nem vállalkoztak. Mintavétel szempontjából találunk egészen kis összetételt (gimnáziumi osztály – SZ. DÉVAI 1993) és az egész Kárpát-medencére reprezentatív mintával dolgozó kutatást (pl. GEREBEN 1999, 2001a, 2001b; PAPP Z. 2007, 2010; KISS 2001; CSEPELI 2002).

Az identitás vizsgálatok fókuszában találjuk a következő témacsoportokat.

Nemzeti identitás, térszintekhez való kötődés, nemzeti büszkeség vizsgálata, a nemzetfogalom és a magyarság fogalom elemeinek feltárása, a magyarországi és a kisebbségi magyar társadalmak azonos/hasonló reakcióinak, jelenségeinek, tendenciáinak vizsgálata (MURÁNYI 2005; PAPP Z. ÉS VERES 2007, 2010; SIMOVITS 2014; SZ. DÉVAI 1993; GEREKEN 1999, 2001a, 2001b; TÁRSADALMI KONFLIKTUSOK KUTATÓKÖZPONT 2010).

1. A határon túli magyarok magukról, a magyarországi magyarokról és a többségi nemzetről alkotott képének vizsgálata (KISS 2001; CSEPELI 2002; PAPP Z. ÉS VERES 2007).
2. A magyarországi magyarok magukról és a határon túli magyarokról alkotott képének vizsgálata (KISS 2001; CSEPELI 2002; PAPP Z. ÉS VERES 2007).
3. Ifjúságkutatás (PAPP Z. 2015; SZÉKELY 2014, MURÁNYI 2005).
4. A kettős állampolgárság és az identitás összefüggéseinek vizsgálata (KISS ÉS BARNÁ 2013; JAKAB ÉS PETI 2005; ANTAL ÉS TAMÁS 2013; PAPP Z. 2014; NAGY 2014).
5. A magyar népesség életminősége és a nemzeti azonosságtudat közötti összefüggések vizsgálata (KOPP ÉS SKRABSKI 2007).

Az 1990-es évek vizsgálati eredményei

Gereben Ferenc reprezentatív, nagymintás kérdőíves vizsgálatokat végzett 1998-ban, 1999-ben és 2000-ben Erdélyben, Kárpátalján, Felvidéken és a Vajdaságban a felnőtt (18 éven felüli) magyar nemzetiségű lakosság körében, majd 2000-ben Magyarországon is sor került hasonló reprezentatív vizsgálatra. Ezt megelőzően az 1990-es évek elején is nyolc közép-európai ország 2800 magyar nemzetiségű polgárának tettek fel hasonló kérdéseket. A kutatások célja volt a magyarországi magyarok és a külföldi nemzetrészek magyarsága identitástudatának vizsgálata, a nemzeti azonosságtudat alkotóelemeinek, a történelmi tudat és a nemzeti önkép vizsgálata (GEREBEN 1999, 2001a, 2001b).

Arra a kérdésre, hogy számon tartják-e magukat egy (vagy több) nemzet tagjaként, a vajdasági válaszadók 87,5 százaléka magyarnak definiálta magát és a szlovákiai és a kárpátaljai magyarok is hasonló eredményeket mutatnak. A magyar nemzettudat az egész Kárpát-medencében Erdélyben volt a legerősebb: az 1998-as felméréskor a válaszadók 95 százaléka határozta magát magyarként.

A vajdasági magyarok között mintegy kétharmad azoknak az aránya, akik úgy vélik, hogy hátrányt szenvedtek nemzeti hovatartozásuk miatt. A többi nemzetrészben ezek aránya 50 és 60 százalék között mozog.

Arra a kérdésre, hogy mit jelent valaki számára magyarnak lenni, jelentős súlyt kaptak a kulturális elemek (nyelvi, történelmi, vallási, hagyományokon, magyar iskolázáson alapuló), a pozitív érzelmek (öröm, dicsőség, boldogság stb), és a nemzeti hovatartozás vállalásának, megőrzésének etikai gesztusa. Ez a három elem volt a közép-európai magyarság más régióiban is a nemzettudat három pillére, csak egymáshoz viszonyított arányuk változik: Erdély és Kárpátalja a nem mindig könnyű kisebbségi sors és identitás

vállalására helyezi a fő hangsúlyt. A szlovákiai magyarságot a három elem viszonylagos egyensúlya jellemzi. A vajdasági magyarok identitásbeli specialitása a kulturális javak preferálása. Magyarországon a nemzeti identitás kérdése más hangsúlyokat kap: természetesebben, egy országhoz és annak társadalmához való tartozás magától értetődőségével éli meg a közösségi identitását. Itt a „természetes dolog” és a „valahová (néphez, nemzethez) tartozás” kategóriák kapták a legnagyobb említést.

A nemzeti szimbólumokhoz való kötődések tekintetében kimutatható, hogy a határon túli magyarság körében egységesen a Himnusz, a nemzeti zászló és a Szent Korona bizonyult a három legfontosabb szimbólumnak és az is látható, hogy a nemzeti szimbólumok megítélésben az össznemzeti tudat erősebb volt, mint a regionális tudat.

A haza fogalom vizsgálatánál a szülőföld és a táji-földrajzi kötődés, azaz a lokális „mi tudat” nagyon erős, a haza fogalmat is helyettesíti. A haza fogalom esetében a kultúrnemzeti összetartozás tudat nem jelent vonzalmat az anyaország iránt, sőt Magyarország a legalacsonyabb pontszámot kapta.

A külhoni magyar nemzeti önképet, magyarországi magyarok tulajdonságait és a többségi nemzet tulajdonságait összehasonlítva megállapítható, hogy a külhoni magyarokban a saját magukról alkotott kép sokkal pozitívabb, mint az anyaországi magyarokról alkotott kép, és a magyarországi magyarokról alkotott kép alig pozitívabb, mint a többségi nemzetben élőkről alkotott kép.

A 2000-es évek vizsgálati eredményei

2007-ben az egész Kárpát-medencére kiterjedő kutatás készült a magyarok körében, közel háromezres esetszámmal (Kárpát Panel), Magyarországot is beleértve. 2010-ben csak Erdélyben ismételték meg a kutatást körülbelül ugyanazon a populáción, így a kis változások is relevánsak (PAPP Z. ÉS VERES 2007, 2010). 2012-ben szintén végeztek kérdőíves vizsgálatot, kifejezetten az ifjúság körében (SZÉKELY 2014). A kutatások célja volt annak vizsgálata, hogy mennyire egységes a magyar nemzettudat, mennyire különbözőek a magyar nemzeti kisebbségek identitásai a Kárpát-medence különböző országaiban, hogyan viszonyul a kisebbségi közösség a többséghez, az állampolgári identitáshoz, hogyan pozicionálódik a többségi államhoz és annak nemzettudatához.

A válaszok szerint a külhoni magyar kisebbségek kultúrnemzetként gondolnak magukra: mintegy 70 százalékuk az anyanyelvet és kultúrát jelölte meg nemzeti identitást meghatározó elemként. A magyarországi magyaroknak csak a fele vallja ezt, közel egyharmaduk állampolgársági alapon határozza meg nemzeti hovatartozását.

Arra a kérdésre, hogy mennyire érzik magukat a magyar nemzet részének, az Erdélyben élők válaszoltak a legtöbben igennel (82 százalék), a Felvidéken, Kárpátalján és a Vajdaságban az igen válaszok 70 százalék körül mozogtak.

Arra a kérdésre, hogy mennyiben sorolják be magukat a többségi nemzetbe, az erdélyi magyarok 65 százaléka mondta azt, hogy a román nemzet részének érzi magát, a Felvidéken 38, a Vajdaságban 40, Kárpátalján 52 százalék. A szociodemográfiai változók szerint is megvizsgálták a válaszokat, és azt látták, az értelmiségiek kisebb arányban válaszolták, hogy a többségi nemzet részei, mert kognitív disszonanciát éreztek ezzel kapcsolatban. Viszont az alacsonyabb iskolázottságúak inkább állampolgári azonosulásnak fogják fel a kérdést, azaz hogy részei a többségi nemzetnek, de ez nem azt jelenti, hogy kulturálisan, mélyréteg szintjén azonosulnának a többségi nemzettel.

Arra a kérdésre, hogy mennyire élik meg pozitívként az identitásukat, azaz mennyire büszkéek arra, hogy magyarok, a határon túliak körében egység közvonalazódik. Az erdélyi magyarok 61, a kárpátaljai magyarok 55.8, a szlovákiai magyarok 49.9, a vajdasági magyarok 44.2, a magyarországiak 45.2 százaléka mondta azt, hogy teljes mértékben büszkeséggel tölti el magyarsága. Szintén nagy azonban azoknak a köre, akik többnyire egyetértenek ezzel az állítással.

Látható, hogy az erdélyi magyarok a legbüszkébbek a magyarságukra, a vajdasági és a magyarországi magyarok a legkevésbé. Az utóbbi időszakban viszont a büszkeség csökkent, és Magyarországon gyorsabb ütemben, mint Erdélyben. Az állam teljesítőképességének változása erős összefüggésben van a nemzeti büszkeséggel. A kisebbségek esetében azonban nem csak Magyarország teljesítőképességéről van szó, hanem az olyan vitás helyzetekről is, mint például a 2004. december 5-ei népszavazás. Az erdélyi magyarság körében 2007 és 2010 között érzékelhetően csökkent a büszkeségérzés.

Arra a kérdésre, hogy elsősorban minek határoznák meg magukat etnokulturális értelemben, a magyar, a regionális magyar és a regionális azonosulás etnonim³⁵ nélkül válaszok, vagy a többségi azonosulásnak valamilyen változata jelentek meg. Erdélyben a megkérdezettek 29,2, Kárpátalján 18, Felvidéken 33,6, a Vajdaságban 16,4 százaléka határozta meg magát csak magyarnak, Magyarországon 46,3 százalék. Erdélyben erdélyi magyarnak 27,9 százalék, Kárpátalján kárpátaljai magyarnak 43,9, a Felvidéken felvidéki magyarnak 30,4, a Vajdaságban vajdasági magyarnak 49,1 százalék mondta magát. A válaszokban azt láthatjuk, hogy sehol nincsenek többségben azok, akik csak magyarnak vallják magukat.

Elég jelentős azoknak az aránya, akik csak regionális jelzővel határozzák meg magukat, etnonim nélkül: akik csak annyi mondanak magukról, hogy erdélyiek, kárpátaljaiak vagy magyarországiak. Míg 2007-ben 16,5 százalék határozta meg magát csak erdélyiként, addig 2010-ben ez az arány már 29,6 százalék. 2007 és 2010 között csökkent azok száma, akik csak magyarként vagy erdélyi magyarként határozták meg magukat. A magukat székelyként vallók száma nőtt a két időpont között (6,9-ről 9,1 százalékra). Kevés idő alatt lényegesen növekedett tehát a regionális azonosulás etnonim nélkül. Az is meglepő lehet,

---

³⁵ etnikai csoport, identitás megnevezésére szolgáló kategória; valamely nép neve.

hogy elsődleges azonosulásként szinte senki nem vallotta magát románként, romániaiainak vagy román állampolgárnak. De másodlagosként az erdélyi magyarok közül a román állampolgárt a válaszadók legalább 10 százaléka választotta.

Arra a kérdésre, hogy hol van a haza, a válaszadók két opciót választottak: a régiót, illetve az országot, ahol élnek. Az erdélyi magyarok elsősorban Erdélyt, vagy egy kisebb régiót, például Székelyföldet vagy a Partiumot érzik hazájuknak, Romániát ennek kiterjesztésének érzik. Kognitív szinten Romániát is hazájuknak vallják, érzelmileg kevésbé. Ami érdekes, hogy Magyarország mint haza nem jelenik meg. Többen kategorikusan is kijelentették, hogy „Magyarország nekik nem haza”. A haza meghatározásánál tehát a regionális tudat erősödik: növekedik az Erdély megnevezés a haza fogalmánál, és csökken a Románia fogalma.

Tanulságos az is, hogy az erdélyi magyarok a többi határon túli magyart érzik legközelebb magukhoz, a magyarországi magyarokat és a románokat kevésbé (szinte ugyanolyan „messze” érzik maguktól a magyarországiakat, mint a románokat). A magyarországiakkal szembeni távolság a kárpátaljai és a felvidéki magyaroknál is megfigyelhető. Összességében az erdélyiekben a legerősebb a magyarságtudat és az állampolgári integráció, ezzel szemben azonban gyengült az összenemzeti magyarságtudat és a Magyarország iránti kötődés. (Mennyire egységes a magyar nemzettudat 2011 www.maszol.ro)

A kelet-európai népszámlálások kategorizációs gyakorlata

A fent ismertetett vizsgálatok igen komplex módon mérték a nemzeti identitást és elemezték annak különböző dimenzióit, meghatározóit. Ugyanakkor bizonyos értelemben reprodukálták a nemzeti identitásról, illetve kategóriatagságról alkotott azon képet, ami a kelet-európai népszámlálási gyakorlatban, és ha még mélyebbre ásunk az etnikumközi viszonyok Herdertől származó elképzelésére épülnek (lásd WIMMER 2013). Röviden ismertetjük a kelet-európai népszámlálási gyakorlatokat, majd rátérünk a mögöttük lévő logika ismertetésére.

A legtöbb kelet-európai országban a népszámlálások kategorizációs gyakorlata 1930 óta viszonylag keveset változott. A census egyrészt a nemzetiségre, másrészt az anyanyelvre kérdez rá és mindkettő esetében egy válaszlehetőséget engedélyez. Ez annak a Kelet-Európában a huszadik században általános gyakorlatnak felel meg, ami az etnikai különbségeket a kulturális egységként felfogott *nemzetiség* alapján reprezentálta. A két világháború között kialakult gyakorlat szakítást jelentett a Habsburg és Romanov birodalmakban korábban alkalmazott census-kategorizációjával (AREL 2002). A második világháború előtti magyar, a német és az orosz népszámlálások ugyanis az *anyanyelvre* kérdeztek rá, miután azt tekintették a nemzetiség „objektív” kifejeződésének (szemben a „szubjektív” önbesorolással). A Habsburg és Romanov birodalmak utódállamai³⁶ azért

---

³⁶ Beleértve a Szovjetuniót. Lásd HIRSCH 2004.

szakítottak ezzel a gyakorlattal, mert az jól tükrözte a korábban domináns csoportok (németek, magyarok, oroszok) asszimilációs nyereségét. A román, a csehszlovák és a jugoszláv népszámlálás is egyértelműen az etnikai eredet fele toltta el a kategorizációt. Egyrészt bevezették a nemzetiséget (*naționalitate, narodnost*), amit ugyan önbevalláshoz alapján határoztak meg, de egyben a népi eredethez kötöttek.³⁷ Másrészt az anyanyelv definícióján is változtattak. A magyar censusok a legjobban beszélt nyelvként, a román, jugoszláv és csehszlovák népszámlálások pedig a gyermekkorban, a szülői házban leggyakrabban beszélt nyelvként határozták meg azt.

Az 1977-2002 közötti censusok kategorizációs gyakorlata ezzel lényegében megegyezik. Az anyanyelv meghatározása változatlan megmaradt. A nemzetiség esetében a számlálóbiztosok számára készített útmutatók pedig azt fogalmazzák meg, hogy annak szabad megválasztása és megvallása az állampolgárok alapvető joga. Lényeges fejlemény, hogy Romániában 2002-ben a „nemzetiséget” „etnikum”-ra változtatják (a meghatározás megtartása mellett).³⁸

Ez a klasszifikációs gyakorlat az előbb említett Herderiánus világképhez kapcsolódik, amely egymástól jól elkülönülő, sajátos kultúrával és nyelvvel rendelkező csoportokra osztja a társadalmat. Ez a világkép, illetve a hozzá kapcsolódó gyakorlat másfél-két évtizede (vagyis az általunk értelmezett népszámlálások idején) még teljesen problémamentesnek tűnt Kelet-Európában (mivel egy hegemon helyzetben lévő diskurzushoz kötődött). Ezt jól jelzi, hogy miközben a rendszerváltást követően a kisebbségi magyar politikai elitek erőteljes népszámlálási identitáskampányt folytattak, a kategorizáció logikáját nem kérdőjelezték meg (VARGA 1998, 220–240; BRUBAKER ET AL. 2006, 151–163).

Ma nyilvánvalóan nem ez a helyzet, ugyanis az amerikai és nyugat-európai integracionista diskurzusok térhódításával a korábbi kategorizációs gyakorlat erősen megkérdőjeleződött. Az új (integracionista) diskurzív rendben már nem különböző „nemzetiségek” alkotják a társadalmat, hanem egy etnikai szempontból jelöletlen (*unmarked*) *mainstream* áll szemben a jelölt és egyben partikuláris etnikumokkal. Ilyen értelemben az etnicitás nem egy olyan attribútum, amivel mindenki természetes módon rendelkezik, hanem egy olyan dolog, ami csak bizonyos (etnikailag jelölt) helyzetekben jellemzi a kisebbségekhez tartozókat.³⁹ Jelenleg Kelet-Európában ez a kétfajta diskurzív rend mintegy egymásra

---

³⁷ 1930-ban a számlálóbiztosok a népi eredet alapján gyakran felülírták a nemzetiségi önbevallást, a magyar tudatú *de allogén* (elsősorban a zsidó, sváb, rutén, örmény) eredetű személyek esetén (SERES ÉS EGRY 2011). Csehszlovákiában ez sokkal kevésbé volt jellemző (KOVÁCS 2004; EGRY 2014).

³⁸ Comisia Centrală pentru Recensământul Populației și a Locuințelor (1977), Recensământul Populației și a Locuințelor 1992 – Comisia Centrală (1991), Recensământul Populației și a Locuințelor 2002 – Comisia Centrală (2001).

³⁹ Az etnicitás, mint a kisebbségi csoportokat jellemző partikularitás értelmezéséről lásd FENTON 2010. BRUBAKER ÉS MUNKATÁRSAI (2006) ezt a megközelítést próbálták alkalmazni a kolozsvári románok és magyarok közötti viszony elemzésében. Ehhez az értelmezéshez szorosan kapcsolódik az (állam)polgári (*civic*) és etnikai nemzetfelfogások közötti dichotómia. Lásd KOHN 1944; BRUBAKER 1992; illetve a kritikáját SCHÖPFIN

csúszik, amit az ezredfordulót követő censzusok (meglehetősen kaotikus) kategorizációs gyakorlata is jól tükröz. Az ezredforduló után mindenképpen megfigyelhető volt, hogy az egyes államok és statisztikai hivatalok a korábbinál kevésbé voltak elkötelezettek, hogy népességüket egymástól elkülönülő nemzetiségi kategóriákba sorolják. A 2011-es magyarországi népszámlálásból eredetileg ki akarták hagyni a nemzetiségre, anyanyelvre és vallásra vonatkozó kérdést, amelyek csak 2010-ben, a jobboldal elsöprő győzelmét követően került ismét be a kérdések közé.⁴⁰ Más országokban ugyan nem került szóba az etno-kulturális sajátosságokra vonatkozó kérdéscsomag kihagyása, de a népszámlálási kommunikáció helyenként kifejezetten a nem-válaszra ösztönözte a kérdezetteket. A nem válaszolók aránya Magyarországon 14,7, Bulgáriában 9, Szlovákiában 7,1, Szerbiában 2,1 százalékos volt. Romániában 2011-ben egy hagyományos (papír alapú kérdőívvel végrehajtott) népszámlálás során 19 millió személyt írtak össze, akiknek csupán 0,3 százaléka nem válaszolt az etnikai hovatartozásra vonatkozó kérdésre. Utólag viszont a népesség-nyilvántartót felhasználva 20 millió fölé növelték a népesség számát. Az adatbázishoz utólag hozzáadott személyeknek természetesen nem volt anyanyelvük és nemzetiségük. Így Romániában a népesség 6,1 százalékáról nem rendelkezünk adattal.

Egy másik irány, ami a korábbi kategorizációs gyakorlatot megkérdőjelezte, a többes kötődések regisztrációja, amit Magyarországon a 2001-es népszámlálás vezetett be. Romániában 2011-ben jelentek meg olyan vélemények, amelyek szerint lehetőséget kellene adni a többes kötődések, illetve köztes identitások kifejezésére. Ezeket a kezdeményezéseket azonban a Népszámlálási Bizottság nem tárgyalta érdemben. A kettős kötődések regisztrációjára vonatkozó vita Szlovákiában a következő (2021-es) népszámlálás előkészítése során került terítékre.

Lényeges ugyanakkor, hogy a fenti klasszifikációs logika nem tekinthető legitimnek a mainstream (nyugati) társadalomtudományos gyakorlat szempontjából. A kérdés kapcsán érdemes Dmitry GORENBURG (2006) tanulmányára kitérni, a klasszifikációs és a nemzeti/etnikai identitás kérdését a többes identitások, illetve a vegyes családok szempontjából gondolja újra a Szovjetunió vonatkozásában (természetesen az etnikumközi viszonyokra vonatkozó jelenlegi tudományos *mainstream* szemszögéből). Találón állapítja meg, hogy egyfelől a korabeli (hetvenes, nyolcvanas évekbeli) szovjet, illetve bizonyos mértékig a jelenlegi kelet-európai, másfelől pedig a mai nyugat-európai és észak-amerikai tudományosságban elfogadott kategorizációs gyakorlatok között igen jelentős a távolság. A korabeli szovjet (és jelentős mértékben a mai kelet-európai) klasszifikációs gyakorlat arra az előfeltevéésre épült, hogy az egyéneknek nem lehet többes identitásuk, vagyis az egyik, vagy a másik nemzetiségi kategóriába sorolhatók be. Ez a klasszifikációs gyakorlat

---

1995; SHULMANN 2002; KYMLICKA 2001; BRUBAKER 2004; REESKENS ÉS HOOGHE 2010; JASKULOWSKI 2010; KISS 2014.

⁴⁰ A magyarországi társadalomtudományos szakma elég egyértelműen ellenezte az etnikai kategorizáció bármely formáját.

jellemezte egyrészt a szovjet és kelet-európai cenzusokat (a Szovjetunióban pedig a hasonlóképpen elképzelt nemzetiség az érintettek személyi igazolványában is feltüntetésre került). Gorenburg szerint mindez épp a vegyes identitású csoportok vonatkozásában tűnik a leginkább problematikusnak. A legtöbb ember számára ugyanis az etnikai besorolás egyértelmű, az etnikai kategóriák közötti választás kérdése pedig fel sem vetődik, hanem mintegy magától értetődően adott.⁴¹ A vegyes családokban felnőtt személyek számára azonban ez korántsem így van, esetükben a választás kérdése nagyos is problematikus lehet. A szovjet kategorizáció gyakorlat pedig, szól Gorenburg érve, igen nagy (túlzott) mértékben leegyszerűsíti a kérdést. Itt ugyanis a vegyes házasságban szocializálódott gyermekeket egyszerűen az egyik, vagy a másik etnikai csoporthoz sorolják, a vegyes házasságok következményeire vonatkozó kutatás egyetlen kérdése pedig az lesz, hogy a különböző etnikumok által kötött vegyes házasságok esetében melyik csoport könnyelhet el veszteséget, illetve melyik nyereséget.

A jelenlegi társadalomtudományos *mainstream* felől nézve, ez a megközelítés (legalábbis ebben a formájában) mind módszertanilag, mind tartalmi szempontból tarthatatlan. Módszertani megközelítésben, a probléma abban áll, hogy az egyetlen választási lehetőséget kínáló klasszifikációs eljárás képtelen az etnikai identifikáció különböző árnyalatainak leírására. Ezért olyan mérőeszközökre van szükség, amelyek vagy lehetővé teszik a különböző kategóriákhoz való kapcsolódás intenzitásának a megragadását, vagy pedig nyitva hagyják az identifikáció kérdését. Tartalmi szempontból a probléma, hogy a vegyes családból származó személyek számára az etnikai identitás minden bizonnyal többretegű, ambivalens, az egyetlen választási lehetőséget biztosító klasszifikációs eljárás pedig olyan kategóriákba kényszeríti őket, amelyekbe nem tartoznak egyértelműen, illetve kizárja őket olyan kategóriákból, ahova részben tartoznak.

Az általunk alkalmazott mérőeszköz

Az általunk alkalmazott eljárás lényege, hogy az etnikai/nemzeti identitást olyan eszközzel próbáljuk mérni, amelyen keresztül lehetővé válik a köztes identitások, illetve az identitások „fluiditásának” empirikus tesztelése. Többen próbálkoztak olyan mérőszámok kialakításával, amelyek a nemzeti identitást egy folyamatok és nem kategorikus változóként értelmezik. BRADY ÉS KAPLAN (2000) például egy több dimenziós indikátort hoztak létre, amelyen keresztül az észt, illetve a szláv nemzeti közösséghez való kapcsolódás operacionalizálták. Ezek az indikátorok valójában indirekt módon próbálták kvantifikálni az identitást, a médiafogyasztáson, a társadalmi kapcsolathálóok összetételén, a csoportközi szeterotípiákon keresztül. Ugyanakkor ez a megközelítés nem vezet olyan eredményre, amellyel a fent bemutatott cenzus-klasszifikáció validitása is tesztelhető.

---

⁴¹ Ezt a jelenséget nevezhetjük hétköznapi primordialiszmusnak (*everyday primordialism*). Lásd FEARON ÉS LAITIN 2000.

Az általunk használt formula LEE (2009) tanulmányához köthető és arra épül, hogy a kérdezettek különböző identitás-kategóriák között előre meghatározott számú pontot osztanak el tetszőlegesen. Ahogy a szerző is megjegyzi, a módszer a „kumulatív szavazás” elvével analóg. Ahogy a kumulatív szavazás megengedi, hogy a szavazók különböző jelöltek között osszák szét a voksaikat, ugyanúgy az általunk bevezetett kérdés is lehetőséget ad arra, hogy a kérdezettek különböző kategóriák között súlyozzanak. Ez azt jelenti, hogy lehetőségük van a többes kötődések megvallására. Ugyanakkor a kutatók azt is megtudják, hogy a népesség mekkora százaléka jelöl meg csupán egy identitáskategóriát, amivel egyben tesztelhető a kizárólagos (egy személy egy identitás) típusú megközelítés validitása. Ez a módszer igen széles körben alkalmazható. Mi az egyes nemzetiségi kategóriák közötti átjárás tesztelésére használtuk, ugyanakkor elképzelhető a különböző identitás-dimenziók (regionális, nemzeti, európai stb.) fontosságának az ezen keresztül történő tesztelése, vagy a hetero- és auto-identifikáció ilyen típusú összehasonlító vizsgálata.

Kérdésünk a következőképpen volt megfogalmazva: *„Az emberek nemzetiségi, etnikai hovatartozásában általában egy kategóriát használunk. Valaki lehet román, magyar, roma, német stb.. Vannak azonban olyan személyek, akiknek a hovatartozása nem írható le egyetlen kategória mentén, mert az illetők több etnikumhoz is kötődnek. Képzeld el, hogy az alábbi nemzetiségi/etnikai kategóriák között összesen 10 pontot oszthat szét. Ha például németnek, és csakis németnek érzi magát, akkor ez a kategória 10 pontot kap, míg a többiek egyet sem. Ha mondjuk félig németnek és félig egyéb nemzetiségűnek érzi magát, akkor 5-5 pontot kap a két kategória. De bármilyen más elosztás is elképzelhető. Kérem, mondja meg, hogyan jellemezné magát!”*

13. Kettős lakhelyre vonatkozó kérdések a Kárpát medencei magyarok demográfiai előreszámításához

Kérdőívünk utolsó kérdésblokkját a Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutatóintézete állította össze, annak céljából, hogy egy regionálisan tagolt, a teljes Kárpát-medencére kiterjedő népességelőreszámítást készítsen. A Kárpát-medencei magyarok számának alakulására vonatkozó előrebecslés természetesen egy komplex feladat, amely nem csupán a demográfusokat foglalkoztatja, hanem jóval szélesebb körű érdeklődésre tarthatnak számot. Utoljára 2004-ben tettek közzé a teljes Kárpát-medencei magyar népességre vonatkozó előreszámítást (HABLICSEK ET AL. 2004) és az egyes nemzetrészek vonatkozásában is egyedül az erdélyi magyarok esetében készült hasonló előreszámítás (CSATA ÉS KISS 2007; KISS ÉS CSATA 2016).

Az úgynevezett kohorsz-komponens módszerrel történő számítás a népességet ötéves, vagy évek korcsoportokra bontott összetételéből indul ki és a népességet ötéves, vagy éves periódusonként számíthatják előre. A módszer alapelvei a következők: (1) Egy adott évben (január 1.-én) az *i* életkorú népesség számát megkapjuk, ha az előző évben (január 1.-én) *i*-1 életkorú népesség számából levonjuk az adott korban elhalálozottak számát és

„elszámoljuk” az adott életkorú népességet érintő migrációt. (2) Egy adott évben a születésszámot a 15-49 éves nők évközepi számának és a megfelelő koréves termékenységek szorzatainak összege adja meg. Az adott év január 1-én 0 éves népesség számát az előző évben születettek számából kapjuk, a csecsemőhalandóság és a migrációs egyenleg figyelembe vételével. (3) Ha a népesség életkori bontása 99 éves korig adott, akkor a 100 éves és idősebb népesség számát az előző évben 99, illetve 100 éves és idősebb népesség halálózásának és migrációjának elszámolása után, ezek összegeként. (4) A népesség számának és összetételének alakulását meghatározó folyamatokat (a halálózást, a születésszámot és a migrációt) egymástól függetlenül becsüljük, vagyis független hipotéziseket állítunk fel ezek alakulására.

A számítások elvégzéséhez a termékenység, a halandóság és a migráció vonatkozásában is kor (illetve nem) szerint bontott mutatószámokra van szükségünk minden egyes év vonatkozásában. Ezek becslése azonban szintetikus mutatószámok segítségével történik. Az *elhalálzási valószínűségek* becslése a születéskor várható élettartam (E0) alakulására vonatkozó hipotéziseken keresztül történik, amit nemenként külön adunk meg. Ez egy szintetikus mutató, amellyel a halandóság változását a projekció időtartamára áttekinthető módon jellemezhetjük. A várható élettartam kiszámítása a koréves elhalálzási valószínűségekből történik. Az előreszámítás során ennek a fordítottját tesszük. A várható élettartamra vonatkozó hipotézisek alapján becsüljük az elhalálzási valószínűségeket. A *termékenység* szintetikus mutatója a teljes termékenységi arányszám (TFR). Az előreszámítás során a TFR-re vonatkozó hipotézisek alapján becsüljük a korszpecifikus termékenységi együtthatókat. A becslés annyival bonyolultabb, hogy nem csak a TFR szintje.

Az előreszámítások során a *migráció* becslése a legproblematisabb. Ez az a tényező, ami a népesség jövőbeli alakulását leginkább bizonytalanná teszi. Általánosan elfogadott, hogy a halandóság (a várható élettartam) alakulását „jelezhetjük előre” a legpontosabban. A női termékenységre (TFR) vonatkozó forgatókönyvek illeszkedése már kisebb. A migráció becslése – ami a leginkább ki van téve konjunkturális hatásoknak – ennél is jóval esetlegesebb. A migráció becslése nélkül azonban a Kárpát-medencei magyar népességek előreszámítása értelmetlen. Egy további probléma, hogy a kisebbségi népességeket „statisztikai konstrukciónak” kell tekintenünk. Nem feledhetjük ugyanis, hogy számításaink során a demográfia területileg kötött (nemzetállami) népességekre kialakított fogalmi nyelvezetét egy más etnikumokkal keverten élő kisebbségekre alkalmazzuk. Így a tervezett előreszámítás egy olyan népességcsoportra vonatkozik, amelynek határai folyamatos mozgásban vannak. Ez szükségessé teszi, hogy a standard nemzetközi vizsgálatokban alkalmazott modellt a kutatók az asszimilációs folyamatok irányába bővítsék.

A demográfiai előreszámítások egyik legfontosabb jellemzője az adatigényesség. Legfontosabb, hogy a kezdőállapot vonatkozásában ismernünk kell a népesség kor és nem szerinti összetételét. Mint említettük, az adatok minőségétől is függően kétfajta

előreszámítási módszer kínálkozik. Az első módszer ötéves korcsoportokból indul ki és a népesség ötévenkénti előszámítására vállalkozik, míg a második a koréves összetételből az évenkénti előreszámítást teszi lehetővé. Ugyanakkor bármelyik módszert alkalmazzuk, részletes adatokra van szükségünk, ami a kisebbségi magyar népessegek esetében egyedül a népszámlálásból nyerhető ki.

Ezzel összefüggésben azonban egy új probléma vetődik fel. Vannak a Kárpát-medencei magyar népességnek olyan szegmensei, akik kettős lakhellyel rendelkeznek, így esetükben az a veszély fenyeget, hogy népesség-előreszámítás során két terület népességébe is beszámítják őket. Ez a helyzet az 1993-as Állampolgársági Törvény 2010. májusi módosítását követően vált tömegessé, hisz a módosítás lehetővé tette a könnyített honosítást, vagyis azt, hogy a kisebbségi magyar közösségek tagjai lakhelyükön magyar állampolgárrá váljanak. A magyar állampolgárságot kérelmező és azt megkapó személyek ezt követően bármikor tetszőlegesen lakhelyet létesíthetnek Magyarországon, ami egyben azt jelenti, hogy az ottani (rezidens) népességbe is beleszámítanak. Vizsgálatunk utolsó blokkja abban próbál támpontokat nyújtani a KSH NKI demográfusai számára, hogy ez a jelenség az egyes kisebbségi magyar közösségek esetében milyen kiterjedtségű.

A következő elemekre kérdezzük rá:

1. Van-e a kérdezettnek külföldi lakhelye?
2. Ha igen, mely országban (Magyarországon, vagy máshol)?
3. Melyik évben létesítette a külföldi lakhelyét?
4. Melyik az állandó lakhelye, illetve az életvitelszerű tartózkodási helye?
5. Mennyi időt tölt a külföldi lakhelyén?
6. Hol történt a lakhelyétesítés (saját ingatlan, rokonok, albérlet, egyéb)?
7. Milyen célból történt a lakhelylétesítés?

2.2. Kísérleti adatfelvétel a teljes Kárpát-medencei magyarság körében 2018-19 – Első eredmények

2.2.1. Szórvány és tömb magyar településterületek munkaerőpiaci sajátosságai

E fejezet a kísérleti felmérés eredményeinek **súlyozatlan** adatait összesíti. A kimutatások az egyes munkaerő-piaci kérdésekre adott **külhoni válaszok** alapján készültek. Minden kimutatás a minták **szórvány és a tömbös településterületi megoszlását** ismerteti nemzetrészenként és összesítve.

A szórvány és tömb térségek az NSKI egy korábbi tanulmánya alapján kerültek meghatározásra.⁴² Az említett tanulmányban lehatárolt tömbös településterületekből származó minták eredményei tömbként kerültek feltűntetésre a kimutatásokban, míg a tömbös településterületen kívüli mintavételi helyek adatai szórványként.

A kimutatások alapján úgy tűnik, hogy viszonylag ritkák a nagy különbségek a szórvány és tömbös értékek között az elemzett munka-erőpiaci paraméterek terén. Az egyes külhoni nemzetrészek értékeit összesítve is ez mondható el. Ugyanakkor az is látszik, hogy az egyes nemzetrészek tömb és szórvány megoszlása gyakran igen változatos egy-egy kérdés esetében. A legnagyobb erdélyi megoszlás gyakran mutat eltérést a többi nemzetrészhez képest. Az iskolai végzettség az erdélyi szórványban például jóval magasabb, mint az erdélyi tömbben, aminek történelmi és térszerkezeti okai lehetnek (erdélyi nagyvárosok képzetesebb, de ott kisebbségben, azaz szórványban lévő jelentős magyar lakossága). Mindez arra is utalhat, hogy a Kárpát-medencei külhoni magyarság gazdasági és társadalmi térszerkezetét leginkább konkrét térségekre irányuló vizsgálattal lehet feltárni. Ezért különösen indokolt lehet a kísérleti felmérés továbbfejlesztése és kiterjesztése olyan irányba, hogy az egyes konkrét tömbökben és esetleg az egyes szórványos településterületekben is reprezentatív lehessen.

Néhány paraméterben azonban vannak közös markánsabb vonásai a külhoni magyar tömbös- és szórványnépességnek. A jövedelmek például a legtöbb szórványtérsgben jelentősen alacsonyabbnak tűnnek, mint a tömbökben. A munkahely tulajdona gyakrabban állami vagy önkormányzati a szórványtérsgékből származó mintákban, ami további pontosításokra érdemes az adatfeldolgozás finomítását követően, vagy akár a módszertan finomítását is igényelheti. A mezőgazdasági, turisztikai és oktatási foglalkoztatás szinte minden szórványközösségben alulreprezentált a nemzetrészek tömbtérsgéhez képest, igazán jelentős különbségek az oktatási szektor esetében vannak, és egyes nemzetrészekben a mezőgazdaságban.

---

⁴² A kutatás rövid leírása megtalálható az EFOP-3 projekt összefoglalójában:

http://nski.hu/admin/data/file/20190808/efop_3_10_1_zarokiadvany_nski_v2.pdf

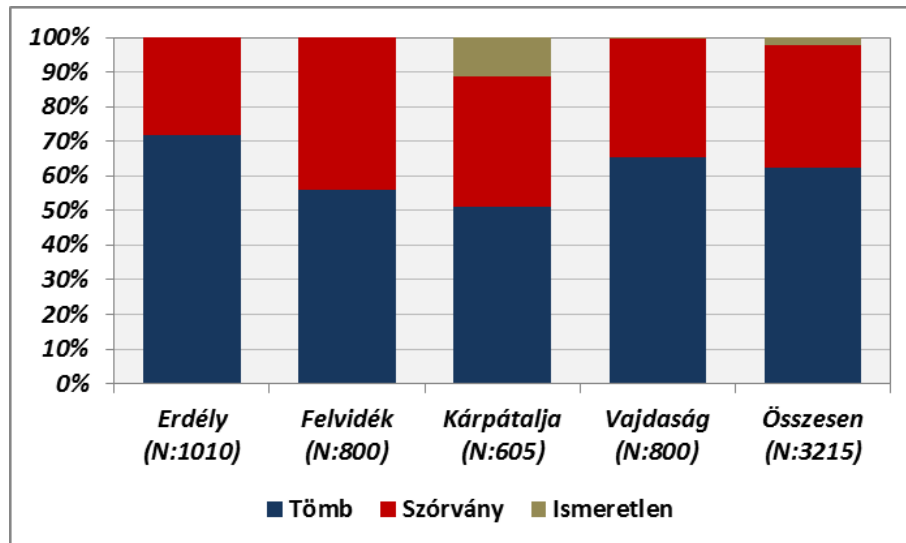

Alapmegoszlások

1. Mintanagyság régióként

T-tömb Sz-szórvány x-ismeretlen	Erdély			Felvidék			Kárpátalja			Vajdaság			Összesen		
	T	Sz	x	T	Sz	x	T	Sz	x	T	Sz	x	T	Sz	x
Minta- nagyság	726	284	-	447	353	-	310	226	69	523	275	2	2006	1138	71
%	71,9	28,1	-	55,9	44,1	-	51,2	37,4	11,4	65,4	34,4	0,3	62,4	35,4	2,2
N	1010			800			605			800			3215		

25. táblázat: *Mintanagyság régióként (Súlyozatlan adatok[!])*
forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

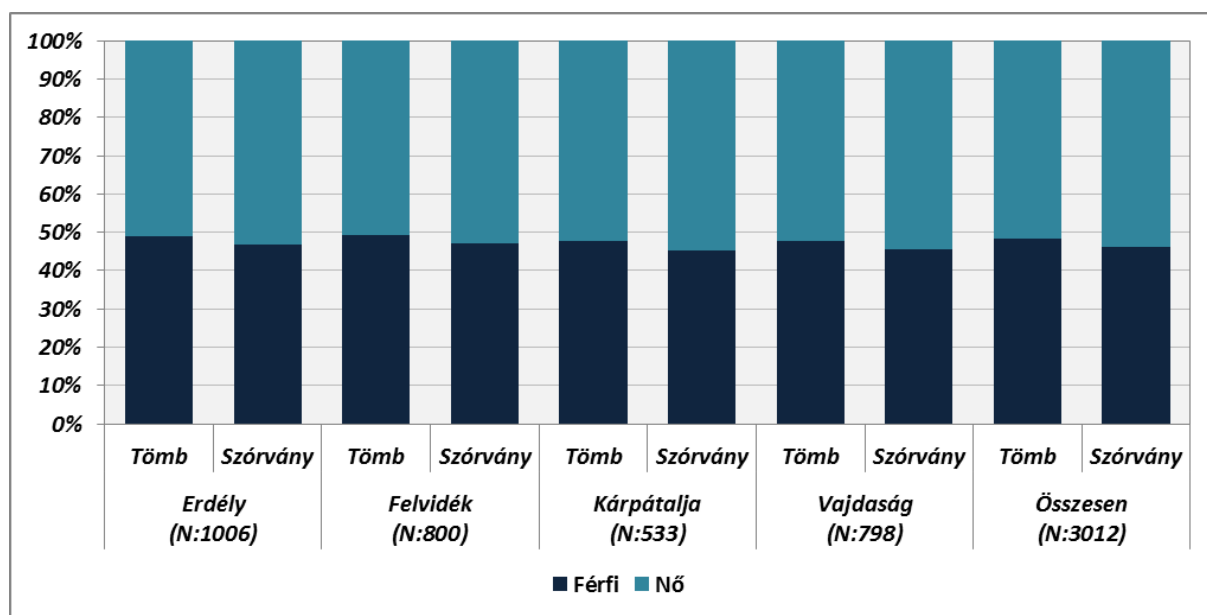

26. táblázat: *Mintanagyság régióként (Súlyozatlan adatok[!])*
forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

2. A minták összetétele nemek szerint

T-tömb Sz-szórvány	Erdély		Felvidék		Kárpátalja		Vajdaság		Összesen	
Nem	T	Sz	T	Sz	T	Sz	T	Sz	T	Sz
Férfi	354	132	220	166	147	102	249	125	970	525
%	48,8	46,5	49,2	47,0	47,4	45,1	47,6	45,5	48,4	35,1
Nő	370	150	227	187	161	123	274	150	1032	610
%	51,0	52,8	50,8	53,0	51,9	54,4	52,4	54,5	51,4	53,6
Ismeretlen	2	2	-	-	2	1	-	-	4	3
%	0,3	0,7	-	-	0,6	0,4	-	-	0,2	0,3
Összesen	726	284	447	353	310	226	523	275	2006	1138
N	1010		800		536		798		3144	

27. táblázat: A minták összetétele nemek szerint (Súlyozatlan adatok[!])
forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

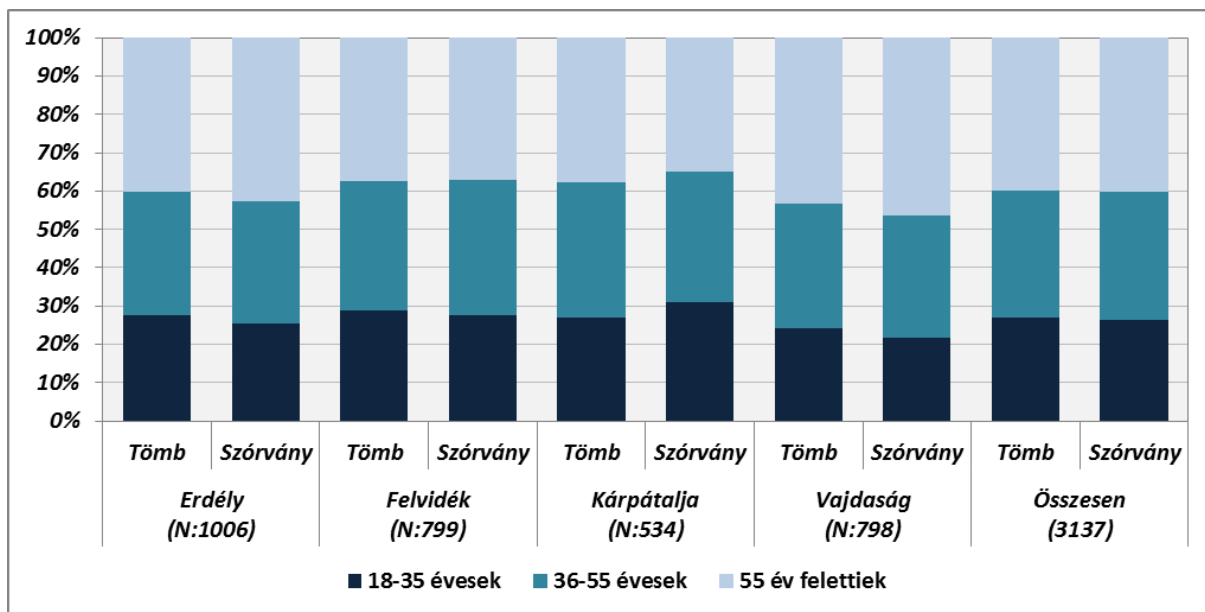
28. táblázat: A minták összetétele nemek szerint (Súlyozatlan adatok[!])
forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

3. A minták összetétele életkor szerint

	Erdély		Felvidék		Kárpátalja		Vajdaság		Összesen	
	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány
18-35	200	72	129	97	83	70	126	60	538	299
36-55	232	90	151	124	109	77	171	87	663	378
55 fölött	292	120	167	131	116	79	226	128	801	458
Nem válaszolt	2	2	-	1	2	-	-	-	4	3
Átlag	50	51	48	49	48	47	51	53	50	50

medián	48	50	46	48	46	45	50	53	48	49
Minimum	19	19	19	19	19	19	19	19	19	19
maximum	91	90	92	87	83	91	86	90	92	91
N	726	284	447	353	310	226	523	275	2006	1138

29. táblázat: A minták összetétele életkor szerint (Súlyozatlan adatok[!])
forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

30. táblázat: A minták összetétele életkor szerint (Súlyozatlan adatok[!])
forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

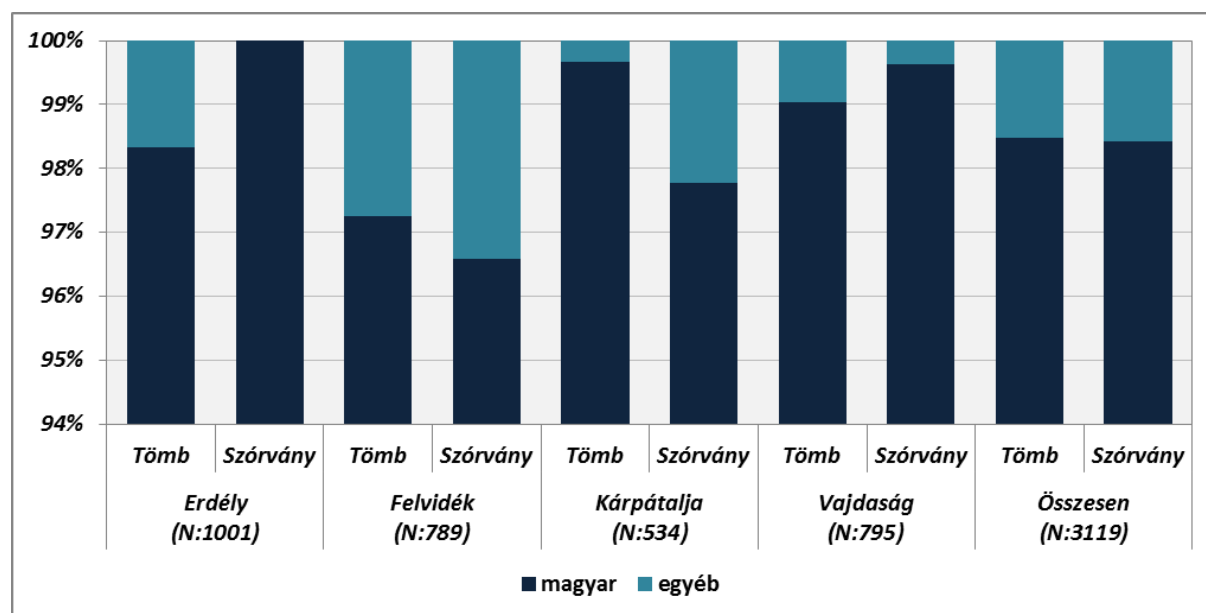
Nemzetiség, magyar és más identitások

4. A minták összetétele nemzetiség szerint

T-tömb Sz-szórvány	Erdély		Felvidék		Kárpátalja		Vajdaság		Összesen	
	T	Sz	T	Sz	T	Sz	T	Sz	T	Sz
magyar	706	283	425	340	308	220	515	274	1954	1117
többségi nemzet	7	-	6	10	1	2	2	1	16	13
német	4	-	-	-	-	-	-	-	4	-
roma	1	-	6	2	-	-	1	-	8	2
horvát/bunjevác	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
orosz	-	-	-	-	-	3	-	-	-	3
egyéb	-	-	-	-	-	-	2	-	2	-
NV	8	1	10	1	1	1	2	1	21	4
Összes	718	283	437	352	309	225	520	275	1984	1135

31. táblázat: A minták összetétele nemzetiség szerint (Súlyozatlan adatok[!])

forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

32. táblázat: A minták összetétele nemzetiség szerint (Súlyozatlan adatok[!])

forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

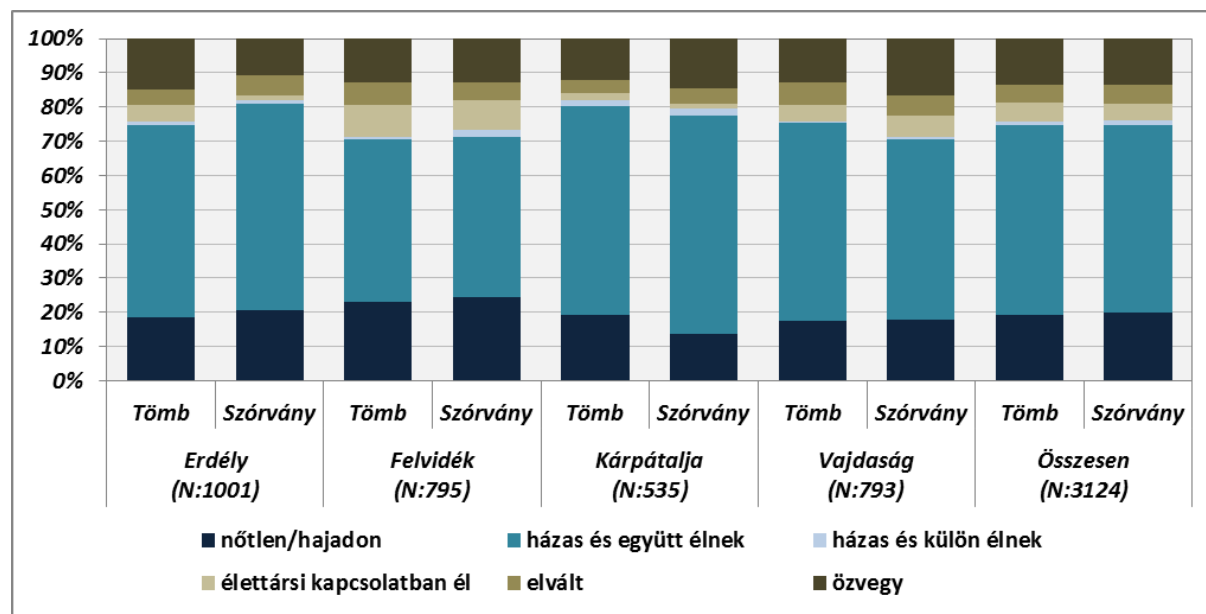
Családi állapot

5. A minták családi állapot szerinti megoszlása

T-tömb Sz-szórvány	Erdély		Felvidék		Kárpátalja		Vajdaság		Összesen	
	T	Sz	T	Sz	T	Sz	T	Sz	T	Sz
nőtlen/hajadon	133	58	102	86	60	31	91	49	386	224
házas és együtt élnek	406	170	210	166	189	143	301	144	1106	623
házas és külön élnek	7	2	3	7	5	5	2	2	17	16
élettársi kapcsolatban él	35	4	42	30	7	3	25	17	109	54
elvált	31	17	29	19	11	10	34	16	105	62
özvegy	108	30	56	45	38	33	67	45	269	153
NV	6	3	5	-	-	1	3	2	14	6
N	726	284	447	353	310	226	523	275	2006	1138

33. táblázat: A minták összetétele családi állapot szerint (Súlyozatlan adatok[!])

forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

34. táblázat: A minták összetétele családi állapot szerint (Súlyozatlan adatok[!])

forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

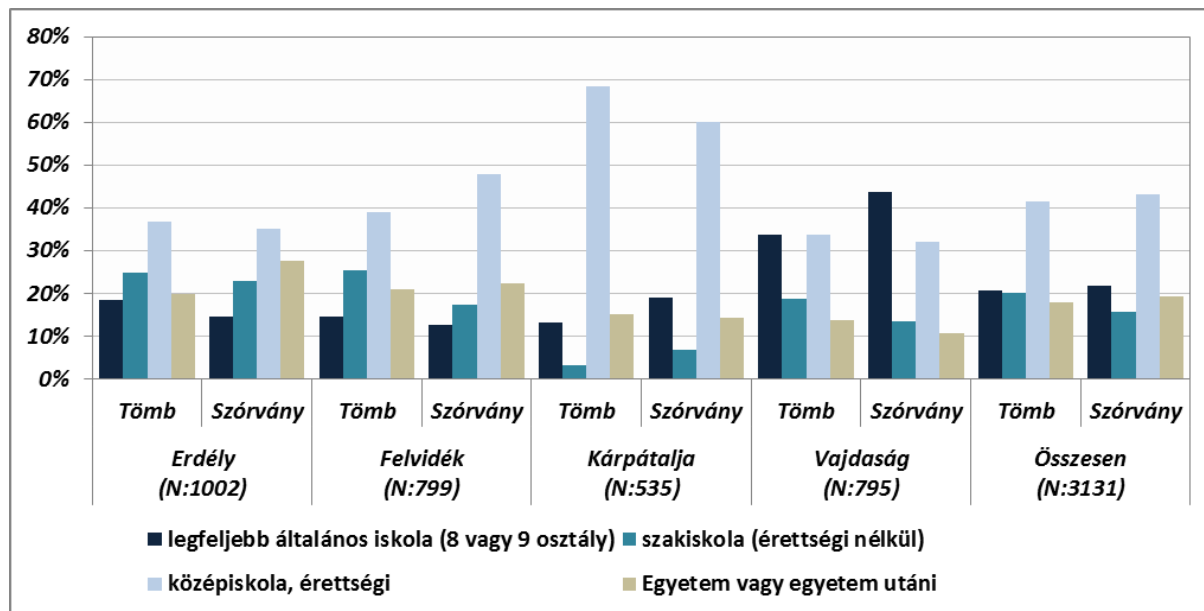
Iskolai végzettség

6. A minták iskolázottság szerinti megoszlása

T-tömb Sz-szórvány	Erdély		Felvidék		Kárpátalja		Vajdaság		Összesen	
	T	Sz	T	Sz	T	Sz	T	Sz	T	Sz
legfeljebb általános iskola (8 vagy 9 osztály)	133	41	65	44	41	43	176	120	415	248
szakiskola (érettségi nélkül)	179	65	114	61	10	15	97	37	400	178
középiskola, érettségi	265	99	174	168	212	135	176	88	827	490
Egyetem vagy egyetem utáni	142	78	94	79	47	32	72	29	355	218
NV	7	1	0	1	0	1	2	1	9	4
N	726	284	447	353	310	226	523	275	2006	1138

35. táblázat: A minták összetétele iskolázottság szerint (Súlyozatlan adatok[!])

forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

36. táblázat: A minták összetétele iskolázottság szerint (Súlyozatlan adatok[!])

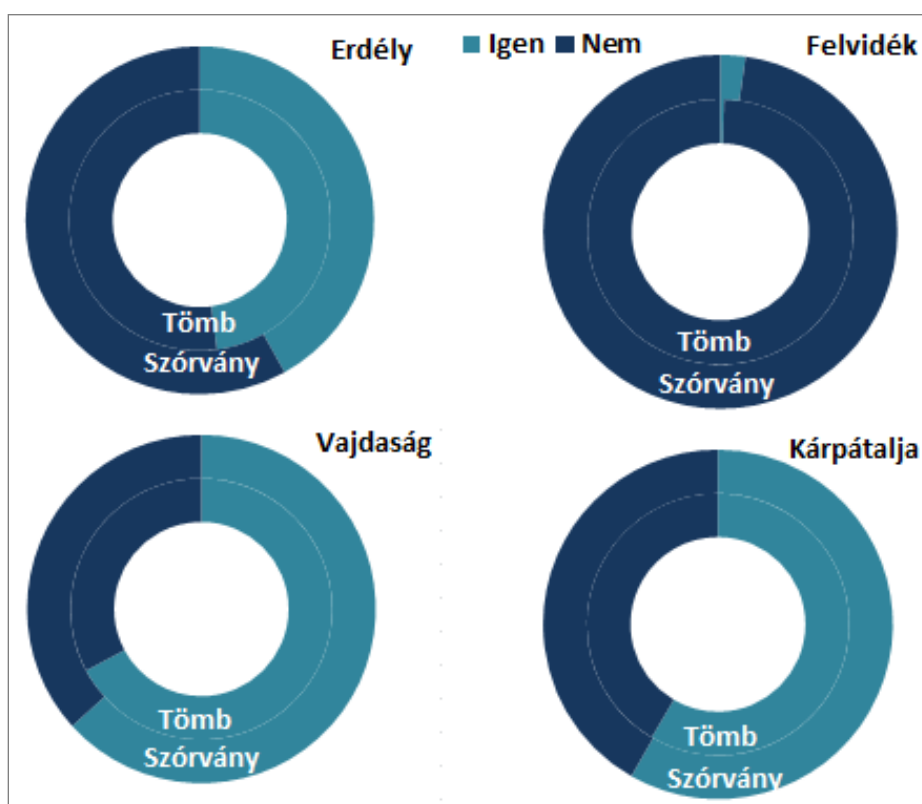
forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

Állampolgárság

7. Van-e más állampolgársága is, mint az adott országé, ahol a felmérés készült?

	Erdély		Felvidék		Kárpátalja		Vajdaság		Összesen	
	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány
Igen	343	119	2	8	156	113	350	174	851	414
Nem	373	165	438	342	111	81	171	101	1093	689
NV	10	0	7	3	43	32	2	0	62	35
N	726	284	447	353	310	226	523	275	2006	1138

37. táblázat: A minták összetétele állampolgárság szerint (Súlyozatlan adatok[!])
forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

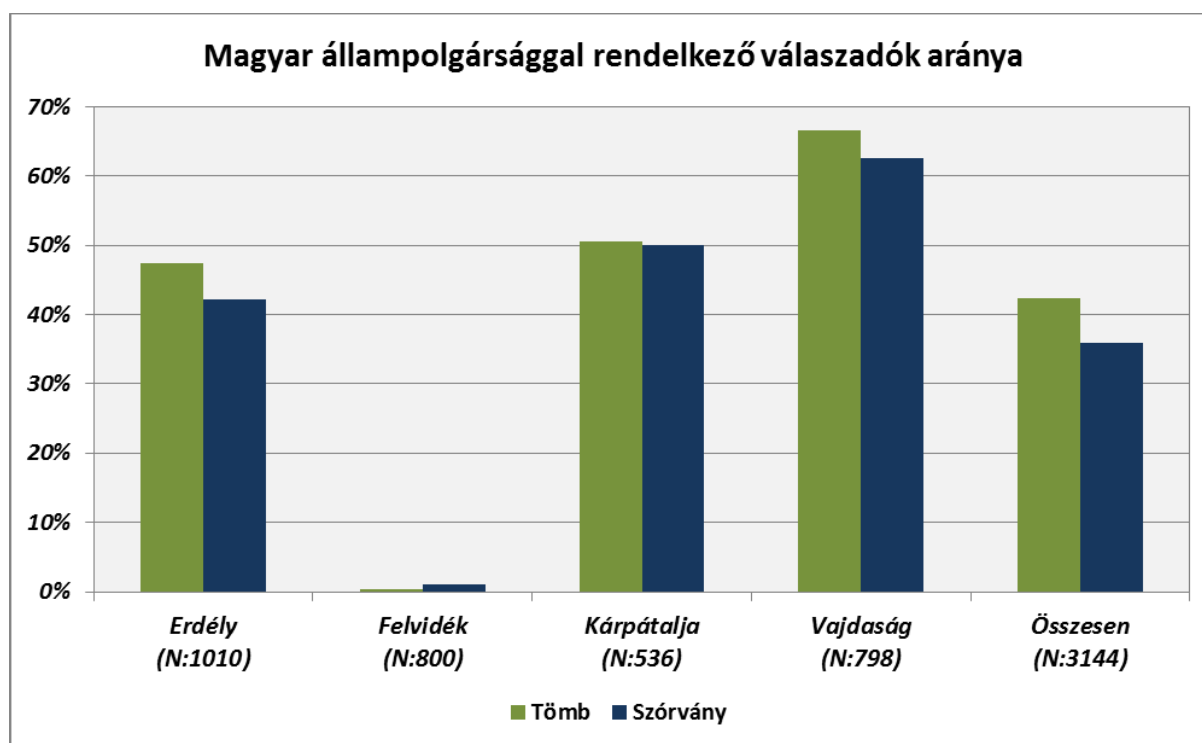

38. táblázat: A minták összetétele állampolgárság szerint (Súlyozatlan adatok[!])
forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

8. Milyen más ország állampolgárságával rendelkeznek?

T-tömb Sz-szórvány	Erdély		Felvidék		Kárpátalja		Vajdaság		Összesen	
	T	Sz	T	Sz	T	Sz	T	Sz	T	Sz
Magyar	344	120	2	4	157	113	348	172	851	409
Orosz és magyar	0	0	0		0	0	1	0	1	0
Amerikai	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
Német	0	0	0	1	0	0	0	1	0	2
Svéd	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
NV	382	164	445	346	153	113	174	102	1154	725
Összes	726	284	447	353	310	226	523	275	2006	1138

39. táblázat: A minták összetétele állampolgárság szerint (Súlyozatlan adatok[!])
forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

40. táblázat: A minták összetétele állampolgárság szerint (Súlyozatlan adatok[!])
forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

Aktivitás, foglalkozási szerkezet

9. A minták összetétele a megkérdezettek fő tevékenysége szerint

%	Erdély		Felvidék		Kárpátalja		Vajdaság		Összes	
	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány
Önálló vállalkozó	7,4	3,5%	11,9%	9,6%	4,8%	10,2%	11,3%	7,6%	9,0%	7,7%
vállalkozó, 6 vagy több alkalmazottal	0,4	0,4%	1,3%	1,1%	0,0%	0,9%	0,4%	0,4%	0,5%	0,7%
vállalkozó, 5 vagy kevesebb alkalmazottal	2,3%	2,5%	3,6%	3,4%	1,9%	3,5%	3,3%	2,2%	2,8%	2,9%
szellemi munkát végző egyéni vállalkozó (szellemi szabadfoglalkozású)	1,1%	0,0%	3,8%	2,5%	0,6%	0,9%	0,8%	0,7%	1,5%	1,1%
fizikai munkát végző egyéni vállalkozó, alkalmazottak nélkül (szerelő, asztalos, stb)	1,7%	0,7%	3,1%	2,0%	1,9%	3,1%	1,0%	0,7%	1,8%	1,6%
gazdálkodó (mezőgazdasági, erdészeti, halászat, méhészet)	1,9%	0,0%	0,0%	0,6%	0,3%	1,8%	5,9%	3,6%	2,3%	1,4%
Szellemi, irodai alkalmazott	15,3%	24,3%	18,8%	24,9%	10,6%	11,5%	13,0%	10,5%	14,8%	18,6%
felsőszintű vezető, 6 vagy több beosztottal	0,6%	0,4%	1,1%	1,1%	0,3%	1,3%	0,8%	1,5%	0,7%	1,1%
felsőszintű vezető, 5 vagy kevesebb beosztottal	0,6%	1,1%	1,1%	1,4%	0,0%	0,0%	0,6%	0,0%	0,6%	0,7%
középszintű vezető, 6 vagy több beosztottal	0,3%	0,0%	1,1%	1,7%	0,3%	0,0%	0,4%	0,7%	0,5%	0,7%
középszintű vezető, 5 vagy kevesebb beosztottal	0,4%	1,1%	0,9%	2,8%	0,3%	0,0%	0,8%	0,0%	0,6%	1,1%
felsőfokú végzettséget igénylő szellemi munkát végző alkalmazott	8,7%	9,5%	8,5%	7,6%	5,8%	7,1%	6,5%	4,4%	7,6%	7,2%
érettségit igénylő szellemi munkát végző alkalmazott	4,1%	8,5%	4,9%	9,3%	2,6%	3,1%	3,8%	3,6%	4,0%	6,5%
érettségit nem igénylő szellemi munkát végző alkalmazott	0,7%	3,9%	1,1%	0,8%	1,3%	0,0%	0,2%	0,4%	0,7%	1,3%
Alkalmazott fizikai munkás	22,9%	17,6%	24,6%	24,4%	24,5%	23,5%	23,9%	25,1%	23,8%	22,7%
beosztottal rendelkező fizikai munkás (közvetlen termelésirányító)	1,4%	1,4%	2,0%	2,3%	0,6%	2,7%	1,7%	2,2%	1,5%	2,1%

%	Erdély		Felvidék		Kárpátalja		Vajdaság		Összes	
	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány
szakmunkás (szakképesítéssel rendelkezik)	13,2%	11,6%	14,3%	10,8%	9,0%	9,3%	12,8%	11,6%	12,7%	10,9%
betanított munkás	7,4%	3,5%	8,1%	9,9%	11,6%	8,4%	7,1%	10,5%	8,1%	8,2%
segédmunkás	0,8%	1,1%	0,2%	1,4%	3,2%	3,1%	2,3%	0,7%	1,4%	1,5%
Kizárólag alkalmi munkát végez	1,1%	1,1%	1,1%	0,6%	6,5%	6,2%	2,3%	4,0%	2,2%	2,6%
alkalmi szellemi munkát végző	0,1%	0,0%	0,0%	0,3%	0,0%	1,3%	0,0%	0,7%	0,0%	0,5%
alkalmi fizikai munkát végző	1,0%	1,1%	1,1%	0,3%	6,5%	4,9%	2,3%	3,3%	2,2%	2,1%
Inaktív	51,8%	50,0%	43,4%	39,9%	53,2%	47,8%	48,9%	52,0%	49,4%	46,9%
saját jogon öregségi nyugdíjas	29,5%	31,3%	25,5%	24,6%	27,4%	26,1%	21,8%	27,3%	26,3%	27,2%
betegnyugdíjas, özvegyi nyugdíjas	5,9%	2,1%	2,7%	2,0%	2,3%	3,1%	5,9%	8,0%	4,6%	3,7%
szülési vagy gyermeknevelési szabadságon van	2,9%	1,4%	3,1%	2,5%	2,3%	2,2%	0,4%	0,7%	2,2%	1,8%
Háztartásbeli	5,6%	5,6%	0,4%	0,3%	10,0%	10,6%	9,9%	7,6%	6,3%	5,4%
tanuló, egyetemista	4,1%	6,0%	6,9%	5,9%	5,8%	4,0%	5,7%	2,2%	5,4%	4,7%
munkanélküli, segélyben részesül	0,4%	0,7%	3,4%	2,0%	0,0%	0,4%	0,8%	0,7%	1,1%	1,1%
munkanélküli, de nem részesül segélyben	3,0%	2,5%	1,1%	2,0%	5,2%	0,9%	2,9%	4,7%	2,9%	2,5%
egyéb inaktív	0,3%	0,4%	0,2%	0,6%	0,3%	0,4%	1,5%	0,7%	0,6%	0,5%
NV	1,5%	3,5%	0,2%	0,6%	0,3%	0,9%	0,6%	0,7%	0,8%	1,4%
Összes	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

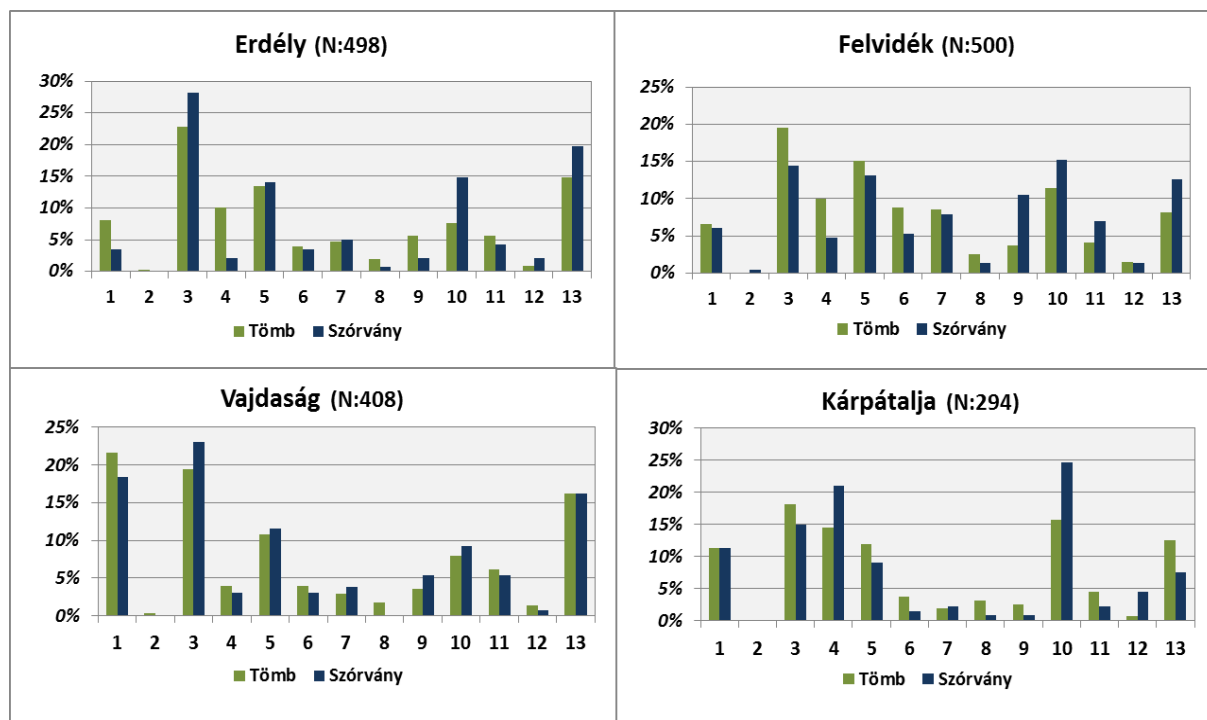
41. táblázat: A minták összetétele a megkérdezettek fő tevékenysége szerint (Súlyozatlan adatok[!])
forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

10. Milyen ágazatban dolgozik (csak akik nem inaktívak)

Ágazat	Erdély		Felvidék		Kárpátalja		Vajdaság		Összesen	
	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány
1. Mezőgazdaság	29	5	18	14	18	15	60	24	125	58
2. Bányászat	1	0	0	1	0	0	1	0	2	1
3. Ipar	81	40	53	33	29	20	54	30	217	123
4. Építőipar	36	3	27	11	23	28	11	4	97	46
5. Kereskedelem	48	20	41	30	19	12	30	15	138	77
6. Vendéglátás, turizmus	14	5	24	12	6	2	11	4	55	23
7. Szállítás, kommunikáció	17	7	23	18	3	3	8	5	51	33
8. Pénzügy	7	1	7	3	5	1	5	0	24	5
9. Közigazgatás	20	3	10	24	4	1	10	7	44	35
10. Oktatás, kutatás	27	21	31	35	25	33	22	12	105	101
11. Egészségügy	20	6	11	16	7	3	17	7	55	32

12. Magánháztartás (gyermek vagy idős felvigyázás, takarítás stb.)	3	3	4	3	1	6	4	1	12	13
13. Egyéb szolgáltatás	53	28	22	29	20	10	45	21	140	88
NT/NV	370	142	176	124	150	92	245	145	941	503
N	726	284	447	353	310	226	523	275	2006	1138

42. táblázat: A minták összetétele foglalkoztatási ágak szerint (Súlyozatlan adatok[!])
forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

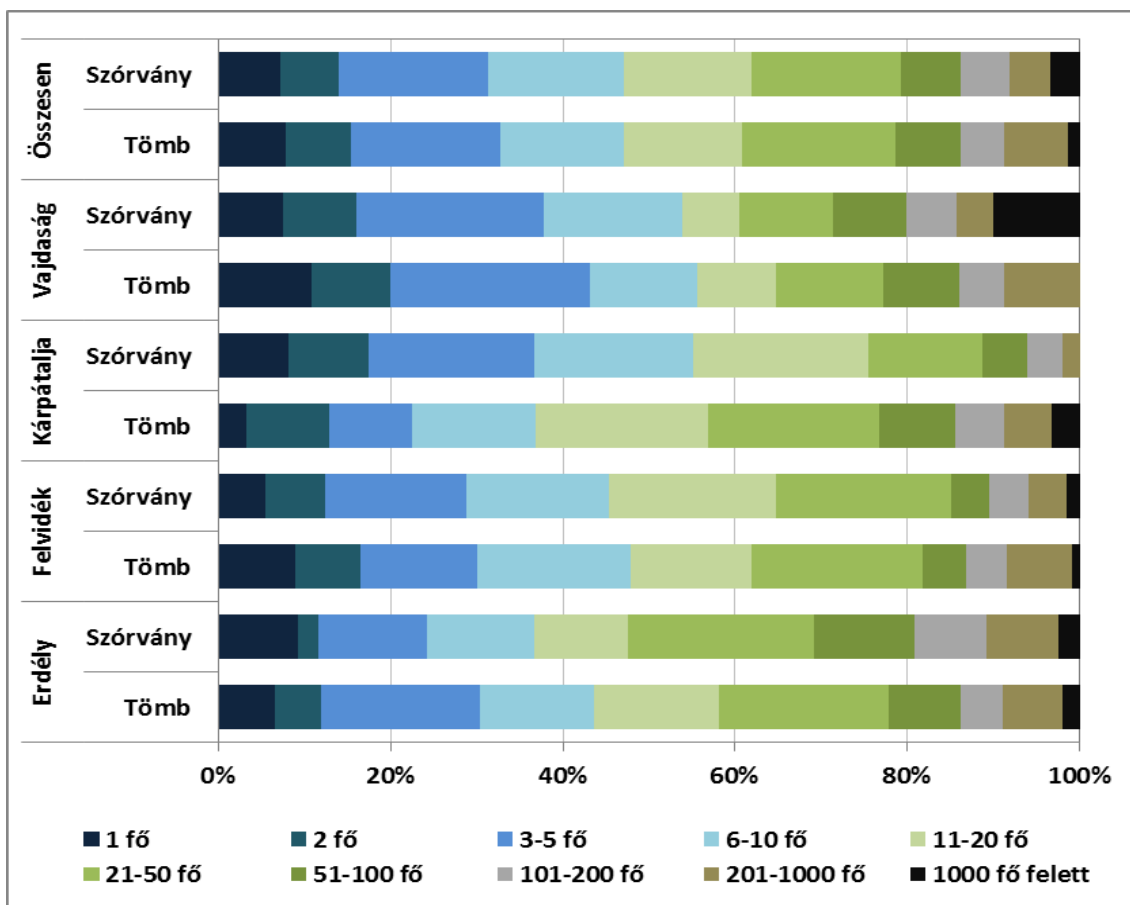
43. táblázat: A minták összetétele foglalkoztatási ágak szerint (Súlyozatlan adatok[!])
forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

Munkahely mérete, etnikai összetétele és tulajdoni formája

11. A munkahely mérete (alkalmazottak száma)

Alkalmazottak száma	Erdély		Felvidék		Kárpátalja		Vajdaság		Összesen	
	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány
1	20	11	21	11	4	8	27	9	72	39
2	16	3	18	14	12	9	23	10	69	36
3-5	56	15	32	33	12	19	58	26	158	93
6-10	40	15	42	33	18	18	31	19	131	85
11-20	44	13	33	39	25	20	23	8	125	80
21-50	60	26	47	41	25	13	31	13	163	93
51-100	25	14	12	9	11	5	22	10	70	38
101-200	15	10	11	9	7	4	13	7	46	30
201-1000	21	10	18	9	7	2	22	5	68	26
1000+	6	3	2	3	4	0	0	12	12	18
Ismeretlen	423	164	211	152	185	128	273	156	1092	600
Átlag	117	141	161	164	134	28	72	547	119	219
Medián	16	25	14	13	17	8	9	10	13	12
Minimum	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Maximum	3000	3000	12000	11000	6000	500	1000	8000	12000	11000
N	726	284	447	353	310	226	523	275	2006	1138

44. táblázat: A minták összetétele a munkahely mérete szerint (Súlyozatlan adatok!)
forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

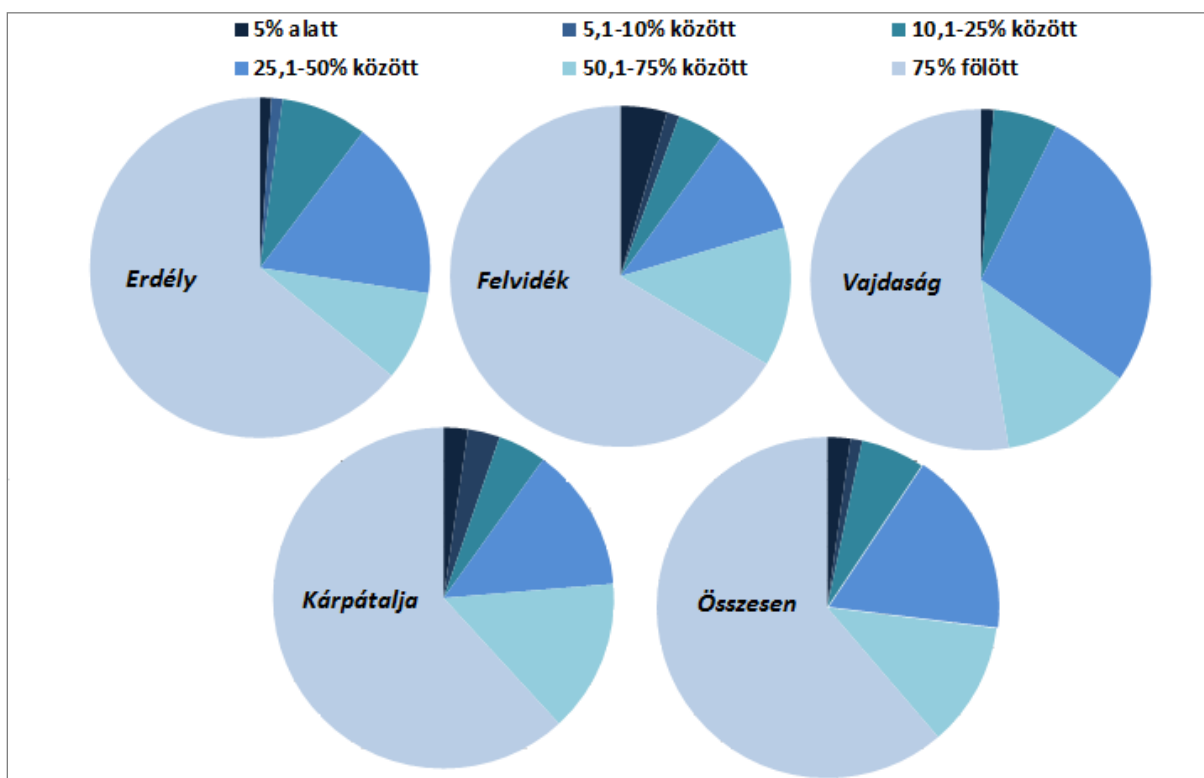

45. táblázat: A minták összetétele a munkahely mérete szerint (Súlyozatlan adatok[!])
 forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

12. A magyarok aránya a munkahelyen

	Erdély		Felvidék		Kárpátalja		Vajdaság		Összesen	
	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány
5% alatt	3	11	11	5	3	5	3	12	20	33
5,1-10% között	3	11	3	5	4	1	0	12	10	29
10,1-25% között	23	28	11	19	6	3	15	15	55	65
25,1-50% között	48	16	26	29	18	11	68	31	160	87
50,1-75% között	24	6	33	29	19	8	31	17	107	60
75% fölött	180	25	166	119	81	73	130	32	557	249
N	281	97	250	206	131	101	247	119	909	523

46. táblázat: A minták összetétele a magyarok munkahelyi aránya szerint (Súlyozatlan adatok[!])
forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

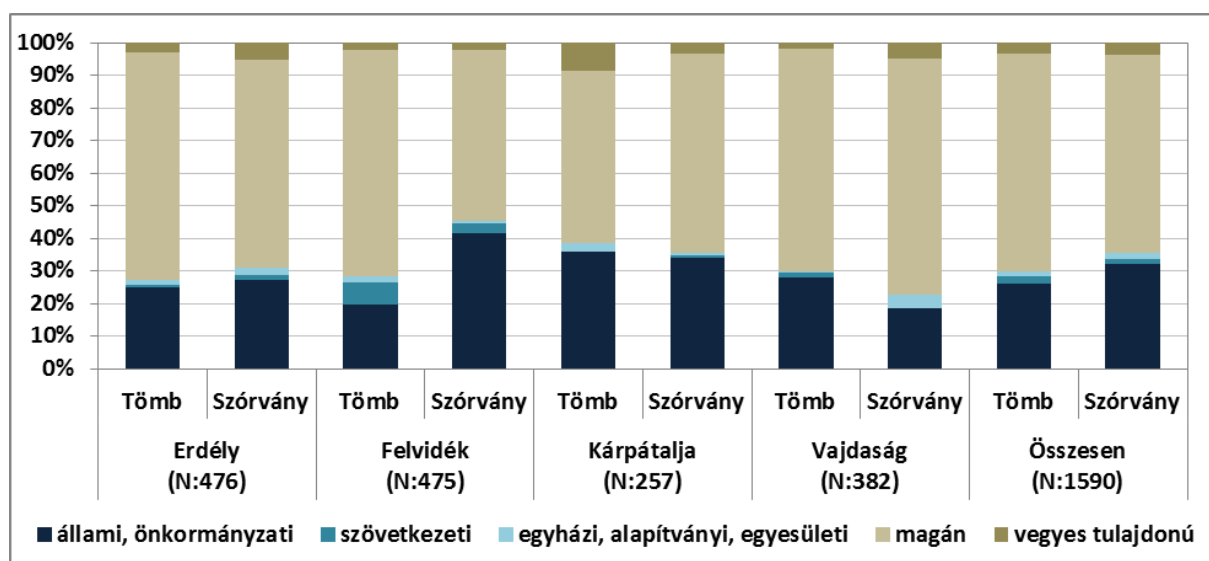

47. táblázat: A minták összetétele a magyarok munkahelyi aránya szerint (Súlyozatlan adatok[!])
forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

13. A munkahely tulajdoni formája

	Erdély		Felvidék		Kárpátalja		Vajdaság		Összesen	
	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány
állami, önkormányzati	85	37	51	91	51	39	72	23	259	190
szövetkezeti	3	2	17	6	0	1	4	0	24	9
egyházi, alapítványi, egyesületi	5	3	5	2	4	1	1	5	15	11
magán	238	86	178	114	75	70	176	90	667	360
vegyes tulajdonú	10	7	6	5	12	4	5	6	33	22
NT/NV	385	149	190	135	168	111	265	151	1008	546
N	726	284	447	353	310	226	523	275	2006	1138

48. táblázat: A minták összetétele a munkahely tulajdoni formája szerint (Súlyozatlan adatok!])
forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

49. táblázat: A minták összetétele a munkahely tulajdoni formája szerint (Súlyozatlan adatok!])
forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

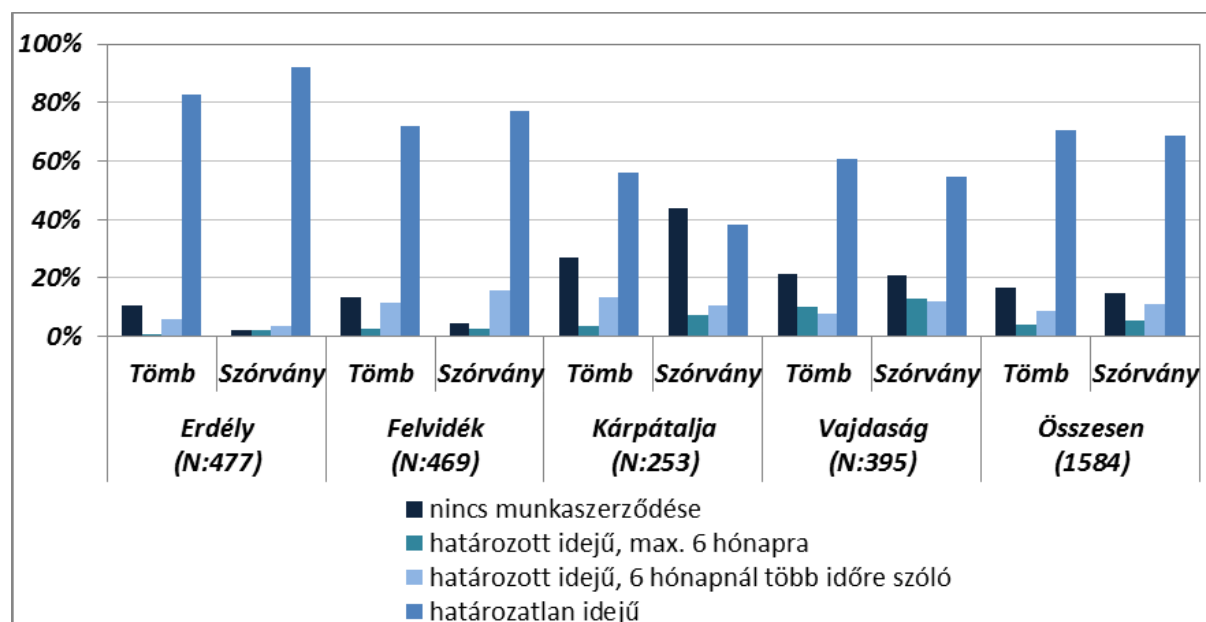
Munka és jövedelem

14. A munkaszerződés típusa

	Erdély		Felvidék		Kárpátalja		Vajdaság		Összesen	
	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány
nincs munkaszerződése	35	3	34	10	38	49	56	26	163	88
határozott idejű, max. 6 hónapra	3	3	7	6	5	8	26	16	41	33
határozott idejű, 6 hónapnál több időre szóló	20	5	29	34	19	12	20	15	88	66
határozatlan idejű	280	128	181	168	79	43	158	68	698	407
NT/NV	388	145	196	135	169	114	263	150	1016	544
N	726	284	447	353	310	226	523	275	2006	1138

50. táblázat: A minták összetétele a munkaszerződés típusa szerint (Súlyozatlan adatok[!])

forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

51. táblázat: A minták összetétele a munkaszerződés típusa szerint (Súlyozatlan adatok[!])

forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

15. Átlagosan hány órát dolgozik hetente a fő munkájában

	Erdély	Felvidék	Kárpátalja	Vajdaság	Összesen
kevesebb, mint 5	0.7%	0.7%	0.7%	1.0%	0.8%
6-10	2.7%	3.3%	2.1%	2.1%	2.6%
11-20	2.0%	1.5%	5.0%	2.3%	2.5%
21-40	62.6%	55.1%	44.8%	47.6%	53.5%

41-60	27.6%	34.5%	40.2%	39.3%	34.7%
61-80	3.4%	3.7%	6.8%	6.2%	4.8%
több, mint 80	1.1%	1.3%	0.4%	1.5%	1.1%
N	446	461	281	389	1577

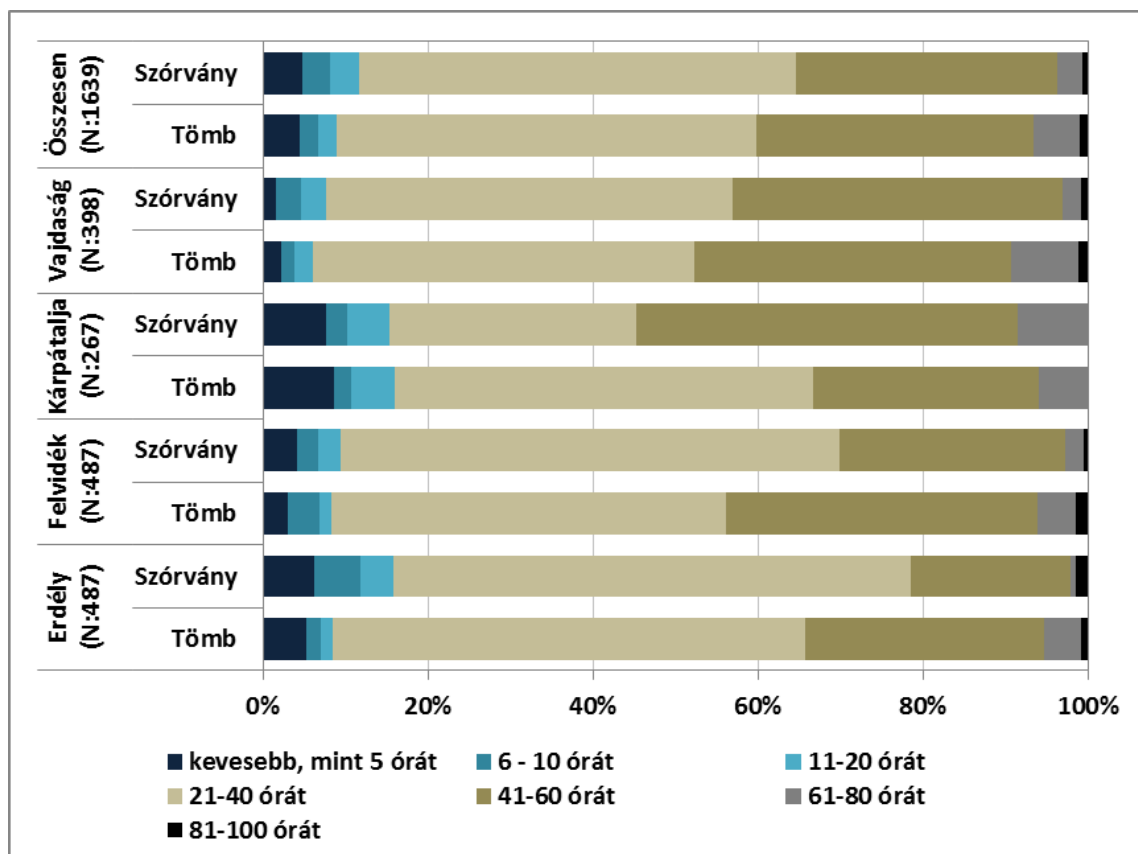
52. táblázat: A minták összetétele a fő munkával töltött átlagos heti munkaóra szerint (Súlyozatlan adatok[!])

forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

Átlagosan hány órát dolgozik hetente a fő munkájában	Erdély		Felvidék		Kárpátalja		Vajdaság		Összesen	
	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány
kevesebb, mint 5 órát	18	9	8	9	13	9	6	2	45	29
6 - 10 órát	6	8	10	6	3	3	4	4	23	21
11-20 órát	5	6	4	6	8	6	6	4	23	22
21-40 órát	196	91	126	135	76	35	124	64	522	325
41-60 órát	99	28	100	61	41	54	103	52	343	195
61-80 órát	15	1	12	5	9	10	22	3	58	19
81-100 órát	3	2	4	1	-	-	3	1	10	4
Ismeretlen	384	139	183	130	160	109	255	145	982	523
N	726	284	447	353	310	226	523	275	2006	1138

53. táblázat: A minták összetétele a fő munkával töltött átlagos heti munkaóra szerint (Súlyozatlan adatok[!])

forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

54. táblázat: A minták összetétele a fő munkával töltött átlagos heti munkaóra szerint (Súlyozatlan adatok[!])

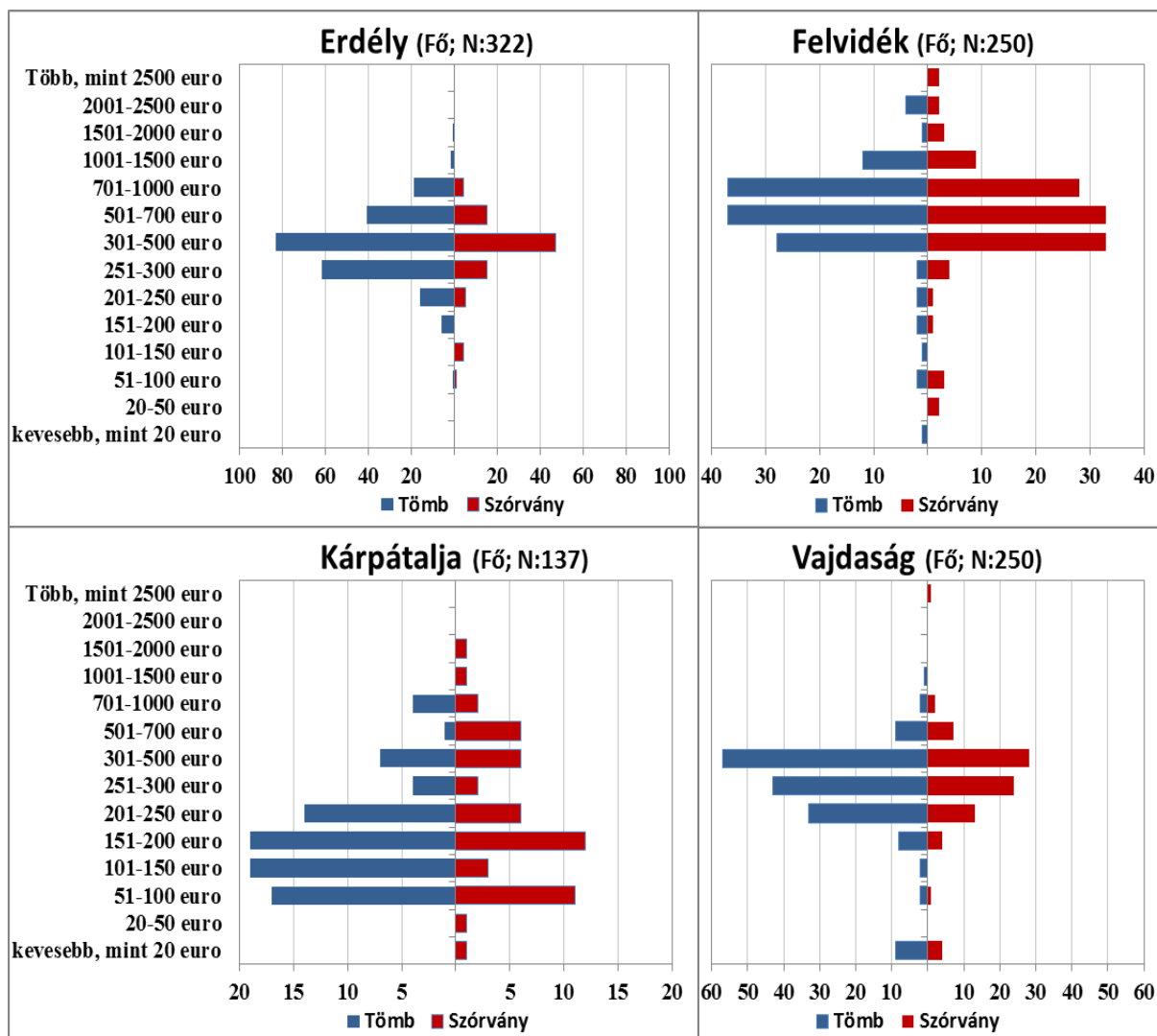
forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

16. A fő munkából származó havi nettó jövedelem, euróba átszámolva (nyílt kérdés)

euro	Erdély		Felvidék		Kárpátalja		Vajdaság		Összesen	
	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány
kevesebb mint 20	-	-	1	-	-	1	9	4	10	5
20-50	-	-	-	2	-	1	-	-	-	3
51-100	1	1	2	3	17	11	2	1	22	16
101-150	-	4	1	-	19	3	2	-	22	7
151-200	6	-	2	1	19	12	8	4	35	17
201-250	16	5	2	1	14	6	33	13	65	25
251-300	62	15	2	4	4	2	43	24	111	45
301-500	83	47	28	33	7	6	57	28	175	114
501-700	41	15	37	33	1	6	9	7	88	61
701-1000	19	4	37	28	4	2	2	2	62	36
1001-1500	2	-	12	9	-	1	1	-	15	10
1501-2000	1	-	1	3	-	1	-	-	2	4
2001-2500	-	-	4	2	-	-	-	-	4	2
több mint 2500	-	-	-	2	-	-	-	1	-	3
NV	495	193	318	232	225	174	357	191	1395	790
N	726	284	447	353	310	226	523	275	2006	1138

55. táblázat: A minták összetétele a fő munkából származó havi nettó jövedelem nagysága szerint (Súlyozatlan adatok[!])

forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

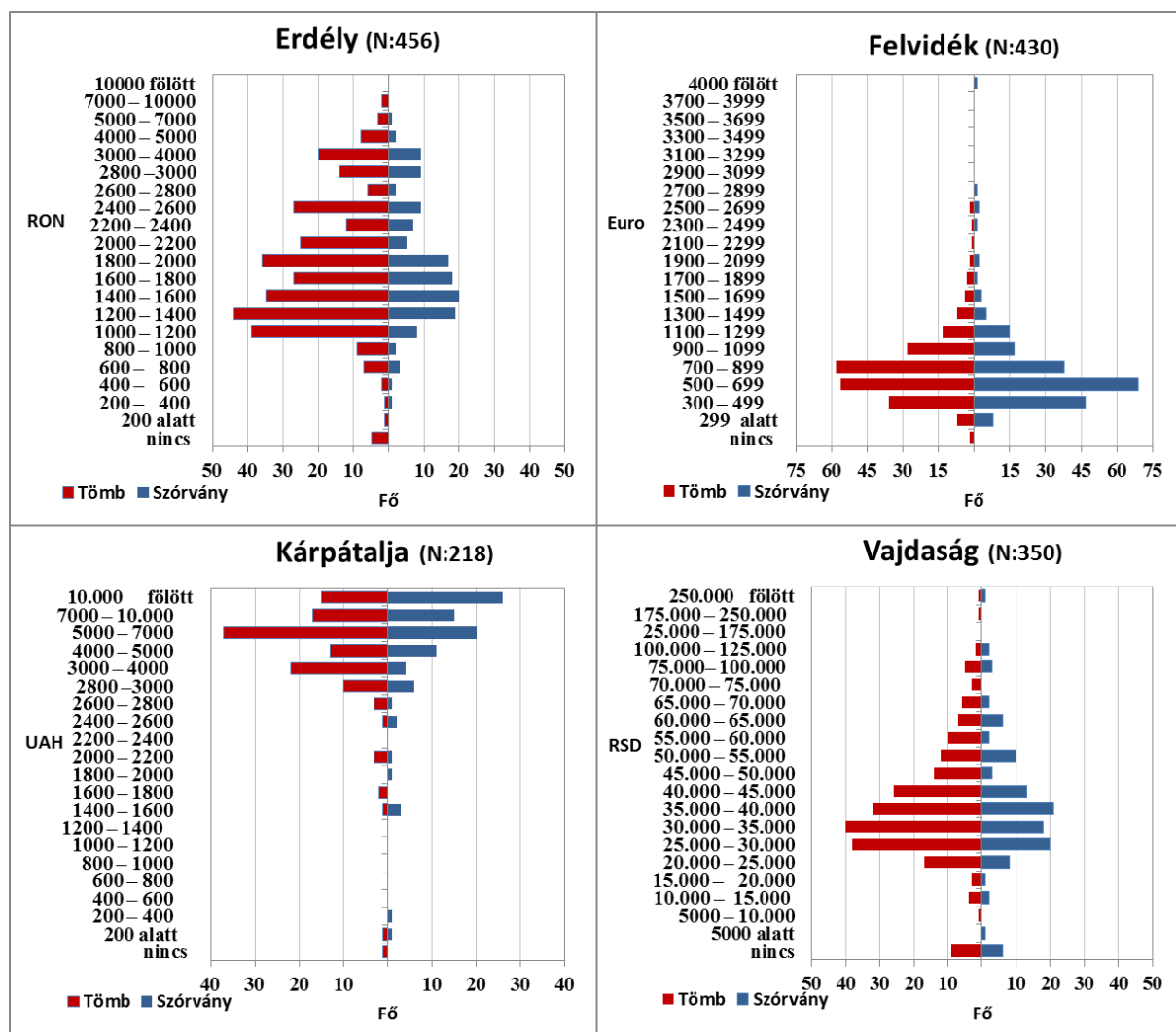
56. táblázat: A minták összetétele a fő munkából származó havi nettó jövedelem nagysága szerint (Súlyozatlan adatok[!])

17. A fő munkából származó havi nettó jövedelem (jövedelmi kategóriák, akik az előző kérdésre nem válaszoltak)

T-tömb Sz-szórvány	Erdély (RON)		T-tömb Sz-szórvány	Felvidék (Euro)		T-tömb Sz-szórvány	Kárpátalja (UAH)		T-tömb Sz-szórvány	Vajdaság (RSD)	
	T	Sz		T	Sz		T	Sz		T	Sz
nincs semmilyen jövedelmük	5	-	nincs semmilyen jövedelmük	2	-	nincs semmilyen jövedelmük	1	-	nincs semmilyen jövedelmük	9	6
kevesebb, mint 200	1	-	kevesebb, mint 299	7	8	kevesebb, mint 200	1	1	kevesebb, mint 5000	-	1
200 – 400	1	1	300 – 499	36	47	200 – 400	-	1	5000 – 10.000	1	-
400 – 600	2	1	500 – 699	56	69	400 – 600	-	-	10.000 – 15.000	4	2
600 – 800	7	3	700 – 899	58	38	600 – 800	-	-	15.000 – 20.000	3	1
800 – 1000	9	2	900 – 1099	28	17	800 – 1000	-	-	20.000 – 25.000	17	8
1000 – 1200	39	8	1100 – 1299	13	15	1000 – 1200	-	-	25.000 – 30.000	38	20
1200 – 1400	44	19	1300 – 1499	7	5	1200 – 1400	-	-	30.000 – 35.000	40	18
1400 – 1600	35	20	1500 – 1699	4	3	1400 – 1600	1	3	35.000 – 40.000	32	21
1600 – 1800	27	18	1700 – 1899	3	1	1600 – 1800	2	0	40.000 – 45.000	26	13
1800 – 2000	36	17	1900 – 2099	2	2	1800 – 2000	0	1	45.000 – 50.000	14	3
2000 – 2200	25	5	2100 – 2299	1	-	2000 – 2200	3	1	50.000 – 55.000	12	10
2200 – 2400	12	7	2300 – 2499	1	1	2200 – 2400	-	-	55.000 – 60.000	10	2
2400 – 2600	27	9	2500 – 2699	2	2	2400 – 2600	1	2	60.000 – 65.000	7	6
2600 – 2800	6	2	2700 – 2899	-	1	2600 – 2800	3	1	65.000 – 70.000	6	2
2800 –3000	14	9	2900 – 3099	-	-	2800 –3000	10	6	70.000 – 75.000	3	-
3000 – 4000	20	9	3100 – 3299	-	-	3000 – 4000	22	4	75.000– 100.000	5	3
4000 – 5000	8	2	3300 – 3499	-	-	4000 – 5000	13	11	100.000 – 125.000	2	2
5000 – 7000	3	1	3500 – 3699	-	-	5000 – 7000	37	20	25.000 – 175.000	-	-
7000 – 10000	2	-	3700 – 3999	-	-	7000 – 10.000	17	15	175.000 – 250.000	1	-
10000 fölött	-	-	4000 fölött	-	1	10.000 fölött	15	26	250.000 fölött	1	1
88 – NT	2	3	88 – NT	7	2	88 – NT	2	1	88 – NT	8	4
99 – NV	401	148	99 – NV	220	141	99 – NV	182	133	99 – NV	284	152
Összes	726	284		447	353		310	226		523	275

57. táblázat: A minták összetétele a fő munkából származó havi nettó jövedelem nagysága szerint (Súlyozatlan adatok[!])

forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

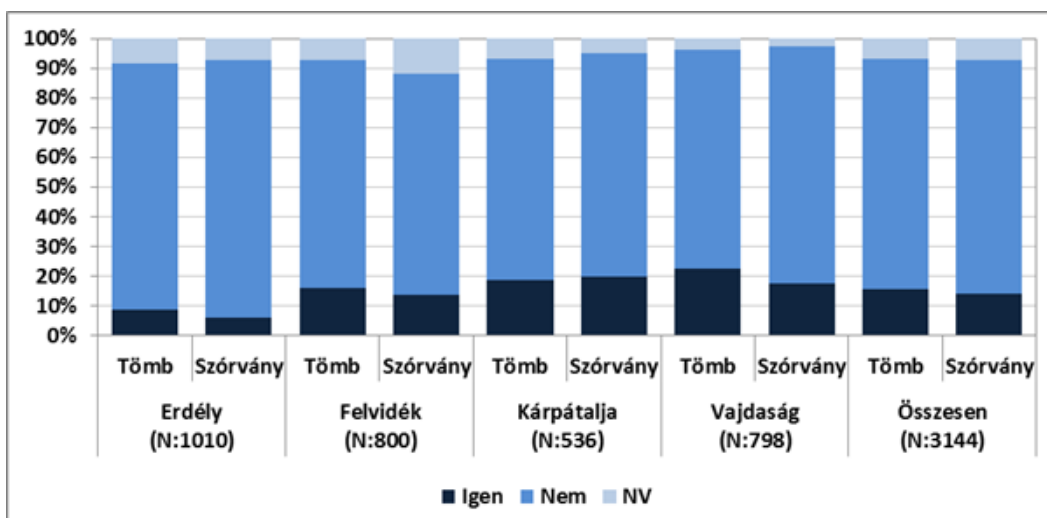
58. táblázat: A minták összetétele a fő munkából származó havi nettó jövedelem nagysága szerint (Súlyozatlan adatok[!])

forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

18. Végez-e kiegészítő munkát?

	Erdély		Felvidék		Kárpátalja		Vajdaság		Összesen	
	Tömb	Szörvány	Tömb	Szörvány	Tömb	Szörvány	Tömb	Szörvány	Tömb	Szörvány
Igen	63	17	72	48	58	45	118	48	311	158
Nem	601	246	342	263	231	170	386	220	1560	899
NV	62	21	33	42	21	11	19	7	135	81
Összes	726	284	447	353	310	226	523	275	2006	1138

59. táblázat: A minták összetétele kiegészítő munkavégzés szerint (Súlyozatlan adatok[!])
forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

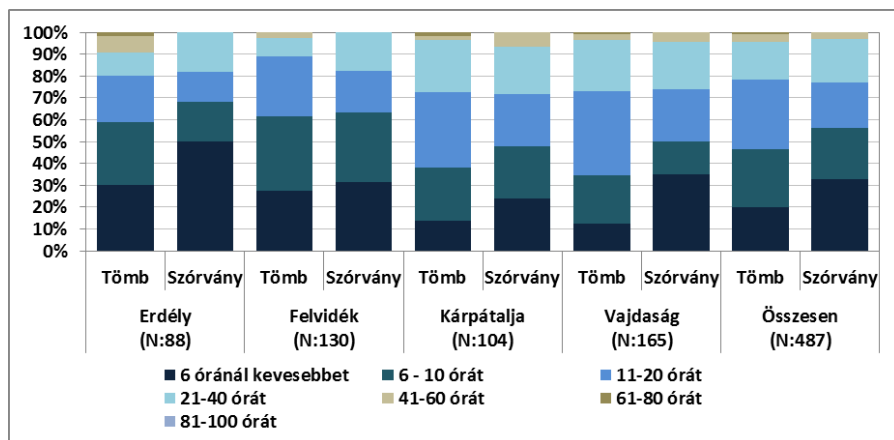
60. táblázat: A minták összetétele kiegészítő munkavégzés szerint (Súlyozatlan adatok[!])
forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

19. Átlagosan hány órát dolgozik hetente a kiegészítő munkájában?

	Erdély		Felvidék		Kárpátalja		Vajdaság		Összesen	
	Tömb	Szörvány	Tömb	Szörvány	Tömb	Szörvány	Tömb	Szörvány	Tömb	Szörvány
6 óránál kevesebbet	20	11	20	18	8	11	15	16	63	56
6 - 10 órát	19	4	25	18	14	11	26	7	84	40
11-20 órát	14	3	20	11	20	11	46	11	100	36
21-40 órát	7	4	6	10	14	10	28	10	55	34
41-60 órát	5	-	2	-	1	3	3	2	11	5
61-80 órát	1	-	-	-	1	-	1	-	3	-
81-100 órát	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ismeretlen	660	262	374	296	252	180	404	229	1690	967
N	726	284	447	353	310	226	523	275	2006	1138

61. táblázat: A minták összetétele a kiegészítő munkával töltött átlagos heti munkaóra szerint (Súlyozatlan adatok[!])

forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

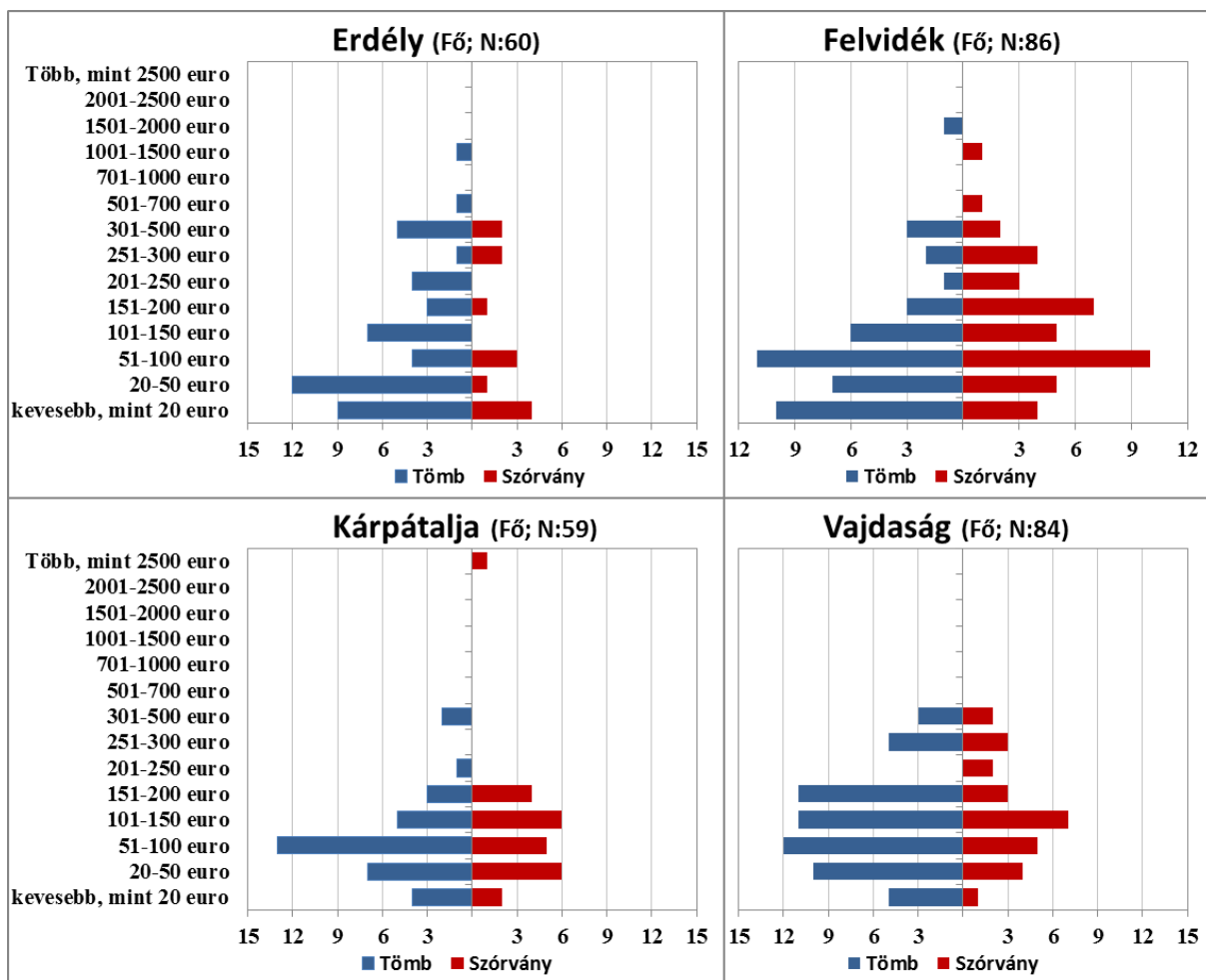
62. táblázat: A minták összetétele a kiegészítő munkával töltött átlagos heti munkaóra szerint
(Súlyozatlan adatok[!])
 forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

20. A kiegészítő munkából származó havi nettó jövedelem, euróba átszámolva

Euro	Erdély		Felvidék		Kárpátalja		Vajdaság		Összesen	
	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány	Tömb	Szórvány
kevesebb mint 20	9	4	10	4	4	2	5	1	28	11
20-50	12	1	7	5	7	6	10	4	36	16
51-100	4	3	11	10	13	5	12	5	40	23
101-150	7	-	6	5	5	6	11	7	29	18
151-200	3	1	3	7	3	4	11	3	20	15
201-250	4	-	1	3	1	-	-	2	6	5
251-300	1	2	2	4	-	-	5	3	8	9
301-500	5	2	3	2	2	-	3	2	13	6
501-700	1	-	-	1	-	-	-	-	1	1
701-1000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1001-1500	1	-	-	1	-	-	-	-	1	1
1501-2000	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-
2001-2500	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
több mint 2500	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
NV	679	271	403	311	275	202	466	248	1823	1032
N	726	284	447	353	310	226	523	275	2006	1138

63. táblázat: A minták összetétele a kiegészítő munkából származó havi nettó jövedelem nagysága szerint (Súlyozatlan adatok[!])

forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

64. táblázat: A minták összetétele a kiegészítő munkából származó havi nettó jövedelem nagysága szerint (Súlyozatlan adatok[!])

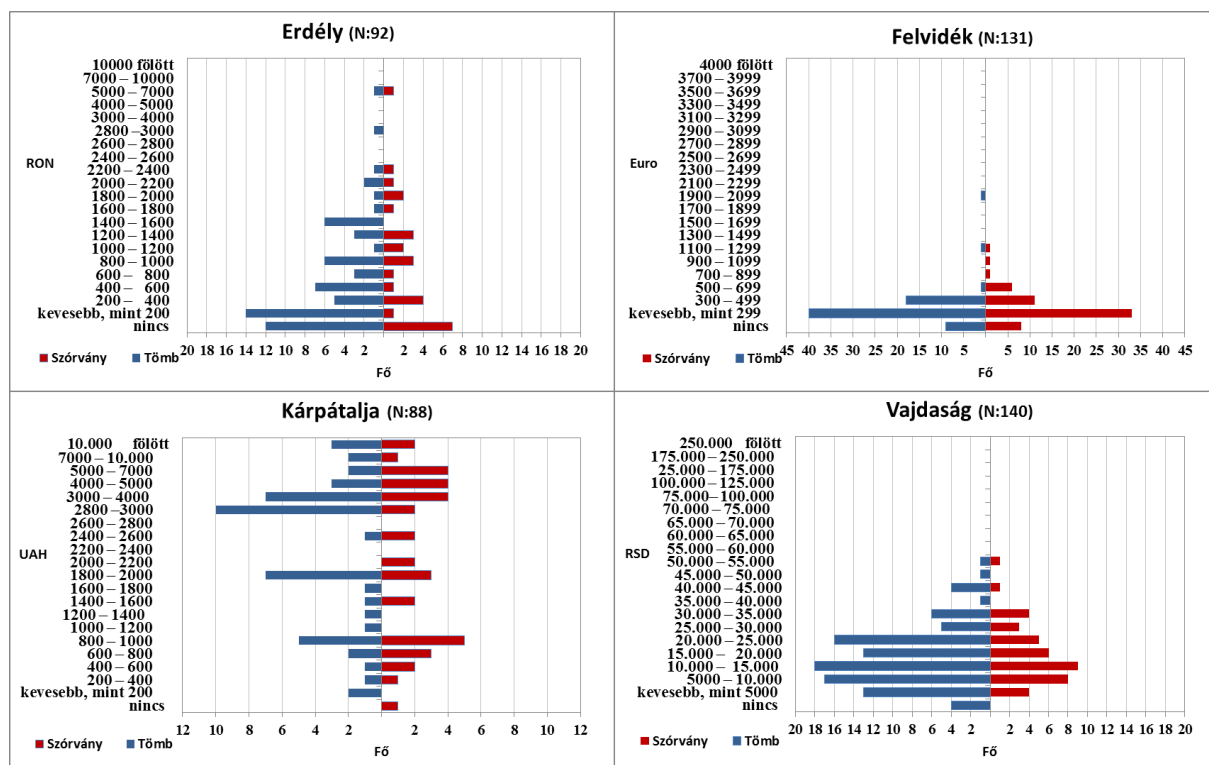
forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

21. A kiegészítő munkából származó havi nettó jövedelem (jövedelmi kategóriák, akik az előző kérdésre nem válaszoltak)

T-tömb Sz-szórvány	Erdély (RON)		T-tömb Sz-szórvány	Felvidék (Euro)		T-tömb Sz-szórvány	Kárpátalja (UAH)		T-tömb Sz-szórvány	Vajdaság (RSD)	
	T	Sz		T	Sz		T	Sz		T	Sz
nincs semmilyen jövedelmük	12	7	nincs semmilyen jövedelmük	9	8	nincs semmilyen jövedelmük	-	1	nincs semmilyen jövedelmük	4	-
kevesebb, mint 200	14	1	kevesebb, mint 299	40	33	kevesebb, mint 200	2	-	kevesebb, mint 5000	13	4
200 – 400	5	4	300 – 499	18	11	200 – 400	1	1	5000 – 10.000	17	8
400 – 600	7	1	500 – 699	1	6	400 – 600	1	2	10.000 – 15.000	18	9
600 – 800	3	1	700 – 899	-	1	600 – 800	2	3	15.000 – 20.000	13	6
800 – 1000	6	3	900 – 1099	-	1	800 – 1000	5	5	20.000 – 25.000	16	5
1000 – 1200	1	2	1100 – 1299	1	1	1000 – 1200	1	-	25.000 – 30.000	5	3
1200 – 1400	3	3	1300 – 1499	-	-	1200 – 1400	1	-	30.000 – 35.000	6	4
1400 – 1600	6	-	1500 – 1699	-	-	1400 – 1600	1	2	35.000 – 40.000	1	-
1600 – 1800	1	1	1700 – 1899	-	-	1600 – 1800	1	-	40.000 – 45.000	4	1
1800 – 2000	1	2	1900 – 2099	1	-	1800 – 2000	7	3	45.000 – 50.000	1	-
2000 – 2200	2	1	2100 – 2299	-	-	2000 – 2200	-	2	50.000 – 55.000	1	1
2200 – 2400	1	1	2300 – 2499	-	-	2200 – 2400	-	-	55.000 – 60.000	-	-
2400 – 2600	-	-	2500 – 2699	-	-	2400 – 2600	1	2	60.000 – 65.000	-	-
2600 – 2800	-	-	2700 – 2899	-	-	2600 – 2800	-	-	65.000 – 70.000	-	-
2800 – 3000	1	-	2900 – 3099	-	-	2800 – 3000	10	2	70.000 – 75.000	-	-
3000 – 4000	-	-	3100 – 3299	-	-	3000 – 4000	7	4	75.000 – 100.000	-	-
4000 – 5000	-	-	3300 – 3499	-	-	4000 – 5000	3	4	100.000 – 125.000	-	-
5000 – 7000	1	1	3500 – 3699	-	-	5000 – 7000	2	4	25.000 – 175.000	-	-
7000 – 10000	-	-	3700 – 3999	-	-	7000 – 10.000	2	1	175.000 – 250.000	-	-
10000 fölött	-	-	4000 fölött	-	-	10.000 fölött	3	2	250.000 fölött	-	-
88 – NT	3	-	88 – NT	3	-	88 – NT	3	-	88 – NT	6	5
99 – NV	659	256	99 – NV	374	292	99 – NV	257	188	99 – NV	418	229
Összes	726	284	Összes	447	353	Összes	310	226	Összes	523	275

65. táblázat: A minták összetétele a kiegészítő munkából származó havi nettó jövedelem nagysága szerint (Súlyozatlan adatok[!])

forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

66. táblázat: A minták összetétele a kiegészítő munkából származó havi nettó jövedelem nagysága szerint (Súlyozatlan adatok!)

forrás: NSKI 2018 – Kárpát-medencei nagymintás felmérés

2.2.2. Az egyes külhoni nemzetrészek sajátosságai

E fejezet elemzése a nagymintás kísérleti felmérés szinte minden kérdéscsoportjára kiterjed, igyekszik egy teljes áttekintést nyújtani. Az itt bemutatott kimutatásokban közölt adatok súlyozottak. E kimutatások minden nemzetrész adatát összevetik.

Az eredmények megmutatták, hogy igen nagy különbségek vannak az egyes nemzetrészek eredményei között. Mindez számos érdekes és újszerű elemzésre termet lehetőséget a jövőben a külhoni magyarságra irányulóan.

Alapmegoszlások

A lekérdezett népesség szocio-demográfiai háttérét elemezve megállapítható, hogy valamennyi régió esetében a nők kissé felülreprezentáltak a kutatásban. A minták korcsoportok szerinti összetételéről elmondható, hogy minden régióban legnagyobb arányt az idős, 55 év fölötti korcsoport teszi ki, legkisebb arányban pedig a fiatal, 18-35 év közötti korosztály van képviselve. Családi állapotukat tekintve a kárpátaljai, vajdasági és erdélyi válaszadók több mint fele házas, Felvidéken és Magyarországon valamivel kevesebb mint a megkérdezett felére igaz ez.

1. táblázat: mintanagyság régióként (forrás: NSKI 2018–19)

Régió	Erdély	Felvidék	Magyarország	Kárpátalja	Vajdaság
Mintanagyság	1010	800	1018	605	800

2. táblázat A minták összetétele nemek szerint (forrás: NSKI 2018–19)

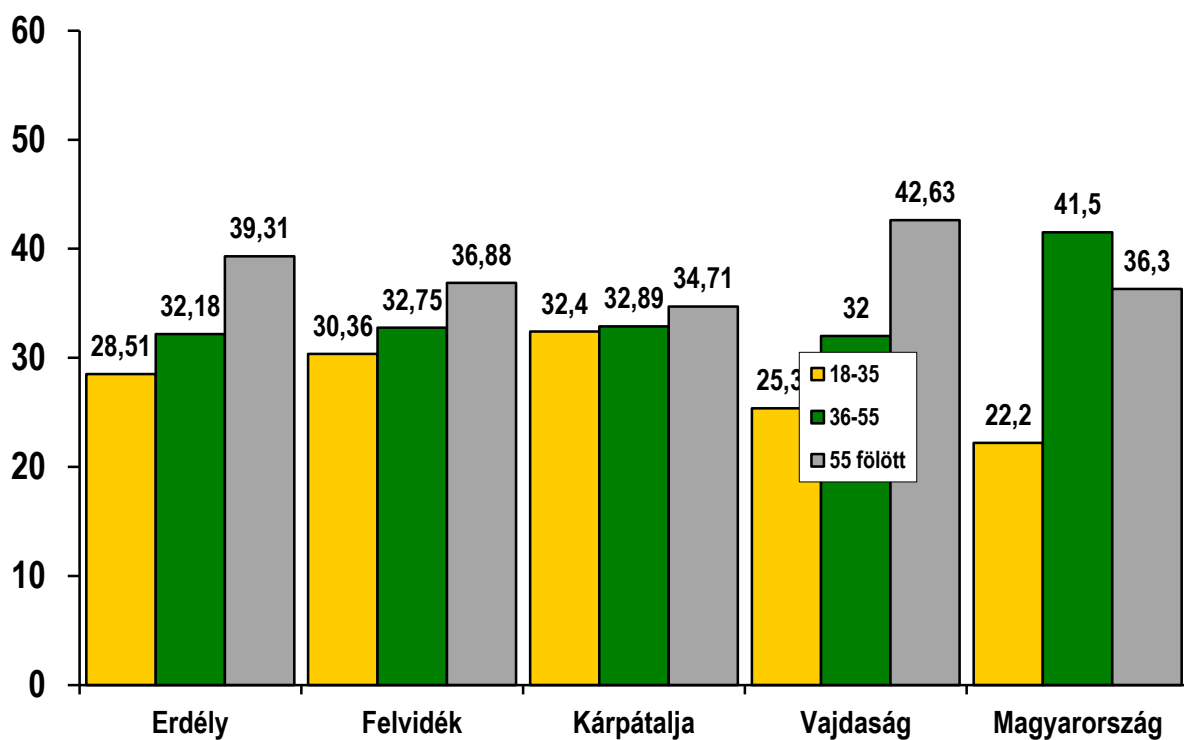
Nem	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpáta.	Vajdaság
Férfi	48,3%	48,3%	44,4%	46,7%	47,0%
Nő	51,7%	51,7%	55,6%	53,3%	53,0%
N	1006	800	1018	602	800

3. táblázat A minták családi állapot szerinti megoszlása (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalja	Vajdaság
nőtlen/hajadon	18,9%	23,5%	17%	17,5%	17,5%
házas és együtt élnek	57,0%	47,0%	47,8%	60,5%	55,9%
házas és külön élnek	0,9%	1,3%	1%	1,8%	0,5%
élettársi kapcsolatban él	3,9%	9,0%	8,8%	2,5%	5,4%

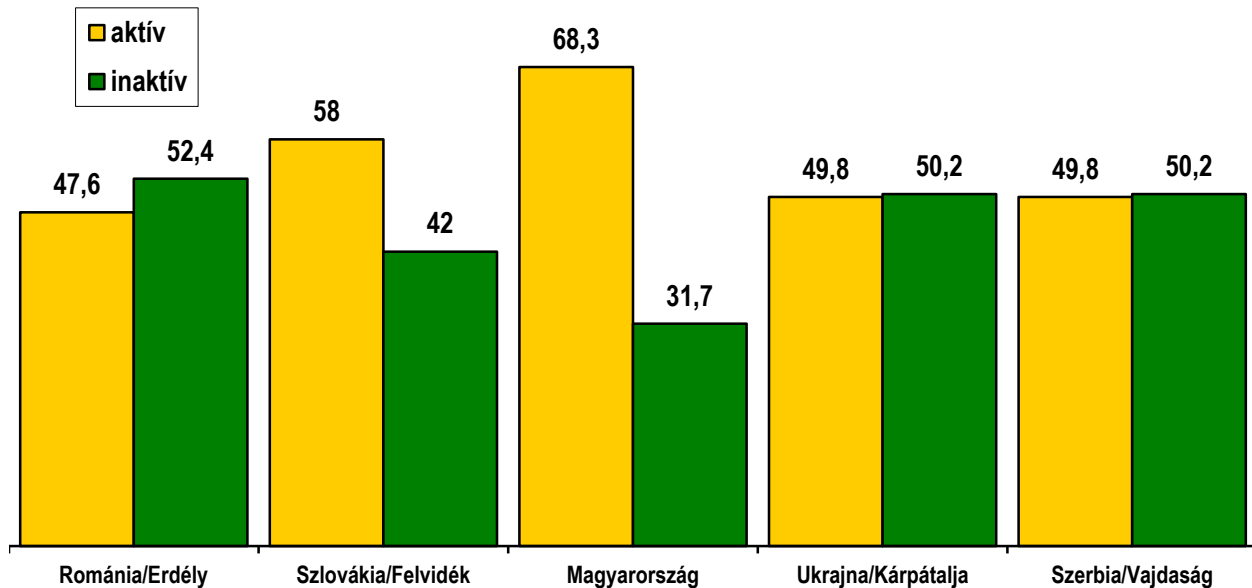
	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalja	Vajdaság
elvált	4,8%	6,0%	13,9	4,1%	6,3%
özvegy	13,7%	12,6%	11,%	13,2%	14,0%
<i>NV</i>	<i>0,9%</i>	<i>0,6%</i>	<i>0,3%</i>	<i>0,3%</i>	<i>0,5%</i>
N	1010	800	1018	605	800

1. ábra A minták összetétele életkor szerint (%)(forrás: NSKI 2018–19)

Aktivitás, foglalkozási szerkezet

2. ábra: A magyarok gazdasági aktivitás szerinti megoszlása régióként (Erdély N=989, Felvidék N=797, Magyarország N=1005, Kárpátalja N=602, Vajdaság N=797) (forrás: NSKI 2018–19)

A gazdasági aktivitásra vonatkozó adatok azt mutatják, hogy a nem Európai Uniói országok (Ukrajna és Szerbia) mellett Erdélyben is meghaladja az ötven százalékot az inaktív magyar felnőttek aránya, míg Felvidéken (58%) és Magyarországon (68,3%) a gazdaságilag aktív válaszadók vannak többségben.

4. táblázat Az inaktív válaszadók részletes bontásban (%) (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyarország	Kárpátalja	Vajdaság
saját jogon öregségi nyugdíjas	68	65,7	76,2	57,6	60,8
betegnyugdíjas, özvegyi nyugdíjas					
szülési vagy gyermeknevelési szabadságon van	4,8	6,9	6,3	4,3	1
Háztartásbeli	11	0,9	1,9	19,5	18,3
tanuló, egyetemista	9,1	15,5	7,5	10,9	9

	Erdély	Felvidék	Magyarország	Kárpátalja	Vajdaság
munkanélküli, segélyben részesül	6,6	10,2	6,3	6,9	8,5
munkanélküli, de nem részesül segélyben					
egyéb inaktív	0,6	0,9	1,9	0,7	2,5
N	518	335	319	302	400

Az *inaktív*ak jelentős részét valamennyi régióban a nyugdíjasok teszik ki, a vizsgált Uniós tagországok mindegyikében arányuk hatvanöt százalék fölött van (2. ábra). A *munkanélküliek* (segélyben részesülőkkel együtt) részaránya hasonlóan hat százalék körül mozog az erdélyi, magyarországi és kárpátaljai mintában, Vajdaságban nyolc és fél, Felvidéken pedig meghaladja a tíz százalékot. A tagországok viszonylatában magas a *háztartásbeliek* aránya Kárpátalján és Vajdaságban, ez a deklarálnál magasabb munkanélküliségi arányra enged következtetni körükben.

A vizsgált régiók közül a *szülési vagy gyermeknevelési szabadságon lévő válaszadók* aránya feltűnően alacsony Vajdaságban (1%).

5. táblázat A minták megoszlása gazdasági aktivitás szempontjából régióként.
(forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyarország	Kárpátalja	Vajdaság
vállalkozó	13,6	18,8	11,7	16	20,2
alkalmazott	86,4	81,2	88,3	84	79,8
N	471	462	686	300	397

Valamennyi régióban a foglalkoztatott népesség túlnyomó többsége alkalmazottként dolgozik, a vállalkozó magyarok aránya meglepő módon legmagasabb Vajdaságban (minden ötödik aktív felnőtt), és legalacsonyabb Magyarországon, ahol kevéssel haladja meg a tíz százalékot. Ha az alkalmazott válaszadók helyzetét egy kicsit részletesebb bontásban szemléljük, azt láthatjuk, hogy valamennyi régióban magas arányban vannak közöttük a szak- és betanított munkások (x-ik táblázat).

6. táblázat A minták összetétele a megkérdezettek fő tevékenysége szerint (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalj a	Vajdaság

	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalj a	Vajdas ág
Önálló vállalkozó					
vállalkozó, 6 vagy kevesebb alkalmazottal	0,4	1,3	0.4%	0,3	0,4
vállalkozó, 5 vagy kevesebb alkalmazottal	2,4	3,5	2.6%	3	2,9
szellemi munkát végző egyéni vállalkozó (szellemi szabadfoglalkozású)	0,8	3,3	2.5%	1,2	0,8
fizikai munkát végző egyéni vállalkozó, alkalmazottak nélkül (szerelő, asztalos, stb)	1,4	2,6	2%	2,7	0,9
gazdálkodó (mezőgazdasági, erdészet, halászat, méhészet)	1,4	0,3	0,5	0,8	5,1
Szellemi, irodai alkalmazott					
felsőszintű vezető, 6 vagy több beosztottal	0,5	1,1	0.3%	0,8	1
felsőszintű vezető, 5 vagy kevesebb beosztottal	0,7	1,3	0.1%	-	0,4
középszintű vezető, 6 vagy több beosztottal	0,2	1,4	0.4%	0,2	0,5
középszintű vezető, 5 vagy kevesebb beosztottal	0,6	1,8	1%	0,2	0,5
felsőfokú végzettséget igénylő szellemi munkát végző alkalmazott	9,1	8,2	8.4%	6,1	5,8
érettségig igénylő szellemi munkát végző alkalmazott	5,5	6,9	14.8%	3,3	3,8
érettségig nem igénylő szellemi munkát végző alkalmazott	1,6	1	1.8%	0,7	0,3
Alkalmazott fizikai munkás					
beosztottal rendelkező fizikai munkás (közvetlen termelésirányító)	1,4	2,1	0.9%	1,5	2
szakmunkás (szakképesítéssel rendelkezik)	13	12,8	23.9%	8,6	12,7
betanított munkás	6,5	8,9	5.9%	10,8	8,3
segédmunkás	0,9	0,8	1.7%	3,3	1,8
Kizárólag alkalmi munkát végez					

	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalj a	Vajdas ág
alkalmi szellemi munkát végző	0,1	0,1	0.2%	0,8	0,3
alkalmi fizikai munkát végző	1	0,8	1%	5,5	2,6
Inaktív					
saját jogon öregségi nyugdíjas	30,6	25,2	20.7%	26,2	23,8
betegnyugdíjas, özvegyi nyugdíjas	5	2,4	3.5%	2,7	6,6
szülési vagy gyermeknevelési szabadságon van	2,5	2,9	2%	2,2	0,5
Háztartásbeli	5,8	0,4	0.6%	9,8	9,2
tanuló, egyetemista	4,8	6,5	2.4%	5,5	4,5
munkanélküli, segélyben részesül	0,5	2,8	1.5%	0,2	0,8
munkanélküli, de nem részesül segélyben	2,9	1,5	0.5%	3,3	3,5
egyéb inaktív	3	0,4	0.6%	0,3	1,3
N	989	797	1005	602	797

7. táblázat A gazdaságilag aktív válaszadók százalékos megoszlása foglalkozási ágazatok szerint (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalja	Vajdaság
Mezőgazdaság	6,6	5,6	3,7	10,3	20
Bányászat	0,2	0,2	0,6	-	0,3
Ipar	22	17,3	14,7	17,1	20,8
Ipar+Építőipar	8	7,9	13,7	18,2	3,8
Kereskedelem	14,4	14,2	14,9	10,6	11,4
Vendéglátás, turizmus	3,7	7,2	8,1	2,4	3,8
Szállítás, kommunikáció	5	8,6	7,1	4,1	3
Pénzügy	1,8	2	5,7	2,1	1,3
Közigazgatás	5	7,4	4	1,4	4,3
Oktatás, kutatás	9,2	13,1	8,1	18,5	7,8
Egészségügy	5,9	5,4	4,9	2,1	6,1

	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalja	Vajdaság
Magánháztartás (gyermek idősfelvigyázás, takarítás stb.)	0,5	1,4	0,6	0,7	1
Egyéb szolgáltatás	17,6	9,7	14	12,7	16,5
N	437	444	686	292	395

A foglalkozási ágazatok közül valamennyi régióban az *ipar* dominanciája rajzolódik ki (ábra), a többi vizsgált országhoz képest pedig Kárpátalján szembetűnően felülreprezentáltak a válaszadók az építőiparban.

A *mezőgazdaság* tekintetében jelentős különbség mutatkozik a tagállamok, illetve Vajdaság és Kárpátalja között. Míg a tagállamok közül Erdélyben foglalkoznak legtöbben mezőgazdasággal (6,6%), addig Kárpátalján ez az arány meghaladja a tíz százalékot, Vajdaságban pedig az ipar mellett a mezőgazdaság válik a másik meghatározó ágazattá, hiszen minden ötödik személynek biztosít megélhetést.

A *kereskedelem* területén kevésbé markáns a különbség, de megfigyelhető a Európai Unió tagsággal rendelkező országok előnye, akárcsak a turizmus és vendéglátás területén annyi különbséggel, hogy Erdélyben Vajdasághoz és Kárpátaljához hasonlóan alacsony arányban dolgoznak a válaszadók ebben az ágazatban.

Főként az állam által működtetett ágazatok közül érdekesen alakul az *oktatás és kutatás* területe, hiszen a kárpátaljai magyarok körében a foglalkoztatottak arányát tekintve ugyanolyan jelentős ágazatnak bizonyul (18,5%), mint az ipar, illetve építőipar. A vizsgált régiók közül még Felvidéken dolgoznak tíz százalék fölött (13,1%) ezen a területen, a többi esetben kevesebb, mint a megkérdezett tíz százaléka foglalkozik oktatással, kutatással. Vajdaságban dolgoznak legtöbben az egészségügy területén (6,1%), a közigazgatás területén pedig a felvidékiek állnak a legjobban (7,1%), Kárpátalján pedig alig haladja meg a közigazgatásban foglalkoztatottak aránya az egy százalékot.

A *pénzügy* területén valamennyi régióban alacsonynak mondható a magyarok aránya, hiszen alig egy-két százalék körül forog. Magyarország kiemelkedik ugyan a többi vizsgált terület közül, de ott is csupán a megkérdezettek 5,7%-a válaszolja, hogy ebben az ágazatban dolgozik.

8. A munkahely mérete szerinti százalékos megoszlások (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyarország	Kárpátalja	Vajdaság
1	7,3%	7,3%	-	6,7	10
2-25	51,7	58,8	-	62,1	55,3
26-50	16,5	17,2	-	14,6	10,2
51-100	9,2	4,8	-	7,1	8,6
101-200	5,9	4,6	-	4,3	5,4
201-1000	7,3	6,2	-	3,6	7,3
1000+	2,1	1,1	-	1,6	3,2
N	424	437	-	253	429

A vizsgált régiókban a foglalkoztatottak több mint fele a magánszektorban dolgozik, olyan munkahelyen, ahol az alkalmazottak száma nem haladja meg a huszonötöt, és a munkatársak több mint háromnegyede szintén magyar nemzetiségű. A magánszektor mellett az állami, önkormányzati szférában vannak jelen magasabb arányban a válaszadók: Kárpátalján minden és Felvidéken majdnem minden harmadik, Erdélyben minden, Vajdaságban pedig majdnem minden negyedik megkérdezett válaszolta, hogy az állami, önkormányzati szférához tartozó állást tölt be.

A vizsgált régiókban átlagosan inkább elégedettek a válaszadók jelenlegi munkahelyükkel: a tagállamoknál hetesnél nagyobb, Kárpátalja és Vajdaság esetében hat és fél az elégedettség kapcsán mért átlagpontoszám.

9. táblázat A munkahellyel kapcsolatos elégedettség átlagai régióként. (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalja	Vajdaság
Átlag	7,6	7,4	7,6	6,5	6,5
Szórás	1,8	2,2	1,8	2,1	2,6
Valid N	466	454	683	292	395

10. táblázat A magyar alkalmazottak aránya a munkahelyen (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Kárpátalja	Vajdaság
5% alatt	1,9	2,6	2,6	2,1
5-10%	5,8	3,1	5,6	4,9

	Erdély	Felvidék	Kárpátalja	Vajdaság
11-25%	14,4	7,7	6	9,1
26-50%	17,7	14,1	15,8	30,1
51-75%	8,3	15,9	12	14,6
75% fölött	51,8	56,8	58,1	39,2
N	361	391	234	329

11. táblázat A munkahely tulajdoni formája szerinti százalékos megoszlások (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Kárpátalja	Vajdaság
Állami, önkormányzati	25,6	29,9	33,6	24,7
Szövetkezeti	1,1	4,8	0,7	1
Egyházi, alapítványi, egyesületi	1,7	1,5	2,4	1,6
Magán	68,1	61,5	54,9	69,8
Vegyes tulajdonú	3,6	2,3	8,5	2,9
N	476	475	295	384

Munka és jövedelem

12. táblázat A munkaszerződés típusa szerinti százalékos megoszlások (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalja	Vajdaság
nincs munkaszerződése	8%	8,8%	10%	35,2%	21%
határozott idejű, max. 6 hónapra	1,1%	1,8%	4,6%	4,6%	11%
határozott idejű, 6 hónapnál több időre szóló	5,3%	12,6%	9,9%	11,3%	8,7%
határozatlan idejű	85,6%	76,8%	75,6%	48,9%	59,3%
Valid N	452	444	686	284	381

Az Európai Unió országokban 10% vagy ennél kevesebb az olyan aktív lakosság aránya, akinek nincs munkaszerződése, ezzel szemben Vajdaságban minden 5-ik személy munkaszerződés nélkül dolgozik, Kárpátalján pedig a megkérdezettek több mint egyharmadára igaz ugyanez.

13. táblázat A fő munkahelyen hetente átlagosan ledolgozott órák száma (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalja	Vajdaság
kevesebb, mint 5	0,5%	0,7%	0,1%	0,7%	1,0%
6-10	2,7%	2,9%	3,3%	2,2%	2,1%
11-20	2,0%	1,1%	1,5%	5%	2,3%
21-40	62,5%	56,1%	85,8%	44,2%	47,7%
41-60	27,8%	34,4%	9,1%	40,6%	39,7%
61-80	3,4%	3,8%	0,1%	7,2%	6,2%
több, mint 80	1,1%	1,1%	-	-	1%
Valid N	443	453	669	278	388
Átlag	42,87	42,55	39,08	43,02	44,35

A vizsgált régiók közül Magyarországon a megkérdezettek átlagosan kevesebb, mint negyven órát dolgoznak hetente fő munkájukban, Vajdaságban pedig - ahol legmagasabb az átlag - hetente kicsivel több mint negyvennégy órát töltenek munkával a válaszadók. Magyarországon a munkavállalók kevesebb mint tíz százaléka dolgozik hetente többet, mint negyven óra, szemben a többi vizsgált régióval, ahol jóval magasabb ez az arány, így Kárpátalján és Vajdaságban közel fele a válaszadóknak többet dolgozik negyven óránál.

Jövedelmek

A külhoni magyarok anyagi helyzetének alapos megvizsgálása érdekében a munkajövedelem és a háztartás teljes jövedelmének mérése mellett a kutatásban kitértünk a mellékjövedelmek, a tőketulajdonból és a mezőgazdasági terület-alapú támogatásokból származó bevételek vizsgálatára is. Az eredményeket a továbbiakban az összehasonlítás érdekében euróban közöljük a 2018 októberében aktuális, helyi árfolyamok használatával.

A munkajövedelmek tekintetében jelentős eltérések mutatkoznak úgy az uniós tagállamok, mint a tagállamok és Kárpátalja meg Vajdaság között. A kárpátaljai magyarok a havi munkajövedelmek tekintetében a legszegényebbeknek számítanak a vizsgált régiók között, átlagosan 242 euróból élnek, miközben a felvidéki magyarok átlagosan több mint ennek a háromszorosából, 742 euróból gazdálkodnak havonta. Felvidéket sorban Magyarország követi 596 eurós átlaggal, majd Erdély következik 426 euróval, Vajdaságban pedig a válaszadók átlagosan 321 eurót keresnek havonta. Valamennyi régió esetében magasak a szórásértékek is, amik jelentős jövedelemegyenlőtlenségekről árulkodnak.

Ahogy az ábra is jelzi, valamennyi régióban jelentősen elmaradnak az *átlagnyugdíjak* az aktív lakosság átlagjövedelmeitől ezzel is jelezve, hogy a jövedelemegyenlőtlenségek az időskorral tovább nőnek.

14. táblázat Fő munkájából származó havi jövedelem euróban (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalja	Vajdaság
kevesebb, mint 20 euro	-	0,3	-	1,2	
21-50 euro	-	0,5	-	2	0,3
51-100 euro	0,7	0,3	0,2	15,2	1,2
101-150 euro	0,5	0,5	0,2	16	0,9
151-200 euro	1,2	0,3	1,4	27	5,6
201-250 euro	5,7	0,5	1,6	9,8	20,5
251-300 euro	19,7	1,3	1,4	8,6	61,5
301-500 euro	44,8	21,7	32,7	5,3	-
501-700 euro	18,4	31,1	36,4	13,1	8,1

	Erdély	Felvidék	Magyaró.	Kárpátalja	Vajdaság
701-1000 euro	8,5	29,8	17,8	1,6	1,9
1001-1500 euro	0,5	11,1	8,2	-	
1501-2000 euro	-	2,5	-	-	
2001-2500 euro	-	0,3	-	-	
2500 euro felett	-	-	-	-	
Valid N	402	396	437	244	322
Átlag (euro)	426	742	596	242	321
Szórás	176,9	341,5	229,9	182,3	121,63
Átlag (helyi pénznemben)	1986,27 RON	741,91 EURO	193 257,44 HUF	7968,68 UAH	37 849,1 RSD

15. táblázat Kiegészítő kereső tevékenység vállalásával kapcsolatos százalékos megoszlások (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaró.	Kárpátalja	Vajdaság
igen	9,4	15,9	2,9	19,4	28
nem	90,6	84,1	97,1	80,6	72
N	458	452	683	299	396

A magyarországi válaszadókra nem jellemző, hogy kiegészítő kereső tevékenységet folytassanak (2,9%), az erdélyi magyarok körében sem haladja meg arányuk a tíz százalékot. A felvidékiek már jelentősen magasabb arányban vállalnak kiegészítő munkákat (15,9%), Kárpátalján majdnem a válaszadók húsz, Vajdaságban pedig közel harminc százaléka dolgozik kiegészítő jövedelem fejében.

16. táblázat A kiegészítő kereső tevékenységgel eltöltött munkaórák száma szerinti százalékos megoszlások. (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaró.	Kárpátalja	Vajdaság
--	---------------	-----------------	-----------------	-------------------	-----------------

	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalja	Vajdaság
kevesebb, mint 5	32,6	30,9	20	22,4	20
6-10	39,5	38,2	40	29,3	22,9
11-20	18,6	20,6	25	34,5	37,1
21-40	7	8,8	15	13,8	19
>40	2,3	1,5	-	-	1
Valid N	43	68	20	58	107
Átlag	11,12	11,25	14,65	12,79	16,29

17. táblázat A kiegészítő munkából származó átlagjövedelmek régióként (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalja	Vajdaság
Min.	11	30	46,13	3	17
Max.	365	500	369	313	403
Átlag	128	213	154	97	135
N	29	41	14	43	84

A kiegészítő munkából származó jövedelmek terén valamivel kisebb a különbség a régiók között: míg Kárpátalján a kiegészítő munka havonta átlagosan 97 euró jövedelmet jelent, Vajdaságban ennek több mint kétszeresét, azaz 213 eurót kapnak átlagosan a válaszadók.

18. táblázat A nyugdíjból származó jövedelmek euróban (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalja	Vajdaság
kevesebb, mint 20 euro	-	7,7	-		0,5
21-50 euro	0,3	-	-		0,5
51-100 euro	0,3	0,5	1,6		10,8
101-150 euro	21,3	2,3	2,1		25,8
151-200 euro	15,6	1,4	3,7		22,6
201-250 euro	19,5	2,3	12,8		17,7
251-300 euro	18	5	13,3		16,7
301-500 euro	24,3	67,6	53,7		4,8

	Erdély	Felvidék	Magyaró.	Kárpátalja	Vajdaság
501-700 euro	0,9	12,2	12,2		0,5
701-1000 euro		1,4	0,5		-
1001-1500 euro	-	-	-		-
1501-2000 euro	-	-	-		-
2001-2500 euro	-	-	-		-
2500 euro felett	-	-	-		-
Valid N	334	222	188	171	186
Átlag (euro)	243,96	381,88	346,55	50	185,96
Szórás	95,05	153,240	119,487	10,929	185,96
Átlag (helyi pénznemben)	1136,87 (RON)	381,88	112281,35 (HUF)	1600,11 (UAH)	21 943,66 (RSD)

19. táblázat Valamilyen segélyben/támogatásban részesülők aránya régiónként (%) (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaró.	Kárpátalja	Vajdaság
igen	4,7	8,1	3,2	7,1	4,9
nem	28,7	8,5	4,2	26,9	15,5
NT/NV	66,6	83,4	92,5	66	79,6
N	1010	800	1018	605	800

20. táblázat A segélyből/támogatásból/ösztöndíjből stb. származó jövedelmek euróban
(forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaró.	Kárpátalja	Vajdaság
kevesebb, mint 20 euro	10,9	1,7	-	5,3	4,3
21-50 euro	8,7	8,3	12,5	65,8	8,7
51-100 euro	28,3	11,7	37,5	26,3	21,7
101-150 euro	13	25	16,7	2,6	60,9
151-200 euro	13	8,3	12,5	-	
201-250 euro	6,5	15	12,5	-	4,3
251-300 euro	10,9	8,3	-	-	-
301-500 euro	6,5	16,7	8,3	-	-
501-700 euro	2,2	3,3	-	-	-
701-1000 euro	-	1,7	-	-	-
1001-1500 euro	-	-	-	-	-
1501-2000 euro	-	-	-	-	-
2001-2500 euro	-	-	-	-	-
2500 euro felett	-	-	-	-	-
Valid N	46	60	24	38	23
Átlag (euro)	144,48	214,19	133,71	42,56	103,65
Szórás	116,343	159,35	102,381	23,168	44,802
Átlag (helyi pénznemben)	673,26 (RON)	214,19 (EURO)	43 320,83 (HUF)	1361,84 (UAH)	12 230,43 (RSD)

21. Az egy háztartásban élők száma szerinti százalékos megoszlások (forrás:
NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaró.	Kárpátalja	Vajdaság
--	---------------	-----------------	-----------------	-------------------	-----------------

	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalja	Vajdaság
1	15,2	17,8	28	9,8	17,1
2	28,5	25,9	39,2	18,2	31,8
3	26,7	23,7	20,6	19,2	22,3
4	20	21	7,5	23,2	20,5
5-10	9,5	11,6	4,6	29,4	8,2
>10	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1
N	1002	799	1018	604	799
Átlag	2,87	2,92	2,24	3,61	2,76

A lakásviszonyokat illetően elmondható, hogy Kárpátalján magasabb az egy háztartásban élő személyek számának átlaga (3,61) a többi régióhoz képest, amelyek között e téren nem mutatkozik jelentős különbség. A szobák száma átlagosan három fölött van Felvidéken (3,7), Kárpátalján (3,4) és Vajdaságban (3,1), valamint kettő fölött Erdélyben (2,8) és Magyarországon (2,6). A lakás területe Magyarországon átlagosan 83 négyzetméter, Kárpátalján és Erdélyben meghaladja a kilencven négyzetmétert, Vajdaságban kicsivel több száz négyzetméternél, Felvidéken pedig a válaszadók átlagosan 114,9 négyzetméter nagyságú lakásban élnek.

A válaszadók nem számolnak be egyik régióban sem töretlen elégedettségéről lakásviszonyaikat illetően, de átlagosan inkább elégedettek helyzetükkel ezen a téren. Itt is megmutatkozik a korábban tapasztalt körülbelül egy pontnyi különbség az elégedettség tekintetében a tagállamok, illetve a kárpátaljai és vajdasági magyarok között.

22. Lakáshelyzettel, lakáskörnyezettel kapcsolato elégedettség (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalja	Vajdaság
Átlag	7,7	7,5	7,4	6,4	6,6
Szórás	1,8	2	1,7	2	2,3
Valid N	465	460	686	298	394

23. táblázat A háztartás átlagos egyhavi jövedelme euróban (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalja	Vajdaság
kevesebb, mint 20 euro	-	-	-	0,4	0,6

	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalja	Vajdaság
21-50 euro	0,4	-	-	6,9	0,5
51-100 euro	0,2	0,3	0,5	12,6	2,9
101-150 euro	7,7	0,3	0,2	12,2	5,9
151-200 euro	3,9	0,2	-	13,7	7,5
201-250 euro	5,1	0,5	0,5	6,9	8,8
251-300 euro	25,8	0,5	0,9	13,1	9,7
301-500 euro	19,6	12,8	6	26,4	28,8
501-700 euro	22,6	13,6	14,9	6,4	20,2
701-1000 euro	11,7	23,3	23	1,8	14,3
1001-1500 euro	2,7	25	42,1	-	1,9
1501-2000 euro	0,2	17,2	9,3	-	-
2001-2500 euro	-	3,8	2,6	-	-
2500 euro felett	-	2,7	-	-	-
Valid N	845	640	430	451	628
Átlag (euro)	635	1155	1036	268	437
25	364,81	655	763,89	125	241,53
50	557,94	1000	1003,09	250	402,54
75	858,37	1500	1296,30	375	593,22
Átlag (helyi pénznemben)	2957,06 (RON)	1154,72	335 779,70	8570,84 10000 pluszok miatt van	51513,98

A háztartások egyhavi jövedelemátlagai tekintetében a régiók közötti rangsor hasonlóan alakul, mint a munkajövedelmek esetében láthattuk. Markáns különbség mutatkozik a háztartások jövedelemátlagainak tekintetében a tagállamok és Vajdaság meg Kárpátalja között, és Erdély ezúttal jelentősen lemarad Felvidék és Magyarország mögött. Kárpátalján a háztartások

egyhavi jövedelemátlagja alig 268 euró, Vajdaságban már átlagosan 437, Erdélyben 635 euróból gazdálkodnak, Felvidéken és Magyarországon pedig az átlag 1000 euró fölé emelkedik. Ez a különbség tükröződik a válaszadók háztartási anyagi helyzetével kapcsolatos elégedettség-eredményeiben is: míg Kárpátalján és Vajdaságban a válaszadók átlagos elégedettsége 5,8, illetve 5,5 (azaz félúton helyezkedik el, enyhén irányodva az elégedett pólus felé), addig ezek az értékek magasabbak a tagállamokban, Felvidéken és Magyarországon hatos fölé, Erdélyben pedig hetes fölé megy az átlagpontoszám.

24. A háztartás anyagi helyzetével kapcsolatos elégedettség (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalja	Vajdaság
Átlag	7,2	6,8	6,7	5,8	5,5
Szórás	1,9	2,1	2,1	2,2	2,5
Valid N	462	449	685	295	394

25. A család jövedelmének megítélése a szükségletekhez mérten. (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalja	Vajdaság
Nélkülözések között élni	1,1	0,4	0,1	1,7	2
Hónapról-hónapra anyagi gondjaik vannak	5,9	5,5	7,3	9,9	14,7
Beosztással épphogy kijönnek a pénzükből	35,3	26,3	42,6	40,4	43,3
Elfogadhatóan élnek	46,2	52,9	44,5	44,2	36,2
Anyagi gondok nélkül élnek	11,5	14,8	5,4	3,8	3,8
N	459	454	669	292	395
Átlag	3,61	3,76	3,48	3,38	3,25

A szükségletekhez mérten családjuk jövedelmét hasonlóan ítélték meg valamennyi régióban a megkérdezettek a markáns jövedelem-eltérések és jövedelemegyenlőtlenségek

ellenére. Mindegyik régióban mért átlag a három és négyes érték közé esik, azaz a megkérdezettek átlagosan valahol a beosztásokkal épphogy anyagilag boldogulnak, illetve az elfogadhatóan élnek válaszlehetőségek között pozícionálhatóak.

26. Van-e a háztartásban vagyontól származó jövedelem. (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalja	Vajdaság
igen	4,9	6,3	1,7	3	8,1
nem	94,4	92,3	96,9	96	91,4
NT/NV	0,6	1,3	1,3	1	0,5
N	467	462	686	300	800

A foglalkoztatott lakosság körében, valamennyi régióban feltűnően kevesen válaszolták, hogy rendelkeznek vagyontól származó jövedelemmel. A válaszadók által közölt összegek 31 és 18 519 euró közé tehetőek, a kis esetszám következtében pedig a további mutatók kapcsán nehéz biztonsággal helytálló következtetéseket megfogalmazni.

27. A vagyontól származó bevétel euróban az elmúlt év során (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalja	Vajdaság
Átlag (EURO)	1182,15	1177,14	5407,41	218,75	1017,40
Átlag (helyi pénznem)	5508,82 (RON)	117,14 (EURO)	1 752 000 (HUF)	7000 (UAH)	78655,17 (RSD)
Min.	150	150	1481	31	85
Max.	3219	3000	18519	375	2966
N	17	14	5	3	19

28. táblázat Van-e hitel és kölcsöntartozás (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalja	Vajdaság
igen	23	43	22	4,5	35
nem	77,5	56,7	78,3	95,5	65
N	462	453	676	288	389

A vizsgált régiók közül Kárpátalja esetében a megkérdezettek elenyésző százalékban (4,5%) válaszolták, hogy hitel- vagy kölcsöntartozásuk van, viszont Erdélyben és Magyarországon több mint a mintába vett személyek húsz százaléka, Vajdaságban több mint a válaszadók egyharmada, Felvidéken pedig negyvenhárom százalék számolt be ilyen jellegű kiadásokról. A törlesztési részletek átlagosan legmagasabbak Felvidéken (218 euró) és Magyarországon (229 euró), ezt követi Erdély (133 euró) és Vajdaság (104 euró), értelemszerűen pedig Kárpátalján a legalacsonyabb az átlagérték (38 euró).

29. táblázat A hitel/kölcsön havi törlesztő-részlet átlagosan euróban (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalja	Vajdaság
Átlag (EURO)	133	218	229	38	104
Átlag (helyi pénznem)	618,4 (RON)	218 (EURO)	74209,4 (HUF)	1208 (UAH)	10410 (RSD)
Min. (EURO)	10,7	10	37	9,3	24
Max.	515	750	3086	93,7	424
N	91	144	106	10	110

30. táblázat Milyen jogcímen élnek a házban/lakásban (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalja	Vajdaság
Tulajdonosai	77,8	78	87,6	85,5	80,5
Haszonélvezői (tulajdonos rokonai)	16,8	11,8	2	13,8	11,9
Piaci áron bérelik	2,2	8,1	7,1	0,3	4,1
Piaci árnál alacsonyabban bérelik	1,5	1,1	0,6	0,3	1
Szívességi alapon használják	1,3	0,4	2,2	-	1,3
Szolgálati lakás	0,4	0,7	0,4	-	1,3
N	463	459	686	297	397

31. táblázat A lakás alapterülete szerinti százalékos megoszlások négyzetméterben
(forrás: NSKI 2018–19)

m ²	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalja	Vajdaság
20 vagy kevesebb	0,3	0,2	0,2	-	0,3
21-30	2,1	-	0,5	0,7	1,9
31-40	3,6	1,5	3,1	4,1	2,2
41-50	8,5	2,7	5,5	8,6	3,5
51-60	12,6	7,6	13,7	14,9	6,7
61-80	28	20,6	29,4	24,5	23,5
81-100	20,1	21,9	27,9	25,7	29,4
101-150	15,2	26,8	18,9	27,9	23,7
151-200	6,2	13,3	0,7	4,8	6,7
200-nál több	3,6	5,4	0,2	2,2	2,2
Átlag (m ²)	92,3	114,9	83,25	98,1	101
N	389	407	613	270	371

32. táblázat A szobák száma szerinti százalékos megoszlások régióként (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalja	Vajdaság
1	4,7	1,3	3,7	2	3,5
2	35,6	14,9	41,2	18	28
3	38,6	33	42,3	43	37,3
4	12,5	27,9	10,8	20,6	20,2
5	6,3	12,1	2	9,5	6,8
6	1,1	7,8	-	5,1	3,3
7	0,4	1,8	-	1,4	1
8	0,4	0,7	-	0,3	-
9	0,2	0,2	-	-	-
10	0,2	0,2	-	-	-
N	464	448	657	295	397

	Erdély	Felvidék	Magyaró.	Kárpátalja	Vajdaság
Átlag	2,8	3,7	2,6	3,4	3,1

33. táblázat A lakás becsült piaci értékének átlagai euróban (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaró.	Kárpátalja	Vajdaság
N	301	362	234	237	279
Átlag	56 002	69 972	46308	34039	31025
Szórás	117801	46122	35234	35460	28878

34. táblázat Rendelkezik-e személygépkocsival (%) (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaró.	Kárpátalja	Vajdaság
van	77,9	90,9	73,9	65,3	77,1
nincs, mert nem engedhetik meg maguknak	8,3	1,9	12,8	14,7	7,1
nincs, más okból	13	6,5	13,1	18,7	15,1
NV	0,8	0,6	0,1	1,3	0,8
N	471	462	686	300	397

Kárpátalján a megkérdezettek több mint kétharmada, a többi vizsgált régióban a válaszadók túlnyomó többsége rendelkezik személygépkocsival, Felvidéken pedig kevesebb mint tíz százalék azok aránya, akiknek nincs a tulajdonában autó.

Mindegyik régióban a megkérdezettek az étellel, a szabadidővel, személyes kapcsolatokkal, egészségügyi helyzettel és a környezet biztonságával átlagosan inkább elégedettek, és a kárpátaljai és vajdasági átlagelégedettség a fenti kérdésekben rendszerint elmarad körülbelül egy ponttal a tagállamokban mért átlagelégedettstől.

35. táblázat Mennyire elégedett mostanában az életével (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaró.	Kárpátalja	Vajdaság
Átlag	7,7	7,3	7,2	6,6	6,38
Szórás	1,8	2,1	1,9	2	2,4
Valid N	471	459	686	298	395

36. táblázat Mennyire elégedett azon idő mennyiségével, amelyet a kedvelt tevékenységeivel tölthet (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaró.	Kárpátalja	Vajdaság
Átlag	6,5	6,2	6,8	5,41	5,30
Szórás	2,2	2,6	2,1	2,2	2,7
Valid N	455	460	686	296	394

37. táblázat Mennyire elégedett azzal, ahogyan a munkát és a családi életet össze tudja egyeztetni (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaró.	Kárpátalja	Vajdaság
Átlag	7,2	6,7	7	6	6
Szórás	2	2,3	2	2,2	2,5
Valid N	488	456	683	295	392

38. táblázat Mennyire elégedett a személyes kapcsolataival (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaró.	Kárpátalja	Vajdaság
Átlag	8	7,59	7,57	6,97	7,27
Szórás	1,8	2,1	1,9	2,1	2,3
Valid N	463	460	686	297	390

39. táblázat Mennyire elégedett környezete biztonságával (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaró.	Kárpátalja	Vajdaság
Átlag	8,19	7,7	8	6,15	6,64
Szórás	1,6	2	1,6	2,3	2,5
Valid N	461	458	685	298	396

40. táblázat Foglalkozik-e mezőgazdasági tevékenységgel (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaró.	Kárpátalja	Vajdaság
igen	38,2	40,5	15	60,3	37,8
nem	60,9	59,1	84,7	38,7	61,7
NT	0,8	0,4	0,3	1	0,5
N	471	462	686	300	397

A vizsgált régiókban jelentős különbségek mutatkoztak annak tekintetében, hogy a megkérdezettek (vagy a velük egy háztartásban élők) milyen arányban folytatnak mezőgazdasági tevékenységet. Felvidék, Erdély és Vajdaság esetében hasonló (40% körül), Kárpátalján kiemelkedően magas (60%) arányban, Magyarországon pedig a legkisebb (15%) arányban válaszolták a mintába vett személyek, hogy mezőgazdasággal foglalkoznak. Valamennyi régióban a válaszadók túlnyomó többsége saját tulajdonú területeken gazdálkodik, átlagosan Kárpátalján ez 1,9 hektárt, míg Vajdaságban 8,5 hektárt jelent, Erdélyben, Felvidéken és Magyarországon pedig nagyrészt hasonlóan 4 hektár körül alakul az átlag.

41. táblázat A gazdálkodásra használt területek szerinti százalékos megoszlások hektárban (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalja	Vajdaság
kevesebb, mint 0,2 ha	51,7	82	74,2	43,1	25,4
0,21 - 0,50 ha	11,1	0,6	8,6	20,4	2,3
0,51 - 1 ha	5	5,4	4,3	10,5	5,4
1,01 - 2 ha	8,3	-	2,2	13,3	6,9
2,01 - 5 ha	12,8	0,6	3,2	7,7	20,8
5,01 - 10 ha	2,8	1,8	2,2	3,3	12,3
10,01 - 20 ha	4,4	0,6	1,1	0,6	16,2
20,01 - 50 ha	2,2	2,4	2,2	0,6	9,2
50,01 - 100 ha	1,1	-	-	-	0,8
több, mint 100,01 ha	0,6	1,2	2,2	0,6	0,8
N	180	167	93	181	130
Átlag	3,9 ha	4,1 ha	4,6 ha	1,9 ha	8,5 ha

42. táblázat A saját terület aránya a gazdálkodásra használt területből (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Kárpátalja	Vajdaság
nincs saját tulajdon	5,8	2,7	0,9	3,2
10% alatt	0,8	-	0,3	0,9
11-19%	0,3	0,7	0,9	4,1
20-49%	1,4	1,4	3,8	5
50-79%	5,2	2,7	4,4	9,6

	Erdély	Felvidék	Kárpátalja	Vajdaság
80%-99%	1,4	-	0,9	1,8
100% saját tulajdon	85,1	92,5	89	75,2
Valid N	363	293	344	218

43. táblázat Volt-e a háztartásnak 2018-ben jövedelme mező- vagy erdőgazdálkodási termelésből vagy támogatásból (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaró.	Kárpátalja	Vajdaság
igen	12,3	4,8	2,8	13	17,6
nem	77,3	79,2	96,4	84,3	73
NT/NV	10,4	16	0,9	2,7	9,3
N	471	388	680	300	397

44. táblázat a termelésből és támogatásból származó jövedelemátlagok euróban (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély		Felvidék		Magyaró.		Kárpátalja		Vajdaság	
	Term.	Tám.	Term.	Tám.	Term.	Tám.	Term.	Tám.	Term.	Tám.
Átlag	3548	869	1028	3260	1315	9019	391	5262	1899	799
Szórás	14803	1934	1343	4547	1175	6999	310	7021	2793	1632
Medián	215	322,5	440	1270	849	10802	342	3626	1008	336
Min.	22	11	20	500	123	340	15	62	2	10
Max.	107527	10753	4000	10000	3086	15432	1240	8679	16800	8400
Valid N	59	57	21	4	8	5	35	12	64	51

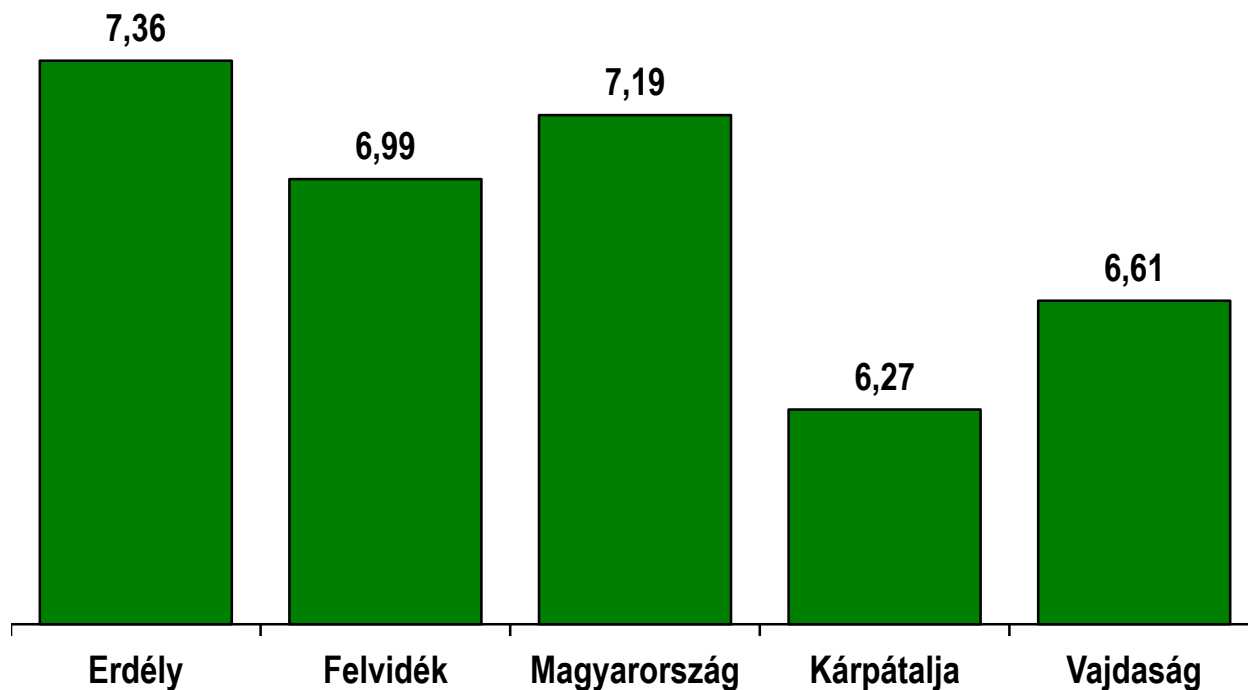
45. táblázat A termelésből és támogatásból származó jövedelemkategóriák szerinti megoszlások euróban (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaró.	Kárpátalja	Vajdaság
< 200 euro	28,7	36,4	12,5	34,1	14,6
201-500 €	43,6	18,2	12,5	22	20,2
501-1000 €	7,9	18,2	25	14,6	18
1001-2000 €	7,9	9,1	12,5	4,9	28,1
2001-5000 €	6,9	13,6	-	2,4	9
5001-10000 €	1	4,5	12,5	22	9
10001-20000 €	1	-	25	-	-
20001-50000 €	2	-	-	-	1,1

	Erdély	Felvidék	Magyaró.	Kárpátalja	Vajdaság
100001-500000 €	1	-	-	-	-
> 500000 €	-	-	-	-	-
Valid N	101	22	8	41	89

Egészségi állapot és életmód

3. ábra Az egészségi állapot szubjektív megítélése régióként. (0- egyáltalán, (...) 10 – kifejezetten) (forrás: NSKI 2018–19)

Az eddigiekben bemutatott jóléti mutatók régiók szerinti eloszlásai alapján nem meglepő, hogy Kárpátalján és Vajdaságban valamivel alacsonyabb az egészségi állapot szubjektív megítélésének átlaga a válaszadó magyarok körében, mint az EU-s országokban kapott átlagok. Az egészségügyi ellátások igénybevétele kapcsán aggasztó, hogy a kérdezett kárpátaljai magyarok közül minden harmadik számol be arról, hogy az elmúlt egy év során nem találkozott háziorvosával. Ugyanakkor meglepő, hogy a szűrővizsgálatokon való részvétel tekintetében nem mutatkozik hangsúlyos különbség a két régiócsoporthoz.

A WHO szempontjai mentén elkészített BMI-index alapján a megkérdezettek közül minden harmadik súlyproblémákkal küzd, ezt tükrözik a sportolás és gyümölcs megzöldségfogyasztás kapcsán kirajzolódó eredmények is.

Lelki egészség szempontjából elmondható, hogy Erdély kivételével, minden régióban tíz százalék fölött van azok aránya, akiknek válaszaiból különböző súlyosságú depresszió jelenlétének gyanúja rajzolódik ki, Kárpátalján pedig közel húsz százalék az ebben érintett válaszadók aránya.

46. táblázat Mikor találkozott utoljára háziorvosával (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Kárpátalja	Vajdaság	Összesen
az elmúlt 12 hónapban	65,6%	77,6%	59,5%	63,4%	66,9%
12 hónapja vagy régebben	29,4%	21,3%	33,6%	33,8%	29,2%
soha	2,9%	0,9%	5,6%	2,5%	2,8%
NT/NV	2,1%	0,3%	1,3%	0,4%	1,1%
N	1010	800	605	800	3215

47. táblázat Szedett-e az elmúlt két hétben orvos által receptre felírt gyógyszert (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Kárpátalja	Vajdaság
igen	38,8%	45,6%	37,9%	43,8%
nem	60,6%	54,1%	61,0%	55,4%
NT/NV	0,6%	0,3%	1,2%	0,9%
N	1010	800	605	800

48. táblázat Szűrővizsgálatokon való részvétel gyakorisága régióként (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Kárpátalja	Vajdaság
félévente vagy gyakrabban	17,0%	19,9%	17,9%	14,4%
évente	25,6%	44,1%	36,9%	27,5%
kétévente	9,3%	15,4%	9,6%	7,5%
ritkábban	27,1%	14,1%	25,6%	28,0%
soha	19,0%	5,4%	7,8%	21,9%
NT/NV	1,9%	1,1%	2,3%	0,8%
N	1010	800	605	800

49. táblázat Az elmúlt évben fekvőbetegként a kórházban töltött éjszakák száma (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Kárpátalja	Vajdaság
--	---------------	-----------------	-------------------	-----------------

	Erdély	Felvidék	Kárpátalja	Vajdaság
egyet se	73,5%	86,6%	85,0%	91,3%
egyet	0,5%	1,1%		0,5%
kettőt	0,8%	1,5%	1,0%	1,3%
3-5 éjszakát	3,0%	2,0%	1,8%	2,4%
6-10 éjszakát	3,3%	3,1%	3,5%	2,3%
11-20 éjszakát	2,1%	1,4%	1,5%	0,4%
20-nál több éjszakát	1,0%	1,9%	1,7%	1,3%
<i>NV</i>	15,9%	2,4%	5,6%	0,8%
N	1010	800	605	800
Átlag	1,24	1,19	1,21	,82
Szórás	4,94	5,15	4,88	4,50
Medián	,00	,00	,00	,00
Maximum	84	70	50	60
Valid N	849	781	571	794

50. táblázat Krónikus vagy 6 hónapnál tovább tartó betegséggel élők aránya
(forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Kárpátalja	Vajdaság
igen	32,3%	31,5%	31,6%	33,3%
nem	65,9%	67,1%	65,0%	65,1%
<i>NV</i>	1,8%	1,4%	3,5%	1,6%
N	1010	800	605	800

51. táblázat BMI-index (WHO szempontjai alapján, K55. és K56.-t használva)
(forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Kárpátalja	Vajdaság
Soványság	3,2%	1,6%	3,6%	1,3
Normális testsúly	35,1%	34%	40,5	33
Túlsúlyos	33%	37,3%	32,4	35,3
I fokú elhízás	14,5%	13,6%	16,4	17,6
II fokú elhízás	4,5%	3,9%	3,1	5,1
III fokú (súlyos) elhízás	1%	0,4%	0,7	1,4
NT/NV	8,1%	9,3%	3,3	
N	1010	800	605	800

52. táblázat Sportolás gyakorisága (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Kárpátalja	Vajdaság
soha	47,7%	42,6%	42,8%	34,1%
ritkábban mint heti egyszer	21,2%	23,9%	21,3%	17,9%
hetente egyszer	10,7%	16,0%	10,9%	10,8%
hetente többször	19,7%	17,4%	24,3%	36,6%
<i>NT</i>	0,7%	0,1%	0,7%	0,6%
N	1010	800	605	800

53. táblázat Friss gyümölcs és zöldség fogyasztásának gyakorisága (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Kárpátalja	Vajdaság
naponta többször	40,0%	18,1%	28,3%	24,4%
naponta egyszer	33,8%	29,5%	36,7%	33,9%
heti 4-6 alkalommal	12,9%	18,4%	15,2%	14,5%
heti 1-3 alkalommal	9,7%	23,1%	15,2%	20,6%
ritkábban, mint hetente egyszer	3,3%	9,9%	3,8%	6,0%
soha	0,3%	0,8%	0,7%	0,5%
<i>NT</i>	0,1%	0,3%	0,2%	0,1%
N	1010	800	605	800

54. táblázat Dohányzás (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Kárpátalja	Vajdaság
jelenleg dohányzik	27,6%	30,6%	24,0%	28,7%
kevesebb mint egy éve abbahagyta a dohányzást	1,2%	1,9%	2,0%	2,6%
több mint egy éve abbahagyta a dohányzást	14,3%	14,9%	13,7%	14,4%
soha nem dohányzott	55,8%	51,5%	59,0%	53,4%
<i>NT/NV</i>	1,1%	1,1%	1,3%	0,9%
N	1010	800	605	800

55. táblázat Alkoholfogyasztás

	Erdély	Felvidék	Kárpátalja	Vajdaság	Összesen
minden nap vagy majdnem minden nap	5,0%	6,3%	5,1%	4,3%	5,2%
hetente 5-6 napon	1,7%	1,3%	1,2%	1,0%	1,3%

	Erdély	Felvidék	Kárpátalja	Vajdaság	Összesen
hetente 3-4 napon	4,9%	8,3%	3,8%	5,5%	5,7%
hetente 1-2 napon	12,3%	19,4%	14,2%	16,5%	15,5%
havonta 2-3 napon	9,7%	12,5%	14,5%	9,4%	11,2%
havonta egyszer	8,1%	12,8%	12,7%	13,4%	11,4%
ritkábban mint havonta egyszer	22,3%	22,6%	21,3%	15,4%	20,5%
az elmúlt 12 hónapban nem, mivel már nem iszom alkoholt	5,6%	3,4%	6,8%	8,0%	5,9%
soha, vagy egész életemben csak néhány kortyot ittam	29,2%	12,8%	18,0%	25,0%	22,0%
NV	1,2%	0,9%	2,3%	1,6%	1,4%
N	1010	800	605	800	3215

56. táblázat Depresszió-skála (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Kárpátalja	Vajdaság
Kiegyensúlyozott	90,3%	87,1%	81,7%	86,3
Major depresszió	9,1%	11,7%	17,1%	12,8
Súlyos major depresszió	0,6%	1,1%	1,2%	0,9
N	957	785	586	788
Átlag	3,75	5,04	5,68	4,86

Személyes kapcsolatháló

57. táblázat A közvetlen családtagjain kívül szokott-e időnként személyes, bizalmas dolgokról, problémákról elbeszélgetni valakivel (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalja	Vajdaság
igen	44,9	55,9%	42,1%	46,9%	55,1%
nem	54,1	42,0%	56,4%	50,2%	44,3%
NT/NV	1,1	2,1%	1,5%	2,8%	0,6%
N	1010	800	1018	605	800

Kárpátalján, Magyarországon és Erdélyben több mint a megkérdezettek fele arról számolt be, hogy családtagjain kívül nem szokott senkivel elbeszélgetni személyes, bizalmas dolgokról, ez az arány valamivel kisebb Felvidék és Vajdaság esetében, de mindkét régióban meghaladja a negyven százalékot. Továbbá a magyarországi válaszadók körében több mint a megkérdezettek felének nincs olyan közeli ismerőse, akitől szükség esetén kölcsön kérhetne, vagy akinek számíthat a segítségére fontos intéznivalók esetén, vagy ha tanácsra lenne szüksége. Ezzel összhangban a magyarországi válaszadók esetében bizonyult legalacsonyabbnak a személyes kapcsolatháló kiterjedtségének átlaga (1,51), a többi régióban az átlag minden esetben kettő fölött van. Erdélyben, Kárpátalján, Vajdaságban és Felvidéken a megkérdezettek jelentősen több mint fele dominánsan magyar etnikumú személyekkel ápol közeli kapcsolatot. A korábban a jövedelmek és elégedettség vizsgálata kapcsán tapasztalt jól érezhető különbségek és eltérések az Európai Unió tagsággal rendelkező országok és a vajdasági meg kárpátaljai magyar válaszadók között, a személyes kapcsolatháló elemzése során nem mutatkoztak meg.

58. táblázat Vannak-e olyan személyek, akikkel közösen eljárnak szórakozni (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalja	Vajdaság
igen	49,6%	61,9%	38,5%	39,0%	51,6%
nem	49,4%	36,8%	53,3%	59,2%	47,5%
NT/NV	1,0%	1,4%	8,2%	1,8%	0,9%
N	1010	800	1018	605	800

59. táblázat Vannak-e olyan személyek, akiktől kölcsönkérne pénzt? (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalja	Vajdaság
--	---------------	-----------------	-----------------	-------------------	-----------------

	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalja	Vajdaság
igen	55,9%	64,4%	38,5%	66,3%	69,0%
nem	40,9%	30,8%	53,3%	28,6%	27,3%
NT/NV	3,2%	4,9%	8,2%	5,1%	3,8%
N	1010	800	1018	605	800

60. táblázat Vannak-e olyan személyek, akiknek a segítségére számíthat, ha tanácsra van szüksége fontos intézményekben (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalja	Vajdaság
igen	59,6%	71,9%	39,2%	57,0%	64,5%
nem	37,8%	25,0%	54,1%	37,9%	34,5%
NT/NV	2,6%	3,1%	6,7%	5,1%	1,0%
N	1010	800	1018	605	800

61. táblázat Személyes kapcsolatháló kiterjedtsége (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyarország	Kárpátalja	Vajdaság
0	2,4%	3,0%	39,8%	0,4%	0,7%
1	27,4%	25,2%	18,2%	29,1%	23,9%
2	30,4%	28,0%	17,8%	30,7%	26,7%
3	20,9%	20,6%	12,3%	19,1%	23,3%
4	11,7%	12,1%	5,6%	13,0%	13,1%
5	4,5%	6,7%	2,5%	4,1%	7,4%
6	1,7%	3,4%	2,3%	1,8%	2,6%
7	0,5%	0,7%	1,3%	1,2%	1,4%
8	0,2%	0,1%	0,3%	0,6%	0,6%
9	0,1%	0,1%	0,1%		0,4%
Átlag	2,37	2,53	1,51	2,44	2,70
Valid N	818	729	1018	508	720

62. táblázat Magyarok aránya a személyes kapcsolathálóban (akik rendelkeznek közeli kapcsolatokkal) (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Kárpátalja	Vajdaság
10% alatt	4,8%	4,8%	7,5%	3,5%
10-25%	0,4%	2,1%	1,8%	2,2%
25-50%	15,0%	17,3%	12,5%	17,1%
50-75%	12,9%	16,1%	12,5%	13,8%
75% fölött	66,9%	59,7%	65,8%	63,4%

	Erdély	Felvidék	Kárpátalja	Vajdaság
Átlag	82,62%	78,40%	80,24%	80,40%
Valid N	798	707	506	715

Etnicitás és gazdaság

63. táblázat Vásárláskor szokott-e figyelni arra, hogy honnan származik a termék? (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalja	Vajdaság
igen	57,8%	46,3%	36,4%	45,0%	47,5%
nem	39,1%	52,9%	62,4%	53,7%	51,7%
NT/NV	3,1%	0,9%	1,2%	1,3%	0,8%
N	1010	800	1018	605	800

Erdély kivételével a többi régióban a válaszadók több mint fele nyilatkozta, hogy vásárláskor nem figyel arra, hogy a termék honnan származik.

A vizsgált szempontok mindegyikével kapcsolatban elmondható, hogy a válaszadók többsége számára nem élveznek prioritást vásárláskor egyik régióban sem. Ugyanakkor Erdélyben és Felvidéken kirajzolódni látszik a válaszadókból egy markánsabb (arányukat tekintve 30-40% közötti) vásárlói kör, aki inkább a helyi esetleg magyarországi termékeket preferálja.

Kárpátalján a többi régióhoz képest magasabb arányban (90,7%) válaszolták a megkérdezettek, hogy nem hajlandók szerbiai termékért többet fizetni. Magyarország esetében nyolcvan százalék fölött van azoknak a válaszadóknak az aránya, akik nem adnak ki több pénzt a megyében, illetve külhoni magyar területeken előállított termékekre.

64. táblázat Előfordult-e már, hogy hajlandó volt többet fizetni egy termékért, mert Romániában/Szlovákiában/Ukrajnában/Szerbiában/ Magyarországon gyártották? (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalja	Vajdaság
igen	30,4%	40,6%	29,6%	6,8%	18,0%
nem	62,4%	55,3%	67,1%	90,7%	78,9%
NT/NV	7,2%	4,1%	3,3%	2,5%	3,1%
N	1010	800	1018	605	800

65. táblázat Előfordult-e már, hogy hajlandó volt többet fizetni egy termékért, mert a régióban/megyében gyártották? (forrás: NSKI 2018–19)

	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalja	Vajdaság
igen	41,1%	41,9%	17,1%	11,2%	25,4%
nem	53,6%	53,9%	80,1%	85,6%	71,0%
NT/NV	5,3%	4,3%	2,8%	3,1%	3,6%
N	1010	800	1018	605	800

66. táblázat Előfordult-e már, hogy hajlandó volt többet fizetni egy termékért, mert Magyarországon/külhoni magyarok által lakott területen gyártották?

(forrás: NSKI 2018–19)

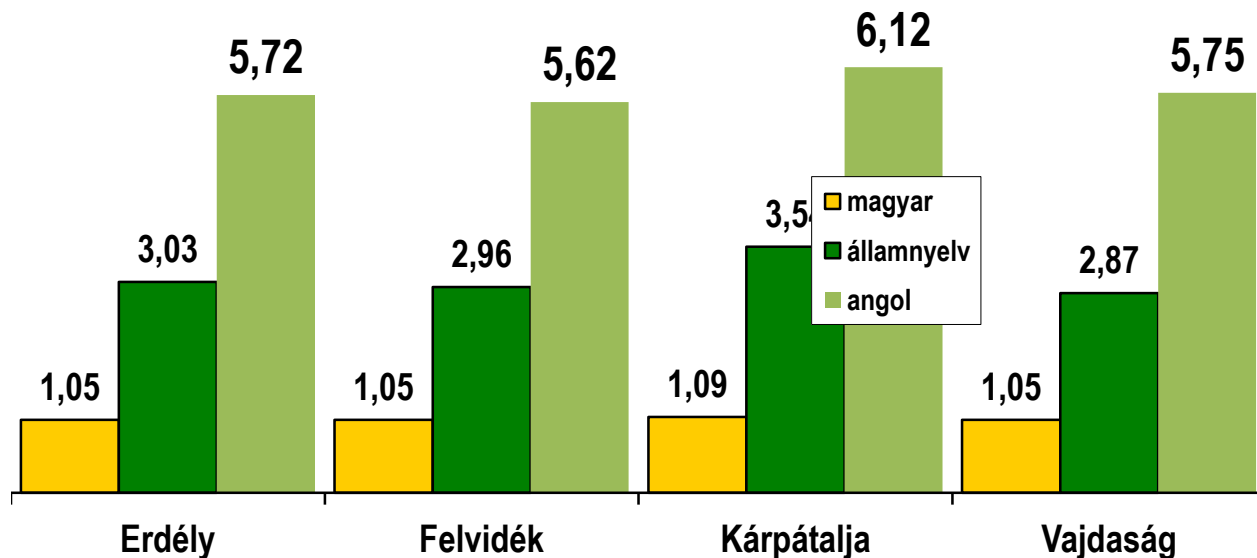
	Erdély	Felvidék	Magyaro.	Kárpátalja	Vajdaság
igen	33,9%	41,0%	8%	47,6%	32,9%
nem	58,8%	54,0%	87,8%	50,1%	64,1%
NT/NV	7,3%	5,0%	4,2%	2,3%	3,0%
N	1010	800	1018	605	800

67. táblázat Előfordult-e már, hogy hajlandó volt többet fizetni egy termékért, mert Közép Európában gyártották? (forrás: NSKI 2018–19)

	Magyarország
igen	10,1%
nem	85,7%
<i>NV</i>	4,2%
N	1010

Nyelvtudás és nyelvhasználat

4. ábra Melyik kijelentés érvényes az Ön esetében a magyar, a román és az angol nyelv ismeretét illetően? (1 – anyanyelvi szinten beszél, ... 7 – egy szót sem ismer) (forrás: NSKI 2018–19)

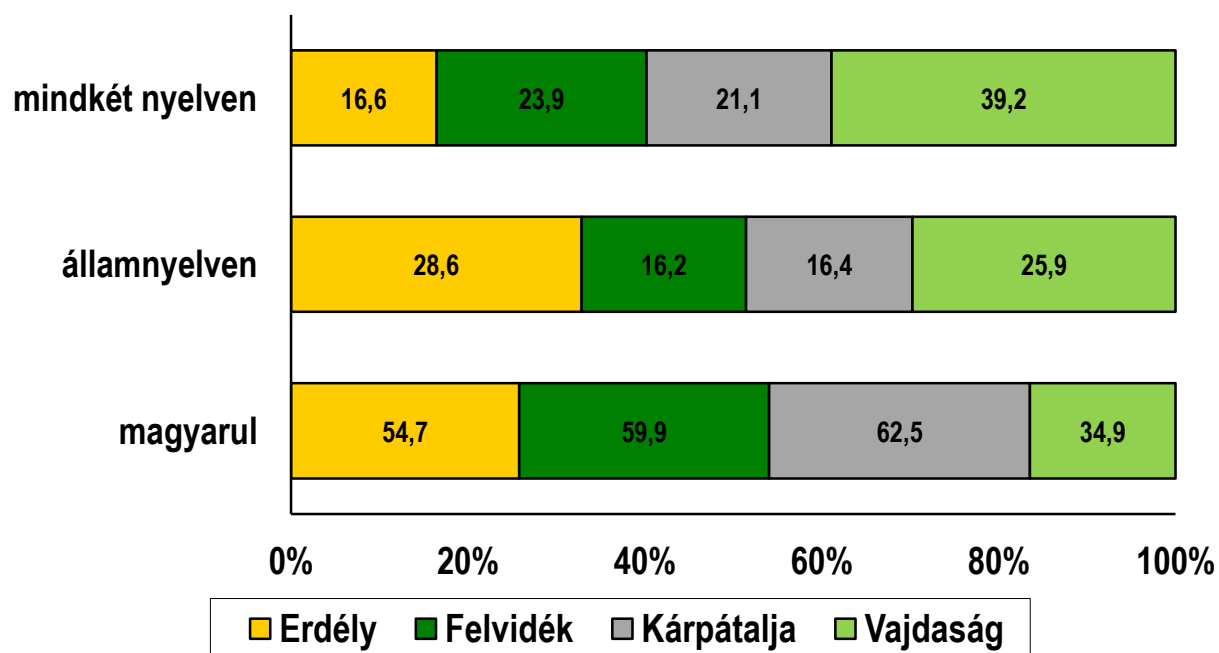
Az öt minta esetében nem mutatkozott jelentős eltérés az *otthoni* nyelvhasználati gyakorlatok tekintetében, valamennyi régióban 80% fölött van azok aránya, akik csak magyarul beszélnek családjukkal, illetve magyarul számolnak magukban. Ezzel összhangban a vizsgált régiók közül mindegyik esetében a megkérdezettek kevesebb mint öt százaléka válaszolta, hogy kizárólag vagy nagyrészt az államnyelven beszél *barátaival*.

Erdélyben és Vajdaságban közel minden harmadik válaszadó, Felvidéken és Kárpátalján pedig közel minden ötödik megkérdezett számol be arról, hogy a család orvosi ellátáshoz csak az állam nyelvét használva fér hozzá. Fele-fele arányban használja anyanyelvét és az állam nyelvét bevásárláskor

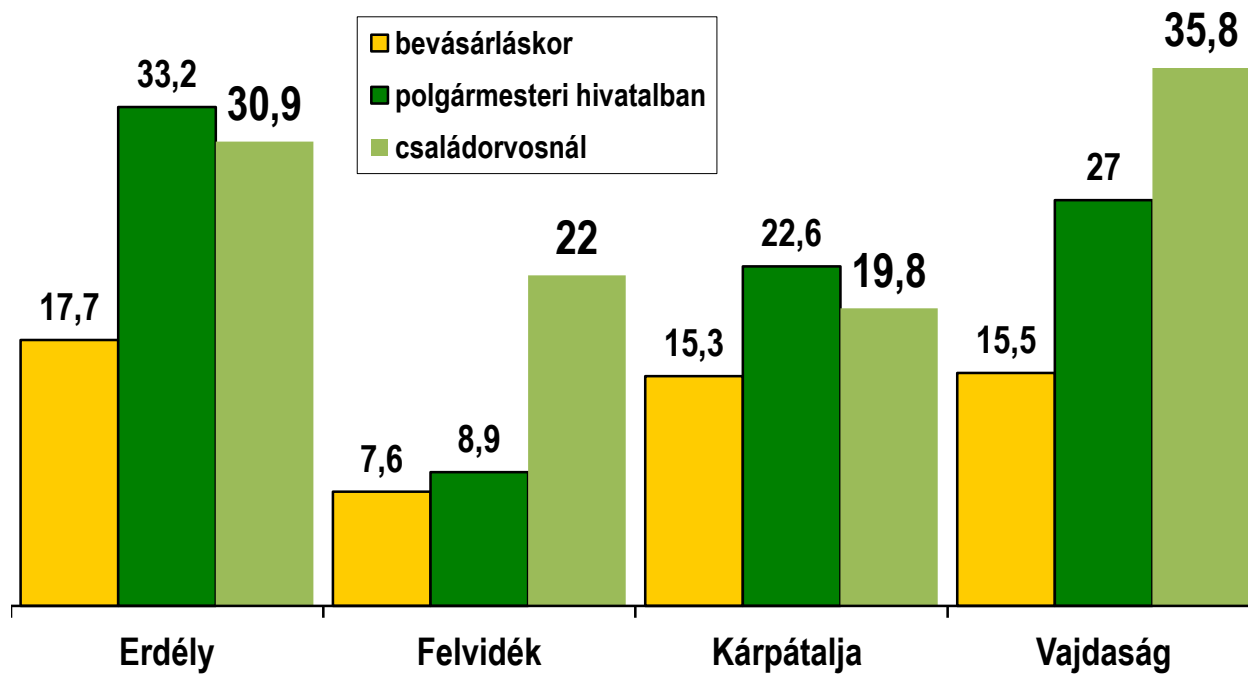
Valamennyi régióban maximális anyanyelvismeretről, az államnyelv kapcsán pedig nagyon jó nyelvtudásról számolnak be a válaszadók szemben az angollal, amelynek esetében az átlagok alapján komoly nehézségekkel küzdenek a válaszadók, Kárpátalján pedig átlagosan alig

pár szót tudnak ezen az idegen nyelven. A vizsgált régiók közül Erdélyben választották legnagyobb arányban (28,6%) a megkérdezettek, hogy az ismeretlenhez államnyelven szólnának, a vajdasági magyar válaszadók pedig legkisebb arányban (34,9%), hogy anyanyelvükön próbálkoznának.

5. ábra Lakóhelyén milyen nyelven szólítana meg egy ismeretlent régióként
(forrás: NSKI 2018–19)

6. ábra A nagyrészt vagy kizárólag államnyelvet használók (forrás: NSKI 2018–19)

Irodalom

Aldrich, Howard E. és Waldinger, Roger 1990. Ethnicity and entrepreneurship. *Annual review of sociology*, 16, 1: 111-135.

Alesina, Alberto és Ferrara, Eliana La 2005. Ethnic diversity and economic performance. *Journal of economic literature*, 43, 3: 762-800.

Altonji, Joshep és Blank, Rebecca 1999. Race and gender in the labor market. In *Handbook of labor economics*, szerkesztette Ashenfelter, Orley C. és Card, David, Volume 3, 3143-3259. Elsevier.

Arel, Dominique 2002. Language categories: Backward or forward looking. In *Census and identity: The politics of race, ethnicity, and language in national census*, szerkesztette Kertzer D. Arel, 92-121. Cambridge, UK and New York: Cambridge University Press.

Berki Márton és Halász Levente 2015. Társadalmi jól-lét jellegzetességek és a területi, társadalmi meghatározottságok. In *A területi egyenlőtlenségektől a társadalmi jóllét felé*, szerkesztette Szirmai Viktória, 169-200. Székesfehérvár: Kodolányi János Főiskola.

Biró Szabolcs 2009. *A földjelzálog-hitelezés intézményrendszere és alkalmazási lehetőségei a magyar mezőgazdaságban*. Doktori (PhD) értekezés. Gödöllő: Szent István Egyetem, Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola. Elérés: https://szie.hu//file/tti/archivum/Biro_Szabolcs_disszertacio.pdf (utolsó hozzáférés: 2014. április 3.)

Blinder, Alan S. 1973. Wage Discrimination: Reduced Form and Structural Estimates. *Journal of Human Resources*, 8, 4: 436-455.

Boia, Lucian 2016. *Románia elrománosodása*. Kolozsvár: Koinónia Kiadó.

Bonacich, Edna 1972. A theory of ethnic antagonism: The split labor market. *American sociological review*, 37, 5: 547-559.

Bouckaert, Jan és Dhaene, Geert 2004. Inter-ethnic trust and reciprocity: results of an experiment with small businessmen. *European Journal of Political Economy*, 20, 4: 869-886.

Brady, Henry E. és Kaplan, Cynthia S. 2009. Conceptualizing and Measuring Ethnic Identity. In *Measuring identity: A guide for social scientists*, szerkesztette Abdelal, Rawi; Herrera, Yoshiko, M.; Johnston, Alastair Iain és McDermott, Rose, 33-71. Cambridge and New York: Cambridge University Press.

Brubaker, Roger; Feischmidt Margit; Fox, Jon és Grancea, Liana 2006. *Nationalist politics and everyday ethnicity in a Transylvanian town*. Princeton: Princeton University Press.

Burt, Ronald S. 1992. *Structural holes: the social structure of competition*. Boston: Harvard University Press.

Cartwright, Andrew 2003. Private farming in Romania: What Are the Old People Going to Do with Their Land? In *The Postsocialist Agrarian Question. Property Relations and the Rural Conditions*, szerkesztette Chris Hann and the „Property Relations” Group, 171-189. Münster: Lit Verlag.

Chiswick, Barry R. és Miller, Paul W. 2007. *The economics of language: International analyses*. Abingdon: Routledge.

Csata István és Kiss Tamás 2007. *Népesedési perspektívák. Az Erdélyi magyar népesség regionálisan tagolt előreszámítása 2021-ig és 2032-ig*. Kolozsvár: Kriterion.

Csata Zsombor (szerk.) 2011. *Vállalkozók – elvárások, lehetőségek és nehézségek*. Kutatásjelentés. Kolozsvár: Etnikumközi Viszonyok Kutatóközpontja.

Csata Zsombor 2012. The Social Determinants of Entrepreneurial Activity in Rural Transylvania. *Studia Sociologia*, 57, 1: 101-124.

Csata Zsombor 2014. *A fogyasztói magatartás etnikai vonatkozásai a kolozsvári magyar egyetemi hallgatók körében*. Kutatásjelentés. Kolozsvár: BBTE Magyar Szociológia és Szociális Munkásképző Kar.

Csata Zsombor 2015. Ethnicity and Economy. A Research Agenda for Transylvania. *Erdélyi Társadalom* (Transylvanian Society). 2015, 3: 31-46.

Csata Zsombor 2016(a). Reflections on the economic aspects of multilingualism in Transylvania. *BELVEDERE MERIDIONALE*, 28, 2: 51-65.

Csata Zsombor 2016(b). Linguistic Justice and English as a Lingua Franca from a Minority Perspective. *Acta Universitatis Sapientiae, European and Regional Studies*, 9, 1: 83-93.

Csata Zsombor 2017. Munkaerőpiaci egyenlőtlenségek Romániában, etnikai metszetben. *Erdélyi Társadalom*, 15, 1: 81-103.

Csata Zsombor 2018. Economy and Ethnicity in Transylvania. In *Unequal Accommodation of Minority Rights*, szerkesztette Kiss Tamás, Székely István Gergő, Toró Tibor, Bárdi Nándor, Horváth István, 345-379. Cham: Palgrave Macmillan Publishing.

Csata Zsombor és Deák Attila 2010. Gazdasági etnocentrizmus, etnikai fogyasztás az erdélyi magyarok körében. *Közgazdász Fórum*, 8: 31-50.

Csata Zsombor és Liu, H. A. 2018. Media Consumption, Ethnic Minorities, and State Language Proficiency: Evidence from the Hungarians in Central Europe. *Paper presented at the annual meeting of the American Political Science Association*, 30 August – 2 September 2018.

Csata Zsombor és Marác László 2018. Regulatory Environment, Linguistic Inequalities, and New Opportunities for Hungarian Minority Interest Representation in Romania.

In *Language Policy and Linguistic Justice*, szerkesztette Gazzola, Michele, Templin, Torsten és Wickström, Bengt-Arne, 393-430. Cham: Springer International Publishing.

Csata Zsombor, Dániel Botond és Pop Carmen 2006. Pályakezdő fiatalok a munkaerőpiacon. *Erdélyi Társadalom*, 4, 1: 7.

Csepeli György 2002. *A nagy világon e kívül...Nemzeti tudat és érzésvilág Magyarországon 1970-2002*, 143-169. Budapest: József Attila Műhely Kiadó.

Csitsi András és Kovács Imre 1995. Posztszocialista átalakulás Közép- és Kelet-Európa rurális társadalmában. *Szociológiai Szemle* 2: 49-72.

Csitsi András és Kovács Imre 2002. Vidéki történet. In *Hatalom és társadalmi változás. A posztszocializmus vége. Szociológiai tanulmányok*, szerkesztette Kovács Imre, 219-277. Budapest, Napvilág Kiadó.

Csitsi András, Csurgó Bernadett, Himesi Zsuzsa és Kovács Imre 2002. Agrárpolitikai „hatásvizsgálat”: földhasználat, foglalkoztatottság, üzemszerkezet. In *Hatalom és társadalmi változás. A posztszocializmus vége. Szociológiai tanulmányok*, szerkesztette Kovács Imre, 309-362, Budapest, Napvilág Kiadó.

Csurgó Bernadett, Kovács Imre és Megyesi Boldizsár 2016. Földhasználat, üzemtípusok, gazdálkodók. In *Földből élők. Polarizáció a magyar vidéken*, szerkesztette Kovács Katalin, 37-69. Budapest: Argumentum Kiadó.

Dániel Botond 2013. Erdélyi magyar fiatalok jövőterveinek, munkaerőpiaci helyzetének, etnikai fogyasztásának vizsgálata. In *Mozaik 2011 – Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*, szerkesztette Szabó Andrea, Bauer Béla és Pillók Péter, 169-198. Szeged-Budapest: Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet.

Davie, Grace 1994. *Religion in Britain since 1945: Believing without belonging*. Hoboken: Wiley-Blackwell.

EC 2010. *Eurobarometer. Mental Health*. Brussels.

Egry Gábor 2015. *Etnicitás, identitás, politika: magyar kisebbségek nacionalizmus és regionalizmus között Romániában és Csehszlovákiában 1918-1944*. Budapest: Napvilág.

Eriksen, Thomas Hylland 2005. Economies of ethnicity. In *A Handbook of Economic Anthropology*, szerkesztette Carrier, James G, 353-369. Cheltenham, UK – Northampton, MA: Edward Elgar.

Etzioni, Amitai 2003. Toward a new socio-economic paradigm. *Socio-economic review*, 1, 1: 105-118.

Fearon, James D. és Laitin, David D. 2000. Violence and the social construction of ethnic identity. *International Organization*, 54, 4: 845-877.

Fekete Zsuzsa 2006. Életminőség-konceptiók, definíciók, kutatási irányok. In *A szubjektív életminőség forrásai: biztonság és kapcsolatok*, szerkesztette Utasi Ágnes, 277-301. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete.

Fenton, Steve 2003. *Ethnicity. Key concepts*. Cambridge and Malden, MA: Polity Press.

Forgeard, Marie J. C.; Jayawickreme, Eranda; Kern, Margaret L. és Seligman, Martin E. P. 2011. Doing the right thing: Measuring wellbeing for public policy. *International Journal of Wellbeing*, 1, 1: 79 – 106.

Gáll Zoltán 2011. Fából vaskarika? Avagy: lehet-e a székely termék világmárka? *Pro Minoritate*, 2011, nyár: 54-72.

Gárdos Éva (szerk.) 2017. Másodlagos adatforrások használata a statisztikában. Általános ismeretek és a hazai gyakorlat (Műhelytanulmányok 11.). Budapest, Központi Statisztikai Hivatal. Elérés:

<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/muhelytanulmanyok11.pdf> Letöltés ideje: 2018. november 15.)

Gaspar, Des 2009. Understanding the Diversity of Conceptions of Wellbeing and Quality of Life. *International Institute of Social Studies. Working Paper*, no. 483.

Geambașu Réka 2017. „A kódolás élvezete”. *A kolozsvári programozók*. Kézirat.

Gereben Ferenc 1999: Az erdélyi magyarok identitástudata. *Magyar Szemle*, 8. évf., 9-10. szám. Elérés: http://www.magyar szemle.hu/cikk/19990901_az_erdelyi_magyarok_identitastudata Letöltés ideje: 2018. 11. 8.

Gereben Ferenc 2001(a). A szlovákiai magyarok identitástudata és olvasáskultúrája. *Új Forrás*. 33. évf. 10. szám. Elérés: <http://epa.oszk.hu/00000/00016/00070/011012.htm> Letöltés ideje: 2018. 11. 5.

Gereben Ferenc 2001(b). A vajdasági magyarok nemzeti és kulturális identitása. *Kisebbségkutatás* 11. évf. 3. szám. [ttp://epa.oszk.hu/00400/00462/00011/12.htm](http://epa.oszk.hu/00400/00462/00011/12.htm)

Glock, Charles Y. and Stark, Rodney 1965. *Religion and Society in Tension*. Chicago: Rand McNally and Company.

Granovetter, Mark 1995. The Economic Sociology of Firms and Entrepreneurs. In *Economic Sociology of Immigration. Essays on Network, Ethnicity and Entrepreneurship* szerkesztette Portes, Alejandro, 128-162. New York: Russell Sage Foundation.

Granovetter, Mark S. 1973. The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78, 6: 1360-1380.

Grin, François 2004. On the costs of cultural diversity. In *Cultural Diversity vs. Ethnic Solidarity*, szerkesztette Van Parijs, Philippe, 189-202. Bruxelles: DeBoeck & Larquier.

Hablicsek László, Tóth Pál Péter és Veres Valér 2004. *A Kárpát-medencei magyarság demográfiai helyzete és előreszámítása, 1991–2021*. Budapest: KSH Népeségkutató Intézet.

Hann and the „Property Relations” Group 2003. *The Postsocialist Agrarian Question. Property Relations and the Rural Conditions*. Münster: Lit Verlag.

Hann, Chris és Mihály Sárkány 2003. The Great Transformation in Rural Hungary: Property, Life Strategies, and Living Standards. In *The Postsocialist Agrarian Question. Property Relations and the Rural Conditions*. , szerkesztette Chris Hann and the „Property Relations” Group, 117–142. Münster: Lit Verlag.

Harcza István és Kovách Imre 1996. Farmerek és mezőgazdasági vállalkozók. In *Társadalmi Riport*, szerkesztette Andorka Rudolf, Kolosi Tamás és Vukovich György, 104–134. Budapest: Tárki–Századvég.

Harcza István, Kovách Imre és Szelényi Iván 1994. A posztszocialista átalakulási válság a mezőgazdaságban és a falusi társadalomban. *Szociológiai Szemle* 3: 15–45.

Harford, Tim 2016. *MESSY how to be creative and resilient in a tidy-minded world*. London: Little Brown Book Group.

Helliwell, John; Richard, Layard és Sachs, Jeffrey (szerk.) 2013. *World Happiness Report*. New York: UN Sustainable Development Solutions Network.

Hirsch, Francine 2004. Towards a Soviet order of things: The 1926 census and the making of the Soviet Union. In *Categories and contexts: Anthropological and historical studies in critical demography*, szerkesztette Szreter, Simon; Sholkamy, Hania és Dharmalingam, Arunachalam, 126–147. Oxford: Oxford University Press.

Hoffmann György, Schwarcz Gyöngyi és Szász Jenő 2016. A helyi termék szerepe a lokális identitás építésében. *Gazdaság és Társadalom* 2016, 2: 49–76.

Horváth István 2003. Az erdélyi magyarok kétnyelvűsége: nyelvmentés és integráció között. *Erdélyi Társadalom*. I. évf., 1: 7-23.

Horváth István 2008. *Elemzések a romániai magyarok kétnyelvűségéről. Műhelytanulmányok a romániai kisebbségekről 8*. Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet.

Jakab Ernő, Hulesch Bors és Lázár Imre 2006. *A munkavállalók életminősége. A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*, 288-302. Budapest: Semmelweis Kiadó.

Juhász Pál 2016. Farmok, technológiák, hálózatok, kooperációk – nemzetközi trendek a mezőgazdaságban. In *Földből élők. Polarizáció a magyar vidéken*, szerkesztette Kovács Katalin 21–37. Budapest: Argumentum Kiadó.

Kalton, Graham 2001. Practical Methods for Sampling Rare and Mobile Populations. In *Proceedings of the Annual Meeting of the American Statistical Association*.

Kapitány Balázs 2010. Mintavételi módszerek ritka populációk esetén. *Statisztikai Szemle*, 88, 7-8: 739-754.

Kapitány Balázs 2013. Kárpát-medencei népszámlálási körkép. *Demográfia*, 56, 1: 25-64.

Kemény Márton 2003. Magángazdálkodás Cegléden az 1989-es rendszerváltás után. In *Mi leszünk a jövő kultúrákutatói? Öndefiníció az új évezred küszöbén*, szerkesztette Schoblocher Judit, 163–214, H.n., Flatal KULTúrakutatók SZervezete.

Kiss Dénes 2001. A határon túli magyarok képe önmagukról, a magyarországi magyarokról és a többségi nemzetekről. In: *Az autonóm lét kihívásai kisebbségben*, szerkesztette Dobos Ferenc, 25–85. Budapest: Balázs Ferenc Intézet – Books in Print – Osiris. Elérés: <http://adatbank.transindex.ro/vendeg/htmlk/pdf2585.pdf>

Kiss Tamás 2004. Vállalkozástörténetek Erdélyben. In *A gazdasági átmenet etnikai tájképei*, szerkesztette Kovács Éva, 23-128. Budapest: Teleki László Alapítvány.

Kiss Tamás 2010. Támpontok az erdélyi etnikai rétegződési rendszer vizsgálatához I. *Pro Minoritate*, 2010, nyár: 3-28.

Kiss Tamás 2010. Támpontok az erdélyi etnikai rétegződési rendszer vizsgálatához II. *Pro Minoritate*, 2010, ősz: 3-42.

Kiss Tamás 2014. Etnikai rétegződési rendszer Erdélyben és Romániában. A magyarok társadalmi pozíciói 1. *REGIO* 22, 2: 187-245.

Kiss Tamás 2015. Increasing Marginality, Ethnic Parallelism and Asymmetric Accommodation. Social and Political Processes Concerning the Hungarian Community of Transylvania. *Minority Studies*, 18: 33-69

Kiss Tamás és Barna Gergő 2013. A magyarországi és romániai közvélemény viszonya a határontúli közösségekhez, illetve velük kapcsolatos politikához. In *Erdélyi magyarok a magyarországi és a romániai politikai térben*, szerkesztette Kiss Tamás és Barna Gergő, 61-64. Cluj-Napoca: Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale.

Kiss Tamás és Csata István 2016. *Demographic perspectives. A projection of the Hungarian-speaking population of Transylvania for the time period between 2011 and 2031*. Research Report. Wilfried Martens Center for European Studies.

Kiss Tamás és Kapitány Balázs 2009. Magyarok Erdélyben: A minta kialakítása és az adatfelvétel. In *Párhuzamok – Anyaországi és erdélyi magyarok a századfordulón*, szerkesztette Spéder Zsolt, 31-54. Budapest: KSH-NKI Kutatási jelentések.

Kiss Tamás és Kiss Dénes 2018. Ethnic Parallelism. Political Program and Social Reality: An Introduction. In *Unequal Accommodation of Minority Rights*, 227-247. Cham: Palgrave Macmillan.

Koos, Sebastian 2011. Varieties of environmental labelling, market structures, and sustainable consumption across Europe: A comparative analysis of organizational and market supply determinants of environmental-labelled goods. *Journal of Consumer Policy*, 34, 1: 127-151.

Kopp Mária (szerk.) 2008. *A magyar lelkiállapot*. Budapest: Semmelweis Kiadó és Multimédia Stúdió.

Kopp Mária 2006. Az életminőség kutatás jelentősége a népesség jóllétének vizsgálata céljából: interdiszciplináris modell. In *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*, szerkesztette Kopp Mária és Kovács Mónika Erika, 2-9. Budapest: Semmelweis Kiadó.

Kopp Mária és Martos Tamás 2011. *A magyarországi gazdasági növekedés és a társadalmi jóllét, életminőség viszonya*. Budapest: Magyar Pszichofiziológiai és Egészséglélektani Társaság.

Kopp Mária és Pikó Bettina 2006. Az egészséggel kapcsolatos életminőség pszichológiai, szociológiai és kulturális dimenziói. In *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*, szerkesztette Kopp Mária és Kovács Mónika Erika, 10-19. Budapest: Semmelweis Kiadó.

Kopp Mária és Skrabski Árpád 2007. *Magyar lelkiállapot az ezredforduló után*. Elérés: http://www.tavlatok.hu/86/86kopp_skrabski.pdf Letöltés ideje: 2018. 11. 09.

Kopp Mária, Skrabski Árpád és Székely András 2006. Az életminőség nemi, életkor szerinti és területi jellemzői a magyar lakosság körében a Hungarostudy 2002 vizsgálat alapján. In *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*, szerkesztette Kopp Mária és Kovács Mónika Erika, 84-105. Budapest: Semmelweis Kiadó.

Kopp Mária, Székely András és Skrabski Árpád 2006. Társadalmi-gazdasági helyzet, aktivitás és életminőség. In *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*, szerkesztette Kopp Mária és Kovács Mónika Erika, 273-288. Budapest: Semmelweis Kiadó.

Kovács Imre 2016. *Földek és emberek. Földhasználók és földhasználati módok Magyarországon*. Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Debreceni Egetemi Kiadó.

Kovács Balázs 2007. Életminőség, boldogság, stratégiai tervezés. *Polgári Szemle*, 3. évf. 2. szám.

Kovács József 2006. Életminőség a bioetika nézőpontjából – elméleti problémák. In *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*, szerkesztette Kopp Mária és Kovács Mónika Erika, 10-19. Budapest: Semmelweis Kiadó.

Kovács, Katalin 1998a. Restructuring Post-Socialist Agriculture. Introduction. *Replika*, Special Issue

Kovács, Katalin 1998b. Strengths, Controversies and a Show-Case of Failure in Hungarian Agricultural Restructuring: the Case of the Hollóföldje Co-operative. *Replika*, Special Issue

Kovács Katalin (szerk.) 2016b. *Földből élők. Polarizáció a magyar vidéken*. Budapest: Argumentum

Kovács Katalin 2016a. Bevezetés. In *Földből élők. Polarizáció a magyar vidéken*, szerkesztette Kovács Katalin, 9–17. Budapest: Argumentum.

Kovács Katalin és Király Gábor 2015. A jól-lét szubjektív összetevői és objektív meghatározottságai a hátrányos helyzetű vidéki térségekben. In *A területi egyenlőtlenségektől a társadalmi jóllét felé*, szerkesztette Szirmai Viktória, 285-298. Székesfehérvár: Kodolányi János Főiskola.

Kovács Katalin és Váradi Monika Mária 2005. Utóparaszti hagyományok egy mezővárosban. In *Utóparaszti hagyományok és modernizációs törekvések a magyar vidéken*, szerkesztette Schwarcz Gyöngyi, Szarvas Zsuzsa és Szilágyi Miklós, 75–88. Budapest: MTA Néprajzi Kutatóintézete – MTA Társadalomkutató Központ.

Kovács Katalin, Bihari Zsuzsanna és Váradi Monika Mária 1998. Agrárgazdasági szereplők az átmenet éveiben. *Szociológiai Szemle* 3: 191–211.

Lampl Zsuzsa 2015. *A nemzeti identitás, avagy a magyar márka megőrzése*. Szlovákiai Magyarok Kerekasztala. Elérés: <http://www.kerekasztal.org/2015/02/lampl-zsuzsanna-a-nemzeti-identitas-avagy-a-magyar-marka-megorzese/> Letöltés ideje: 2018. 11. 02.

Lancee, Bram 2012. *Immigrant performance in the labour market: Bonding and bridging social capital*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Landa, Janet T. 1981. A theory of the ethnically homogeneous middleman group: An institutional alternative to contract law. *The Journal of Legal Studies*, 10, 2: 349-362.

Landa, Janet T. 1994. *Trust, ethnicity, and identity: beyond the new institutional economics of ethnic trading networks, contract law, and gift exchange*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.

Latouche, Serge 2011. *A nemnövekedés diszkrét bája*. Szombathely: Savaria University Press.

Lee, Taeku 2009. Between Social Theory and Social Science Practice. Toward a New Approach to the Survey Measurement of „Race”. In *Measuring identity: A guide for social scientists*, szerkesztette Abdelal, Rawi; Herrera, Yoshiko M.; Johnston, Alastair Ian és McDermott, Rose. Cambridge-New York: Cambridge University Press.

Light, Ivan H. és Gold, Steven J. 2000. *Ethnic Economies*. San Diego, CA: Academic Press.

Liu, Amy H. 2015. *Standardizing diversity: The political economy of language regimes*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Livezeanu, Irina 2000. *Cultural politics in Greater Romania: regionalism, nation building & ethnic struggle, 1918-1930*. Ithaca: Cornell University Press.

Lovas Kiss Antal 2005. Illegális eljárások mint adaptációs stratégiák egy régió mezőgazdasági struktúrájában. In *Utóparaszti hagyományok és modernizációs törekvések a magyar vidéken*, szerkesztette Schwarcz Gyöngyi, Szarvas Zsuzsa és Szilágyi Miklós, 105-118. Budapest: MTA Néprajzi Kutatóintézete – MTA Társadalomkutató Központ.

Luckmann, Thomas 1967. *The Invisible Religion. The Problem of Religion in Modern Society*. London: MacMillan Publishing.

Márfi András 2007. A szubjektív életkörülmények társadalmi-gazdasági összefüggései. In *Az életminőség feltételei* (Műhelytanulmányok 11, 1), szerkesztette Utasi Ágnes, 6-23. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete.

Marsden, Peter V. 1987. Core discussion networks of Americans. *American Sociological Review*, 52, 1: 122-131.

McPherson, Miller Smith; Lovin, Lynn és Brashears, Matthew E. 2006. Social isolation in America: Changes in core discussion networks over two decades. *American Sociological Review*, 71, 3: 353-375.

Mental Health Action Plan 2013 – 2020 2013. H.n. World Health Organization. Elérés: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/89966/1/9789241506021_eng.pdf Letöltés ideje: 2018. 02. 13.

Michaelson, Juliet; Adballah, Saamah; Steuer, Nicola; Thompson, Sam és Marks, Nic 2009. *National accounts of wellbeing: Bringing real wealth onto the balance sheet*. London: New Economics Foundation.

Mincer, Jacob 1962. On-the-job training: Costs, returns, and some implications. *Journal of political Economy*, 70, 5, Part 2: 50-79.

Molnár Ágnes 2005a. Alkalmazkodó polgárosodás: a paraszti társadalom átalakulásának egy lehetséges útja a 20. század folyamán. A kiskanizsai „sáskák” példája. *Korall* 19–20, 190–217.

Molnár Ágnes 2005b. Kényszervállalkozások és előremenekülés. A mezőgazdasági kisüzemek helyzete a rendszerváltás után Kiskanizsán. In *Utóparaszti hagyományok és modernizációs törekvések a magyar vidéken*, szerkesztette Schwarcz Gyöngyi, Szarvas Zsuzsa és Szilágyi Miklós, 127-138. Budapest: MTA Néprajzi Kutatóintézete – MTA Társadalomkutató Központ.

Molnár Attila 2006. Civil or ethnic religion: the case of Hungary. In: *Religions, Churches and Religiosity in post-communist Europe*, szerkesztette Borowik, Irena. Krakow: Nomos.

Molnár György és Kapitány Zsuzsa 2014. Miért elégedetlenek annyira a magyarok az életükkel. *Közgazdasági Szemle*, 61, 6: 637–671.

Müller, Olaf 2004. Religiosity in Central and Eastern Europe: results from the PCE Survey. In *Religion and patterns of social transformation*, szerkesztette Jerolimov, Marinović Dinka; Zrinščak, Siniša és Borowik, Irena, 61-78. Zagreb: Institute for Social Research.

Murányi István 2005. Tizenévesek nemzeti identitásának jellemzői az ezredvégi Magyarországon. *Erdélyi Társadalom*, 3, 1: 97–126. Elérés:

http://erdelyitarsadalom.adatbank.transindex.ro/pdfdok/et5_2k5_1_tanulmany_1_5.pdf

Letöltés ideje: 2018. 10. 10.

N. Kovács Tímea 2015. A jóllét alapú társadalmi versenyképességi modell elméleti összefüggései. In *A területi egyenlőtlenségektől a társadalmi jóllét felé*, szerkesztette Szirmai Viktória, 81-93. Székesfehérvár: Kodolányi János Főiskola.

Nagy Boldizsár 2014. Az állampolgárság mint stigma: az állampolgárság hátrányai. *Regio* 22, 1: 36-73.

Nagy Gábor és Koós Bálint 2015. A jól-lét index fejlődése. In *A területi egyenlőtlenségektől a társadalmi jóllét felé*, szerkesztette Szirmai Viktória, 47-65. Székesfehérvár: Kodolányi János Főiskola.

Námerová, Iveta és Nigel Swain (1998) Co-operative transformation and Co-operative Survival in Slovakia. *Replika*, Special Issue

Narayan, Deepa 1999. Bonds and bridges: Social capital and poverty. *Policy Research Working Paper Series*, 2167.

Norris, Pippa és Inglehart, Ronald 2004. *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*. New York: Cambridge University Press.

Novák Márta, Stauder Adrienne és Mucsi István 2006. Az életminőség egészségtudományi kutatásának általános szempontjai. In *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*, szerkesztette Kopp Mária és Kovács Mónika Erika, 24-36. Budapest: Semmelweis Kiadó.

Oaxaca, Ronald L. 1973. Male-Female Wage Differentials in Urban Labor Markets. *International Economic Review*, 14, 3: 693–709.

Orbán Annamária és Szántó Zoltán 2005. Társadalmi tőke. *Erdélyi Társadalom*, 3, 2: 55-70.

Ottaviano, Gianmarco I.P. és Peri, Giovanni 2006. The economic value of cultural diversity: evidence from US cities. *Journal of Economic Geography*, 6: 9–44.

Page, Scott E. 2008. *The difference: How the power of diversity creates better groups, firms, schools, and societies*. Princeton: Princeton University Press.

Papp Z. Attila 2008. Átmenetben: a romániai magyarok társadalmi pozícióinak alakulása 1992–2002 között. *REGIO*, 19, 4: 155-230.

Papp Z. Attila 2011. Az 1989 utáni romániai, illetve romániai magyar elitek tipológiai és értelmezései. In *Elitek a válság korában. Magyarországi elitek, kisebbségi magyar elitek*, szerkesztette Kovách Imre, 99-124. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Politikatudományi Intézet, Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet.

Papp Z. Attila 2014. Kisebbségi identitáskonstrukciók a kettős magyar állampolgárság által In *Regio*, 221: 118-155. Elérés: <http://regio.tk.mta.hu/index.php/regio/article/view/9/5> Letöltés ideje: 2018. 10. 12.

Papp Z. Attila 2015. *Változó kisebbség. Kárpát-medencei ifjúságszociológiai felmérés. GeneZYS 2015 kutatás eredményei*. Budapest: Mathias Corvinus Collégium, Tihanyi Alapítvány és MTA Kisebbségkutató Intézet.

Papp Z. Attila és Márton János 2011. Párhuzamos világok? Az erdélyi magyar gazdasági és kulturális elit szocio-demográfiai jellemzői. In *Elitek a válság korában. Magyarországi elitek, kisebbségi magyar elitek*, szerkesztette Kovách Imre. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Politikatudományi Intézet és az Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet.

Papp Z. Attila és Veres Valér 2007. *Kárpát-panel 2007, Kárpát-medencei magyarok társadalmi helyzete és perspektívái – Gyorsjelentés*. Budapest: MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet. Elérés: <http://mek.oszk.hu/06900/06942/06942.pdf> Letöltés ideje: 2018. 10. 24.

Pickel, Gert és Sammet, Kornelia 2012. Introduction–Transformations of Religiosity in Central and Eastern Europe Twenty Years after the Breakdown of Communism. In *Transformations of Religiosity*, 7-20. Cham: Springer Nature Switzerland.

Piketty, Thomas 2015. *A tőke a 21. században*. Budapest: Kossuth Kiadó.

Pollack, Detlef 2001. Modifications in the religious field of Central and Eastern Europe. *European Societies*, 3, 2: 135-165.

Pomázi István 2014. Új irányok a társadalmi haladás és jóllét mérésében. *Statisztikai Szemle* 92, 2: 179–193.

Portes, Alejandro 1998. Social capital: Its origins and applications in modern sociology. *Annual review of sociology*, 24, 1: 1-24.

Portes, Alejandro és Sensenbrenner, Julia 1993. Embeddedness and immigration: Notes on the social determinants of economic action. *American Journal of Sociology*, 98, 6: 1320-1350.

- Pozsony Ferenc 2002. Káposztatermelők Kézdivásárhelyen és környékén. In *Utak és útvesztők a kisüzemi agrárgazdaságban 1990–1999*, szerkesztette Szilágyi Miklós, 261-270. Budapest: MTA Néprajzi Kutatóintézet – MTA Társadalomkutató Központ.
- Putnam, Robert D. 2007. E pluribus unum: Diversity and community in the twenty-first century. *Scandinavian Political Studies*, 30, 2: 137–174.
- Rózsa Sándor, Réthelyi János, Stauer Adrienne, Susánszky Éva, Mészáros Eszter, Skrabski Árpád és Kopp Mária 2006. A Hungarostudy 2002 országos reprezentatív felmérés tervezése, statisztikai módszerei, a minta leíró jellemzői és az alkalmazott kérdőívek. In *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*, szerkesztette Kopp Mária és Kovács Mónika, 70–82. Budapest: Semmelweis Kiadó.
- Sági Matild 2000. Hogyan legyünk pesszimisták? Viszonyítsunk a sokkal jobbhoz! *Századvég*, 17, nyár: 41–66.
- Sági Matild 2002. Elégedettség, jövedelmi feszültség. In *Társadalmi Riport*, szerkesztette Kolosi Tamás, Tóth István György és Vukovich György, 75-92. Budapest: TÁRKI.
- Sayer, Andrew 2017. Approaching moral economy. In *The moralization of the markets*, szerkesztette Nico Stehr, Christoph Henning és Bernd Weiler, 91-112. Abingdon: Routledge.
- Schwarcz Gyöngyi 2002. A soltvadkerti szőlő- és bortermelők megélhetési stratégiái a kilencvenes években. In *Utak és útvesztők a kisüzemi agrárgazdaságban 1990–1999*, Szilágyi Miklós, 35–64. Budapest, MTA Néprajzi Kutatóintézet – MTA Társadalomkutató Központ.
- Schwarcz Gyöngyi, Szarvas Zsuzsa és Szilágyi Miklós (szerk.) 2005. *Utóparaszti hagyományok és modernizációs törekvések a magyar vidéken*. Budapest, MTA Néprajzi Kutatóintézete – MTA Társadalomkutató Központ.
- Seres Attila és Egry Gábor 2011. *Magyar levéltári források az 1930. évi Romániai népszámlálás nemzetiségi adatsorainak értékeléséhez*. Kolozsvár: Kriterion Kiadó.
- Shimp, Terence A. és Sharma, Subhash 1987. Consumer ethnocentrism: Construction and validation of the CETSCALE. *Journal of marketing research*, 24, 3: 280-289.
- Simonovits Bori 2014. Nemzeti identitás, kisebbségek és társadalmi konfliktusok. A magyar társadalom attitűdjeinek alakulása 1992 és 2014 között. In *Társadalmi Riport*, szerkesztette Kolosi Tamás, Tóth István György és Vukovich György, 404–431. Elérés: Budapest: TÁRKI. <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/b339.pdf> Letöltés ideje: 2018. 11. 02.
- Skrabski Árpád 2013. *Társadalmi tőke és egészségi állapot az átalakuló társadalomba*. (Hét szabad művészet könyvtára). Budapest: Corvinus Kiadó.
- Skrabski Árpád és Kopp Mária 2008. A bizalom mint a társadalmi tőke központi jellemzője. *Vigília*, 2008, 10: 722–730.

- Smith, Jeffrey A.; McPherson, Miller és Smith-Lovin, Lynn 2014. Social distance in the United States: Sex, race, religion, age, and education homophily among confidants 1985 to 2004. *American Sociological Review*, 79, 3: 432-456.
- Stark, Rodney és Iannacone, Laurence R. 1994. A Supply Side Reinterpretation of the Secularisation of Europe. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 33, 3: 230-252.
- Stiglitz, Joseph E.; Sen, Aamartya és Fitoussi, Jean-Paul 2009. *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*. Paris.
- Susánszky Éva és Szántó Zsuzsa (szerk.) 2013. *Magyar lelkiállapot 2013*. Budapest: Semmelweis Kiadó és Multimédia Kiadó.
- Susánszky Éva és Székely András 2013. *A Hungarostudy 2013 felmérés módszertana*. In *Magyar lelkiállapot 2013*, szerkesztette Susánszky Éva és Szántó Zsuzsa, 13–20. Budapest: Semmelweis Kiadó.
- Swain, Nigel 1998. *Central European Agricultural Structures in Transition*. Liverpool: University of Liverpool, Centre for Central and Eastern European Studies, Working Papers Rural Transition Series, No. 53.
- Sz. Dévai Judit 1993. *Identitás – szélzúgásban. Nemzeti történelemismeret, önazonosság és az interetnikus viszonyok tükröződése szlovákiai magyar fiatalok tudatában*. Komáromi Lapok: Komarno. Elérés: http://www.hunsor.se/dosszie/identitas_szelzugasban.pdf Letöltés ideje: 2018. 09. 10.
- Szabó Á. Töhötöm 2003. Informális technikák a hagyományos gazdálkodásban. In *Lenyomatok 2. Fiatal kutatók a népi kultúráról*. (Kriza Könyvek 19), szerkesztette Szabó Á. Töhötöm, 105–126, Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság.
- Szabó Á. Töhötöm 2010. Etnikai különbségtétel a paraszti gazdaságban. In *Etnicitás: Különbségteremtő társadalom*, szerkesztette Feischmidt Margit, 266-280. Budapest: Gondolat – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet.
- Szabó Á. Töhötöm 2013. Agriculture, Work and Products: The Effects of the Market on the Economics of an Agricultural Settlement. *Acta Ethnographica Hungarica*, 58. 1: 163–177.
- Szabó Á. Töhötöm 2015. Dairy Cooperative in the Making: History, Ethnicity and Local Culture in an Economic Enterprise. *Erdélyi Társadalom*, 13, 3: 46-65.
- Szabó Andrea, Bauer Béla, Laki László és Nemeskéri István (szerk.) 2001. *Mozaik2001, Gyorsjelentés, Magyar Fiatalok a Kárpát-medencében*. Budapest: Nemzeti Ifjúságkutató Intézet.
- Szabó Piroska 2001. Régi és új gazdálkodók egy dél-alföldi tanyás településen. In *Számadó. Tanulmányok Paládi-Kovács Attila tiszteletére*, szerkesztette Hála József, Szarvas Zsuzsa és Szilágyi Miklós, 129–137, Budapest: MTA Néprajzi Kutatóintézete.

Szabó Piroska 2002. A közös tudás és az egyéni kvalitások motívumai a jelenkori zombói kisüzemek működtetésében. In *Utak és útvesztők a kisüzemi agrárgazdaságban 1990–1999*, szerkesztette Szilágyi Miklós, 75–89. Budapest: MTA Néprajzi Kutatóintézet – MTA Társadalomkutató Központ.

Szántó Zoltán 1994. A gazdaság társadalmi beágyazottsága. Megjegyzések a gazdaságszociológia és a szocioökonómia új irodalmáról. *Szociológiai Szemle*, 4, 3: 141-145.

Székely András és Lázár Imre 2013. Vallásosság és kötődés. In *Magyar lelkiállapot 2013*, szerkesztette Susánszky Éva és Szántó Zsuzsa, 63-76. Budapest: Semmelweis Kiadó.

Szelényi Iván 1998. Introduction: a Theoretical Framework. In *Privatizing Land. Rural Political Economy in Post-Communist Societies*, szerkesztette Szelényi Iván, 1–20. London, Routledge.

Szilágyi Miklós (szerk.) 2002b. *Utak és útvesztők a kisüzemi agrárgazdaságban 1990–1999* (Rendszerváltás Magyarországon). Budapest, MTA Néprajzi Kutatóintézet – MTA Társadalomkutató Központ.

Szirmai Viktória (szerk.) 2015. *A területi egyenlőtlenségektől a társadalmi jóllét felé*. Székesfehérvár: Kodolányi János Főiskola.

Szreter, Simon és Woolcock, Michael 2004. Health by association? Social capital, social theory and the political economy of public health. *International Journal of Epidemiology*, 33, 4, 1: 650–667. Elérés: <https://academic.oup.com/ije/article/33/4/674/665569> Letöltés ideje: 2018. május 17.

Szuhay Péter 2005. (Utó)parasztosodó törekvések a szendrőládi romák körében. In *Utóparaszi hagyományok és modernizációs törekvések a magyar vidéken*, szerkesztette Schwarcz Gyöngyi, Szarvas Zsuzsa és Szilágyi Miklós, 59–74. Budapest: MTA Néprajzi Kutatóintézete – MTA Társadalomkutató Központ.

The European Mental Health Action Plan 2013-2020 2015. H.n.: World Health Organization. Elérés: http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0020/280604/WHO-Europe-Mental-Health-Action-Plan-2013-2020.pdf Letöltés ideje: 2018.11.09.

Thelen, Tatjana 2001. Post-socialist entrepreneurs in rural Hungary: social continuity and legal practice in Mesterszállás. *Acta Ethnographica Hungarica* 46, 3–4: 315–342.

Thelen, Tatjana 2003. Are the Kuláks Back? Inherited Capital and Social Continuity in Mesterszállás (Hungary). In *Distinct Inheritances: Property, Family and Community in a Changing Europe*, H. Grandits and P. Heady, 329–346. Münster: LIT

Thompson, E. P. 2016. *The making of the English working class*. New York: Open Road Media.

Tomka Miklós 2001. Jelentés a vallásosságról – Erdély, az Úr 2000. évében. In *Vallásosság és nemzettudat. Vizsgálódások Erdélyben*, szerkesztette Gereben Ferenc és Tomka Miklós, 9-52. Budapest: Teleki László Alapítvány – Corvinus Kiadó.

Tomka Miklós 2005. *A legvallásosabb ország?* Piliscsaba: PPKE.

Torsello, Davide 2003. *Trust, Property and Social Change in a Southern Slovakian Village*. Münster: Lit Verlag.

Uzzoli Annamária 2015. Társadalmi jóllét vizsgálatok Magyarországon – a paradigmaváltás jegyében. *Területi Statisztika*, 55, 4: 392 – 395.

Váradai Monika Mária 1998. Keskeny az ösvény. Esettanulmány a „Harmónia” Mgtsz. átalakulásáról. *Replika* 33–34, 121–137.

Varga E. Árpád 1998. *Fejezetek a jelenkori Erdély népesedéstörténetéből*. Budapest: Püski Kiadó.

Varga Eszter (szerk.) 2018. *A Kárpát-medence határon átnyúló foglalkoztatási kapcsolatainak és ezek etnikai vetületének vizsgálata, fókuszba állítva az agrárfoglalkoztatást*. Kézirat.

Veres Valér 2003. A társadalmi struktúra etnikai sajátosságai a posztszocialista Erdélyben. *Erdélyi Társadalom*, 1: 87-112.

Veres Valér 2005. *Nemzeti identitás Erdélyben--szociológiai olvasatban: az erdélyi magyarok és románok nemzeti identitásának sajátosságai, társadalmi rétegződési perspektívában*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Veres Valér 2014. Társadalmi rétegződés és anyagi-jövedelmi különbségek Magyarországon és az erdélyi magyarság körében. *Szociológiai Szemle*, 24, 2.

Veres Valér 2015. *Népességszerkezet és nemzetiség. Az erdélyi magyarok demográfiai képe a 2002. és 2011. évi népszámlálások tükrében*. Kolozsvári Egyetemi Kiadó.

Vincze, Mária and Nigel Swain 1998. Agricultural Transformation and the Rural labour Market in Romania. *Replika*, Special Issue

Voicu, Mălina 2007. *Romania religioasa*. Iasi: Institutul European.

Wickström, Bengt Arne és Landa, Janet Tai 2018. Interethnic relations, informal trading networks, and social integration: imitation, habits, and social evolution. *Journal of Bioeconomics*, 20, 3: 263-286.

Wilson, Bryan 1982. *Religion in Sociological Perspective*. Oxford: Oxford University Press.

Wimmer, Andreas 2013. *Ethnic boundary making: Institutions, power, networks*. *Oxford studies in culture and politics*. New York: Oxford University Press.

Internetes források és adatbázisok

2006. évi CXXXII. törvény az egészségügyi ellátórendszer fejlesztéséről.

2007. évi XCII. törvény. A Fogyatékkal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről.

A Szerb Köztársaság Statisztikai Hivatala. <http://www.stat.gov.rs/>. Utolsó elérés:

A Szlovák Köztársaság Statisztikai Hivatala. <https://slovak.statistics.sk/>. Utolsó elérés:

Állami Számvevőszék 2012. *Jelentés a pszichiátriai betegellátás átalakításának ellenőrzéséről*. Budapest: k.n. Elérés:

<https://asz.hu/storage/files/files/%C3%96sszes%20jelent%C3%A9s/2012/1286j000.pdf?ctid=728> Letöltés ideje: 2018. 02. 14.

Edemos, Nemzeti Statisztikai Hivatal, Románia. <http://edemos.insse.ro/>. Utolsó elérés:

Egészségfelmérés (ELEF) 2009. Statisztikai tükör, IV., 50. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal. Elérés: <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/jel/jel310021.pdf> Letöltés ideje: 2018. 02. 15.

Egészséges Magyarország. Egészségügyi Ágazati Stratégia. 2014 – 2020 2014. Budapest: Emberi Erőforrások Minisztériuma. Elérés:

http://www.kormany.hu/download/e/a4/30000/Eg%C3%A9szs%C3%A9ges_Magyarorsz%C3%A1g_e%C3%BC_strat%C3%A9gia_.pdf Letöltés ideje: 2018. 02. 15.

European Social Survey. <https://www.europeansocialsurvey.org/>. Utolsó elérés:

European Social Survey Magyarország. <http://ess.tk.mta.hu/>. Utolsó elérés:

European Values Study. <https://europeanvaluesstudy.eu/>. Utolsó elérés:

Eurostat 2018. „Employment and Unemployment (LFS) – Overview”.

<https://ec.europa.eu/eurostat/web/lfs/overview>. Utolsó elérés:

Eurostat 2018. „European health interview survey”.

<https://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata/european-health-interview-survey>. Utolsó elérés:

Eurostat 2018. „European Health Interview Survey (EHIS)”.

https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/hlth_det_esms.htm. Utolsó elérés:

Eurostat 2018. „European health interview survey – methodology”.

<https://ec.europa.eu/eurostat/statistics->

explained/index.php?title=European_health_interview_survey_-_methodology. Utolsó elérés:

Eurostat 2018. „European Union Labour Force Survey (EU LFS)”.
<https://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata/european-union-labour-force-survey>.
Utolsó elérés:

Eurostat 2018. „EU statistics on income and living conditions (EU-SILC)”.
<https://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata/european-union-statistics-on-income-and-living-conditions>. Utolsó elérés:

Eurostat 2018. „Income and living conditions – Overview”.
<https://ec.europa.eu/eurostat/web/income-and-living-conditions/overview>. Utolsó elérés:

Eurostat Statistics Explained 2018. „EU Labour Force Survey”.
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/EU_labour_force_survey.
Utolsó elérés:

Eurostat Statistics Explained 2018. „EU statistics on income and living conditions (EU-SILC) methodology”. [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_statistics_on_income_and_living_conditions_\(EU-SILC\)_methodology](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_statistics_on_income_and_living_conditions_(EU-SILC)_methodology). Utolsó elérés:

Életünk fordulópontjai 2001. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutató Intézet. Elérés:
http://www.szociologia.eu/sites/default/files/hir_csatolmanyok/eletunk_fordulopontjai.pdf
Letöltés ideje: 2018. 05. 05.

Horvát Statisztikai Hivatal. <https://www.dzs.hr/>. Utolsó elérés:

KSH 2018. „Európai lakossági egészségfelmérés”. <http://www.ksh.hu/elef/index.html>.
Utolsó elérés:

Lelki egészség és jól-lét európai paktum 2008. Brüsszel: k.n. Elérés:
https://ec.europa.eu/health/sites/health/files/mental_health/docs/mhpact_hu.pdf
Letöltés ideje: 2018. 02. 15.

Lelki egészség országos program. Egészségügyi koncepció 2009. Budapest: k.n. Elérés:
https://www.doki.net/tarsasag/pszichiatra/upload/pszichiatra/document/LELKI_EGESZ_SEG_ORSZAGOS_PROGRAM.pdf?web_id= Letöltés ideje: 2018. 02. 15.

Lelki Egészség Stratégia 2016–2020. Tervezet. Nemzeti Középtávú Stratégia. Budapest
Lithuanian Presidency conference „Mental health: Challenges and Possibilities” Conclusions
2013. Vilnius: k.n. Elérés:

https://ec.europa.eu/health/sites/health/files/mental_health/docs/ev_20131010_mi_en.pdf Letöltés ideje: 2018. 02. 14.

Mentális Egészségügyi Szakpolitikai Program 2014-2020. A pszichiátriai ellátórendszer fejlesztése. Tervezet.

Nemzeti Csecsemő- és Gyermek egészségügyi Program 2005.

Nemzeti Drogellenes Stratégia 2013 – 2020 2013. Budapest: k.n. Elérés: <http://www.parlament.hu/irom39/11798/11798.pdf> Letöltés ideje: 2018. 02. 15.

Nemzeti Lelki Egészség Stratégia 2014 – 2020. Szakpolitikai Stratégia. Tervezet. Budapest. 2014. január 22.

Nemzeti Statisztikai Hivatal, Románia. <http://www.insse.ro/>. Utolsó elérés:

Nemzeti Statisztikai Hivatal, Románia. <http://statistici.insse.ro/shop/>. Utolsó elérés:

Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress é.n. H.n.: European Commission. Elérés: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/118025/118123/Fitoussi+Commission+report> Letöltés ideje: 2018. 05. 12.

Selye János Lelki Egészség Program 2012.

Semmelweis Terv 2011. Nemzeti Erőforrás Minisztérium Egészségügyért Felelős Államtitkárság. Budapest

Statisztikai Hivatal, Ausztria. <http://statistik.at/>. Utolsó elérés:

Statisztikai Hivatal, Szlovén Köztársaság. <https://www.stat.si/statweb>. Utolsó elérés:

Szonda Ipsos 2009. *Egészségtudatosság, egészséges életmód felmérés.* Kutatási Jelentés. Elérés: http://www.nincse.hu/letoltes/szonda-ipsos_kutatasi-osszefoglalo.pdf Letöltés ideje: 2018. 02. 15.

Ukrán Állami Statisztikai Szolgálat. <http://ukrstat.org/>. Utolsó elérés:

Ukrán Állami Statisztikai Szolgálat, Kárpátaljai Statisztikai Központi Hivatal. <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/>. Utolsó elérés:

World Values Survey. <http://www.worldvaluessurvey.org/>. Utolsó elérés:

Zöld Könyv 2005. A népesség mentális egészségének javításáról. Az Európai Unió mentális egészségügyi stratégiájának céljából. http://regi.oefi.hu/mental_gp_hu.pdf Letöltés ideje: 2018. február 16.

Mellékletek

1. sz. melléklet: A kérdőív tesztelés előtti változata
2. sz. melléklet: A kérdőív végső változata
3. sz. melléklet: Életminőség, társadalmi jóllét, nagymintás kutatások – összesítő táblázatok
4. sz. melléklet: Magyarországi és határon túli vizsgálatok a nemzeti identitásról – összesítő táblázat

1. sz. melléklet: A kérdőív tesztelés előtti változata

Életminőség és jól-léti viszonyok a külhoni magyarok körében

Próbakérdőív

2018. augusztus

I. A MEGKÉRDEZETTRE VONATKOZÓ SZOCIO-DEMOGRÁFIAI, FOGLALKOZTATOTTSÁGI, JÖVEDELMI ADATOK

K1. A kérdezett neme

1. férfi
2. nő

K2. Melyik évben született?

_____ évszám

9. NV

K3. Ön hol nevelkedett 18 éves koráig?

1. ezen a településen (ahol a kérdezés történik)
2. máshol → ország: _____ megye: _____ település: _____

K4. Kérem, mondja meg, hogy mi az Ön nemzetisége.

1. magyar
2. román
3. roma/cigány
4. német
5. egyéb
9. NV

K5. Az emberek nemzetiségi/etnikai hovatartozásában általában egy kategóriát használunk (Valaki lehet román magyar, roma, német stb.). Vannak azonban olyan személyek, akiknek a hovatartozása nem írható le egyetlen kategória mentén, mert az illető több etnikumhoz is kötődik. Képzeld el, hogy az alábbi nemzetiségi/etnikai kategóriák között összesen 10 pontot oszthat szét. Ha például németnek és csakis németnek érzi magát, akkor ez a kategória 10 pontot kap, míg a többiek egyet sem. Ha mondjuk félig németnek és félig egyéb nemzetiségűnek érzi magát, akkor 5-5 pontot kap a két kategória. De bármilyen más elosztás is elképzelhető. Kérem, mondja meg, hogyan jellemezné magát!

K1.

magyar	
román	
roma	
német	
egyéb	
összesen	10

888. NT

999. NV

K6. Most arra kérném, hogy az előbbi kérdéshez hasonlóan 10 pontot osszon szét annak függvényében, hogy a következő identitások mennyire fontosak az ön számára?

a magyar nemzet tagja	
román	
erdélyi	
ennek a településnek a lakosa	
európai	
Összesen	10

888. NT

999. NV

K7. Mi az Ön családi állapota?

1. nőtlen, hajadon
2. élettársi kapcsolatban él
3. házas, és együtt élnek
4. házas, külön élnek
5. özvegy
6. elvált
9. NV

K8. Mi az Ön legmagasabb, befejezett iskolai végzettsége?

1. Kevesebb mint 4 osztály	7. Érettségi
2. Elemi (1- 4 osztály)	8. Posztliceális
3. Általános (5 – 8 osztály)	9. Főiskola
4. Szakiskola	10. Egyetem
5. Líceum első fele (9 – 10 osztály)	11. Egyetem utáni képzés (M.A, PhD)
6. Líceum második fele (9 – 12 osztály), érettségi nélkül	99. NV

K9. Mi az Ön oklevél szerinti képesítése, szakmája? Ha több is van, a két legfontosabbat említse!

1. _____
2. _____
3. az oklevél nem szakképzésre vonatkozik (pl. érettségi oklevél)
4. szakképzetlen, már nem tanul
5. szakképzetlen, még tanul
8. NT
9. NV

K10. Ön jelenleg hol él?

ország neve (ha nem Románia): _____

megye: _____

település: _____

K11. Van-e a románon kívül más állampolgársága?

- 1. van
- 2. nincs → [ugrás az K13. kérdésre!](#)
- 8. NT
- 9. NV

K12. Románián kívül melyik ország állampolgára még? [Több válasz is lehetséges!](#)

- 1. Magyarország
- 2. Németország
- 3. Ausztria
- 4. Spanyolország
- 5. Olaszország
- 6. Egyesült Királyság
- 7. Egyesült Államok, Kanada
- 8. Franciaország
- 9. Egyéb EU
- 10. Egyéb
- 88. NT
- 99. NV

K13. Mi az Ön fő tevékenysége?

Karikázd be a megfelelőt. Csak egyetlen válasz lehetséges!

Önálló, vállalkozó, mint:

- 11. vállalkozó, 6 vagy több alkalmazottal
- 12. vállalkozó, 5 vagy kevesebb alkalmazottal
- 13. szellemi munkát végző egyéni vállalkozó (szellemi szabadfoglalkozású)
- 14. fizikai munkát végző egyéni vállalkozó, alkalmazottak nélkül (szerelő, asztalos stb.)
- 15. gazdálkodó (mezőgazdasági, erdészet, halászat, méhészet)

Szellemi, irodai alkalmazott, mint:

- 21. felsőszintű vezető, 6 vagy több beosztottal
- 22. felsőszintű vezető, 5 vagy kevesebb beosztottal
- 23. középszintű vezető, 6 vagy több beosztottal
- 24. középszintű vezető, 5 vagy kevesebb beosztottal
- 25. felsőfokú végzettséget igénylő szellemi munkát végző alkalmazott
- 26. érettségit igénylő szellemi munkát végző alkalmazott

- 27. érettségit nem igénylő szellemi munkát végző alkalmazott

Alkalmazott, fizikai munkás, mint:

- 31. beosztottal rendelkező fizikai munkás (közvetlen termelésirányító)
- 32. szakmunkás (szakképesítéssel rendelkezik)
- 33. betanított munkás
- 34. segédmunkás

Kizárólag alkalmi munkát végez

- 41. alkalmi szellemi munkát végző
- 42. alkalmi fizikai munkát végző

Inaktív, mint:

- 51. saját jogon öregségi nyugdíjas
- 52. betegnyugdíjas, özvegyi nyugdíjas
- 53. szülési / gyermeknevelési szabadságon van
- 54. háztartásbeli
- 55. tanuló vagy egyetemista
- 56. munkanélküli, segélyben részesül
- 57. munkanélküli, de nem részesül segélyben
- 58. egyéb inaktív

K14. Mi az Ön foglalkozása?

Mindenkinél beírni, aki legalább egy hónapot dolgozott valamikor!

Foglalkozás: _____
99. Soha nem dolgozott

K15. Milyen ágazatban dolgozik?

1. Mezőgazdaság	8. Pénzügy
2. Bányászat	9. Közigazgatás
3. Ipar	10. Oktatás, kutatás
4. Építőipar	11. Egészségügy
5. Kereskedelem	12. Magánháztartás (gyermek idősfelvigyázás, takarítás stb.)
6. Vendéglátás, turizmus	13. Egyéb szolgáltatás
7. Szállítás, kommunikáció	

K16. Hol van a munkahelyének a telephelye? (A város, község, ahova a megkérdezett dolgozni jár):

megye: _____
település: _____
ország neve (ha nem Románia): _____

K17. Önt is beleszámítva hányan dolgoznak azon a munkahelyen/telephelyen, ahol Ön dolgozik?

_____ személy

888. NT

999. NV

K18. Ebből hány magyar nemzetiségű?

_____ személy

888. NT

999. NV

K19. És hány román nemzetiségű?

_____ személy

888. NT

999. NV

K20. Milyen a munkahelyének a tulajdoni formája?

1. Tisztán állami, vagy önkormányzati tulajdonú
2. Szövetkezeti tulajdonú
3. Egyházi, alapítványi, egyesületi stb. tulajdonú
4. Tiszta magántulajdonú
5. Vegyes tulajdonú (magán és bármi más)
8. NT
9. NV

K21. Milyen munkaszerződéssel dolgozik?

0. Nincs munkaszerződése
1. Határozott idejű, maximum 6 hónapos időre szóló
2. Határozott idejű, 6 hónapnál hosszabb időre szóló
3. Határozatlan idejű
8. NT
9. NV

K22. Szokta főmunkáját otthon végezni?

1. igen, jellemzően otthonában dolgozik
2. igen, alkalmanként
3. nem, soha
8. NT
9. NV

K23. Átlagosan hány órát dolgozik főmunkájában hetente?

_____ órát

888. NT
999. NV

K24. Átlagosan mennyi az Ön főmunkájából származó havi jövedelme, amit kézhez kap?

_____ RON → **ugrás a K26-os kérdésre!**

9. nem kíván válaszolni → **folytasd a K25-ös kérdéssel!**

K25. A kérdőív adatait név nélkül, statisztikai módszerekkel dolgozzuk fel. Azt megmondaná-e, hogy az alábbi kategóriák közül az Ön jövedelme melyikbe tartozik?

1. kevesebb mint 200 RON	9. 1600 – 1800 RON	17. 4000 – 5000 RON
2. 200 – 400 RON	10. 1800 – 2000 RON	18. 5000 – 7000 RON
3. 400 – 600 RON	11. 2000 – 2200 RON	19. 7000 – 10000 RON
4. 600 – 800 RON	12. 2200 – 2400 RON	20. 10000 RON fölött
5. 800 – 1000 RON	13. 2400 – 2600 RON	88 – Nem tudja
6. 1000 – 1200 RON	14. 2600 – 2800 RON	99 – Nem kíván válaszolni
7. 1200 – 1400 RON	15. 2800 – 3000 RON	
8. 1400 – 1600 RON	16. 3000 – 4000 RON	

Mindenkitől, inaktívaktól is!

K26. Az említett főtevékenysége mellett végez-e valamilyen más, kiegészítő kereső tevékenységet/tevékenységeket?

1. igen
2. nem → **ugrás a K30-as, K32-es vagy a K35-ös kérdésre!**
8. NT
9. NV

K27. Heti hány órában foglalkozik ezekkel a kiegészítő kereső tevékenységekkel?

_____ órát

888. NT
999. NV

K28. Mennyi az Ön havi jövedelme, amit a kiegészítő kereső tevékenysége(i), munkája után kézhez kap?

_____ RON → **ugrás a K30-as kérdésre!**

9. nem kíván válaszolni → **folytasd a K29-es kérdéssel!**

K29. A kérdőív adatait név nélkül, statisztikai módszerekkel dolgozzuk fel. Azt megmondaná-e, hogy az alábbi kategóriák közül az Ön kiegészítő keresete, jövedelme melyikbe tartozik?

1. kevesebb mint 200 RON	9. 1600 – 1800 RON	17. 4000 – 5000 RON
2. 200 – 400 RON	10. 1800 – 2000 RON	18. 5000 – 7000 RON
3. 400 – 600 RON	11. 2000 – 2200 RON	19. 7000 – 10000 RON
4. 600 – 800 RON	12. 2200 – 2400 RON	20. 10000 RON fölött
5. 800 – 1000 RON	13. 2400 – 2600 RON	88 – Nem tudja
6. 1000 – 1200 RON	14. 2600 – 2800 RON	99 – Nem kíván válaszolni
7. 1200 – 1400 RON	15. 2800 – 3000 RON	
8. 1400 – 1600 RON	16. 3000 – 4000 RON	

Nyugdíjasoktól!

K30. Hozzávetőlegesen mennyi nyugdíjat kapott a múlt hónapban?

_____ RON → [ugrás a K35-ös kérdésre!](#)

9. nem kíván válaszolni → [folytasd a K31-es kérdéssel!](#)

K31. A kérdőív adatait név nélkül, statisztikai módszerekkel dolgozzuk fel. Azt megmondaná-e, hogy az alábbi kategóriák közül az Ön havi nyugdíjának összege melyikbe tartozik?

1. kevesebb mint 200 RON	9. 1600 – 1800 RON	17. 4000 – 5000 RON
2. 200 – 400 RON	10. 1800 – 2000 RON	18. 5000 – 7000 RON
3. 400 – 600 RON	11. 2000 – 2200 RON	19. 7000 – 10000 RON
4. 600 – 800 RON	12. 2200 – 2400 RON	20. 10000 RON fölött
5. 800 – 1000 RON	13. 2400 – 2600 RON	88 – Nem tudja
6. 1000 – 1200 RON	14. 2600 – 2800 RON	99 – Nem kíván válaszolni
7. 1200 – 1400 RON	15. 2800 – 3000 RON	
8. 1400 – 1600 RON	16. 3000 – 4000 RON	

Egyéb (nem nyugdíjas) inaktívaktól!

K32. Említette, hogy Ön jelenleg nem dolgozik. Részesül-e valamilyen támogatásban, kap-e valamilyen segílyt (munkanélküliségi segíly, gyerekevelési támogatás, tanulmányi ösztöndíj stb.)?

1. igen	8. NT
2. nem	9. NV

K33. Hozzávetőlegesen mekkora volt ennek az összege a múlt hónapban?

_____ RON → [ugrás a K35-ös kérdésre!](#)

9. nem kíván válaszolni → [folytasd a K34-es kérdéssel!](#)

K34. A kérdőív adatait név nélkül, statisztikai módszerekkel dolgozzuk fel. Azt megmondaná-e, hogy ennek a támogatásnak a havi összege az alábbi kategóriák közül melyikbe tartozik?

1. kevesebb mint 200 RON	10. 1800 – 2000 RON	19. 7000 – 10000 RON
2. 200 – 400 RON	11. 2000 – 2200 RON	20. 10000 RON fölött
3. 400 – 600 RON	12. 2200 – 2400 RON	88 – Nem tudja
4. 600 – 800 RON	13. 2400 – 2600 RON	99 – Nem kíván válaszolni
5. 800 – 1000 RON	14. 2600 – 2800 RON	
6. 1000 – 1200 RON	15. 2800 – 3000 RON	
7. 1200 – 1400 RON	16. 3000 – 4000 RON	
8. 1400 – 1600 RON	17. 4000 – 5000 RON	
9. 1600 – 1800 RON	18. 5000 – 7000 RON	

Kódok

<p>K35. VISZ. (viszony a kérdezettel)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. házastárs, élettárs 2. szülő, após, anyós 3. gyermek 4. unoka 5. testvér 6. nagyszülő 7. vej/meny 8. sógor(nő) 9. nagynéni, nagybácsi 10. nincs rokon viszony 99. NV 	<p>K38. ETN. Nemzetisége</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. román 2. magyar 3. roma/cigány 4. ukrán 5. német 6. török 7. egyéb 9. NV 	<p>K39. ISK. Iskolai végzettség</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kevesebb mint 4 osztály 2. Elemi (1- 4 osztály) 3. Általános (5 – 8 osztály) 4. Szakiskola 5. Líceum első fele (9 – 10 osztály) 6. Líceum második fele (9 – 12 osztály), érettségi nélkül 7. Érettségi 8. Posztliceális 9. Főiskola 10. Egyetem 11. Egyetem utáni képzés (M.A, PhD) 99. NV 	<p>K40. TEV. Fő tevékenység</p> <p>Önálló, vállalkozó, mint:</p> <ol style="list-style-type: none"> 11. vállalkozó, 6 vagy több alkalmazottal 12. vállalkozó, 5 vagy kevesebb alkalmazottal 13. szellemi munkát végző egyéni vállalkozó (szellemi szabadfoglalkozású) 14. fizikai munkát végző egyéni vállalkozó, alkalmazottak nélkül, nem a mezőgazdaságban (szerelő, asztalos stb.) 15. egyéni gazdálkodó, mezőgazdasági önálló (mezőgazdasági, erdészet, halászat, méhészet) <p>Szellemi, irodai alkalmazott, mint:</p> <ol style="list-style-type: none"> 21. felsőszintű vezető, 6 vagy több beosztottal 22. felsőszintű vezető, 5 vagy kevesebb beosztottal 23. középszintű vezető, 6 vagy több beosztottal 24. középszintű vezető, 5 vagy kevesebb beosztottal 25. felsőfokú végzettséget igénylő szellemi munkát végző alkalmazott 26. érettségit igénylő szellemi munkát végző alkalmazott 27. érettségit nem igénylő szellemi munkát végző alkalmazott <p>Alkalmazott, fizikai munkás, mint:</p> <ol style="list-style-type: none"> 31. beosztottal rendelkező fizikai munkás (közvetlen termelésirányító) 32. szakmunkás (szakképesítéssel rendelkezik) 33. betanított munkás 34. segédmunkás <p>Kizárólag alkalmi munkát végez</p> <ol style="list-style-type: none"> 41. alkalmi szellemi munkát végző 42. alkalmi fizikai munkát végző <p>Inaktív, mint:</p> <ol style="list-style-type: none"> 51. saját jogon öregségi nyugdíjas 52. betegnyugdíjas, rokkantnyugdíjas vagy özvegyi nyugdíjas 53. szülési / gyermeknevelési szabadságon van 54. háztartásbeli 55. tanuló vagy egyetemista 56. munkanélküli, segélyben részesül 57. munkanélküli, de nem részesül segélyben 58. egyéb inaktív
<p>K44, 45. ORSZ. (állampolgárság, tartózkodási hely)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Magyarország 2. Németország 3. Ausztria 4. Spanyolország 5. Olaszország 6. Egyesült Királyság 7. Egyesült Államok, Kanada 8. Franciaország 9. Egyéb EU 10. Egyéb 99. NT, NV 	<p>K49. IND.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Mezőgazdaság 2. Bányászat 3. Ipar 4. Építőipar 5. Kereskedelem 6. Vendéglátás, turizmus 7. Szállítás, kommunikáció 8. Pénzügy 9. Közigazgatás 10. Oktatás, kutatás 11. Egészségügy 12. Magánháztartás (gyermek idősfelvigyázás, takarítás stb.) 13. Egyéb szolgáltatás 		

Az K50-K51 kérdéseket azoknak tedd fel, nem egy háztartásban élnek a szüleikkel vagy/és a házastársukkal:

K50. Mi (volt) a nemzetisége az Ön..?

	magyar	román	egyéb	NT	NV	már említette a háztartástáblában
1. édesapjának	1	2	3	8	9	99
2. édesanyjának	1	2	3	8	9	99
3. házastársának	1	2	3	8	9	99

K51. Mi (volt) a legmagasabb iskolai végzettsége az Ön..?

	kód (ld. alább!)	NT	NV	már említette a háztartástáblában
1. édesapjának		8	9	99
2. édesanyjának		8	9	99
3. házastársának		8	9	99

Kódok

1. Kevesebb mint 4 osztály	7. Érettségi
2. Elemi (1- 4 osztály)	8. Posztliceális
3. Általános (5 – 8 osztály)	9. Főiskola
4. Szakiskola	10. Egyetem
5. Líceum első fele (9 – 10 osztály)	11. Egyetem utáni képzés (M.A, PhD)
6. Líceum második fele (9 – 12 osztály), érettségi nélkül	99. NV

Mindenkitől!

K52. Mennyi az Önök háztartásának ÁTLAGOS HAVI BEVÉTELE, beleértve az Ön és a háztartás összes tagjának jövedelmét és minden egyéb jövedelemforrást is (támogatások, segélyek, ösztöndíjak, ingatlanbérlésből származó jövedelem, betétek kamatai utáni bevétel stb.)?

_____ RON → [ugrás a K54-es kérdésre!](#)

9. nem kíván válaszolni → [folytasd a K53-as kérdéssel!](#)

K53. A kérdőív adatait név nélkül, statisztikai módszerekkel dolgozzuk fel. Azt megmondaná-e, hogy a háztartás összbevétele az alábbi kategóriák közül melyikbe tartozik?

1. kevesebb mint 200 RON	9. 1600 – 1800 RON	17. 4000 – 5000 RON
2. 200 – 400 RON	10. 1800 – 2000 RON	18. 5000 – 7000 RON
3. 400 – 600 RON	11. 2000 – 2200 RON	19. 7000 – 10000 RON
4. 600 – 800 RON	12. 2200 – 2400 RON	20. 10000 - 15000 RON
5. 800 – 1000 RON	13. 2400 – 2600 RON	21. 15000 fölött
6. 1000 – 1200 RON	14. 2600 – 2800 RON	88 – Nem tudja
7. 1200 – 1400 RON	15. 2800 – 3000 RON	99 – Nem kíván válaszolni
8. 1400 – 1600 RON	16. 3000 – 4000 RON	

K54. Mit mondana, hogyan tud, hogyan tudnak kijönni ebből a (háztartási) jövedelemből?

1. nélkülözések között élnek,
2. hónapról-hónapra anyagi gondjaik vannak,
3. beosztással épphogy kijönnek a pénzükből,
4. elfogadhatóan élnek, vagy
5. gondok nélkül élnek?

K55. Van-e az Önök háztartásának vagyonból származó jövedelme (ingatlanbérlelésből, megtakarítás utáni kamatokból, részvény utáni osztalékból, egyéb befektetésekből stb.)?

1. igen → folytatd a K56-os kérdéssel!
2. nincs → ugrás a K57-es kérdésre!
8. nem tudja
9. nem kíván válaszolni

K56. Mindent összevetve hozzávetőlegesen mekkora volt ez a bevétel az elmúlt 12 hónapban?

összeg _____ pénznem _____

8. nem tudja
9. nem kíván válaszolni

K57. Az elmúlt 12 hónapban volt-e a háztartásnak olyan jövedelme/bevétele, ami valamilyen Magyarországról érkező állami, egyházi vagy civil támogatásból származik?

1. igen → folytatd a K58-as kérdéssel!
2. nem → ugrás a K59-es kérdésre!
8. nem tudja
9. nem kíván válaszolni

K58. Hozzávetőlegesen mekkora volt ez a Magyarországról származó, támogatásként kapott bevétel az elmúlt 12 hónapban?

összeg _____ pénznem _____

8. nem tudja
9. nem kíván válaszolni

K59. Van-e Önnek vagy a háztartás bármely tagjának hitel- vagy kölcsöntartozása?

1. van → folytatd a K60-as kérdéssel!
2. nincs → ugrás a K63-as kérdésre!
8. NT
9. NV

K60. Mekkora a felvett hitel után fizetendő havi törlesztő-részlet?

_____ RON

8. nem tudja
9. nem kíván válaszolni

K61. Van jelenleg törlesztési elmaradásuk?

1. igen, van _____ hónapja
  2. nincs
888. NT
999. NV

K62. Hány hónapig kell még fizetniük a hitel vagy a kölcsön törlesztő-részleteit? Ha évben adják meg,

számold át hónapra!

_____ hónap

888. NT
999. NV

K63. Milyen jogcímen élnek ebben a lakásban?

1. A lakás tulajdonosai
2. Lakás hasznélvezői / a tulajdonos rokonai
3. Piaci áron bérelt lakás bérlői
4. Piaci árnál alacsonyabb áron bérelt lakás bérlői
5. Magántulajdonú lakás szívességgi használói
6. Szolgálati lakás használói
7. egyéb jogcím
8. NT
9. NV

K64. Hány m²-es a lakás hasznos alapterülete?

_____ m²

8. nem tudja
9. nem kíván válaszolni

K65. Hány szobás ez a lakás? A konyhát, fürdőszobát, előteret, ne számítsa a szobák közé!

_____ szoba

88. nem tudja
99. nem kíván válaszolni

K66. Véleménye szerint mennyi az Ön(ök) lakásának piaci értéke?

_____ RON

8. nem tudja
9. nem kíván válaszolni

K67. Van-e a háztartás használatában vagy tulajdonában személygépkocsi?

1. van
  2. nincs, mert nem engedhetik meg maguknak
  3. nincs, egyéb okokból
8. NT
9. NV

K68. Összességében mennyire elégedett Ön... Kérjük fejezze ki választását 0-tól 10-ig egy számmal, ahol a 0 azt jelenti, hogy egyáltalán nem elégedett, a 10-es pedig, hogy kifejezetten elégedett

	Érték (0-10)	NT	NV
1. az életével mostanában?		88	99
2. a háztartása anyagi helyzetével?		88	99
3. a lakása, lakóköznyezetete minőségével?		88	99
4. a jelenlegi munkájával?		88	99
5. azon idő mennyiségével, amelyet az Ön által kedvelt dolgokkal tölthet?		88	99
6. azzal, ahogyan a munkát és a családi életet össze tudja egyeztetni		88	99
7. a személyes kapcsolataival?		88	99
8. az egészségügyi helyzetével?		88	99
9. az Ön és a környezete biztonságával?		88	99

III. AGRÁRGAZDÁLKODÁS

K69. Foglalkozik-e Ön vagy valaki az Ön háztartásából mezőgazdasági tevékenységgel? Ha csak egy kis kertet művelnek meg, az is érdekes számunkra!

1. Igen → folytasd a K70-es kérdéssel!	8. nem tudja
2. Nem → ugrás a K74-es kérdésre!	9. nem válaszol

K70. Kérem, mondja meg, hogy milyen mezőgazdasági tevékenységgel foglalkoznak! Csak saját fogyasztásra, vagy eladásra is termelnek?

tevékenység	csak eladásra	saját fogyasztásra és eladásra is	csak saját fogyasztásra	nem foglalkoznak	NT	NV
1. Állattenyésztés	1	2	3	4	8	9
2. Növénytermesztés	1	2	3	4	8	9
2.1. Szénakészítés	1	2	3	4	8	9
2.2. Szántóföldi növények (búza, kukorica, cukorrépa)	1	2	3	4	8	9
2.3. Zöldségfélék	1	2	3	4	8	9
2.4. Gyümölcsfélék	1	2	3	4	8	9
2.5. Szőlő	1	2	3	4	8	9
3. Élelmiszer-feldolgozás	1	2	3	4	8	9

K71. Összesen mekkora területen gazdálkodnak? Ha csak egy kis kertet művelnek meg, az is érdekes számunkra!

hektár   ár

--	--	--	--	--	--	--

K72. Ennek a területből mennyit tesz ki a...?

1. saját terület
2. bérelt terület
3. egyéb módon használt terület (szívességi földhasználat)

hektár				ár	
				/	
				/	
				/	

K73. Mekkora részét teszi ki a család ételmeiszerfogyasztásának a saját maguk által megtermelt ételmeiszerek fogyasztása?

1. több mint háromnegyedét
2. 50-75% között
3. 25-50% között
4. kevesebb mint egynegyedét
5. kevesebb mint 2 százalékát
6. semennyit, nem foglalkozunk ételmeiszer-termeléssel
8. nem tudja
9. nem válaszol

Mindenkitől, függetlenül, hogy végez-e mezőgazdasági tevékenységet vagy nem!

K74. Volt az Önök háztartásának 2017-ben mezőgazdasági termelésből, illetve támogatásból bevétele, jövedelme?

1. igen
2. nem
8. nem tudja
9. nem válaszol

K75. Körülbelül mekkora volt a ...?

1. mezőgazdasági **termelésből** származó jövedelme 2017-ben
2. mezőgazdasági **támogatásból** származó jövedelme 2017-ben

RON				

K76. Mekkora részét teszi ki a mezőgazdaságból származó pénzbeli jövedelem a háztartás jövedelmének?

1. több mint háromnegyedét
2. 50-75% között
3. 25-50% között
4. kevesebb mint egynegyedét
5. kevesebb mint 2 százalékát
8. nem tudja
9. nem válaszol

Mindenkitől!

hektár   ár

_____

K77. Van-e erdőterületük? Ha igen, mekkora?

1. Közbirtokossági

2. Magán

K78. Volt az Önök háztartásának 2017-ben erdőtulajdonból, erdőgazdálkodásból származó bevétele, jövedelme?

1. igen →

8. nem tudja

2. nem →

9. nem válaszol

K79. Körülbelül mekkora volt az erdőtulajdonból, erdőgazdálkodásból származó bevétele, jövedelme 2017-ben?

RON

--	--	--	--	--

IV. EGÉSZSÉGI ÁLLAPOT, EGÉSZSÉG-MAGATARTÁS

K80. Milyen az Ön egészsége általában?

1. Nagyon jó

5. Nagyon rossz

2. Jó

8. NT

3. Kielégítő

9. NV

4. Rossz

K81. Mikor találkozott Ön utoljára háziorvosával saját egészsége érdekében?

1. az elmúlt 12 hónapban

8. NT

2. 12 hónapja vagy régebben

9. NV

3. soha

K82. Szedett Ön az elmúlt 2 HÉT BEN orvos által receptre felírt gyógyszert (függetlenül attól, hogy kinek írták fel)?

1. igen

8. NT

2. nem

9. NV

K83. Milyen gyakran jár egészségügyi szűrővizsgálatokra?

1. Félévenként vagy gyakrabban

2. Évente

3. Kétévente

4. Ritkábban

5. Soha

8. NT

9. NV

K84. Az elmúlt 12 hónapban összesen hány éjszakát töltött Ön fekvőbetegként kórházban?

_____ éjszakát

0. nem volt kórházban az elmúlt egy évben

8. NT

9. NV

K85. Az elmúlt 12 HÓNAPBAN volt-e valamilyen betegsége vagy egészségi problémája a listán szereplők közül?

	igen	nem	nem tudja	nem válaszol
1. Asztma (allergiás asztma is)	1	2	8	9
2. Krónikus hörghurut, bronchitisz, tüdőtagulás	1	2	8	9
3. Szívinfarktus (szívroham) vagy ennek krónikus következményei	1	2	8	9
4. Szívkoszorúér- (koronária-) megbetegedés, angina	1	2	8	9
5. Magasvérnyomás-betegség (hipertónia)	1	2	8	9
6. Agyvérzés (szélütés, gutaütés, stroke, agyérgörcs) vagy ennek krónikus következményei	1	2	8	9
7. Arthrosis, ízületi porc kopása (ízületi gyulladás kivételével)	1	2	8	9
8. Derék- vagy hátfájás vagy egyéb krónikus derék vagy hátgerinc probléma	1	2	8	9
9. Nyaki fájdalom vagy egyéb krónikus nyaki gerincprobléma	1	2	8	9
10. Cukorbetegség	1	2	8	9
11. Allergia, pl.: szénanátha, ekcéma, ételallergia vagy egyéb allergia (kivéve allergiás asztma)	1	2	8	9
12. Gyomor- vagy nyombélfekély	1	2	8	9
13. Májcirrózis, májzsugorodás	1	2	8	9
14. Rosszindulatú daganat (leukémia és nyirokcsomó-daganat/lymphoma is)	1	2	8	9
15. Erős fejfájás, pl. migrén	1	2	8	9
16. Inkontinencia, vizelettartási zavarok	1	2	8	9
17. Krónikus vesebetegségek	1	2	8	9
18. Depresszió	1	2	8	9
19. Egyéb pszichés/mentális problémák	1	2	8	9
20. Magas koleszterinszint, zsírsanyagcsere-zavar	1	2	8	9
21. Szabálytalan szívverés, szívritmuszavar, pitvarfibrilláció	1	2	8	9
22. Bármely egyéb szívbetegség	1	2	8	9
23. Csontritkulás	1	2	8	9
24. Egyéb krónikus betegség	1	2	8	9

K86. Milyen magas Ön cipő nélkül?

_____ cm

8. NT

9. NV

K87. Mekkora a testsúlya ruha és cipő nélkül?

_____ kg

8. NT

9. NV

K88. Milyen gyakran sportol, például úszik, fut, kerékpározik, focizik, aerobikozik vagy végez más testmozgást?

1. soha,	4. hetente többször? Hányszor?: _____
2. ritkábban, mint heti egyszer,	8. NT
3. hetente egyszer vagy	9. NV

K89. Milyen gyakran fogyaszt friss gyümölcsöt vagy zöldséget?

1. naponta többször	5. ritkábban mint hetente egyszer
2. naponta egyszer	6. soha
3. heti 4-6 alkalommal	8. NT
4. heti 1-3 alkalommal	9. NV

K90. Kérem, mondja meg, melyik állítás illik Önre a legjobban a dohányzással kapcsolatban!

1. Jelenleg dohányzom → folytatd a K91-es kérdéssel!
2. Kevesebb mint egy éve abba hagytam a dohányzást → ugrás a K93-as kérdésre!
3. Már több mint egy éve leszoktam a dohányzásról → ugrás a K93-as kérdésre!
4. Sohasem dohányoztam → ugrás a K93-as kérdésre!
8. NT
9. NV

K91. Milyen gyakran szív cigarettát?

1. naponta → folytatd a K92-es kérdéssel!
2. hetente → ugrás a K93-as kérdésre!
3. ritkábban mint hetente → ugrás a K93-as kérdésre!
8. NT
9. NV

K92. Átlagban hány szál cigarettát szív el naponta?

- ____ szálat
- 88 – NT
- 99 – NV

K93. Az elmúlt 12 hónapban milyen gyakran fogyasztott alkoholtartalmú italt (mint például sör, bor, pezsgő, pálinka, vodka, rum, whisky, koktél, likőr, alkoholos üdítő, házilag előállított alkohol...)?

1. minden nap vagy majdnem minden nap
  2. hetente 5-6 napon
  3. hetente 3-4 napon
  4. hetente 1-1 napon
  5. havonta 2-3 napon → ugrás a K95-ös kérdésre!
  6. havonta egyszer → ugrás a K95-ös kérdésre!
  7. ritkábban mint havonta egyszer → ugrás a K95-ös kérdésre!
  8. az elmúlt 12 hónapban nem, mivel már nem iszom alkoholt → ugrás a K95-ös kérdésre!
  9. soha, vagy egész életemben csak néhány kortyot ittam → ugrás a K95-ös kérdésre!
- 88 – NT

K94. Egy átlagos hét alatt milyen és mennyi italt fogyaszt?

Sör (dl): _____	Bor (dl): _____	Rövidital (cl): _____	Más alkoholos ital _____ (dl): _____
-----------------	-----------------	-----------------------	---

K95. Az elmúlt két hétben milyen gyakran okoztak Önnek gondot a következő panaszok?

1. egyszer sem
2. néhány napig
3. a 2 hét több mint felében
4. majdnem minden nap
8. NT
9. NV

		Kód
1.	Kevés érdeklődés vagy örömeztet tevékenységei során.	
2.	Szomorúság, lehangoltság vagy reménytelenség érzése.	
3.	Nehezen tud elaludni, éjszaka könnyen felébred, vagy túl sokat alszik	
4.	Fáradtság vagy kevés energia.	
5.	Rossz étvágy vagy túlzott evés.	
6.	Rossz érzések saját magával kapcsolatban, vagy olyan gondolatok, hogy Ön sikertelen, vagy csalódást okozott önmaga vagy családja számára	
7.	Koncentrációs nehézségek például újságolvasás vagy tévézés közben.	
8.	Mozgása vagy beszéde annyira lelassult, hogy mások is észrevehették, vagy ellenkezőleg, olyan nyugtalan volt, hogy a szokásosnál sokkal többet mozgott	

K96. Egészségében véve mennyire tartja boldognak saját magát? Kérem, ismét 1 és 10 közötti számmal osztályozzon. A 10-es azt jelent, hogy Ön teljesen boldognak tartja magát, az 1-es pedig azt, hogy teljesen boldogtalannak!

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

V. TÁRSAS KAPCSOLATOK, TÁRSAS TÁMOGATÁS

K97. A közvetlen családtagjain kívül (akikkel egy háztartásban él) szokott-e Ön időnként egészen személyes, bizalmas dolgokról, problémákról elbeszélgetni valakivel (nagyobb változások az életben, párkapcsolati problémák, mélyebb lelki gondok stb.)?

1. igen
2. nem → ugrás a K99-es kérdésre!
8. NT
9. NV

K98. Ha igen Ki ez a személy/kik ezek a személyek?

(Legtöbb három személyt említhet. Ha több is van, a fontosabbakat emlíitse! A táblázatba kódokat írjon az alábbi Kódlista segítségével)

	viszony	nem	életkor	nemzetiség	végzettség
1.					
2.					
3.					

Kódlista				
viszony	nem	nemzetiség	végzettség	Említette-e már a személyt?
1. első fokú rokon 2. más rokon 3. barát 4. ismerős	1. férfi 2. nő	1. román 2. magyar 3. roma 4. egyéb	1. nincs 8 osztály 2. 8 osztály 3. szakiskola 4. érettségi, posztliceális 5. főiskola, egyetem	1. igen 2. nem (A X-X kérdéseknél)

K99. Van-e olyan személy, vannak-e olyan személyek, akikkel közösen eljárnak szórakozni (kirándulni, étterembe, bárókba, színházba, sporteseményekre stb.), legalább havonta egyszer?

1. igen
2. nincs → [ugrás a K101-es kérdésre!](#)
8. NT
9. NV

K100. Ha igen Ki ez a személy/kik ezek a személyek?

(Legtöbb három személyt említhet. Ha több is van, a fontosabbakat emlíitse! A táblázatba kódokat írjon a fenti Kódlista segítségével)

	viszony	nem	életkor	nemzetiség	végzettség	említette-e már a személyt?
1.						
2.						
3.						

K101. Tegyük fel, hirtelen pénzre lenne szüksége. Vannak-e olyanok, akiktől ilyenkor kölcsönkérne?

1. igen
2. nincsenek → [ugrás a K103-as kérdésre!](#)
8. NT
9. NV

K102. Ha igen **Ki ez a személy/kik ezek a személyek?**

(Legtöbb három személyt említhet. Ha több is van, a fontosabbakat emlíitse! A táblázatba kódokat írjon a fenti Kódlista segítségével)

	viszony	nem	életkor	nemzetiség	végzettség	említette-e már a személyt?
1.						
2.						
3.						

K103. Az embernek gyakran van szüksége tanácsra, segítségre fontos intézményekben, hivatalos ügyekben. Ha Ön ilyen helyzetbe kerül, van olyan személy (vannak olyan személyek) akiknek a segítségére számíthat?

1. igen

2. nincs → ugrás a K105-ös kérdésre!

8. NT

9. NV

K104. Ha igen **Ki ez a személy/kik ezek a személyek?**

(Legtöbb három személyt említhet. Ha több is van, a fontosabbakat emlíitse! A táblázatba kódokat írjon a fenti Kódlista segítségével)

	viszony	nem	életkor	nemzetiség	végzettség	említette-e már a személyt?
1.						
2.						
3.						

VI. VALLÁSOSSÁG

K105. Tartozik-e Ön valamilyen valláshoz vagy vallási felekezethez?

0. nem tartozik valláshoz, felekezethez

1. Római katolikus

2. Görög katolikus, örmény katolikus

3. Református, kálvinista

4. Evangélikus, lutheránus

5. Ortodox, görög keleti, pravoszláv

6. Izraelita, zsidó

7. Egyéb, éspedig _____

88. NT

99. NV

K106. Esküvőktől, temetésektől eltekintve milyen gyakran szokott részt venni vallási szertartáson?

1. Hetente többször

2. Hetente

3. Havonta

4. Csak bizonyos ünnepekkor

5. Évente

6. Ritkábban mint évente, vagy

7. Soha, gyakorlatilag soha

9. NV

8. NT

K107. Függetlenül attól, hogy szokott templomba járni vagy nem, Ön minek tartja magát?

1. Vallásos embernek, az egyház tanítása szerint
2. Vallásos embernek, a magam módján
3. Nem vallásos embernek
4. Meggyőződéses ateistának
5. Nem tudom megmondani, vallásos vagyok-e vagy sem
8. NT
9. NV

K108. Ön keresztény embernek tartja-e magát?

1. igen
2. nem
8. NT
9. NV

K109. Mennyire fontos Isten az Ön életében? Kérjük, értékelje egy 1-10 közötti számmal, ahol a 10-es jelentése „nagyon fontos”, az 1-es jelentése pedig „egyáltalán nem fontos”

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

88. nem tudja

99. nem válaszol

K110. Szokott-e Ön néha imádkozni, meditálni, elmélkedni vagy (vallásának megfelelően) valami hasonlót tenni?

1. igen
2. nem
8. NT
9. NV

VII. BIZALOM, GAZDASÁGI ETNOCENTRIZMUS

K111. Kérem, mondja meg, mennyire bízik meg Ön...

	Teljesen megbízik bennük	Inkább bízik bennük	Nem nagyon bízik bennük	Egyáltalán nem bízik bennük	NT	NV
1. általában az emberekben	4	3	2	1	8	9
2. az Ön családjában	4	3	2	1	8	9
3. szomszédokban	4	3	2	1	8	9
4. barátaiban	4	3	2	1	8	9
5. munkatársaiban, iskolatársaiban	4	3	2	1	8	9

6. azokban a személyekben akikkel először találkozik	4	3	2	1	8	9
---	---	---	---	---	---	---

K112. És mennyire bízik a...

	Teljesen megbízik bennük	Inkább bízik bennük	Nem nagyon bízik bennük	Egyáltalán nem bízik bennük	NT	NV
1. románokban	4	3	2	1	8	9
2. magyarokban	4	3	2	1	8	9
3. romákban	4	3	2	1	8	9
4. zsidókban	4	3	2	1	8	9
5. németekben	4	3	2	1	8	9
6. oroszokban	4	3	2	1	8	9
7. a menekültekben	4	3	2	1	8	9

K113. Vásárláskor szokott-e figyelni arra, hogy honnan származik a termék?

1. igen	8. NT
2. nem	9. NV

K114. Előfordult-e már Önnel, hogy hajlandó volt többet fizetni egy termékért, mert...?

	igen	nem	NT	NV
1. ...Romániában gyártották	1	2	8	9
2. ...Erdélyben gyártották	1	2	8	9
3. ...a Székelyföldön gyártották	1	2	8	9
4. ...lakóhelyéhez közel, ebben a szűkebb régióban gyártották	1	2	8	9
5. ...Magyarországon gyártották	1	2	8	9

K115. Képzeld el, hogy vásárláskor egy román és egy magyar eladó (vagy szolgáltató) közül választhat. A kínálat, minőség és ár tekintetében nincs különbség. Ön inkább melyiküktől vásárolna?

Olvasd fel a válaszalternatívákat!

1. Inkább egy romántól	4. Soha nem megyek vásárolni
2. Inkább egy magyartól	8. NT
3. Nincs jelentősége	9. NV

K116. Képzeld el, hogy lehetősége lenne rá, hogy plusz jövedelem fejében bérbe adja egy lakását! Ha választania kellene, inkább kinek adná ki? ?

Olvasd fel a válaszalternatívákat!

1. Inkább egy románnak	8. NT
2. Inkább egy magyarnak	9. NV
3. Nincs jelentősége	

K117. Hajlandó lenne-e a lakbér bizonyos hányadáról lemondani annak fejében, hogy magyar bérlője legyen?

1. igen
2. nem
8. NT
9. NV

VIII. MIGRÁCIÓS POTENCIÁL

K118. Ön tervezi-e...

	Igen	Nem	NT	NV	K119. <u>Ha igen.</u> Melyik országba?		
					A. Elsősorban	B. Másodsorban	C. Harmadsorban
1. Hogy néhány hétre, hónapra külföldre menjen dolgozni?	1	2	8	9	.....	.....	.....
2. Hogy néhány évre külföldre menjen dolgozni?	1	2	8	9	.....	.....	.....
3. Hogy véglegesen külföldre telepedjen?	1	2	8	9	.....	.....	.....

K120. Amennyiben több típust említett. Ön többféle szándékot is megnevezett. Mégis, melyiknek van a legnagyobb esélye, hogy megvalósuljon?

Hogy néhány hétre, hónapra külföldre menjen dolgozni	Hogy néhány évre külföldre menjen dolgozni	Hogy véglegesen külföldre telepedjen	NT	NV
1	2	3	8	9

K121. Amennyiben külföldön dolgozna, vagy letelepedne Mikor tervez külföldre menni?

Még az idén	Egy-két éven belül	Három-négy éven belül	Később	Nem tudja pontosan	Egyéb	NV
1	2	3	4	5	6	9

K122. Tett már valamilyen lépést a külföldi munkavállalás (végleges elvándorlás) érdekében?

Igen, gyűjtött információt a lehetőségekről	Igen, szerzett már engedélyeket is	Igen, már a munkahelye is megvan	Nem tettem semmilyen konkrét lépést	NT	NV
1	2	3	4	8	9

IX. NYELVTUDÁS, NYELVHASZNÁLAT

K123. Mennyire ismeri az alábbi nyelveket?

	Anyanyelvem	Tökéletesen beszélek	Nagyon jól beszélek, de érezhető akcentussal	Nem beszélek nagyon jól, de az esetek többségében meg tudom értetni magam	Nagyjából értek és nehézségekk el meg tudom értetni magam	Alig egy pár szót tudok	Egy szót sem ismerek	NT	NV
1. magyar	7	6	5	4	3	2	1	8	9
2. román	7	6	5	4	3	2	1	8	9
3. angol	7	6	5	4	3	2	1	8	9
4. más nyelv:	7	6	5	4	3	2	1	8	9

K124. Milyen nyelven beszél, milyen nyelvet használ a következő helyzetekben?

	Csak magyar	Nagyrészt magyar	Fele-fele	Nagyrészt román	Csak román	Más	Egy szót sem ismerek	NT	NV
1. otthon?	7	6	5	4	3	2	1	8	9
2. bevásárláskor?	7	6	5	4	3	2	1	8	9
3. a munkahelyén?	7	6	5	4	3	2	1	8	9
4. a polgármesteri hivatalban?	7	6	5	4	3	2	1	8	9
5. az orvosnál?	7	6	5	4	3	2	1	8	9
6. a rendőrségen?	7	6	5	4	3	2	1	8	9
7. tévénézéskor	7	6	5	4	3	2	1	8	9
8. rádióhallgatáskor	7	6	5	4	3	2	1	8	9
9. olvasáskor	7	6	5	4	3	2	1	8	9
10. internetezéskor	7	6	5	4	3	2	1	8	9
11. amikor magában számol	7	6	5	4	3	2	1	8	9

K125. Ha ismeretlen személyt kell megszólítani az Ön lakóhelyén (városában, falujában), általában milyen nyelven szólítja meg?

1. magyarul
2. románul
3. két nyelven: magyarul és románul
4. egyéb
8. NT
9. NV

X. KÉRDÉSEK A KÉRDEZŐNEK

K126. Milyen jellegű épületben van a lakás?

- 1 – családi házban
- 2 – többlakásos villában, sorházban, társasházban
- 3 – régi típusú, városi (bér)házban
- 4 – új típusú városi (bér)házban, új építésű társasházban
- 5 – panel
- 8 – nem tudom

K127. A ház helye a településen belül:

- 1 – olcsó lakáspiaci övezet
- 2 – közepes, átlagos lakáspiaci övezet
- 3 – helyileg magasabbra értékelt lakáspiaci övezet
- 4 – helyileg a legmagasabbra értékelt lakáspiaci övezet
- 8 – nem tudom eldönteni

K128. A válaszadó:

	Igen	Nem	Nem tudom eldönteni
1. Egyedül válaszolt, nem hallotta más a válaszokat	1	2	8
2. Más személy is hallotta a válaszokat	1	2	8
3. Más személy is beleszólt a válaszokba	1	2	8
4. Mindig értette a kérdést magyarul	1	2	8
5. A válaszadó cigány/roma	1	2	8

K129. Jellemezd a válaszadót!

1.	nehezen értette meg a kérdéseket	1 – 2 – 3 – 4 – 5	gyorsan megértette a kérdéseket
2.	tanulatlan, műveletlen	1 – 2 – 3 – 4 – 5	művelt, intelligens
3.	nehézkésen válaszolt	1 – 2 – 3 – 4 – 5	könnyen, gyorsan válaszolt
4.	gyanakvó, barátságtalan	1 – 2 – 3 – 4 – 5	együttműködő, barátságos

2. sz. melléklet: A kérdőív végső változatai

Kvantum Research KFT, Kolozsvár

Életminőség és jólét 2018 - ERDÉLY

Kérdőív

A válaszadás önkéntes és névtelen.

Kérdezőbiztos neve: ..... Kérdés dátuma (év.hó.nap): .....

Település ..... Megye .....

Kérdés időtartama (óra, perc): __ __: __ __ órától __ __: __ __ óráig.

Jó reggelt/napot/estét kívánok! A nevem ....., a kolozsvári Kvantum Research KFT kérdezőbiztos vagyok. Az erdélyi magyar lakosság körében végzünk szociológiai felmérést. A lakosság életminőségére, jóllétére kérdezzük rá. Az Önök háztartását véletlenszerűen választottuk ki, szeretnénk néhány kérdést feltenni. A kérdőív kitöltése 40 percet vesz igénybe, a válaszok névtelenek, statisztikai feldolgozás céljából gyűjtjük őket.

K3.Neme (Ne kérdezd!):

Férfi	Nő
1	2

K4.Születési éve: __ __ __ __

K5.Milyen nemzetiségű Ön?

Magyar	Román	Roma	Német	Egyéb	NT/NV
1	2	3	4	5	9

K6. Az emberek nemzetiségi, etnikai hovatartozásában általában egy kategóriát használunk. Valaki lehet román, magyar, roma, német stb.. Vannak azonban olyan személyek, akiknek a hovatartozása nem írható le egyetlen kategória mentén, mert az illetők több etnikumhoz is kötődnek. Képzelve el, hogy az alábbi nemzetiségi/etnikai kategóriák között összesen 10 pontot oszthat szét. Ha például németnek, és csakis németnek érzi magát, akkor ez a kategória 10 pontot kap, míg a többiek egyet sem. Ha mondjuk félig németnek és félig egyéb nemzetiségűnek érzi magát, akkor 5-5 pontot kap a két kategória. De bármilyen más elosztás is elképzelhető. Kérem, mondja meg, hogyan jellemezné magát! **Olvasd fel az öt kategóriát!**

1. Magyar	
2. Román	
3. Roma	
4. Német	

5. Egyéb	
Összesen	10

K7. Családi állapota?

Nőtlen/hajadon	Házas és együtt élnek	Házas és külön élnek	Élettársi kapcsolatban él	Elvált	Özvegy	NV
1	2	3	4	5	6	9

K8. Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége?

1	Kevesebb, mint 4 osztály	7	Posztliceális
2	Elemi (1- 4 osztály)	8	Főiskola
3	Általános (5 – 8 osztály)	9	Egyetem
4	Szakiskola	10	Egyetem utáni képzés (M.A, PhD)
5	Líceum első fele (9 – 10 osztály)	99	NV
6	Líceum második fele (9 – 12 osztály)		

K9. Önnnek van a románon kívül más állampolgársága?

Van	Nincs	NV
1	2	9

K10. Ha igen A románon kívül Önnnek milyen állampolgársága van?

.....	99. NV
-------	--------

K11. Mi az Ön fő tevékenysége?

Karikázd be a megfelelőt! Csak egyetlen válasz lehetséges!

<p>Önálló vállalkozó mint:</p> <p>11. vállalkozó, 6 vagy több alkalmazottal</p> <p>12. vállalkozó, 5 vagy kevesebb alkalmazottal</p> <p>13. szellemi munkát végző egyéni vállalkozó (szellemi szabadfoglalkozású)</p> <p>14. fizikai munkát végző egyéni vállalkozó, alkalmazottak nélkül (szerelő, asztalos stb.)</p> <p>15. gazdálkodó (mezőgazdasági, erdészeti, halászati, méhészeti)</p> <p>Szellemi, irodai alkalmazott mint:</p> <p>21. felsőszintű vezető, 6 vagy több beosztottal</p> <p>22. felsőszintű vezető, 5 vagy kevesebb beosztottal</p> <p>23. középszintű vezető, 6 vagy több beosztottal</p> <p>24. középszintű vezető, 5 vagy kevesebb beosztottal</p>	<p>Alkalmazott fizikai munkás mint:</p> <p>31. beosztottal rendelkező fizikai munkás (közvetlen termelésirányító)</p> <p>32. szakmunkás (szakképesítéssel rendelkezik)</p> <p>33. betanított munkás</p> <p>34. segédmunkás</p> <p>Kizárólag alkalmi munkát végez</p> <p>41. alkalmi szellemi munkát végző</p> <p>42. alkalmi fizikai munkát végző</p> <p>Inaktív mint:</p> <p>51. saját jogon öregségi nyugdíjas</p> <p>52. betegnyugdíjas, özvegyi nyugdíjas</p> <p>53. szülési / gyermeknevelési szabadságon van</p> <p>54. háztartásbeli</p>
---	--

25. felsőfokú végzettséget igénylő szellemi munkát végző alkalmazott	55. tanuló vagy egyetemista
26. érettségit igénylő szellemi munkát végző alkalmazott	56. munkanélküli, segélyben részesül
27. érettségit nem igénylő szellemi munkát végző alkalmazott	57. munkanélküli, de nem részesül segélyben
	58. egyéb inaktív

K12. Mi az ön foglalkozása? *Mindenkinél beírni, aki legalább 1 hónapot dolgozott (inaktívknál az utolsó foglalkozást)!*

.....	99. NV
-------	--------

Ha dolgozik (K9 = 11-42), tedd fel a K11 – K17 kérdéseket! Ha nem dolgozik (K9=51-58), ugorj a K18-ra!

K13. Milyen ágazatban dolgozik?

1. Mezőgazdaság	6. Vendéglátás, turizmus	11. Egészségügy
2. Bányászat	7. Szállítás, kommunikáció	12. Magánháztartás (gyermek idősfelügyezés, takarítás stb.)
3. Ipar	8. Pénzügy	13. Egyéb szolgáltatás
4. Építőipar	9. Közigazgatás	99. NT/NV
5. Kereskedelem	10. Oktatás, kutatás	

K14. Azon a telephelyen vagy intézményben ahol Ön dolgozik, (Önnel együtt) hány személy dolgozik? És ebből körülbelül hányan román, hányan magyar és hányan egyéb nemzetiségűek? *Ha nem tud pontos számot, hozzávetőlegesen becsülje meg!*

A. Összes személy	B. Ebből román	C. Ebből magyar	D. Ebből más nemzetiségű	NT	NV
.....	.....	.....	.....	8888	9999

K15. Milyen a munkahelyének a tulajdoni formája?

Állami, önkormányzati	Szövetkezeti	Egyházi, alapítványi, egyesületi	Magán	Vegyes tulajdonú	NT/NV
1	2	3	4	5	99

K16. Milyen munkaszerződéssel dolgozik?

Nincs munkaszerződése	Határozott idejű, maximum 6 hónapos időre szóló	Határozott idejű, 6 hónapnál hosszabb időre szóló	Határozatlan idejű	NT
1	2	3	4	99

K17. Átlagosan hány órát dolgozik a fő munkájában hetente? *A fő munkával eltöltött időt kell feljegyezni, függetlenül attól, hogy honnan végzik (munkahelyén, otthon, kiküldetésben stb.)!*

..... óra	<i>O. NV</i>
-----------	--------------

K18. Mennyi a fő munkájából származó havi jövedelme (amit kézhez kap)?

..... RON	<i>O. NV</i>
-----------	--------------

Ha nem válaszol az előbbi kérdésre:

K19. A kérdőív adatait név nélkül, statisztikai módszerekkel dolgozzuk fel. Azt megmondaná-e, hogy az alábbi kategóriák közül az Ön jövedelme melyikbe tartozik?

1. nincs semmilyen jövedelmük 2. kevesebb, mint 200 RON 3. 200 – 400 RON 4. 400 – 600 RON 5. 600 – 800 RON 6. 800 – 1000 RON	7. 1000 – 1200 RON	13. 2200 – 2400 RON	19. 5000 – 7000 RON 20. 7000 – 10000 RON 21. 10000 RON fölött <i>88 – NT</i> <i>99 – NV</i>
	8. 1200 – 1400 RON	14. 2400 – 2600 RON	
	9. 1400 – 1600 RON	15. 2600 – 2800 RON	
	10. 1600 – 1800 RON	16. 2800 – 3000 RON	
	11. 1800 – 2000 RON	17. 3000 – 4000 RON	
	12. 2000 – 2200 RON	18. 4000 – 5000 RON	

Mindenkitől, inaktívaktól is!

K20. Az említett főtevékenysége mellett végez-e valamilyen más, kiegészítő kereső tevékenységeket?

Igen	Nem	NV
1	2	9

Ha igen (K18=1), tedd fel a K19-21-es kérdéseket! Ha nem (K18=2), menj a K22-re!

K21. Heti hány órában foglalkozik ezekkel a kiegészítő kereső tevékenységekkel?

..... óra	<i>O. NV</i>
-----------	--------------

K22. Mennyi a kiegészítő munkájából származó havi jövedelme (amit kézhez kap)?

..... RON	<i>0. NV</i>
-----------	--------------

Ha nem válaszol az előbbi kérdésre:

K23. A kérdőív adatait név nélkül, statisztikai módszerekkel dolgozzuk fel. Azt megmondaná-e, hogy az alábbi kategóriák közül az Ön jövedelme melyikbe tartozik?

1. nincs semmilyen jövedelmük	7. 1000 – 1200 RON	13. 2200 – 2400 RON	19. 5000 – 7000 RON
2. kevesebb, mint 200 RON	8. 1200 – 1400 RON	14. 2400 – 2600 RON	20. 7000 – 10000 RON
3. 200 – 400 RON	9. 1400 – 1600 RON	15. 2600 – 2800 RON	21. 10000 RON fölött
4. 400 – 600 RON	10. 1600 – 1800 RON	16. 2800 – 3000 RON	
5. 600 – 800 RON	11. 1800 – 2000 RON	17. 3000 – 4000 RON	88 – NT
6. 800 – 1000 RON	12. 2000 – 2200 RON	18. 4000 – 5000 RON	99 – NV

Nyugdíjasoktól (K9=51-52):

K24. Hozzávetőleg mennyi nyugdíjat kapott az elmúlt hónapban?

..... RON	<i>0. NV</i>
-----------	--------------

Ha nem válaszol az előbbi kérdésre:

K25. A kérdőív adatait név nélkül, statisztikai módszerekkel dolgozzuk fel. Azt megmondaná-e, hogy az alábbi kategóriák közül az Ön nyugdíja melyikbe tartozik?

1. nincs semmilyen jövedelmük	7. 1000 – 1200 RON	13. 2200 – 2400 RON	19. 5000 – 7000 RON
2. kevesebb, mint 200 RON	8. 1200 – 1400 RON	14. 2400 – 2600 RON	20. 7000 – 10000 RON
3. 200 – 400 RON			

4. 400 – 600 RON	9. 1400 – 1600 RON	15. 2600 – 2800 RON	21. 10000 RON fölött
5. 600 – 800 RON	10. 1600 – 1800 RON	16. 2800 – 3000 RON	88 – NT
6. 800 – 1000 RON	11. 1800 – 2000 RON	17. 3000 – 4000 RON	99 – NV
	12. 2000 – 2200 RON	18. 4000 – 5000 RON	

Nem nyugdíjas inaktívaktól (K9=53-58):

K26. Említette, hogy Ön jelenleg nem dolgozik. Részesül-e valamilyen támogatásban, kap-e valamilyen segítyt (munkanélküliségi segély, gyereknevelési támogatás, tanulmányi ösztöndíj stb.)?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K27. **Ha igen** Hozzávetőleg mekkora volt ennek az összege az elmúlt hónapban?

..... RON	0. NV
-----------	-------

Ha nem válaszol az előbbi kérdésre:

K28. A kérdőív adatait név nélkül, statisztikai módszerekkel dolgozzuk fel. Azt megmondaná-e, hogy az alábbi kategóriák közül az Ön által kapott juttatás melyikbe tartozik?

1. nincs semmilyen jövedelmük	7. 1000 – 1200 RON	13. 2200 – 2400 RON	19. 5000 – 7000 RON
2. kevesebb, mint 200 RON	8. 1200 – 1400 RON	14. 2400 – 2600 RON	20. 7000 – 10000 RON
3. 200 – 400 RON	9. 1400 – 1600 RON	15. 2600 – 2800 RON	21. 10000 RON fölött
4. 400 – 600 RON	10. 1600 – 1800 RON	16. 2800 – 3000 RON	
5. 600 – 800 RON	11. 1800 – 2000 RON	17. 3000 – 4000 RON	88 – NT
6. 800 – 1000 RON	12. 2000 – 2200 RON	18. 4000 – 5000 RON	99 – NV

Mindenkitől kérdezni!

K29. Milyen nemzetiségűek az alábbi személyek?

	Magyar	Román	Roma	Német	Egyéb	Nem válaszol
1. Édesapja	1	2	3	4	5	9
2. Édesanyja	1	2	3	4	5	9
3. Házastársa	1	2	3	4	5	9

K30. Mi az Ön édesapjának legmagasabb iskolai végzettsége?

1	Kevesebb, mint 4 osztály	7	Posztliceális
2	Elemi (1- 4 osztály)	8	Főiskola
3	Általános (5 – 8 osztály)	9	Egyetem
4	Szakiskola	10	Egyetem utáni képzés (M.A, PhD)
5	Líceum első fele (9 – 10 osztály)	99	NV

K31. Hányan laknak az Önök háztartásában, Önnel együtt?

..... személy	0. NV
---------------	-------

K32. Átlagosan mennyi az Önök háztartásának egyhavi jövedelme? A háztartásban élők kézhez kapott jövedelmére gondolunk, mindenkire együttvéve.

..... RON	0. NV
-----------	-------

Ha nem válaszol az előbbi kérdésre:

K33. A kérdőív adatait név nélkül, statisztikai módszerekkel dolgozzuk fel. Azt megmondaná-e, hogy az Önök háztartása az alábbi kategóriák közül melyikbe tartozik?

1. nincs semmilyen jövedelmük	7. 1000 – 1200 RON	13. 2200 – 2400 RON	19. 5000 – 7000 RON
2. kevesebb, mint 200 RON	8. 1200 – 1400 RON	14. 2400 – 2600 RON	20. 7000 – 10000 RON

3. 200 – 400 RON	9. 1400 – 1600 RON	15. 2600 – 2800 RON	21. 10000 RON fölött
4. 400 – 600 RON	10. 1600 – 1800 RON	16. 2800 – 3000 RON	88 – NT
5. 600 – 800 RON	11. 1800 – 2000 RON	17. 3000 – 4000 RON	99 – NV
6. 800 – 1000 RON	12. 2000 – 2200 RON	18. 4000 – 5000 RON	

K34. Mindenkitől kérdezni! Ön hogyan ítéli meg a családja jövedelmét a szükségletekhez viszonyítva?

1. Nélkülözések között élnek
  2. Hónapról-hónapra anyagi gondjaik vannak
  3. Beosztással épphogy kijönnek a pénzükből
  4. Elfogadhatóan élnek
  5. Anyagi gondok nélkül élnek
- 9 – NV

K35. Van-e az Önök háztartásának vagyomból származó jövedelme (ingatlanbérlelésből, megtakarítás utáni kamatokból, részvény utáni osztalékból, egyéb befektetésekből stb.)?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K36. Ha igen Mindent összevetve hozzávetőlegesen mekkora volt ez a bevétel az elmúlt 12 hónapban?

..... RON	0. NV
-----------	-------

K37. Van-e Önnek vagy a háztartás bármely tagjának hitel- vagy kölcsöntartozása?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K38. Ha igen Mekkora a felvett hitel után fizetendő havi törlesztőrészlet?

..... RON	0. NV
-----------	-------

K39. Milyen jogcímen élnek ebben a lakásban?

Tulajdonosai	Haszonélvezői (tulajdonos rokonai)	Piaci áron bérlik	Piaci árnál alacsonyabb áron bérlik	Szívességből használják	Szolgálati lakás	M
1	2	3	4	5	6	9

K40. Hány m²-es a lakás hasznos alapterülete?

..... m ²	<i>0. NV</i>
----------------------	--------------

K41. Hány szobás ez a lakás? A konyhát, fürdőszobát, előteret ne számítsa a szobák közé!

..... szoba	<i>0. NV</i>
-------------	--------------

K42. Véleménye szerint mennyi az Ön(ök) lakásának piaci értéke?

..... EUR	<i>0. NV</i>
-----------	--------------

K43. Van-e a háztartás használatában vagy tulajdonában személygépkocsi?

Van	Nincs, mert nem engedhetik meg maguknak	Nincs, egyéb okból	NV
1	2	3	9

K44. Összességében mennyire elégedett Ön az alábbiakkal? Kérem, helyezze el a választ egy 0-tól 10-ig terjedő skálán, ahol a 0 azt jelenti, hogy egyáltalán nem elégedett, a 10-es pedig azt, hogy kifejezetten elégedett!

	Egyáltalán nem elégedett											Kifejezetten elégedett	M
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
1. az életével mostanában?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9	
2. a háztartása anyagi helyzetével?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9	
3. a lakása, lakókörnyezete minőségével?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9	
4. a jelenlegi munkájával?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9	
5. azon idő mennyiségével, amelyet az Ön által kedvelt dolgokkal tölthet?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9	

6. azzal, ahogyan a munkát és a családi életet össze tudja egyeztetni?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9
7. a személyes kapcsolataival?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9
8. az egészségi állapotával?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9
9. az Ön és a környezete biztonságával?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9

K45. Foglalkozik-e Ön vagy valaki az Ön háztartásából mezőgazdasági tevékenységgel? Ha csak egy kis kertet művelnek meg, az is érdekes számunkra!

Igen	Nem	NV
1	2	9

Ha igen (K43=1), tedd fel a K44-45 kérdéseket! Ha nem (K43=2), ugorj a K46 kérdésre!

K46. Összesen mekkora területen gazdálkodnak? Figyelem! 1 hektár = 100 ár, 1 ár=100 négyzetméter!

..... hektár	..... ár	<i>0. NV</i>
--------------	----------	--------------

K47. Ebből mennyi saját terület, mennyit bérelnék és mennyit használnak egyéb (például szívességi) alapon?

1. Saját	..... hektár	..... ár	<i>0. NV</i>
2. Bérelt	..... hektár	..... ár	<i>0. NV</i>
3. Egyéb	..... hektár	..... ár	<i>0. NV</i>

K48. Volt az Önök háztartásának 2017-ben mező vagy erdőgazdasági termelésből, illetve támogatásból bevétele, jövedelme?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K49. Ha igen Körülbelül mekkora volt a...

1. mező és erdőgazdasági termelésből származó jövedelme 2017-ben?	..... RON	0. NV
2. mező és erdőgazdasági támogatásból származó jövedelme 2017-ben?	..... RON	0. NV

Mindenkitől kérdezni!

K50. Milyen az Ön egészsége általában?

Nagyon jó	Jó	Kielégítő	Rossz	Nagyon rossz	NT
1	2	3	4	5	9

K51. Mikor találkozott Ön utoljára a háziorvosával saját egészsége érdekében?

Az elmúlt 12 hónapban	12 hónapja vagy régebben	Soha	NT/NV
1	2	3	9

K52. Szedett Ön az elmúlt 2 hétben orvos által receptre felírt gyógyszert (függetlenül attól, hogy kinek írták fel)?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K53. Milyen gyakran jár egészségügyi szűrővizsgálatokra?

Félévenként vagy gyakrabban	Évente	Kétévente	Ritkábban	Soha	NT
1	2	3	4	5	9

K54. Az elmúlt 12 hónapban összesen hány éjszakát töltött Ön fekvőbetegként kórházban?

	0. nem volt kórházban az elmúlt egy évben 999. NT/NV
--	---

..... éjszakát	
----------------	--

K55. Van-e Önnek valamilyen KRÓNIKUS betegsége vagy olyan egészségi problémája, ami legalább 6 HÓNAPJA tart, vagy előreláthatólag legalább 6 HÓNAPIG fog tartani?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K56. Ha igen Kérem, nevezze meg, hogy milyen betegsége vagy egészségügyi problémái vannak, amelyek legalább 6 HÓNAPJA tartanak, vagy előreláthatólag legalább 6 HÓNAPIG fognak tartani!

1.	2.	3. ....
----------------	----------------	----------------

K57. Milyen magas Ön?

..... cm	0. NV
----------	-------

K58. Mekkora a testsúlya?

..... kg	0. NV
----------	-------

K59. Milyen gyakran sportol, például úszik, fut, kerékpározik, focizik, aerobikozik vagy végez más testmozgást?

Soha	Ritkábban, mint heti egyszer	Hetente egyszer	Hetente többször	NT
1	2	3	4	9

K60. Milyen gyakran fogyaszt friss gyümölcsöt vagy zöldséget?

Naponta többször	Naponta egyszer	Heti 4-6 alkalommal	Heti 1-3 alkalommal	Ritkábban, mint hetente egyszer	Soha	NT
1	2	3	4	5	6	9

K61. Kérem, mondja meg, melyik állítás illik Önre a legjobban a dohányzással kapcsolatban!

Jelenleg	Kevesebb, mint egy éve	Már több, mint egy éve leszoktam	Soha sem	NT/NV
----------	------------------------	----------------------------------	----------	-------

dohányzom	abba hagytam a dohányzást	a dohányzásról	dohányoztam	
1	2	3	4	5

K62. Az elmúlt 12 hónapban milyen gyakran fogyasztott alkoholtartalmú italt (mint például sör, bor, pezsgő, pálinka, vodka, rum, whisky, koktél, likőr, alkoholos üdítő, házilag előállított alkohol...)?

1. minden nap, vagy majdnem minden nap	6. havonta egyszer
2. hetente 5-6 napon	7. ritkábban, mint havonta egyszer
3. hetente 3-4 napon	8. az elmúlt 12 hónapban nem, mivel már nem iszom alkoholt
4. hetente 1-1 napon	9. soha, vagy egész életemben csak néhány kortyot ittam
5. havonta 2-3 napon	99 – NV

K63. Az elmúlt két hétben milyen gyakran okoztak Önnek gondot a következő panaszok?

	Egyszer sem	Néhány napig	A 2 hét több, mint felében	Majdnem minden nap	NT/ NV
1. Kevés érdeklődés vagy örömeztetési tevékenységei során	1	2	3	4	9
2. Szomorúság, lehangoltság vagy reménytelenség érzése	1	2	3	4	9
3. Nehezen tud elaludni, éjszaka könnyen felébred, vagy túl sokat alszik.	1	2	3	4	9
4. Fáradtság vagy kevés energia	1	2	3	4	9
5. Rossz étvágy vagy túlzott evés	1	2	3	4	9
6. Rossz érzések saját magával kapcsolatban, vagy olyan gondolatok, hogy Ön sikertelen, vagy csalódást okozott önmaga vagy családja számára.	1	2	3	4	9
7. Koncentrációs nehézségek például újságolvasás vagy tévénézés közben	1	2	3	4	9
8. Mozgása vagy beszéde annyira lelassult, hogy mások is észrevehették, vagy ellenkezőleg, olyan nyugtalan volt, hogy a szokásosnál sokkal többet mozgott.	1	2	3	4	9

K64. Egészeben véve mennyire tartja boldognak saját magát? Kérem, hogy egy 1 és 10 közötti számmal osztályozzon. Az 1-es azt jelenti, hogy teljesen boldogtalan, a 10-es pedig azt, hogy teljesen boldognak tartja magát!

Teljesen boldogtalan										Teljesen boldog
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	

K65. A közvetlen családtagjain kívül (akikkel egy háztartásban él) szokott-e Ön időnként egészen személyes, bizalmas dolgokról, problémákról elbeszélgetni valakivel (nagyobb változások az életben, párkapcsolati problémák, mélyebb lelki gondok stb.)?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K66. **Ha igen** Ki ez a személy/kik ezek a személyek?

(Legfeljebb három személyt említhet. A táblázatba kódokat írjon az alábbi Kódlista segítségével! A nemzetiség esetében az elsődleges kötődést jelölje be!)

	Viszony	Nem	Életkor	Nemzetiség	Végzettség
1					
2					
3					

Kódlista K64, K66, K68, K70 kérdésekhez

Viszony	Nem	Nemzetiség	Végzettség	Említette-e már a személyt?
1- elsőfokú rokon	1- férfi	1- román	1- nincs 8 osztály	1- igen
2- más rokon	2- nő	2- magyar	2- 8 osztály	2- nem
3- barát		3- roma	3- szakiskola	
4- ismerős		4- egyéb	4- érettségi, posztliceális 5- főiskola, egyetem	<i>(A K66, K68, K70 kérdéseknél)</i>

K67. Van-e olyan személy vagy személyek, akikkel közösen eljárnak szórakozni (kirándulni, étterembe, bárókba, színházba, sporteseményekre stb.) legalább havonta egyszer?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K68. **Ha igen** Ki ez a személy/kik ezek a személyek?

(Legfeljebb három személyt említhet. A táblázatba kódokat írjon a fenti Kódlista segítségével!)

	Viszony	Nem	Életkor	Nemzetiség	Végzettség	Említette már ezt a személyt?
1						

2						
3						

K69. Tegyük fel, hirtelen pénzre lenne szüksége. Vannak-e olyanok, akiktől ilyenkor kölcsönkérne?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K70. **Ha igen** Ki ez a személy/kik ezek a személyek?

(Legfeljebb három személyt említhet. A táblázatba kódokat írjon a fenti Kódlista segítségével!)

	Viszony	Nem	Életkor	Nemzetiség	Végzettség	Említette már ezt a személyt?
1						
2						
3						

K71. Az embernek gyakran van szüksége tanácsra, segítségre fontos intézményekben, hivatalos ügyekben. Ha Ön ilyen helyzetbe kerül, van olyan személy (vagy személyek), akiknek a segítségére számíthat?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K72. **Ha igen** Ki ez a személy/kik ezek a személyek?

(Legfeljebb három személyt említhet. A táblázatba kódokat írjon a fenti Kódlista segítségével!)

	Viszony	Nem	Életkor	Nemzetiség	Végzettség	Említette már ezt a személyt?
1						
2						
3						

K73. Mi az Ön vallása?

1	Római katolikus	4	Görög katolikus	7	Neoprotestáns	10	Nem tartozik felekezethez
2	Református	5	Evangélikus-	8	Ortodox	11	Ateista

			lutheránus				
3	Unitárius	6	Baptista	9	Egyéb	99	NV

K74. Esküvőktől, temetésektől eltekintve milyen gyakran szokott részt venni vallási szertartáson?

Hetente többször	Hetente	Havonta 2-3 alkalommal	Havonta egyszer	Csak bizonyos ünnepekkor	Évente párszor	Ritkábban	Szinte soha	NV
1	2		3	4	5	6	7	9

K75. Függetlenül attól, hogy szokott-e templomba járni vagy sem, Ön minek tartja magát?

Vallásos embernek az egyház tanítása szerint	Vallásos embernek, a magam módján	Nem vallásos embernek	Meggyőződéses ateistának	Nem tudom megmondani, vallásos vagyok-e vagy sem	NV
1	2	3	4	5	9

K76. Ön keresztény embernek tartja-e magát?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K77. Mennyire fontos Isten az Ön életében? Kérjük, értékelje egy 1-10 közötti számmal, ahol a 10-es jelentése „nagyon fontos”, az 1-es jelentése pedig „egyáltalán nem fontos”!

Egyáltalán nem fontos									Nagyon fontos
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

K78. Szokott-e Ön néha imádkozni, meditálni, elmélkedni vagy (vallásának megfelelően) valami hasonlót tenni?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K79. Kérem, mondja meg, mennyire bízik meg Ön...!

	Teljesen megbízik bennük	Inkább megbízik bennük	Nem nagyon bízik meg bennük	Egyáltalán nem bízik meg bennük

1. általában az emberekben	4	3	2	1
2. azokban a személyekben, akikkel először találkozik	4	3	2	1
3. románokban	4	3	2	1
4. magyarokban	4	3	2	1
5. romákban	4	3	2	1
6. németekben	4	3	2	1

K80. Vásárláskor szokott-e figyelni arra, hogy honnan származik a termék?

Igen	Nem	NT/NV
1	2	9

K81. Előfordult-e már Önnel, hogy hajlandó volt többet fizetni egy termékért, mert...?

	igen	nem	NT/NV
1. ...Romániában gyártották	1	2	9
2. ... ebben a régióban gyártották	1	2	9
3. ...Magyarországon gyártották	1	2	9

K82. Képzelve el, hogy vásárláskor egy román és egy magyar eladó (vagy szolgáltató) közül választhat. A kínálat, minőség és ár tekintetében nincs különbség. Ön inkább melyiküktől vásárolna? Olvasd fel a válaszalternatívákat!

Inkább egy romántól	Inkább egy magyartól	Nincs jelentősége	Soha nem megyek vásárolni	NT/NV
1	2	3	4	8

K83. Képzelve el, hogy lehetősége lenne rá, hogy plusz jövedelem fejében bérbe adja egy lakását! Ha választania kellene, inkább kinek adná ki? Olvasd fel a válaszalternatívákat!

Inkább egy románnak	Inkább egy magyarnak	Nincs jelentősége	NT/NV
1	2	3	8

K84. Melyik kijelentés érvényes az Ön esetében a magyar, a román és az angol nyelv ismeretét illetően? Mindhárom nyelv esetében felolvasni a lehetőségeket! Itt oszloponként kell egy válasz!

	A. Román	B. Magyar	C. Angol
Anyanyelvi szinten beszélek.	1	1	1
Tökéletesen beszélek.	2	2	2
Nagyon jól beszélek, de érezhető akcentussal.	3	3	3

Nem beszélek nagyon jól, de az esetek többségében meg tudom értetni magam.	4	4	4
Nagyjából értek és nehézségekkel meg tudom értetni magam.	5	5	5
Alig pár szót tudok.	6	6	6
Egy szót sem ismerek.	7	7	7
<i>Nem válaszol</i>	9	9	9

K85. Milyen nyelven beszél, milyen nyelvet használ a következő helyzetekben...?

	Csak magyar	Nagyrészt magyar	Fele-fele arányban magyar és román	Nagyrészt román	Csak román	Más nyelven	Nem értelm...
1. Otthon, a családban	1	2	3	4	5	6	7
2. Munkahelyén / az iskolában	1	2	3	4	5	6	7
3. Tévénézéskor	1	2	3	4	5	6	7
4. Rádióhallgatáskor	1	2	3	4	5	6	7
5. Újságok, folyóiratok olvasásakor	1	2	3	4	5	6	7
6. Internethasználat alkalmával	1	2	3	4	5	6	7
7. Barátokkal	1	2	3	4	5	6	7
8. A családorvosnál	1	2	3	4	5	6	7
9. Bevásárláskor	1	2	3	4	5	6	7
10. Amikor magában számol	1	2	3	4	5	6	7
11. A polgármesteri hivatalban	1	2	3	4	5	6	7

K86. Ön tervezi-e...

	Igen	Nem	NV/NV	K87. Ha igen Melyik országba?		
				A. Elsősorban	B. Másodsorban	C. Harmadsorban
4. Hogy néhány hétre, hónapra külföldre menjen dolgozni?	1	2	9	.....	.....	.....
5. Hogy néhány évre külföldre menjen dolgozni?	1	2	9	.....	.....	.....
6. Hogy véglegesen külföldre telepedjen?	1	2	9	.....	.....	.....

K88. Ha ismeretlen személyt kell megszólítani az Ön lakóhelyén (városában, falujában), általában milyen nyelven szólítja meg?

Magyarul	Románul	Két nyelven: magyarul és Románul	Egyéb	NT/NV
----------	---------	----------------------------------	-------	-------

4	3	2	1	8
---	---	---	---	---

K89. Van-e Önnek külföldi lakcíme?

Igen	Nem	NT/NV
1	2	9

K90. Ha nem, fejezd be a kérdézt! Ha igen, menj a 88-93 kérdésekre! Melyik országban van lakcíme?

Magyarországon	Más országban
1	2

Éspedig (beírni az országot!)

--

K91. Melyik évben létesítette a külföldi lakhelyét?

.....év	O. NV
---------	-------

K92. Az itteni és a külföldi címe közül melyik az állandó lakhelye? És hol él életvitelszerűen?

	Az itteni	A külföldi	NT/NV
1. Állandó lakhely	1	2	9
2. Életvitel szerinti tartózkodási hely	1	2	9

K93. Évente mennyi időt tölt ténylegesen a külföldi tartózkodási helyén?

.....hónap	..... hét	O. NV
------------	-----------	-------

K94. Hol történt a lakcímlétesítés?

Saját lakás	Rokonok, ismerősök	Albérlet	Egyéb	NT/NV
1	2	3	4	9

K95. Mi volt az elsődleges oka annak, hogy külföldi lakcímet létesített?

Jóléti szolgáltatások (nyugdíj, szociális segély) igénybevétele	Vállalkozás alapítása	Munkavállalás az adott országban	Munkavállalás harmadik országban	NT/NV
4	3	2	1	8

Köszönöm a válaszadást

Az alábbi kérdéseket ne tedd fel, hanem az interjút követően magad válaszold meg!

U1. Milyen jellegű épületben van a lakás?

- 1 – családi házban
- 2 – többlakásos villában, sorházban, társasházban
- 3 – régi típusú, városi (bér)házban
- 4 – új típusú városi (bér)házban, új építésű társasházban
- 5 – panel
- 8 – nem tudom

U2. A ház helye a településen belül:

- 1 – olcsó lakáspiaci övezet
- 2 – közepes, átlagos lakáspiaci övezet
- 3 – helyileg magasabbra értékelt lakáspiaci övezet
- 4 – helyileg a legmagasabbra értékelt lakáspiaci övezet

8 – nem tudom eldönteni

U3. A válaszadó mindig értette a kérdést magyarul?

1 – igen

2 – nem

8 – nem tudom eldönteni

U4. A válaszadó roma/cigány származású?

1 – igen

2 – nem

8 – nem tudom eldönteni

Életminőség és jólét 2018 – Szlovákiai magyarok

Kérdőív

A válaszadás önkéntes és névtelen.

Kérdőbiztos neve: ..... Kérdés dátuma (év.hó.nap): .....

Település ..... Járás .....

Kérdés időtartama (óra, perc): __ __ : __ __ órától __ __ : __ __ óráig.

Jó reggelt/napot/estét kívánok! A nevem ....., a TéKa Társulás kérdőbiztosa vagyok. A szlovákiai magyar lakosság körében végzünk szociológiai felmérést. A lakosság életminőségére, jólétére kérdeznék rá. Az Önök háztartását véletlenszerűen választottuk ki, szeretnénk néhány kérdést feltenni. A kérdőív kitöltése 40 percet vesz igénybe, a válaszok névtelenek, statisztikai feldolgozás céljából gyűjtjük őket.

K96. Neme (Ne kérdezd!):

Férfi	Nő
1	2

K97. Születési éve: _ _ _ _ _

K98. Milyen nemzetiségű Ön?

Magyar	Szlovák	Német	Roma	Egyéb	NT/NV
1	2	3	4	5	9

K99. Az emberek nemzetiségi, etnikai hovatartozásában általában egy kategóriát használunk. Valaki lehet szlovák, magyar, német, roma stb.. Vannak azonban olyan személyek, akiknek a hovatartozása nem írható le egyetlen kategória mentén, mert az illetők több etnikumhoz is kötődnek. Képzeld el, hogy az alábbi nemzetiségi/etnikai kategóriák között összesen 10 pontot oszthat szét. Ha például németnek, és csakis németnek érzi magát, akkor ez a kategória 10 pontot kap, míg a többiek egyet sem. Ha mondjuk félig németnek és félig egyéb nemzetiségűnek érzi magát, akkor 5-5 pontot kap a két kategória. De bármilyen más elosztás is elképzelhető. Kérem, mondja meg, hogyan jellemezné magát! **Olvasd fel az öt kategóriát!**

6. Magyar	
7. Szlovák	
8. Német	
9. Roma	

10. Egyéb	
Összesen	10

K100. Családi állapota?

Nőtlen/hajadon	Házas és együtt élnek	Házas és külön élnek	Élettársi kapcsolatban él	Elvált	Özvegy	NV
1	2	3	4	5	6	9

K101. Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége?

1	Kevesebb, mint 9 osztály	7	Felsőfokú mesterképzés (Mgr)
2	Alapiskola (1- 9 osztály)	8	Főiskola
3	Szakk munkásképző	9	Egyetem
4	Szakközépiskola (érettségivel)	10	Doktori utáni képzés (PhD)
5	Gimnázium	99	NV
6	Felsőfokú alapképzés (Bc)		

K102. Önnek van a szlovákon kívül más állampolgársága?

Van	Nincs	NV
1	2	9

K103. Ha igen A szlovákon kívül Önnek milyen állampolgársága van?

.....	99. NV
-------	--------

K104. Mi az Ön fő tevékenysége?

Karikázd be a megfelelőt! Csak egyetlen válasz lehetséges!

<p>Önálló vállalkozó mint:</p> <p>11. vállalkozó, 6 vagy több alkalmazottal</p> <p>12. vállalkozó, 5 vagy kevesebb alkalmazottal</p> <p>13. szellemi munkát végző egyéni vállalkozó (szellemi szabadfoglalkozású)</p> <p>14. fizikai munkát végző egyéni vállalkozó, alkalmazottak nélkül (szerelő, asztalos stb.)</p> <p>15. gazdálkodó (mezőgazdasági, erdészeti, halászati, méhészeti)</p> <p>Szellemi, irodai alkalmazott mint:</p> <p>21. felsőszintű vezető, 6 vagy több beosztottal</p> <p>22. felsőszintű vezető, 5 vagy kevesebb beosztottal</p> <p>23. középszintű vezető, 6 vagy több beosztottal</p> <p>24. középszintű vezető, 5 vagy kevesebb beosztottal</p>	<p>Alkalmazott fizikai munkás mint:</p> <p>31. beosztottal rendelkező fizikai munkás (közvetlen termelésirányító)</p> <p>32. szakmunkás (szakképesítéssel rendelkezik)</p> <p>33. betanított munkás</p> <p>34. segédmunkás</p> <p>Kizárólag alkalmi munkát végző</p> <p>41. alkalmi szellemi munkát végző</p> <p>42. alkalmi fizikai munkát végző</p> <p>Inaktív mint:</p> <p>51. saját jogon nyugdíjas</p> <p>52. rokkantnyugdíjas</p> <p>53. szülési / gyermeknevelési szabadságon van</p> <p>54. háztartásbeli</p>
---	--

25. felsőfokú végzettséget igénylő szellemi munkát végző alkalmazott	55. tanuló vagy egyetemista
26. érettségit igénylő szellemi munkát végző alkalmazott	56. munkanélküli, segélyben részesül
27. érettségit nem igénylő szellemi munkát végző alkalmazott	57. munkanélküli, de nem részesül segélyben
	58. egyéb inaktív

K105. Mi az ön foglalkozása? *Mindenkinél beírni, aki legalább 1 hónapot dolgozott (inaktívknál az utolsó foglalkozást)!*

.....	99. NV
-------	--------

Ha dolgozik (K9 = 11-42), tedd fel a K11 – K17 kérdéseket! Ha nem dolgozik (K9=51-58), ugorj a K18-ra!

K106. Milyen ágazatban dolgozik?

1. Mezőgazdaság	6. Vendéglátás, turizmus	11. Egészségügy
2. Bányászat	7. Szállítás, kommunikáció	12. Magánháztartás (gyermek idősfelügyezés, takarítás stb.)
3. Ipar	8. Pénzügy	13. Egyéb szolgáltatás
4. Építőipar	9. Közigazgatás	99. NT/NV
5. Kereskedelem	10. Oktatás, kutatás	

K107. Azon a telephelyen vagy intézményben ahol Ön dolgozik, (Önnel együtt) hány személy dolgozik? És ebből körülbelül hányan szlovák, hányan magyar és hányan egyéb nemzetiségűek? *Ha nem tud pontos számot, hozzávetőlegesen becsülje meg!*

A. Összes személy	B. Ebből szlovák	C. Ebből magyar	D. Ebből más nemzetiségű	NT	NV
.....	.....	.....	.....	8888	9999

K108. Milyen a munkahelyének a tulajdoni formája?

Állami, önkormányzati	Szövetkezeti	Egyházi, alapítványi, egyesületi	Magán	Vegyes tulajdonú	NT/NV
1	2	3	4	5	99

K109. Milyen munkaszerződéssel dolgozik?

Nincs munkaszerződése	Határozott idejű, maximum 6 hónapos időre szóló	Határozott idejű, 6 hónapnál hosszabb időre szóló	Határozatlan idejű	NT
1	2	3	4	99

K110. Átlagosan hány órát dolgozik a fő munkájában hetente? *A fő munkával eltöltött időt kell feljegyezni, függetlenül attól, hogy honnan végzik (munkahelyén, otthon, kiküldetésben stb.)!*

..... óra	<i>O. NV</i>
-----------	--------------

K111. Mennyi a fő munkájából származó havi jövedelme (amit kézhez kap)?

..... EUR	<i>O. NV</i>
-----------	--------------

Ha nem válaszol az előbbi kérdésre:

K112. A kérdőív adatait név nélkül, statisztikai módszerekkel dolgozzuk fel. Azt megmondaná-e, hogy az alábbi kategóriák közül az Ön jövedelme melyikbe tartozik?

1. nincs semmilyen jövedelmük	7. 1100 – 1299 €	13. 2300 – 2499 €	19. 3500 – 3699 €
2. kevesebb, mint 299 €	8. 1300 – 1499 €	14. 2500 – 2699 €	20. 3700 – 3999 €
3. 300 – 499 €	9. 1500 – 1699 €	15. 2700 – 2899 €	21. 4000 € fölött
4. 500 – 699 €	10. 1700 – 1899 €	16. 2900 – 3099 €	88 – Nem tudja
5. 700 – 899 €	11. 1900 – 2099 €	17. 3100 – 3299 €	99 – Nem kíván válaszolni
6. 900 – 1099 €	12. 2100 – 2299 €	18. 3300 – 3499 €	

Mindenkitől, inaktívaktól is!

K113. Az említett főtevékenysége mellett végez-e valamilyen más, kiegészítő kereső tevékenységeket?

Igen	Nem	NV
1	2	9

Ha igen (K18=1), tedd fel a K19-21-es kérdéseket! Ha nem (K18=2), menj a K22-re!

K114. Heti hány órában foglalkozik ezekkel a kiegészítő kereső tevékenységekkel?

..... óra	<i>O. NV</i>
-----------	--------------

K115. Mennyi a kiegészítő munkájából származó havi jövedelme (amit kézhez kap)?

..... EUR	<i>O. NV</i>
-----------	--------------

Ha nem válaszol az előbbi kérdésre:

K116. A kérdőív adatait név nélkül, statisztikai módszerekkel dolgozzuk fel. Azt megmondaná-e, hogy az alábbi kategóriák közül az Ön jövedelme melyikbe tartozik?

1. nincs semmilyen jövedelmük	7. 1100 – 1299 €	13. 2300 – 2499 €	19. 3500 – 3699 €
2. kevesebb, mint 299 €	8. 1300 – 1499 €	14. 2500 – 2699 €	20. 3700 – 3999 €
3. 300 – 499 €	9. 1500 – 1699 €	15. 2700 – 2899 €	21. 4000 € fölött
4. 500 – 699 €	10. 1700 – 1899 €	16. 2900 – 3099 €	88 – Nem tudja
5. 700 – 899 €	11. 1900 – 2099 €	17. 3100 – 3299 €	99 – Nem kíván válaszolni
6. 900 – 1099 €	12. 2100 – 2299 €	18. 3300 – 3499 €	

Nyugdíjasoktól (K9=51-52):

K117. Hozzávetőleg mennyi nyugdíjat kapott az elmúlt hónapban?

..... EUR	0. NV
-----------	-------

Ha nem válaszol az előbbi kérdésre:

K118. A kérdőív adatait név nélkül, statisztikai módszerekkel dolgozzuk fel. Azt megmondaná-e, hogy az alábbi kategóriák közül az Ön nyugdíja melyikbe tartozik?

1. nincs semmilyen jövedelmük	7. 1100 – 1299 €	13. 2300 – 2499 €	19. 3500 – 3699 €
2. kevesebb, mint 299 €	8. 1300 – 1499 €	14. 2500 – 2699 €	20. 3700 – 3999 €
3. 300 – 499 €	9. 1500 – 1699 €	15. 2700 – 2899 €	21. 4000 € fölött
4. 500 – 699 €	10. 1700 – 1899 €	16. 2900 – 3099 €	88 – Nem tudja
5. 700 – 899 €	11. 1900 – 2099 €	17. 3100 – 3299 €	99 – Nem kíván válaszolni
6. 900 – 1099 €	12. 2100 – 2299 €	18. 3300 – 3499 €	

Nem nyugdíjas inaktívaktól (K9=53-58):

K119. Említette, hogy Ön jelenleg nem dolgozik. Részesül-e valamilyen támogatásban, kap-e valamilyen segélyt (munkanélküliségi segély, gyereknevelési támogatás, tanulmányi ösztöndíj stb.)?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K120. Ha igen Hozzávetőleg mekkora volt ennek az összege az elmúlt hónapban?

..... EUR	<i>0. NV</i>
-----------	--------------

Ha nem válaszol az előbbi kérdésre:

K121. A kérdőív adatait név nélkül, statisztikai módszerekkel dolgozzuk fel. Azt megmondaná-e, hogy az alábbi kategóriák közül az Ön által kapott juttatás melyikbe tartozik?

1. nincs semmilyen jövedelmük	7. 1100 – 1299 €	13. 2300 – 2499 €	19. 3500 – 3699 €
2. kevesebb, mint 299 €	8. 1300 – 1499 €	14. 2500 – 2699 €	20. 3700 – 3999 €
3. 300 – 499 €	9. 1500 – 1699 €	15. 2700 – 2899 €	21. 4000 € fölött
4. 500 – 699 €	10. 1700 – 1899 €	16. 2900 – 3099 €	88 – Nem tudja
5. 700 – 899 €	11. 1900 – 2099 €	17. 3100 – 3299 €	99 – Nem kíván válaszolni
6. 900 – 1099 €	12. 2100 – 2299 €	18. 3300 – 3499 €	

Mindenkitől kérdezni!

K122. Milyen nemzetiségűek az alábbi személyek?

	Magyar	Szlovák	Német	Roma	Egyéb	Nem válaszol
4. Édesapja	1	2	3	4	5	9
5. Édesanyja	1	2	3	4	5	9
6. Házastársa	1	2	3	4	5	9

K123. Mi az Ön édesapja legmagasabb iskolai végzettsége?

1	Kevesebb, mint 9 osztály	7	Felsőfokú mesterképzés (Mgr)
2	Alapiskola (1-9 osztály)	8	Főiskola
3	Szakk munkásképző	9	Egyetem
4	Szakközépiskola (érettségivel)	10	Doktori képzés (PhD)
5	Gimnázium	99	NV
6	Felsőfokú alapképzés (Bc)		

K124. Hányan laknak az Önök háztartásában, Önnel együtt?

..... személy	<i>O. NV</i>
---------------	--------------

K125. Átlagosan mennyi az Önök háztartásának egyhavi jövedelme? A háztartásban élők kézhez kapott jövedelmére gondolunk, mindenkiére együttvéve.

..... EUR	<i>O. NV</i>
-----------	--------------

Ha nem válaszol az előbbi kérdésre:

K126. A kérdőív adatait név nélkül, statisztikai módszerekkel dolgozzuk fel. Azt megmondaná-e, hogy az Önök háztartása az alábbi kategóriák közül melyikbe tartozik?

1. nincs semmilyen jövedelmük	7. 1100 – 1299 €	13. 2300 – 2499 €	19. 3500 – 3699 €
2. kevesebb, mint 299 €	8. 1300 – 1499 €	14. 2500 – 2699 €	20. 3700 – 3999 €
3. 300 – 499 €	9. 1500 – 1699 €	15. 2700 – 2899 €	21. 4000 € fölött
4. 500 – 699 €	10. 1700 – 1899 €	16. 2900 – 3099 €	88 – Nem tudja
5. 700 – 899 €	11. 1900 – 2099 €	17. 3100 – 3299 €	99 – Nem kíván válaszolni
6. 900 – 1099 €	12. 2100 – 2299 €	18. 3300 – 3499 €	

K127. Mindenkitől kérdezni! Ön hogyan ítéli meg a családja jövedelmét a szükségletekhez viszonyítva?

- Nélkülözések között élnek
- Hónapról-hónapra anyagi gondjaik vannak
- Beosztással épphogy kijönnek a pénzükből
- Elfogadhatóan élnek
- Anyagi gondok nélkül élnek

9 – NV

K128. Van-e az Önök háztartásának vagyomból származó jövedelme (ingatlanbérlelésből, megtakarítás utáni kamatokból, részvény utáni osztalékból, egyéb befektetésekből stb.)?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K129. Ha igen Mindent összevetve hozzávetőlegesen mekkora volt ez a bevétel az elmúlt 12 hónapban?

..... EUR	<i>O. NV</i>
-----------	--------------

K130. Van-e Önnek vagy a háztartás bármely tagjának hitel- vagy kölcsöntartozása?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K131. *Ha igen* Mekkora a felvett hitel után fizetendő havi törlesztőrészlet?

..... EUR	<i>0. NV</i>
-----------	--------------

K132. Milyen jogcímen élnek ebben a lakásban?

Tulajdonosai	Haszonélvezői (tulajdonos rokonai)	Piaci áron bérlik	Piaci árnál alacsonyabb áron bérlik	Szívésségből használják	Szolgálati lakás	M
1	2	3	4	5	6	9

K133. Hány m²-es a lakás hasznos alapterülete?

..... m ²	<i>0. NV</i>
----------------------	--------------

K134. Hány szobás ez a lakás? A konyhát, fürdőszobát, előteret ne számítsa a szobák közé!

..... szoba	<i>0. NV</i>
-------------	--------------

K135. Véleménye szerint mennyi az Ön(ök) lakásának piaci értéke?

..... EUR	<i>0. NV</i>
-----------	--------------

K136. Van-e a háztartás használatában vagy tulajdonában személygépkocsi?

Van	Nincs, mert nem engedhetik meg maguknak	Nincs, egyéb okból	NV
1	2	3	9

K137. Összességében mennyire elégedett Ön az alábbiakkal? Kérem, helyezze el a válaszát egy 0-tól 10-ig terjedő skálán, ahol a 0 azt jelenti, hogy egyáltalán nem elégedett, a 10-es pedig azt, hogy kifejezetten elégedett!

	Egyáltalán nem elégedett	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Kifejezetten elégedett	N
3. az életével mostanában?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9
2. a háztartása anyagi helyzetével?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9
3. a lakása, lakókörnyezete minőségével?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9
4. a jelenlegi munkájával?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9
5. azon idő mennyiségével, amelyet az Ön által kedvelt dolgokkal tölthet?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9
6. azzal, ahogyan a munkát és a családi életet össze tudja egyeztetni?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9
7. a személyes kapcsolataival?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9
8. az egészségi állapotával?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9
9. az Ön és a környezete biztonságával?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9

K138. Foglalkozik-e Ön vagy valaki az Ön háztartásából mezőgazdasági tevékenységgel? Ha csak egy kis kertet művelnek meg, az is érdekes számunkra!

Igen	Nem	NV
1	2	9

Ha igen (K43=1), tedd fel a K44-45 kérdéseket! Ha nem (K43=2), ugorj a K46 kérdésre!

K139. Összesen mekkora területen gazdálkodnak? Figyelem! 1 hektár = 100 ár, 1 ár=100 négyzetméter!

..... hektár	..... ár	0. NV
--------------	----------	-------

K140. Ebből mennyi saját terület, mennyit bérelnek és mennyit használnak egyéb (például szívességi) alapon?

4. Saját			0. NV
----------	--	--	-------

	..... hektár	..... ár	
5. Bérelt	..... hektár	..... ár	0. NV
6. Egyéb	..... hektár	..... ár	0. NV

K141. Volt az Önök háztartásának 2017-ben mező, vagy erdőgazdasági termelésből, illetve támogatásból bevétele, jövedelme?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K142. Ha igen Körülbelül mekkora volt a...

1. mező és erdőgazdasági termelésből származó jövedelme 2017-ben?	..... EUR	0. NV
2. mező és erdőgazdasági támogatásból származó jövedelme 2017-ben?	..... EUR	0. NV

Mindenkitől kérdezni!

K143. Milyen az Ön egészsége általában?

Nagyon jó	Jó	Kielégítő	Rossz	Nagyon rossz	NT
1	2	3	4	5	9

K144. Mikor találkozott Ön utoljára a háziorvosával saját egészsége érdekében?

Az elmúlt 12 hónapban	12 hónapja vagy régebben	Soha	NT/NV
1	2	3	9

K145. Szedett Ön az elmúlt 2 hétben orvos által receptre felírt gyógyszert (függetlenül attól, hogy kinek írták fel)?

Igen	Nem	NV
------	-----	----

1	2	9
---	---	---

K146. Milyen gyakran jár egészségügyi szűrővizsgálatokra?

Félévenként vagy gyakrabban	Évente	Kétévente	Ritkábban	Soha	NT
1	2	3	4	5	9

K147. Az elmúlt 12 hónapban összesen hány éjszakát töltött Ön fekvőbetegként kórházban?

..... éjszakát	4. nem volt kórházban az elmúlt egy évben 999. NT/NV
----------------	--

K148. Van-e Önnek valamilyen KRÓNIKUS betegsége vagy olyan egészségi problémája, ami legalább 6 HÓNAPJA tart, vagy előreláthatólag legalább 6 HÓNAPIG fog tartani?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K149. Ha igen Kérem, nevezze meg, hogy milyen betegsége vagy egészségi problémái vannak, amelyek legalább 6 HÓNAPJA tartanak, vagy előreláthatólag legalább 6 HÓNAPIG fognak tartani!

5.	6.	7. ....
----------------	----------------	----------------

K150. Milyen magas Ön?

..... cm	0. NV
----------	-------

K151. Mekkora a testsúlya?

..... kg	0. NV
----------	-------

K152. Milyen gyakran sportol, például úszik, fut, kerékpározik, focizik, aerobikozik vagy végez más testmozgást?

Soha	Ritkábban, mint heti egyszer	Hetente egyszer	Hetente többször	NT
1	2	3	4	9

K153. Milyen gyakran fogyaszt friss gyümölcsöt vagy zöldséget?

Naponta többször	Naponta egyszer	Heti 4-6 alkalommal	Heti 1-3 alkalommal	Ritkábban, mint hetente egyszer	Soha	NT
1	2	3	4	5	6	9

K154. Kérem, mondja meg, melyik állítás illik Önre a legjobban a dohányzással kapcsolatban!

Jelenleg dohányzom	Kevesebb, mint egy éve abbahagytam a dohányzást	Már több mint egy éve leszoktam a dohányzásról	Soha sem dohányoztam	NT/NV
1	2	3	4	5

K155. Az elmúlt 12 hónapban milyen gyakran fogyasztott alkoholtartalmú italt (mint például sör, bor, pezsgő, pálinka, vodka, rum, whisky, koktél, likőr, alkoholos üdítő, házilag előállított alkohol...)?

1. minden nap, vagy majdnem minden nap	6. havonta egyszer
2. hetente 5-6 napon	7. ritkábban, mint havonta egyszer
3. hetente 3-4 napon	8. az elmúlt 12 hónapban nem, mivel már nem iszom alkoholt
4. hetente 1-1 napon	9. soha, vagy egész életemben csak néhány kortyot ittam
5. havonta 2-3 napon	99 – NV

K156. Az elmúlt két hétben milyen gyakran okoztak Önnek gondot a következő panaszok?

	Egyszer sem	Néhány napig	A 2 hét több, mint felében	Majdnem minden nap	NT/NV
1. Kevés érdeklődés vagy örömeztetési tevékenységei során	1	2	3	4	9
2. Szomorúság, lehangoltság vagy reménytelenség érzése	1	2	3	4	9
3. Nehezen tud elaludni, éjszaka könnyen felébred, vagy túl sokat alszik.	1	2	3	4	9
4. Fáradtság vagy kevés energia	1	2	3	4	9
5. Rossz étvágy vagy túlzott evés	1	2	3	4	9
6. Rossz érzések saját magával kapcsolatban, vagy olyan gondolatok, hogy Ön sikertelen, vagy csalódást okozott önmaga vagy családja számára.	1	2	3	4	9
7. Koncentrációs nehézségek például újságolvasás vagy tévénézés közben	1	2	3	4	9
8. Mozgása vagy beszéde annyira lelassult, hogy mások is észrevehették, vagy ellenkezőleg, olyan nyugtalan volt, hogy a szokásosnál sokkal többet mozgott.	1	2	3	4	9

K157. Egészében véve mennyire tartja boldognak saját magát? Kérem, hogy egy 1 és 10 közötti számmal osztályozzon. Az 1-es azt jelenti, hogy teljesen boldogtalannak, a 10-es pedig azt, hogy teljesen boldognak tartja magát!

Teljesen boldogtalan									Teljesen boldog	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	

K158. A közvetlen családtagjain kívül (akikkel egy háztartásban él) szokott-e Ön időnként egészen személyes, bizalmas dolgokról, problémákról elbeszélgetni valakivel (nagyobb változások az életben, párkapcsolati problémák, mélyebb lelki gondok stb.)?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K159. **Ha igen** Ki ez a személy/kik ezek a személyek?

(Legfeljebb három személyt említhet. A táblázatba kódokat írjon az alábbi Kódlista segítségével! A nemzetiség esetében az elsődleges kötődést jelölje be!)

	Viszony	Nem	Életkor	Nemzetiség	Végzettség
1					
2					
3					

Kódlista a K64, K66, K68, K70-es kérdésekhez

Viszony	Nem	Nemzetiség	Végzettség	Említette-e már a személyt?
1- elsőfokú rokon	1- férfi	1- szlovák	1- nincs 8 osztály	1- igen
2- más rokon	2- nő	2- magyar	2- 8 osztály	2- nem
3- barát		4- roma	3- szakiskola érettségi nélkül	(A K66, K68, K70 kérdéseknél)
4- ismerős		5- egyéb	4- érettségi	
			5- főiskola, egyetem	

K160. Van-e olyan személy vagy személyek, akikkel közösen eljárnak szórakozni (kirándulni, étterembe, bárókba, színházba, sporteseményekre stb.), legalább havonta egyszer?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K161. **Ha igen** Ki ez a személy/kik ezek a személyek?

(Legfeljebb három személyt említhet. A táblázatba kódokat írjon a fenti Kódlista segítségével!)

	Viszony	Nem	Életkor	Nemzetiség	Végzettség	Említette már ezt a személyt?
1						
2						
3						

K162. Tegyük fel, hirtelen pénzre lenne szüksége. Vannak-e olyanok, akiktől ilyenkor kölcsönkérne?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K163. **Ha igen** Ki ez a személy/kik ezek a személyek? *(Legfeljebb három személyt említhet. A táblázatba kódokat írjon a fenti Kódlista segítségével!)*

	Viszony	Nem	Életkor	Nemzetiség	Végzettség	Említette már ezt a személyt?
1						
2						
3						

K164. Az embernek gyakran van szüksége tanácsra, segítségre fontos intézményekben, hivatalos ügyekben. Ha Ön ilyen helyzetbe kerül, van olyan személy (vagy személyek), akiknek a segítségére számíthat?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K165. **Ha igen** Ki ez a személy/kik ezek a személyek?

(Legfeljebb három személyt említhet. A táblázatba kódokat írjon a fenti Kódlista segítségével!)

	Viszony	Nem	Életkor	Nemzetiség	Végzettség	Említette már ezt a személyt?
1						

2						
3						

K166. Mi az Ön vallása?

1	Római katolikus	4	Görög katolikus	7	Neoprotesztáns	10	Nem tartozik felekezethez
2	Református	5	Evangélikus-lutheránus	8	Ortodox	11	Ateista
3	Unitárius	6	Baptista	9	Egyéb	99	NV

K167. Esküvőktől, temetésektől eltekintve milyen gyakran szokott részt venni vallási szertartáson?

Hetente többször	Hetente	Havonta 2-3 alkalommal	Havonta egyszer	Csak bizonyos ünnepekkor	Évente párszor	Ritkábban	Szinte soha	NV
1	2		3	4	5	6	7	9

K168. Függetlenül attól, hogy szokott-e templomba járni vagy sem, Ön minek tartja magát?

Vallásos embernek az egyház tanítása szerint	Vallásos embernek, a magam módján	Nem vallásos embernek	Meggyőződéses ateistának	Nem tudom megmondani, vallásos vagyok-e vagy sem	NV
1	2	3	4	5	9

K169. Ön keresztény embernek tartja-e magát?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K170. Mennyire fontos Isten az Ön életében? Kérjük, értékelje egy 1-10 közötti számmal, ahol a 10-es jelentése „nagyon fontos”, az 1-es jelentése pedig „egyáltalán nem fontos”!

Egyáltalán nem fontos										Nagyon fontos	
1		2	3	4	5	6	7	8	9	10	

K171. Szokott-e Ön néha imádkozni, meditálni, elmélkedni vagy (vallásának megfelelően) valami hasonlót tenni?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K172. Kérem, mondja meg, mennyire bízik meg Ön...!

	Teljesen megbízik bennük	Inkább megbízik bennük	Nem nagyon bízik meg bennük	Egyáltalán nem bízik meg bennük	NT/NV
1. általában az emberekben	4	3	2	1	9
2. azokban a személyekben, akikkel először találkozik	4	3	2	1	9
3. szlovákokban	4	3	2	1	9
4. magyarokban	4	3	2	1	9
5. romákban	4	3	2	1	9
6. németekben	4	3	2	1	9

K173. Vásárláskor szokott-e figyelni arra, hogy honnan származik a termék?

Igen	Nem	NT/NV
1	2	9

K174. Előfordult-e már Önnel, hogy hajlandó volt többet fizetni egy termékért, mert...?

	igen	nem	NT/NV
1. ...Szlovákiában gyártották	1	2	9
2. ... ebben a régióban gyártották	1	2	9
3. ...Magyarországon gyártották	1	2	9

K175. Képzelve el, hogy vásárláskor egy szlovák és egy magyar eladó (vagy szolgáltató) közül választhat. A kínálat, minőség és ár tekintetében nincs különbség. Ön inkább melyiküktől vásárolna? Olvasd fel a válaszalternatívákat!

Inkább egy szlováktól	Inkább egy magyartól	Nincs jelentősége	Soha nem megyek vásárolni	NT/NV
1	2	3	4	8

K176. Képzelve el, hogy lehetősége lenne rá, hogy plusz jövedelem fejében bérbe adja egy lakását! Ha választania kellene, inkább kinek adná ki? Olvasd fel a válaszalternatívákat!

Inkább egy szlováknak	Inkább egy magyarnak	Nincs jelentősége	NT/NV
1	2	3	8

K177. Melyik kijelentés érvényes az Ön esetében a magyar, a szlovák és az angol nyelv ismeretét illetően? Mindkét nyelv esetében felolvasni a lehetőségeket! Itt oszloponként kell egy választ!

	A. Szlovák	B. Magyar	C. Angol
Anyanyelvi szinten beszélek.	1	1	1
Tökéletesen beszélek.	2	2	2
Nagyon jól beszélek, de érezhető akcentussal.	3	3	3
Nem beszélek nagyon jól, de az esetek többségében meg tudom értetni magam.	4	4	4
Nagyjából értek és nehézségekkel meg tudom értetni magam.	5	5	5
Alig pár szót tudok.	6	6	6
Egy szót sem ismerek.	7	7	7
<i>Nem válaszol</i>	9	9	9

K178. Milyen nyelven beszél, milyen nyelvet használ a következő helyzetekben...?

	Csak magyar	Nagyrészt magyar	Fele-fele arányban magyar és szlovák	Nagyrészt szlovák	Csak szlovák	Más nyelven	Nem érint
1. Otthon, a családban	1	2	3	4	5	6	7
2. Munkahelyén / az iskolában	1	2	3	4	5	6	7
3. Tévénézéskor	1	2	3	4	5	6	7
4. Rádióhallgatáskor	1	2	3	4	5	6	7
5. Újságok, folyóiratok olvasásakor	1	2	3	4	5	6	7
6. Internethasználat alkalmával	1	2	3	4	5	6	7
7. Barátokkal	1	2	3	4	5	6	7
8. A család orvosánál	1	2	3	4	5	6	7
9. Bevásárláskor	1	2	3	4	5	6	7
10. Amikor magában számol	1	2	3	4	5	6	7
11. A polgármesteri hivatalban	1	2	3	4	5	6	7

K179. Ön tervezi-e...

	Igen	Nem	NV/NV	K180. <u>Ha igen</u> Melyik országba?		
				A. Elsősorban	B. Másodsorban	C. Harmadsorban

7. Hogy néhány hétre, hónapra külföldre menjen dolgozni?	1	2	9	.....	.....	.....
8. Hogy néhány évre külföldre menjen dolgozni?	1	2	9	.....	.....	.....
9. Hogy véglegesen külföldre telepedjen?	1	2	9	.....	.....	.....

K181. Ha ismeretlen személyt kell megszólítson az Ön lakóhelyén (városában, falujában), általában milyen nyelven szólítja meg?

Magyarul	Szlovákul	Két nyelven: magyarul és szlovákul	Egyéb	NT/NV
4	3	2	1	8

K182. Van-e Önnek külföldi lakcíme?

Igen	Nem	NT/NV
1	2	9

K183. Ha nem, fejezd be a kérdezést! Ha igen, menj a 88-93 kérdésekre! Melyik országban van lakcíme?

Magyarországon	Más országban
1	2

Éspedig (beírni az országot!)

--

K184. Melyik évben létesítette a külföldi lakhelyét?

.....év	0. NV
---------	-------

K185. Az itteni és a külföldi címe közül melyik az állandó lakhelye? És hol él életvitelszerűen?

	Az itteni	A külföldi	NT/NV
1. Állandó lakhely	1	2	9
4. Életvitel szerinti tartózkodási hely	1	2	9

K186. Évente mennyi időt tölt ténylegesen a külföldi tartózkodási helyén?

.....hónap	..... hét	0. NV
------------	-----------	-------

K187. Hol történt a lakcímlétesítés?

Saját lakás	Rokonok, ismerősök	Albérlet	Egyéb	NT/NV
1	2	3	4	9

K188. Mi volt az elsődleges oka annak, hogy külföldi lakcímet létesített?

Jóléti szolgáltatások (nyugdíj, szociális segély) igénybevétele	Vállalkozás alapítása	Munkavállalás az adott országban	Munkavállalás harmadik országban	NT/NV
---	-----------------------	----------------------------------	----------------------------------	-------

4	3	2	1	8
---	---	---	---	---

Köszönöm a válaszadást

Az alábbi kérdéseket ne tedd fel, hanem az interjút követően magad válaszold meg!

U1. Milyen jellegű épületben van a lakás?

- 1 – családi házban
- 2 – többlakásos villában, sorházban, társasházban
- 3 – régi típusú, városi (bér)házban
- 4 – új típusú városi (bér)házban, új építésű társasházban
- 5 – panel
- 8 – nem tudom

U2. A ház helye a településen belül:

- 1 – olcsó lakáspiaci övezet
- 2 – közepes, átlagos lakáspiaci övezet
- 3 – helyileg magasabbra értékelt lakáspiaci övezet
- 4 – helyileg a legmagasabbra értékelt lakáspiaci övezet
- 8 – nem tudom eldönteni

U3. A válaszadó mindig értette a kérdést magyarul?

- 1 – igen
- 2 – nem
- 8 – nem tudom eldönteni

U4. A válaszadó roma/cigány származású?

- 1 – igen
- 2 – nem
- 8 – nem tudom eldönteni

Életminőség és jólét 2018 - Vajdaság

Kérdőív

A válaszadás önkéntes és névtelen.

Kérdezőbiztos neve: ..... Kérdés dátuma (év.hó.nap): .....

Település ..... Község (opština)

.....

Kérdés időtartama (óra, perc): __ __: __ __ órától __ __: __ __ óráig.

Jó reggelt/napot/estét kívánok! A nevem ....., a szabadkai Magyarságkutató Tudományos Társaság kérdezőbiztosa vagyok. A vajdasági magyar lakosság körében végzünk szociológiai felmérést. A lakosság életminőségére, jólétére kérdezzük rá. Az Önök háztartását véletlenszerűen választottuk ki, szeretnénk néhány kérdést feltenni. A kérdőív kitöltése 40 percet vesz igénybe, a válaszok névtelenek, statisztikai feldolgozás céljából gyűjtjük őket.

K189. Neme (Ne kérdezd!):

Férfi	Nő
1	2

K190. Születési éve: _ _ _ _ _

K191. Milyen nemzetiségű Ön?

Magyar	Szerb	Horvát/bunjevác	Roma	Egyéb	NT/NV
1	2	3	4	5	9

K192. Az emberek nemzetiségi, etnikai hovatartozásában általában egy kategóriát használunk. Valaki lehet szerb, magyar, horvát, roma stb.. Vannak azonban olyan személyek, akiknek a hovatartozása nem írható le egyetlen kategória mentén, mert az illetők több etnikumhoz is kötődnek. Képzeld el, hogy az alábbi nemzetiségi/etnikai kategóriák között összesen 10 pontot oszthat szét. Ha például horvátnak, és csakis horvátnak érzi magát, akkor ez a kategória 10 pontot kap, míg a többiek egyet sem. Ha mondjuk félig horvátnak és félig egyéb nemzetiségűnek érzi magát, akkor 5-5 pontot kap a két kategória. De bármilyen más elosztás is elképzelhető. Kérem, mondja meg, hogyan jellemezné magát! ***Olvasd fel az öt kategóriát!***

11. Magyar	
12. Szerb	
13. Horvát/bunjevác	

14. Roma	
15. Egyéb	
Összesen	10

K193. Családi állapota?

Nőtlen/hajadon	Házas és együtt élnek	Házas és külön élnek	Élettársi kapcsolatban él	Elvált	Özvegy	NV
1	2	3	4	5	6	9

K194. Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége?

1	Kevesebb, mint 4 osztály	6	Gimnázium
2	Elemi (1- 4 osztály)	7	Főiskola
3	Általános (5 – 8 osztály)	8	Egyetem
4	Szakiskola (3 éves képzés)	9	Egyetem utáni képzés (M.A, PhD)
5	Szakiskola (4 éves képzés)	99	NV

K195. Önnek van a szerben kívül más állampolgársága?

Van	Nincs	NV
1	2	9

K196. Ha igen A szerben kívül Önnek milyen állampolgársága van?

.....	99. NV
-------	--------

K197. Mi az Ön fő tevékenysége?

Karikázd be a megfelelőt! Csak egyetlen válasz lehetséges!

<p>Önálló vállalkozó mint:</p> <p>11. vállalkozó, 6 vagy több alkalmazottal</p> <p>12. vállalkozó, 5 vagy kevesebb alkalmazottal</p> <p>13. szellemi munkát végző egyéni vállalkozó (szellemi szabadfoglalkozású)</p> <p>14. fizikai munkát végző egyéni vállalkozó, alkalmazottak nélkül (szerelő, asztalos stb.)</p> <p>15. gazdálkodó (mezőgazdasági, erdészeti, halászati, méhészeti)</p> <p>Szellemi, irodai alkalmazott mint:</p> <p>21. felsőszintű vezető, 6 vagy több beosztottal</p> <p>22. felsőszintű vezető, 5 vagy kevesebb beosztottal</p> <p>23. középszintű vezető, 6 vagy több beosztottal</p>	<p>Alkalmazott fizikai munkás mint:</p> <p>31. beosztottal rendelkező fizikai munkás (közvetlen termelésirányító)</p> <p>32. szakmunkás (szakképesítéssel rendelkezik)</p> <p>33. betanított munkás</p> <p>34. segédmunkás</p> <p>Kizárólag alkalmi munkát végez</p> <p>41. alkalmi szellemi munkát végző</p> <p>42. alkalmi fizikai munkát végző</p> <p>Inaktív mint:</p> <p>51. saját jogon öregségi nyugdíjas</p> <p>52. betegnyugdíjas, özvegyi nyugdíjas</p> <p>53. szülési / gyermeknevelési szabadságon van</p>
--	---

24. középszintű vezető, 5 vagy kevesebb beosztottal 25. felsőfokú végzettséget igénylő szellemi munkát végző alkalmazott 26. érettségit igénylő szellemi munkát végző alkalmazott 27. érettségit nem igénylő szellemi munkát végző alkalmazott	54. háztartásbeli 55. tanuló vagy egyetemista 56. munkanélküli, segélyben részesül 57. munkanélküli, de nem részesül segélyben 58. egyéb inaktív
---	--

K198. Mi az ön foglalkozása? *Mindenkinél beírni, aki legalább 1 hónapot dolgozott (inaktívknál az utolsó foglalkozást)!*

.....	99. NV
-------	--------

Ha dolgozik (K9 = 11-42), tedd fel a K11 – K17 kérdéseket! Ha nem dolgozik (K9=51-58), ugorj a K18-ra!

K199. Milyen ágazatban dolgozik?

1. Mezőgazdaság	6. Vendéglátás, turizmus	11. Egészségügy
2. Bányászat	7. Szállítás, kommunikáció	12. Magánháztartás (gyermek idősfelügyezés, takarítás stb.)
3. Ipar	8. Pénzügy	13. Egyéb szolgáltatás
4. Építőipar	9. Közigazgatás	99. NT/NV
5. Kereskedelem	10. Oktatás, kutatás	

K200. Azon a telephelyen vagy intézményben ahol Ön dolgozik, (Önnel együtt) hány személy dolgozik? És ebből körülbelül hányan szerb, hányan magyar és hányan egyéb nemzetiségűek? *Ha nem tud pontos számot, hozzávetőlegesen becsülje meg!*

A. Összes személy	B. Ebből szerb	C. Ebből magyar	D. Ebből más nemzetiségű	NT	NV
.....	.....	.....	.....	8888	9999

K201. Milyen a munkahelyének a tulajdoni formája?

Állami, önkormányzati	Szövetkezeti	Egyházi, alapítványi, egyesületi	Magán	Vegyes tulajdonú	NT/NV
1	2	3	4	5	99

K202. Milyen munkaszerződéssel dolgozik?

Nincs munkaszerződése	Határozott idejű, maximum 6 hónapos időre szóló	Határozott idejű, 6 hónapnál hosszabb időre szóló	Határozatlan idejű	NT
1	2	3	4	99

K203. Átlagosan hány órát dolgozik a fő munkájában hetente? **A fő munkával eltöltött időt kell feljegyezni, függetlenül attól, hogy honnan végzik (munkahelyén, otthon, kiküldetésben stb.)!**

..... óra	<i>0. NV</i>
-----------	--------------

K204. Mennyi a fő munkájából származó havi jövedelme (amit kézhez kap)?

..... RSD	<i>0. NV</i>
-----------	--------------

Ha nem válaszol az előbbi kérdésre:

K205. A kérdőív adatait név nélkül, statisztikai módszerekkel dolgozzuk fel. Azt megmondanánk, hogy az alábbi kategóriák közül az Ön jövedelme melyikbe tartozik?

1. nincs semmilyen jövedelmük	7. 25.000 – 30.000 RSD	13. 55.000 – 60.000 RSD	19. 125.000 – 175.000 RSD
2. kevesebb, mint 5000 RSD	8. 30.000 – 35.000 RSD	14. 60.000 – 65.000 RSD	20. 175.000 – 250.000 RSD
3. 5000 – 10.000 RSD	9. 35.000 – 40.000 RSD	15. 65.000 – 70.000 RSD	21. 250.000 RSD fölött
4. 10.000 – 15.000 RSD	10. 40.000 – 45.000 RSD	16. 70.000 – 75.000 RSD	
5. 15.000 – 20.000 RSD	11. 45.000 – 50.000 RSD	17. 75.000 – 100.000 RSD	88 – NT
6. 20.000 – 25.000 RSD	12. 50.000 – 55.000 RSD	18. 100.000 – 125.000 RSD	99 – NV

Mindenkitől, inaktívaktól is!

K206. Az említett főtevékenysége mellett végez-e valamilyen más, kiegészítő kereső tevékenységeket?

Igen	Nem	NV
1	2	9

Ha igen (K18=1), tedd fel a K19-21-es kérdéseket! Ha nem (K18=2), menj a K22-re!

K207. Heti hány órában foglalkozik ezekkel a kiegészítő kereső tevékenységekkel?

..... óra	<i>0. NV</i>
-----------	--------------

K208. Mennyi a kiegészítő munkájából származó havi jövedelme (amit kézhez kap)?

..... RSD	<i>0. NV</i>
-----------	--------------

..... RSD	
-----------	--

Ha nem válaszol az előbbi kérdésre:

K209. A kérdőív adatait név nélkül, statisztikai módszerekkel dolgozzuk fel. Azt megmondaná-e, hogy az alábbi kategóriák közül az Ön jövedelme melyikbe tartozik?

1. nincs semmilyen jövedelmük	7. 25.000 – 30.000 RSD	13. 55.000 – 60.000 RSD	19. 125.000 – 175.000 RSD
2. kevesebb, mint 5000 RSD	8. 30.000 – 35.000 RSD	14. 60.000 – 65.000 RSD	20. 175.000 – 250.000 RSD
3. 5000 – 10.000 RSD	9. 35.000 – 40.000 RSD	15. 65.000 – 70.000 RSD	21. 250.000 RSD fölött
4. 10.000 – 15.000 RSD	10. 40.000 – 45.000 RSD	16. 70.000 – 75.000 RSD	88 – NT
5. 15.000 – 20.000 RSD	11. 45.000 – 50.000 RSD	17. 75.000 – 100.000 RSD	99 – NV
6. 20.000 – 25.000 RSD	12. 50.000 – 55.000 RSD	18. 100.000 – 125.000 RSD	

Nyugdíjasoktól (K9=51-52):

K210. Hozzávetőleg mennyi nyugdíjat kapott az elmúlt hónapban?

..... RSD	0. NV
-----------	-------

Ha nem válaszol az előbbi kérdésre:

K211. A kérdőív adatait név nélkül, statisztikai módszerekkel dolgozzuk fel. Azt megmondaná-e, hogy az alábbi kategóriák közül az Ön nyugdíja melyikbe tartozik?

1. nincs semmilyen jövedelmük	7. 25.000 – 30.000 RSD	13. 55.000 – 60.000 RSD	19. 125.000 – 175.000 RSD
2. kevesebb, mint 5000 RSD	8. 30.000 – 35.000 RSD	14. 60.000 – 65.000 RSD	20. 175.000 – 250.000 RSD
3. 5000 – 10.000 RSD	9. 35.000 – 40.000 RSD	15. 65.000 – 70.000 RSD	21. 250.000 RSD fölött
4. 10.000 – 15.000 RSD	10. 40.000 – 45.000 RSD	16. 70.000 – 75.000 RSD	
5. 15.000 – 20.000 RSD	11. 45.000 – 50.000 RSD	17. 75.000 – 100.000 RSD	88 – NT
6. 20.000 – 25.000 RSD	12. 50.000 – 55.000 RSD	18. 100.000 – 125.000 RSD	99 – NV

Nem nyugdíjas inaktívaktól (K9=53-58):

K212. Említette, hogy Ön jelenleg nem dolgozik. Részesül-e valamilyen támogatásban, kap-e valamilyen segélyt (munkanélküliségi segély, gyereknevelési támogatás, tanulmányi ösztöndíj stb.)?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K213. **Ha igen** Hozzávetőleg mekkora volt ennek az összege az elmúlt hónapban?

..... RSD	0. NV
-----------	-------

Ha nem válaszol az előbbi kérdésre:

K214. A kérdőív adatait név nélkül, statisztikai módszerekkel dolgozzuk fel. Azt megmondaná-e, hogy az alábbi kategóriák közül az Ön által kapott juttatás melyikbe tartozik?

1. nincs semmilyen jövedelmük	7. 25.000 – 30.000 RSD	13. 55.000 – 60.000 RSD	19. 125.000 – 175.000 RSD
2. kevesebb, mint 5000 RSD	8. 30.000 – 35.000 RSD	14. 60.000 – 65.000 RSD	20. 175.000 – 250.000 RSD
3. 5000 – 10.000 RSD	9. 35.000 – 40.000 RSD	15. 65.000 – 70.000 RSD	21. 250.000 RSD fölött
4. 10.000 – 15.000 RSD	10. 40.000 – 45.000 RSD	16. 70.000 – 75.000 RSD	
5. 15.000 – 20.000 RSD	11. 45.000 – 50.000 RSD	17. 75.000 – 100.000 RSD	88 – NT
6. 20.000 – 25.000 RSD	12. 50.000 – 55.000 RSD	18. 100.000 – 125.000 RSD	99 – NV

Mindenkitől kérdezni!

K215. Milyen nemzetiségűek az alábbi személyek? **Az elsődleges kötődést jelölje be**

	Magyar	Szerb	Horvát/bunyevec	Jugoszláv	Egyéb	Nem válaszol
7. Édesapja	1	2	3	4	5	9
8. Édesanyja	1	2	3	4	5	9
9. Házastársa	1	2	3	4	5	9

K216. Mi az Ön édesapjának legmagasabb iskolai végzettsége?

1	Kevesebb mint 4 osztály	6	Gimnázium
2	Elemi (1- 4 osztály)	7	Főiskola
3	Általános (5 – 8 osztály)	8	Egyetem

4	Szakiskola (3 éves képzés)
5	Szakiskola (4 éves képzés)

9	Egyetem utáni képzés (M.A, PhD)
99	NV

K217. Hányan laknak az Önök háztartásában, Önnel együtt?

..... személy	<i>0. NV</i>
---------------	--------------

K218. Átlagosan mennyi az Önök háztartásának egyhavi jövedelme? A háztartásban élők kézhez kapott jövedelmére gondolunk, mindenkéire együttvéve.

..... RSD	<i>0. NV</i>
-----------	--------------

Ha nem válaszol az előbbi kérdésre:

K219. A kérdőív adatait név nélkül, statisztikai módszerekkel dolgozzuk fel. Azt megmondanánk, hogy az Önök háztartása az alábbi kategóriák közül melyikbe tartozik?

1. nincs semmilyen jövedelmük	7. 25.000 – 30.000 RSD	13. 55.000 – 60.000 RSD	19. 125.000 – 175.000 RSD
2. kevesebb, mint 5000 RSD	8. 30.000 – 35.000 RSD	14. 60.000 – 65.000 RSD	20. 175.000 – 250.000 RSD
3. 5000 – 10.000 RSD	9. 35.000 – 40.000 RSD	15. 65.000 – 70.000 RSD	21. 250.000 RSD fölött
4. 10.000 – 15.000 RSD	10. 40.000 – 45.000 RSD	16. 70.000 – 75.000 RSD	
5. 15.000 – 20.000 RSD	11. 45.000 – 50.000 RSD	17. 75.000 – 100.000 RSD	88 – NT
6. 20.000 – 25.000 RSD	12. 50.000 – 55.000 RSD	18. 100.000 – 125.000 RSD	99 – NV

K220. Mindenkitől kérdezni! Ön hogyan ítéli meg a családja jövedelmét a szükségletekhez viszonyítva?

6. Nélkülözések között élnek
  7. Hónapról-hónapra anyagi gondjaik vannak
  8. Beosztással épphogy kijönnek a pénzükből
  9. Elfogadhatóan élnek
  10. Anyagi gondok nélkül élnek
- 9 – NV

K221. Van-e az Önök háztartásának vagyomból származó jövedelme (ingatlanbérlelésből, megtakarítás utáni kamatokból, részvény utáni osztalékból, egyéb befektetésekből stb.)?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K222. Ha igen Mindent összevetve hozzávetőlegesen mekkora volt ez a bevétel az elmúlt 12 hónapban?

..... RSD	<i>0. NV</i>
-----------	--------------

K223. Van-e Önnek, vagy a háztartás bármely tagjának hitel- vagy kölcsöntartozása?

Igen	Nem	<i>NV</i>
1	2	9

K224. Ha igen, Mekkora a felvett hitel után fizetendő havi törlesztő-részlet?

..... RSD	<i>0. NV</i>
-----------	--------------

K225. Milyen jogcímen élnek ebben a lakásban?

Tulajdonosai	Haszonélvezői (tulajdonos rokonai)	Piaci áron bérelik	Piaci árnál alacsonyabb áron bérelik	Szívességi használják	Szolgálati lakás	<i>M</i>
1	2	3	4	5	6	9

K226. Hány m²-es a lakás hasznos alapterülete?

..... m ²	<i>0. NV</i>
----------------------	--------------

K227. Hány szobás ez a lakás? A konyhát, fürdőszobát, előteret ne számítsa a szobák közé!

..... szoba	<i>0. NV</i>
-------------	--------------

K228. Véleménye szerint mennyi az Ön(ök) lakásának piaci értéke?

..... EUR	<i>0. NV</i>
-----------	--------------

K229. Van-e a háztartás használatában vagy tulajdonában személygépkocsi?

Van	Nincs, mert nem engedhetik meg maguknak	Nincs, egyéb okból	NV
1	2	3	9

K230. Összességében mennyire elégedett Ön az alábbiakkal? Kérem, helyezze el a választát egy 0-tól 10-ig terjedő skálán, ahol a 0 azt jelenti, hogy egyáltalán nem elégedett, a 10-es pedig azt, hogy kifejezetten elégedett!

	Egyáltalán nem elégedett										Kifejezetten elégedett	M
		1	2	3	4	5	6	7	8	9		
5. az életével mostanában?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9
2. a háztartása anyagi helyzetével?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9
3. a lakása, lakókörnyezete minőségével?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9
4. a jelenlegi munkájával?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9
5. azon idő mennyiségével, amelyet az Ön által kedvelt dolgokkal tölthet?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9
6. azzal, ahogyan a munkát és a családi életet össze tudja egyeztetni?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9
7. a személyes kapcsolataival?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9
8. az egészségi állapotával?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9
9. az Ön és a környezete biztonságával?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9

K231. Foglalkozik-e Ön vagy valaki az Ön háztartásából mezőgazdasági tevékenységgel? Ha csak egy kis kertet művelnek meg, az is érdekes számunkra!

Igen	Nem	NV
1	2	9

Ha igen (K43=1), tedd fel a K44-45 kérdéseket! Ha nem (K43=2), ugorj a K46 kérdésre!

K232. Összesen mekkora területen gazdálkodnak? Figyelem! 1 hektár = 100 ár, 1 ár=100 négyzetméter!

..... hektár	..... ár	0. NV
--------------	----------	-------

K233. Ebből mennyi saját terület, mennyit bérelnék és mennyit használnak egyéb (például szívességi) alapon?

7. Saját	..... hektár	..... ár	0. NV
8. Bérelt	..... hektár	..... ár	0. NV
9. Egyéb	..... hektár	..... ár	0. NV

K234. Volt az Önök háztartásának 2017-ben mező, vagy erdőgazdasági termelésből, illetve támogatásból bevétele, jövedelme?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K235. Ha igen Körülbelül mekkora volt a...

1. mező és erdőgazdasági termelésből származó jövedelme 2017-ben?	..... RSD	0. NV
2. mező és erdőgazdasági támogatásból származó jövedelme 2017-ben?	..... RSD	0. NV

Mindenkitől kérdezni!

K236. Milyen az Ön egészsége általában?

Nagyon jó	Jó	Kielégítő	Rossz	Nagyon rossz	NT
1	2	3	4	5	9

K237. Mikor találkozott Ön utoljára a háziorvosával saját egészsége érdekében?

Az elmúlt 12 hónapban	12 hónapja vagy régebben	Soha	NT/NV
-----------------------	--------------------------	------	-------

1	2	3	9
---	---	---	---

K238. Szedett Ön az elmúlt 2 hétben orvos által receptre felírt gyógyszert (függetlenül attól, hogy kinek írták fel)?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K239. Milyen gyakran jár egészségügyi szűrővizsgálatokra?

Félévenként vagy gyakrabban	Évente	Kétévente	Ritkábban	Soha	NT
1	2	3	4	5	9

K240. Az elmúlt 12 hónapban összesen hány éjszakát töltött Ön fekvőbetegként kórházban?

..... éjszakát	8. nem volt kórházban az elmúlt egy évben 999. NT/NV
----------------	--

K241. Van-e Önnek valamilyen KRÓNIKUS betegsége vagy olyan egészségi problémája, ami legalább 6 HÓNAPJA tart, vagy előreláthatólag legalább 6 HÓNAPIG fog tartani?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K242. Ha igen Kérem, nevezze meg, hogy milyen betegsége vagy egészségügyi problémái vannak, amelyek legalább 6 HÓNAPJA tartanak, vagy előreláthatólag legalább 6 HÓNAPIG fognak tartani?

9.	10.	11. ....
----------------	-----------------	-----------------

K243. Milyen magas Ön?

..... cm	0. NV
----------	-------

K244. Mekkora a testsúlya?

..... kg	0. NV
----------	-------

K245. Milyen gyakran sportol, például úszik, fut, kerékpározik, focizik, aerobikozik vagy végez más testmozgást?

Soha	Ritkábban, mint heti egyszer	Hetente egyszer	Hetente többször	NT
1	2	3	4	9

K246. Milyen gyakran fogyaszt friss gyümölcsöt vagy zöldséget?

Naponta többször	Naponta egyszer	Heti 4-6 alkalommal	Heti 1-3 alkalommal	Ritkábban, mint hetente egyszer	Soha	NT
1	2	3	4	5	6	9

K247. Kérem, mondja meg, melyik állítás illik Önre a legjobban a dohányzással kapcsolatban!

Jelenleg dohányzom	Kevesebb, mint egy éve abbahagytam a dohányzást	Már több, mint egy éve leszoktam a dohányzásról	Soha sem dohányoztam	NT/NV
1	2	3	4	5

K248. Az elmúlt 12 hónapban milyen gyakran fogyasztott alkoholtartalmú italt (mint például sör, bor, pezsgő, pálinka, vodka, rum, whisky, koktél, likőr, alkoholos üdítő, házilag előállított alkohol...)?

1. minden nap, vagy majdnem minden nap	6. havonta egyszer
2. hetente 5-6 napon	7. ritkábban, mint havonta egyszer
3. hetente 3-4 napon	8. az elmúlt 12 hónapban nem, mivel már nem iszom alkoholt
4. hetente 1-1 napon	9. soha, vagy egész életemben csak néhány kortyot ittam
5. havonta 2-3 napon	99 – NV

K249. Az elmúlt két hétben milyen gyakran okoztak Önnek gondot a következő panaszok?

	Egyszer sem	Néhány napig	A 2 hét több, mint felében	Majdnem minden nap	NT/NV
1. Kevés érdeklődés vagy örömeztet tevékenységei során	1	2	3	4	9
2. Szomorúság, lehangoltság vagy reménytelenség érzése	1	2	3	4	9
3. Nehezen tud elaludni, éjszaka könnyen felébred, vagy túl sokat alszik.	1	2	3	4	9
4. Fáradtság vagy kevés energia	1	2	3	4	9
5. Rossz étvágy vagy túlzott evés	1	2	3	4	9
6. Rossz érzések saját magával kapcsolatban, vagy	1	2	3	4	9

olyan gondolatok, hogy Ön sikertelen, vagy csalódást okozott ön maga vagy családja számára.					
7. Koncentrációs nehézségek például újságolvasás vagy tévénézés közben	1	2	3	4	9
8. Mozgása vagy beszéde annyira lelassult, hogy mások is észrevehették, vagy ellenkezőleg, olyan nyugtalan volt, hogy a szokásosnál sokkal többet mozgott.	1	2	3	4	9

K250. Egészében véve mennyire tartja boldognak saját magát? Kérem, hogy egy 1 és 10 közötti számmal osztályozzon. Az 1-es azt jelenti, hogy teljesen boldogtalannak, a 10-es pedig azt, hogy teljesen boldognak tartja magát!

Teljesen boldogtalan									Teljesen boldog
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

K251. A közvetlen családtagjain kívül (akikkel egy háztartásban él) szokott-e Ön időnként egészen személyes, bizalmas dolgokról, problémákról elbeszélgetni valakivel (nagyobb változások az életben, párkapcsolati problémák, mélyebb lelki gondok stb.)?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K252. Ha igen Ki ez a személy/kik ezek a személyek?

(Legfeljebb három személyt említhet. A táblázatba kódokat írjon az alábbi Kódlista segítségével! A nemzetiség esetében az elsődleges kötődést jelölje be!)

	Viszony	Nem	Életkor	Nemzetiség	Végzettség
1					
2					
3					

Kódlista a K64, K66, K68, K70 kérdésekhez

Viszony	Nem	Nemzetiség	Végzettség	Említette-e már a személyt?
1- első fokú rokon	1- férfi	1- szerb 2- magyar	1- nincs 8 osztály 2- 8 osztály	1- igen 2- nem
2- más rokon	2- nő	3-	3-	

3- barát		horvát/bunyevac	szakiskola/szakközép	(A K66, K68, K70 kérdéseknél)
4- ismerős		4- roma	4- gimnázium	
		5- egyéb	5- főiskola, egyetem	

K253. Van-e olyan személy vagy személyek, akikkel közösen eljárnak szórakozni (kirándulni, étterembe, bárókba, színházba, sporteseményekre stb.), legalább havonta egyszer?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K254. Ha igen Ki ez a személy/kik ezek a személyek?

(Legfeljebb három személyt említhet. A táblázatba kódokat írjon a fenti Kódlista segítségével!)

	Viszony	Nem	Életkor	Nemzetiség	Végzettség	Említette már ezt a személyt?
1						
2						
3						

K255. Tegyük fel, hirtelen pénzre lenne szüksége. Vannak-e olyanok, akiktől ilyenkor kölcsönkérne?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K256. Ha igen Ki ez a személy/kik ezek a személyek?

(Legfeljebb három személyt említhet. A táblázatba kódokat írjon a fenti Kódlista segítségével!)

	Viszony	Nem	Életkor	Nemzetiség	Végzettség	Említette már ezt a személyt?
1						
2						
3						

K257. Az embernek gyakran van szüksége tanácsra, segítségre fontos intézményekben, hivatalos ügyekben. Ha Ön ilyen helyzetbe kerül, van olyan személy (vagy személyek), akiknek a segítségére számíthat?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K258. Ha igen Ki ez a személy/kik ezek a személyek?

(Legfeljebb három személyt említhet. A táblázatba kódokat írjon a fenti Kódlista segítségével!)

	Viszony	Nem	Életkor	Nemzetiség	Végzettség	Említette már ezt a személyt?
1						
2						
3						

K259. Mi az Ön vallása?

1	Római katolikus	4	Görög katolikus	7	Neoprotestáns	10	Nem tartozik felekezethez
2	Református	5	Evangélikus-lutheránus	8	Ortodox	11	Ateista
3	Unitárius	6	Baptista	9	Egyéb	99	NV

K260. Esküvőktől, temetésektől eltekintve milyen gyakran szokott részt venni vallási szertartáson?

Hetente többször	Hetente	Havonta 2-3 alkalommal	Havonta egyszer	Csak bizonyos ünnepekkor	Évente párszor	Ritkábban	Szinte soha	NV
1	2		3	4	5	6	7	9

K261. Függetlenül attól, hogy szokott-e templomba járni vagy sem, Ön minek tartja magát?

Vallásos embernek, az egyház tanítása szerint	Vallásos embernek, a magam módján	Nem vallásos embernek	Meggyőződéses ateistának	Nem tudom megmondani, vallásos vagyok-e vagy sem	NV
1	2	3	4	5	9

K262. Ön keresztény embernek tartja-e magát?

Igen	Nem	NV
------	-----	----

1	2	9
---	---	---

K263. Mennyire fontos Isten az Ön életében? Kérjük, értékelje egy 1-10 közötti számmal, ahol a 10-es jelentése „nagyon fontos”, az 1-es jelentése pedig „egyáltalán nem fontos”!

Egyáltalán nem fontos									Nagyon fontos
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

K264. Szokott-e Ön néha imádkozni, meditálni, elmélkedni vagy (vallásának megfelelően) valami hasonlót tenni?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K265. Kérem, mondja meg, mennyire bízik meg Ön...!

	Teljesen megbízik bennük	Inkább megbízik bennük	Nem nagyon megbízik bennük	Egyáltalán nem bízik meg bennük	NT/NV
1. általában az emberekben	4	3	2	1	9
2. azokban a személyekben, akikkel először találkozik	4	3	2	1	9
3. szerbekben	4	3	2	1	9
4. magyarokban	4	3	2	1	9
5. romákban	4	3	2	1	9
6. horvátokban/bunyevácokban	4	3	2	1	9

K266. Vásárláskor szokott-e figyelni arra, hogy honnan származik a termék?

Igen	Nem	NT/NV
1	2	9

K267. Előfordult-e már Önnel, hogy hajlandó volt többet fizetni egy termékért, mert...?

	igen	nem	NT/NV
1. ...Szerbiában gyártották	1	2	9
2. ... ebben a régióban gyártották	1	2	9
3. ...Magyarországon gyártották	1	2	9

K268. Képzelse el, hogy vásárláskor egy szerb és egy magyar eladó (vagy szolgáltató) közül választhat. A kínálat, minőség és ár tekintetében nincs különbség. Ön inkább melyiküktől vásárolna? Olvasd fel a válaszalternatívákat!

Inkább egy szerbtől	Inkább egy magyartól	Nincs jelentősége	Soha nem megyek vásárolni	NT/NV
1	2	3	4	8

K269. Képzelse el, hogy lehetősége lenne rá, hogy plusz jövedelem fejében bérbe adja egy lakását! Ha választania kellene, inkább kinek adná ki? Olvasd fel a válaszalternatívákat!

Inkább egy szerbnek	Inkább egy magyarnak	Nincs jelentősége	NT/NV
1	2	3	8

K270. Melyik kijelentés érvényes az Ön esetében a magyar, a szerb és az angol nyelv ismeretét illetően? Mindhárom nyelv esetében felolvasni a lehetőségeket! Itt oszloponként kell egy válasz!

	A. Szerb	B. Magyar	C. Angol
Anyanyelvi szinten beszélek.	1	1	1
Tökéletesen beszélek.	2	2	2
Nagyon jól beszélek, de érezhető akcentussal.	3	3	3
Nem beszélek nagyon jól, de az esetek többségében meg tudom értetni magam.	4	4	4
Nagyjából értek és nehézségekkel meg tudom értetni magam.	5	5	5
Alig pár szót tudok.	6	6	6
Egy szót sem ismerek.	7	7	7
<i>Nem válaszol</i>	9	9	9

K271. Milyen nyelven beszél, milyen nyelvet használ a következő helyzetekben?

	Csak magyar	Nagyrészt magyar	Fele-fele arányban magyar és szerb	Nagyrészt szerb	Csak szerb	Más nyelven	Nem érinti
1. Otthon, a családban	1	2	3	4	5	6	7
2. Munkahelyén / az iskolában	1	2	3	4	5	6	7
3. Tévénézéskor	1	2	3	4	5	6	7
4. Rádióhallgatáskor	1	2	3	4	5	6	7
5. Újságok, folyóiratok olvasásakor	1	2	3	4	5	6	7
6. Internethasználat alkalmával	1	2	3	4	5	6	7

7. Barátokkal	1	2	3	4	5	6	7
8. A család orvosánál	1	2	3	4	5	6	7
9. Bevásárláskor	1	2	3	4	5	6	7
10. Amikor magában számol	1	2	3	4	5	6	7
11. A polgármesteri hivatalban	1	2	3	4	5	6	7

K272. Ön tervezi-e...

	Igen	Nem	NV/NV	K273. Ha igen Melyik országba?		
				A. Elsősorban	B. Másodsorban	C. Harmadsorban
10. Hogy néhány hétre, hónapra külföldre menjen dolgozni?	1	2	9	.....	.....	.....
11. Hogy néhány évre külföldre menjen dolgozni?	1	2	9	.....	.....	.....
12. Hogy véglegesen külföldre telepedjen?	1	2	9	.....	.....	.....

K274. Ha ismeretlen személyt kell megszólítani az Ön lakóhelyén (városában, falujában), általában milyen nyelven szólítja meg?

Magyarul	Szerbül	Két nyelven: magyarul és szerbül	Egyéb	NT/NV
4	3	2	1	8

K275. Van-e Önnek külföldi lakcíme?

Igen	Nem	NT/NV
1	2	9

K276. Ha nem, fejezd be a kérdést! Ha igen, menj a 88-93 kérdésekre Melyik országban van lakcíme?

Magyarországon	Más országban
1	2

Éspedig (beírni az országot!)

K277. Melyik évben létesítette a külföldi lakhelyét?

.....év	0. NV
---------	-------

K278. Az itteni és a külföldi címe közül melyik az állandó lakhelye? És hol él életvitelszerűen?

	Az itteni	A külföldi	NT/NV
1. Állandó lakhely	1	2	9

6. Életvitel szerinti tartózkodási hely	1	2	9
---	---	---	---

K279. Évente mennyi időt tölt ténylegesen a külföldi tartózkodási helyén?

.....hónap	..... hét	0. NV
------------	-----------	-------

K280. Hol történt a lakcímlétesítés?

Saját lakás	Rokonok, ismerősök	Albérlet	Egyéb	NT/NV
1	2	3	4	9

K281. Mi volt az elsődleges oka annak, hogy külföldi lakcímet létesített?

Jóléti szolgáltatások (nyugdíj, szociális segély) igénybevétele	Vállalkozás alapítása	Munkavállalás az adott országban	Munkavállalás harmadik országban	NT/NV
4	3	2	1	8

Köszönöm a válaszadást

Az alábbi kérdéseket ne tedd fel, hanem az interjút követően magad válaszold meg!

U1. Milyen jellegű épületben van a lakás?

- 1 – családi házban
- 2 – többlakásos villában, sorházban, társasházban
- 3 – régi típusú, városi (bér)házban
- 4 – új típusú városi (bér)házban, új építésű társasházban
- 5 – panel
- 8 – nem tudom

U2. A ház helye a településen belül:

- 1 – olcsó lakáspiaci övezet

2 – közepes, átlagos lakáspiaci övezet

3 – helyileg magasabbra értékelt lakáspiaci övezet

4 – helyileg a legmagasabbra értékelt lakáspiaci övezet

8 – nem tudom eldönteni

U3. A válaszadó mindig értette a kérdést magyarul?

1 – igen

2 – nem

8 – nem tudom eldönteni

U4. A válaszadó roma/cigány származású?

1 – igen

2 – nem

8 – nem tudom eldönteni

Életminőség és jólét 2018 - Kárpátalja

Kérdőív

A válaszadás önkéntes és névtelen.

Kérdőbiztos neve: ..... Kérdés dátuma (év.hó.nap): .....

Település ..... Járás .....

Kérdés időtartama (óra, perc): __ __ : __ __ órától __ __ : __ __ óráig.

Jó reggelt/napot/estét kívánok! A nevem ....., a Market Insight kérdőbiztosa vagyok. A kárpátaljai magyar lakosság körében végzünk szociológiai felmérést. A lakosság életminőségére, jólétére kérdeznék rá. Az Önök háztartását véletlenszerűen választottuk ki, szeretnénk néhány kérdést feltenni. A kérdőív kitöltése 40 percet vesz igénybe, a válaszok névtelenek, statisztikai feldolgozás céljából gyűjtjük őket.

K282. Neme *(Ne kérdezd!)*:

Férfi	Nő
1	2

K283. Születési éve: _ _ _ _ _

K284. Milyen nemzetiségű Ön?

Magyar	Ukrán	Orosz	Roma	Egyéb	NT/NV
1	2	3	4	5	9

K285. Az emberek nemzetiségi, etnikai hovatartozásában általában egy kategóriát használunk. Valaki lehet ukrán, magyar, orosz, roma stb. Vannak azonban olyan személyek, akiknek a hovatartozása nem írható le egyetlen kategória mentén, mert az illetők több etnikumhoz is kötődnek. Képzeld el, hogy az alábbi nemzetiségi/etnikai kategóriák között összesen 10 pontot oszthat szét. Ha például orosznak, és csakis orosznak érzi magát, akkor ez a kategória 10 pontot kap, míg a többiek egyet sem. Ha mondjuk félig orosznak és félig egyéb nemzetiségűnek érzi magát, akkor 5-5 pontot kap a két kategória. De bármilyen más elosztás is elképzelhető. Kérem, mondja meg, hogyan jellemezné magát! ***Olvasd fel az öt kategóriát!***

16. Magyar	
17. Ukrán	
18. Orosz	
19. Roma	

20. Egyéb	
Összesen	10

K286. Családi állapota?

Nőtlen/hajadon	Házass és együtt élnek	Házass és külön élnek	Élettársi kapcsolatban él	Elvált	Özvegy	NV
1	2	3	4	5	6	9

K287. Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége?

1	Kevesebb, mint 4 osztály	6	Érettségi (szakképzés nélkül)
2	Elemi (1- 4 osztály)	7	Főiskola
3	Általános (5 – 8 osztály)	8	Egyetem
4	Szakiskola érettségi nélkül	9	Egyetem utáni képzés (M.A, PhD)
5	Szakképzés/technikum érettségivel	99	NV

K288. Önnek van az ukránon kívül más állampolgársága?

Van	Nincs	NV
1	2	9

K289. Ha igen Az ukránon kívül Önnek milyen állampolgársága van?

.....	99. NV
-------	--------

K290. Mi az Ön fő tevékenysége?

Karikázd be a megfelelőt! Csak egyetlen válasz lehetséges!

<p>Önálló vállalkozó mint:</p> <p>11. vállalkozó, 6 vagy több alkalmazottal</p> <p>12. vállalkozó, 5 vagy kevesebb alkalmazottal</p> <p>13. szellemi munkát végző egyéni vállalkozó (szellemi szabadfoglalkozású)</p> <p>14. fizikai munkát végző egyéni vállalkozó, alkalmazottak nélkül (szerelő, asztalos stb.)</p> <p>15. gazdálkodó (mezőgazdasági, erdészeti, halászati, méhészeti)</p> <p>Szellemi, irodai alkalmazott- mint:</p> <p>21. felsőszintű vezető, 6 vagy több beosztottal</p> <p>22. felsőszintű vezető, 5 vagy kevesebb beosztottal</p> <p>23. középszintű vezető, 6 vagy több beosztottal</p>	<p>Alkalmazott fizikai munkás mint:</p> <p>31. beosztottal rendelkező fizikai munkás (közvetlen termelésirányító)</p> <p>32. szakmunkás (szakképesítéssel rendelkezik)</p> <p>33. betanított munkás</p> <p>34. segédmunkás</p> <p>Kizárólag alkalmi munkát végző</p> <p>41. alkalmi szellemi munkát végző</p> <p>42. alkalmi fizikai munkát végző</p> <p>Inaktív mint:</p> <p>51. saját jogon öregségi nyugdíjas</p> <p>52. betegnyugdíjas, özvegyi nyugdíjas</p> <p>53. szülési / gyermeknevelési szabadságon van</p>
---	---

24. középszintű vezető, 5 vagy kevesebb beosztottal 25. felsőfokú végzettséget igénylő szellemi munkát végző alkalmazott 26. érettségit igénylő szellemi munkát végző alkalmazott 27. érettségit nem igénylő szellemi munkát végző alkalmazott	54. háztartásbeli 55. tanuló vagy egyetemista 56. munkanélküli, segélyben részesül 57. munkanélküli, de nem részesül segélyben 58. egyéb inaktív
---	--

K291. Mi az ön foglalkozása? *Mindenkinél beírni, aki legalább 1 hónapot dolgozott (inaktívknál az utolsó foglalkozást)!*

.....	99. NV
-------	--------

Ha dolgozik (K9 = 11-42), tedd fel a K11 – K17 kérdéseket! Ha nem dolgozik (K9=51-58), ugorj a K18-ra!

K292. Milyen ágazatban dolgozik?

1. Mezőgazdaság	6. Vendéglátás, turizmus	11. Egészségügy
2. Bányászat	7. Szállítás, kommunikáció	12. Magánháztartás (gyermek idősfelügyezés, takarítás stb.)
3. Ipar	8. Pénzügy	13. Egyéb szolgáltatás
4. Építőipar	9. Közigazgatás	99. NT/NV
5. Kereskedelem	10. Oktatás, kutatás	

K293. Azon a telephelyen vagy intézményben ahol Ön dolgozik, (Önnel együtt) hány személy dolgozik? És ebből körülbelül hányan ukrán, hányan magyar és hányan egyéb nemzetiségűek? *Ha nem tud pontos számot, hozzávetőlegesen becsülje meg!*

A. Összes személy	B. Ebből ukrán	C. Ebből magyar	D. Ebből más nemzetiségű	NT	NV
.....	.....	.....	.....	8888	9999

K294. Milyen a munkahelyének a tulajdoni formája?

Állami, önkormányzati	Szövetkezeti	Egyházi, alapítványi, egyesületi	Magán	Vegyes tulajdonú	NT/NV
1	2	3	4	5	99

K295. Milyen munkaszerződéssel dolgozik?

Nincs munkaszerződése	Határozott idejű, maximum 6 hónapos időre szóló	Határozott idejű, 6 hónapnál hosszabb időre szóló	Határozatlan idejű	NT
1	2	3	4	99

K296. Átlagosan hány órát dolgozik a fő munkájában hetente? *A fő munkával eltöltött időt kell feljegyezni, függetlenül attól, hogy honnan végzik (munkahelyén, otthon, kiküldetésben stb.)!*

.....	0. NV
-------	-------

..... óra	
-----------	--

K297. Mennyi a fő munkájából származó havi jövedelme (amit kézhez kap)?

..... UAH	<i>O. NV</i>
-----------	--------------

Ha nem válaszol az előbbi kérdésre:

K298. A kérdőív adatait név nélkül, statisztikai módszerekkel dolgozzuk fel. Azt megmondaná-e, hogy az alábbi kategóriák közül az Ön jövedelme melyikbe tartozik?

1. nincs semmilyen jövedelmük	7. 1000 – 1200 UAH	13. 2200 – 2400 UAH	19. 5000 – 7000 UAH
2. kevesebb, mint 200 UAH	8. 1200 – 1400 UAH	14. 2400 – 2600 UAH	20. 7000 – 10.000 UAH
3. 200 – 400 UAH	9. 1400 – 1600 UAH	15. 2600 – 2800 UAH	21. 10.000 UAH fölött
4. 400 – 600 UAH	10. 1600 – 1800 UAH	16. 2800 – 3000 UAH	88 – nem tudja
5. 600 – 800 UAH	11. 1800 – 2000 UAH	17. 3000 – 4000 UAH	99 – nem kíván válaszolni
6. 800 – 1000 UAH	12. 2000 – 2200 UAH	18. 4000 – 5000 UAH	

Mindenkitől, inaktívaktól is!

K299. Az említett főtevékenysége mellett végez-e valamilyen más, kiegészítő kereső tevékenységeket?

Igen	Nem	NV
1	2	9

Ha igen (K18=1), tedd fel a K19-21-es kérdéseket! Ha nem (K18=2), menj a K22-re!

K300. Heti hány órában foglalkozik ezekkel a kiegészítő kereső tevékenységekkel?

..... óra	<i>O. NV</i>
-----------	--------------

K301. Mennyi a kiegészítő munkájából származó havi jövedelme (amit kézhez kap)?

..... UAH	<i>O. NV</i>
-----------	--------------

Ha nem válaszol az előbbi kérdésre:

K302. A kérdőív adatait név nélkül, statisztikai módszerekkel dolgozzuk fel. Azt megmondaná-e, hogy az alábbi kategóriák közül az Ön jövedelme melyikbe tartozik?

1. nincs semmilyen jövedelmük	7. 1000 – 1200 UAH	13. 2200 – 2400 UAH	19. 5000 – 7000 UAH
2. kevesebb, mint 200 UAH	8. 1200 – 1400 UAH	14. 2400 – 2600 UAH	20. 7000 – 10.000 UAH
3. 200 – 400 UAH	9. 1400 – 1600 UAH	15. 2600 – 2800 UAH	21. 10.000 UAH fölött
4. 400 – 600 UAH	10. 1600 – 1800 UAH	16. 2800 – 3000 UAH	88 – nem tudja
5. 600 – 800 UAH	11. 1800 – 2000 UAH	17. 3000 – 4000 UAH	99 – nem kíván válaszolni
6. 800 – 1000 UAH	12. 2000 – 2200 UAH	18. 4000 – 5000 UAH	

Nyugdíjasoktól (K9=51-52):

K303. Hozzávetőleg mennyi nyugdíjat kapott az elmúlt hónapban?

..... UAH	0. NV
-----------	-------

Ha nem válaszol az előbbi kérdésre:

K304. A kérdőív adatait név nélkül, statisztikai módszerekkel dolgozzuk fel. Azt megmondaná-e, hogy az alábbi kategóriák közül az Ön nyugdíja melyikbe tartozik?

1. nincs semmilyen jövedelmük	7. 1000 – 1200 UAH	13. 2200 – 2400 UAH	19. 5000 – 7000 UAH
2. kevesebb, mint 200 UAH	8. 1200 – 1400 UAH	14. 2400 – 2600 UAH	20. 7000 – 10.000 UAH
3. 200 – 400 UAH	9. 1400 – 1600 UAH	15. 2600 – 2800 UAH	21. 10.000 UAH fölött
4. 400 – 600 UAH	10. 1600 – 1800 UAH	16. 2800 – 3000 UAH	88 – nem tudja
5. 600 – 800 UAH	11. 1800 – 2000 UAH	17. 3000 – 4000 UAH	99 – nem kíván válaszolni
6. 800 – 1000 UAH	12. 2000 – 2200 UAH	18. 4000 – 5000 UAH	

Nem nyugdíjas inaktívaktól (K9=53-58):

K305. Említette, hogy Ön jelenleg nem dolgozik. Részesül-e valamilyen támogatásban, kap-e valamilyen segélyt (munkanélküliségi segély, gyereknevelési támogatás, tanulmányi ösztöndíj stb.)?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K306. Ha igen Hozzávetőleg mekkora volt ennek az összege az elmúlt hónapban?

	0. NV
--	-------

..... UAH	
-----------	--

Ha nem válaszol az előbbi kérdésre:

K307. A kérdőív adatait név nélkül, statisztikai módszerekkel dolgozzuk fel. Azt megmondaná-e, hogy az alábbi kategóriák közül az Ön által kapott juttatás melyikbe tartozik?

1. nincs semmilyen jövedelmük	7. 1000 – 1200 UAH	13. 2200 – 2400 UAH	19. 5000 – 7000 UAH
2. kevesebb, mint 200 UAH	8. 1200 – 1400 UAH	14. 2400 – 2600 UAH	20. 7000 – 10.000 UAH
3. 200 – 400 UAH	9. 1400 – 1600 UAH	15. 2600 – 2800 UAH	21. 10.000 UAH fölött
4. 400 – 600 UAH	10. 1600 – 1800 UAH	16. 2800 – 3000 UAH	88 – nem tudja
5. 600 – 800 UAH	11. 1800 – 2000 UAH	17. 3000 – 4000 UAH	99 – nem kíván válaszolni
6. 800 – 1000 UAH	12. 2000 – 2200 UAH	18. 4000 – 5000 UAH	

Mindenkitől kérdezni!

K308. Milyen nemzetiségűek az alábbi személyek?

	Magyar	Ukrán	Orosz	Roma	Egyéb	Nem válaszol
10. Édesapja	1	2	3	4	5	9
11. Édesanyja	1	2	3	4	5	9
12. Házastársa	1	2	3	4	5	9

K309. Mi az Ön édesapjának legmagasabb iskolai végzettsége?

1	Kevesebb, mint 4 osztály	6	Érettségi (szakképzés nélkül)
2	Elemi (1- 4 osztály)	7	Főiskola
3	Általános (5 – 8 osztály)	8	Egyetem
4	Szakiskola érettségi nélkül	9	Egyetem utáni képzés (M.A, PhD)
5	Szakképzés/technikum érettségivel	99	NV

K310. Hányan laknak az Önök háztartásában, Önnel együtt?

	0. NV
--	-------

..... személy	
---------------	--

K311. Átlagosan mennyi az Önök háztartásának egyhavi jövedelme? A háztartásban élők kézhez kapott jövedelmére gondolunk, mindenkiére együttvéve.

..... UAH	<i>0. NV</i>
-----------	--------------

Ha nem válaszol az előbbi kérdésre:

K312. A kérdőív adatait név nélkül, statisztikai módszerekkel dolgozzuk fel. Azt megmondaná-e, hogy az Önök háztartása az alábbi kategóriák közül melyikbe tartozik?

1. nincs semmilyen jövedelmük	7. 1000 – 1200 UAH	13. 2200 – 2400 UAH	19. 5000 – 7000 UAH
2. kevesebb, mint 200 UAH	8. 1200 – 1400 UAH	14. 2400 – 2600 UAH	20. 7000 – 10.000 UAH
3. 200 – 400 UAH	9. 1400 – 1600 UAH	15. 2600 – 2800 UAH	21. 10.000 UAH fölött
4. 400 – 600 UAH	10. 1600 – 1800 UAH	16. 2800 – 3000 UAH	88 – nem tudja
5. 600 – 800 UAH	11. 1800 – 2000 UAH	17. 3000 – 4000 UAH	99 – nem kíván válaszolni
6. 800 – 1000 UAH	12. 2000 – 2200 UAH	18. 4000 – 5000 UAH	

K313. Mindenkitől kérdezni! Ön hogyan ítéli meg a családja jövedelmét a szükségletekhez viszonyítva?

- 11. Nélkülözések között élnek
  - 12. Hónapról-hónapra anyagi gondjaik vannak
  - 13. Beosztással épphogy kijönnek a pénzükből
  - 14. Elfogadhatóan élnek
  - 15. Anyagi gondok nélkül élnek
- 9 – NV

K314. Van-e az Önök háztartásának vagyomból származó jövedelme (ingatlanbérlelésből, megtakarítás utáni kamatokból, részvény utáni osztalékból, egyéb befektetésekből stb.)?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K315. Ha igen Mindent összevetve hozzávetőlegesen mekkora volt ez a bevétel az elmúlt 12 hónapban?

..... UAH	<i>0. NV</i>
-----------	--------------

K316. Van-e Önnek vagy a háztartás bármely tagjának hitel- vagy kölcsöntartozása?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K317. Ha igen Mekkora a felvett hitel után fizetendő havi törlesztőrészlet?

..... UAH	<i>0. NV</i>
-----------	--------------

K318. Milyen jogcímen élnek ebben a lakásban?

Tulajdonosai	Haszonélvezői (tulajdonos rokonai)	Piaci áron bérlik	Piaci árnál alacsonyabb áron bérlik	Szívességből használják	Szolgálati lakás	M
1	2	3	4	5	6	9

K319. Hány m²-es a lakás hasznos alapterülete?

..... m ²	<i>0. NV</i>
----------------------	--------------

K320. Hány szobás ez a lakás? A konyhát, fürdőszobát, előteret ne számítsa a szobák közé!

..... szoba	<i>0. NV</i>
-------------	--------------

K321. Véleménye szerint mennyi az Ön(ök) lakásának piaci értéke?

..... EUR	<i>0. NV</i>
-----------	--------------

K322. Van-e a háztartás használatában vagy tulajdonában személygépkocsi?

Van	Nincs, mert nem engedhetik meg maguknak	Nincs, egyéb okból	NV
1	2	3	9

K323. Összességében mennyire elégedett Ön az alábbiakkal? Kérem, helyezze el a válaszát egy 0-tól 10-ig terjedő skálán, ahol a 0 azt jelenti, hogy egyáltalán nem elégedett, a 10-es pedig azt, hogy kifejezetten elégedett!

	Egyáltalán nem elégedett	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Kifejezetten elégedett	10
7. az életével mostanában?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9
2. a háztartása anyagi helyzetével?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9
3. a lakása, lakókörnyezete minőségével?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9
4. a jelenlegi munkájával?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9
5. azon idő mennyiségével, amelyet az Ön által kedvelt dolgokkal tölthet?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9
6. azzal, ahogyan a munkát és a családi életet össze tudja egyeztetni?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9
7. a személyes kapcsolataival?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9
8. az egészségi állapotával?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9
9. az Ön és a környezete biztonságával?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	9

K324. Foglalkozik-e Ön vagy valaki az Ön háztartásából mezőgazdasági tevékenységgel? Ha csak egy kis kertet művelnek meg, az is érdekes számunkra!

Igen	Nem	NV
1	2	9

Ha igen (K43=1), tedd fel a K44-46 kérdéseket! Ha nem (K43=2), ugorj a K46 kérdésre!

K325. Összesen mekkora területen gazdálkodnak? Figyelem! 1 hektár = 100 ár, 1 ár=100 négyzetméter!

..... hektár	..... ár	0. NV
--------------	----------	-------

K326. Ebből mennyi saját terület, mennyit bérelnék és mennyit használnak egyéb (például szívességi) alapon?

10. Saját	..... hektár	..... ár	0. NV
-----------	--------------	----------	-------

11. Bérelt	..... hektár	..... ár	0. NV
12. Egyéb	..... hektár	..... ár	0. NV

K327. Volt az Önök háztartásának 2017-ben mező, vagy erdőgazdasági termelésből, illetve támogatásból bevétele, jövedelme?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K328. Ha igen Körülbelül mekkora volt a...

1. mező és erdőgazdasági termelésből származó jövedelme 2017-ben?	..... UAH	0. NV
2. mező és erdőgazdasági támogatásból származó jövedelme 2017-ben?	..... UAH	0. NV

Mindenkitől kérdezni!

K329. Milyen az Ön egészsége általában?

Nagyon jó	Jó	Kielégítő	Rossz	Nagyon rossz	NT
1	2	3	4	5	9

K330. Mikor találkozott Ön utoljára a házi orvosával saját egészsége érdekében?

Az elmúlt 12 hónapban	12 hónapja vagy régebben	Soha	NT/NV
1	2	3	9

K331. Szedett Ön az elmúlt 2 hétben orvos által receptre felírt gyógyszert (függetlenül attól, hogy kinek írták fel)?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K332. Milyen gyakran jár egészségügyi szűrővizsgálatokra?

Félévenként vagy gyakrabban	Évente	Kétévente	Ritkábban	Soha	NT
1	2	3	4	5	9

K333. Az elmúlt 12 hónapban összesen hány éjszakát töltött Ön fekvőbetegként kórházban?

..... éjszakát	12. nem volt kórházban az elmúlt egy évben 999. NT/NV
----------------	---

K334. Van-e Önnek valamilyen KRÓNIKUS betegsége vagy olyan egészségi problémája, ami legalább 6 HÓNAPJA tart, vagy előreláthatólag legalább 6 HÓNAPIG fog tartani?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K335. Ha igen Kérem, nevezze meg, hogy milyen betegsége vagy egészségi problémái vannak, amelyek legalább 6 HÓNAPJA tartanak, vagy előreláthatólag legalább 6 HÓNAPIG fognak tartani!

13.	14.	15. ....
-----------------	-----------------	-----------------

K336. Milyen magas Ön?

..... cm	0. NV
----------	-------

K337. Mekkora a testsúlya?

..... kg	0. NV
----------	-------

K338. Milyen gyakran sportol, például úszik, fut, kerékpározik, focizik, aerobikozik vagy végez más testmozgást?

Soha	Ritkábban, mint heti egyszer	Hetente egyszer	Hetente többször	NT
1	2	3	4	9

K339. Milyen gyakran fogyaszt friss gyümölcsöt vagy zöldséget?

Naponta többször	Naponta egyszer	Heti 4-6 alkalommal	Heti 1-3 alkalommal	Ritkábban, mint hetente egyszer	Soha	NT
1	2	3	4	5	6	9

K340. Kérem, mondja meg, melyik állítás illik Önre a legjobban a dohányzással kapcsolatban!

Jelenleg dohányzom	Kevesebb, mint egy éve abbahagytam a dohányzást	Már több, mint egy éve leszoktam a dohányzásról	Soha sem dohányoztam	NT/NV
1	2	3	4	5

K341. Az elmúlt 12 hónapban milyen gyakran fogyasztott alkoholtartalmú italt (mint például sör, bor, pezsgő, pálinka, vodka, rum, whisky, koktél, likőr, alkoholos üdítő, házilag előállított alkohol...)?

1. minden nap, vagy majdnem minden nap	6. havonta egyszer
2. hetente 5-6 napon	7. ritkábban, mint havonta egyszer
3. hetente 3-4 napon	8. az elmúlt 12 hónapban nem, mivel már nem iszom alkoholt
4. hetente 1-1 napon	9. soha, vagy egész életemben csak néhány kortyot ittam
5. havonta 2-3 napon	99 – NV

K342. Az elmúlt két hétben milyen gyakran okoztak Önnek gondot a következő panaszok?

	Egyszer sem	Néhány napig	A 2 hét több, mint felében	Majdnem minden nap	NT/NV
1. Kevés érdeklődés vagy örömeztet tevékenységei során	1	2	3	4	9
2. Szomorúság, lehangoltság vagy reménytelenség érzése	1	2	3	4	9
3. Nehezen tud elaludni, éjszaka könnyen felébred, vagy túl sokat alszik.	1	2	3	4	9
4. Fáradtság vagy kevés energia	1	2	3	4	9
5. Rossz étvágy vagy túlzott evés	1	2	3	4	9
6. Rossz érzések saját magával kapcsolatban, vagy olyan gondolatok, hogy Ön sikertelen, vagy csalódást okozott önmaga vagy családjá számára.	1	2	3	4	9
7. Koncentrációs nehézségek például újságolvasás vagy tévénézés közben	1	2	3	4	9
8. Mozgása vagy beszéde annyira lelassult, hogy mások is észrevehették, vagy ellenkezőleg, olyan nyugtalan volt, hogy a szokásosnál sokkal többet mozgott.	1	2	3	4	9

K343. Egészében véve mennyire tartja boldognak saját magát? Kérem, egy 1 és 10 közötti számmal osztályozzon. Az 1-es azt jelenti, hogy teljesen boldogtalannak, a 10-es pedig azt, hogy teljesen boldognak tartja magát!

Teljesen boldogtalan									Teljesen boldog	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	

K344. A közvetlen családtagjain kívül (akikkel egy háztartásban él) szokott-e Ön időnként egészen személyes, bizalmas dolgokról, problémákról elbeszélgetni valakivel (nagyobb változások az életben, párkapcsolati problémák, mélyebb lelki gondok stb.)?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K345. **Ha igen** Ki ez a személy/kik ezek a személyek?

(Legfeljebb három személyt említhet. A táblázatba kódokat írjon az alábbi Kódlista segítségével! A nemzetiség esetében az elsődleges kötődést jelölje be!)

	Viszony	Nem	Életkor	Nemzetiség	Végzettség
1					
2					
3					

Kódlista K64, K66, K68, K70 kérdésekhez

Viszony	Nem	Nemzetiség	Végzettség	Említette-e már a személyt?
1- elsőfokú rokon	1- férfi	1- ukrán	1- nincs 8 osztály	1- igen
2- más rokon	2- nő	2- magyar	2- 8 osztály	2- nem
3- barát		4- roma	3- szakiskola érettségi nélkül	(A K66, K68, K70 kérdéseknél)
4- ismerős		5- egyéb	4- érettségi	
			5- főiskola, egyetem	

K346. Van-e olyan személy vagy személyek, akikkel közösen eljárnak szórakozni (kirándulni, étterembe, bárókba, színházba, sporteseményekre stb.), legalább havonta egyszer?

Igen	Nem	NV
------	-----	----

1	2	9
---	---	---

K347. **Ha igen** Ki ez a személy/kik ezek a személyek? *(Legfeljebb három személyt említhet. A táblázatba kódokat írjon az alábbi Kódlista segítségével!)*

	Viszony	Nem	Életkor	Nemzetiség	Végzettség	Említette már ezt a személyt?
1						
2						
3						

K348. Tegyük fel, hirtelen pénzre lenne szüksége. Vannak-e olyanok, akiktől ilyenkor kölcsönkérne?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K349. **Ha igen** Ki ez a személy/kik ezek a személyek? *(Legfeljebb három személyt említhet. A táblázatba kódokat írjon az alábbi Kódlista segítségével!)*

	Viszony	Nem	Életkor	Nemzetiség	Végzettség	Említette már ezt a személyt?
1						
2						
3						

K350. Az embernek gyakran van szüksége tanácsra, segítségre fontos intézményekben, hivatalos ügyekben. Ha Ön ilyen helyzetbe kerül, van olyan személy (vagy személyek), akiknek a segítségére számíthat?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K351. **Ha igen** Ki ez a személy/kik ezek a személyek? *(Legfeljebb három személyt említhet. A táblázatba kódokat írjon a fenti Kódlista segítségével!)*

	Viszony	Nem	Életkor	Nemzetiség	Végzettség	Említette már ezt a személyt?
1						
2						

3						
---	--	--	--	--	--	--

K352. Mi az Ön vallása?

1	Római katolikus	4	Görög katolikus	7	Neoprotestáns	10	Nem tartozik felekezethez
2	Református	5	Evangélikus-lutheránus	8	Ortodox	11	Ateista
3	Unitárius	6	Baptista	9	Egyéb	99	NV

K353. Esküvőktől, temetésektől eltekintve milyen gyakran szokott részt venni vallási szertartáson?

Hetente többször	Hetente	Havonta 2-3 alkalommal	Havonta egyszer	Csak bizonyos ünnepekkor	Évente párszor	Ritkábban	Szinte soha	NV
1	2		3	4	5	6	7	9

K354. Függetlenül attól, hogy szokott-e templomba járni vagy sem, Ön minek tartja magát?

Vallásos embernek, az egyház tanítása szerint	Vallásos embernek, a magam módján	Nem vallásos embernek	Meggyőződéses ateistának	Nem tudom megmondani, vallásos vagyok-e vagy sem	NV
1	2	3	4	5	9

K355. Ön keresztény embernek tartja-e magát?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K356. Mennyire fontos Isten az Ön életében? Kérjük, értékelje egy 1-10 közötti számmal, ahol a 10-es jelentése „nagyon fontos”, az 1-es jelentése pedig „egyáltalán nem fontos”!

Egyáltalán nem fontos									Nagyon fontos
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

K357. Szokott-e Ön néha imádkozni, meditálni, elmélkedni vagy (vallásának megfelelően) valami hasonlót tenni?

Igen	Nem	NV
1	2	9

K358. Kérem, mondja meg, mennyire bízik meg Ön...!

	Teljesen megbízik bennük	Inkább megbízik bennük	Nem nagyon bízik meg bennük	Egyáltalán nem bízik meg bennük	NT/NV
1. általában az emberekben	4	3	2	1	9
2. azokban a személyekben, akikkel először találkozik	4	3	2	1	9
3. ukránokban	4	3	2	1	9
4. magyarokban	4	3	2	1	9
5. romákban	4	3	2	1	9
6. oroszokban	4	3	2	1	9

K359. Vásárláskor szokott-e figyelni arra, hogy honnan származik a termék?

Igen	Nem	NT/NV
1	2	9

K360. Előfordult-e már Önnel, hogy hajlandó volt többet fizetni egy termékért, mert...?

	igen	nem	NT/NV
1. ...Ukrajnában gyártották	1	2	9
2.. ... ebben a régióban gyártották	1	2	9
3. ...Magyarországon gyártották	1	2	9

K361. Képzelve el, hogy vásárláskor egy ukrán és egy magyar eladó (vagy szolgáltató) közül választhat. A kínálat, minőség és ár tekintetében nincs különbség. Ön inkább melyiküktől vásárolna? Olvasd fel a válaszalternatívákat!

Inkább egy ukrántól	Inkább egy magyartól	Nincs jelentősége	Soha nem megyek vásárolni	NT/NV
1	2	3	4	8

K362. Képzelve el, hogy lehetősége lenne rá, hogy plusz jövedelem fejében bérbe adja egy lakását! Ha választania kellene, inkább kinek adná ki? Olvasd fel a válaszalternatívákat!

Inkább egy ukránnak	Inkább egy magyarnak	Nincs jelentősége	NT/NV
1	2	3	8

K363. Melyik kijelentés érvényes az Ön esetében a magyar, az ukrán és az angol nyelv ismeretét illetően? Mindhárom esetében felolvasni a lehetőségeket! Itt oszloponként kell egy választ!

	A. Ukrán	B. Magyar	C. Angol
Anyanyelvi szinten beszélek.	1	1	1
Tökéletesen beszélek.	2	2	2
Nagyon jól beszélek, de érezhető akcentussal.	3	3	3
Nem beszélek nagyon jól, de az esetek többségében meg tudom értetni magam.	4	4	4
Nagyjából értek és nehézségekkel meg tudom értetni magam.	5	5	5
Alig pár szót tudok.	6	6	6
Egy szót sem ismerek.	7	7	7
<i>Nem válaszol</i>	9	9	9

K364. Milyen nyelven beszél, milyen nyelvet használ a következő helyzetekben...?

	Csak magyar	Nagyrészt magyar	Fele-fele arányban magyar és ukrán	Nagyrészt ukrán	Csak ukrán	Más nyelven	Nem érint
1. Otthon, a családban	1	2	3	4	5	6	7
2. Munkahelyén / az iskolában	1	2	3	4	5	6	7
3. Tévénézéskor	1	2	3	4	5	6	7
4. Rádióhallgatáskor	1	2	3	4	5	6	7
5. Újságok, folyóiratok olvasásakor	1	2	3	4	5	6	7
6. Internethasználat alkalmával	1	2	3	4	5	6	7
7. Barátokkal	1	2	3	4	5	6	7
8. A család orvosánál	1	2	3	4	5	6	7
9. Bevásárláskor	1	2	3	4	5	6	7
10. Amikor magában számol	1	2	3	4	5	6	7
11. A polgármesteri hivatalban	1	2	3	4	5	6	7

K365. Ön tervezi-e...

	Igen	Nem	NV/NV	K366. Ha igen Melyik országba?		
				A. Elsősorban	B. Másodsorban	C. Harmadsorban
13. Hogy néhány hétre, hónapra külföldre menjen dogni?	1	2	9	.....	.....	.....

14. Hogy néhány évre külföldre menjen dolgozni?	1	2	9	.....	.....	.....
15. Hogy véglegesen külföldre telepedjen?	1	2	9	.....	.....	.....

K367. Ha ismeretlen személyt kell megszólítson az Ön lakóhelyén (városában, falujában), általában milyen nyelven szólítja meg?

Magyarul	Ukránul	Két nyelven: magyarul és ukránul	Egyéb	NT/NV
4	3	2	1	8

K368. Van-e Önnek külföldi lakcíme?

Igen	Nem	NT/NV
1	2	9

K369. Ha nem, fejezd be a kérdezést! Ha igen, menj a 88-93 kérdésekre! Melyik országban van lakcíme?

Magyarországon	Más országban	Éspedig (beírni az országot!)
1	2	

K370. Melyik évben létesítette a külföldi lakhelyét?

.....év	0. NV
---------	-------

K371. Az itteni és a külföldi címe közül melyik az állandó lakhelye? És hol él életvitelszerűen?

	Az itteni	A külföldi	NT/NV
1. Állandó lakhely	1	2	9
8. Életvitel szerinti tartózkodási hely	1	2	9

K372. Évente mennyi időt tölt ténylegesen a külföldi tartózkodási helyén?

.....hónap	..... hét	0. NV
------------	-----------	-------

K373. Hol történt a lakcímlétesítés?

Saját lakás	Rokonok, ismerősök	Albérlet	Egyéb	NT/NV
1	2	3	4	9

K374. Mi volt az elsődleges oka annak, hogy külföldi lakcímet létesített?

Jóléti szolgáltatások (nyugdíj, szociális segély) igénybevétele	Vállalkozás alapítása	Munkavállalás az adott országban	Munkavállalás harmadik országban	NT/NV
4	3	2	1	8

Köszönöm a válaszadást

Az alábbi kérdéseket ne tedd fel, hanem az interjút követően magad válaszold meg!

U1. Milyen jellegű épületben van a lakás?

- 1 – családi házban
- 2 – többlakásos villában, sorházban, társasházban
- 3 – régi típusú, városi (bér)házban
- 4 – új típusú városi (bér)házban, új építésű társasházban
- 5 – panel
- 8 – nem tudom

U2. A ház helye a településen belül:

- 1 – olcsó lakáspiaci övezet

2 – közepes, átlagos lakáspiaci övezet

3 – helyileg magasabbra értékelt lakáspiaci övezet

4 – helyileg a legmagasabbra értékelt lakáspiaci övezet

8 – nem tudom eldönteni

U3. A válaszadó mindig értette a kérdést magyarul?

1 – igen

2 – nem

8 – nem tudom eldönteni

U4. A válaszadó roma/cigány származású?

1 – igen

2 – nem

8 – nem tudom eldönteni